

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૩૬૮ વર્ગીક
પુસ્તકનું નામ ૨૧૨૬૮ માળખે શિક્ષા

વિષય ૪૨૪ : ૮૪૪ : ૭૪૪

अथ

मार्गोपदेशिका

संस्कृत जिज्ञासूनाम् ।

एम. ए-पी.एच्. डी. ए. एल. एम , इत्याद्युपपदावलिधारिणा

अनेकविद्वत्परिषत्संमानितेनाध्यापकवर्येण

भाण्डारकरकुलोत्पन्नेन गोपालसूनुना

रामकृष्णेन

विरचिता ।

तत्सूनुना एम. ए., इत्युपपदभृता

श्रीधरेण संशोधिता ।

तदन्तेष्वासिना

बेलसरे इत्युपाद्वेन

भिकाजि सूनुना मल्हारेण

प्रकाशिता च ।

सप्तमावृत्तिः

मूल्यम् १ रूपकः ।

All Rights Reserved.

આ પુસ્તકના સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

મુખ્યાર્થ ઇલાકાતું સરકારી કેળવણી ખાતુ.

સંસ્કૃત માગોપદેશિકા.

રામકૃષ્ણ ગોપાળ ભાંડારકર,
એમ. એ.-પીએચ. ડી.-એ. એલ. એમ.-ઈ. ઈ.
વિરચિત

સંસ્કૃત પાઠાવલી.

શ્રીધર રામકૃષ્ણ ભાંડારકર એમ. એ.
સંશોધિત.

ગુજરાતી ભાષાંતર રચનાર
મહાર ભિકાજી બેલસરે,
વાઇસ પ્રિન્સિપાલ ગુજરાત ટ્રેનિંગ કોલેજ, અમદાવાદ.

સાતમી આવૃત્તિ.

અમદાવાદ.

નારણલાલ મોતિલાલ શાહ.

બુકસેલર તથા પબ્લિશર.

મંવત્ર ૧૯૭૭.

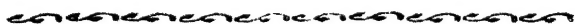
પ્રત ૪૦૦૦.

સને ૧૯૨૧.

મૂલ્ય ૧-૦-૦ રૂપિયા.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાશી-અંગ્રહ
૯૩૩૯

શ્રી યાનમન્દિર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં ચંકરરાય અમૃતરાયે છાપી.

રાવપુર, વાઘેશ્વરીની પોળ—અમદાવાદ.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

ડાક્ટર રામકૃષ્ણ ગોપાલ ખાંડારકરની માર્ગોપદેશિકા આધુનિક કાળના વિદ્યાર્થીઓને સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરવામાં પહેલું પગલું છે. તેની પદ્ધતિ અને રચના સર્વત્ર પ્રતિષ્ઠા પામી છે. ધીમે ધીમે વિદ્યાર્થીઓ એકેક પગલું આગળ વધીને, હુંકી સુદ-તમાં ઇંગ્રેજી જેવી અતિ બિન્ન અને અતિ અપરિચિત ભાષામાં બીજા વિષયનો અભ્યાસ ચલાવી, સંસ્કૃત જેવી નષ્ટ-જીવિત પણ પ્રૌઢ ભાષામાં વ્યુત્પન્ન બની, ગીર્વાણવિદ્યાભાષડગારના અધિકારી થાય છે.

માર્ગોપદેશિકાની સરણીનો લાભ ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓ લઇ શકે, એવા હેતુથી રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ, બિ. એ. તરફથી આગળ તેનો ગુજરાતી તરજુમો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો. તેની નકસો ખપી ગયાથી, ફરી છપાવવાની જરૂર જોઇ, ડાક્ટરની રજાથી આ નવી આવૃત્તિ તૈયાર કરી છે.

પહેલાંની આવૃત્તિ રા. રા. કેશવલાલે ધણો શ્રમ લઇ બનાવેલી હતી, તેથી આ નવી આવૃત્તિમાં થોડોજ ફેરફાર કરવો પડ્યો છે. ફક્ત કેટલે એક દુર્બોધ સ્થળમાં સુગમતા લાવવાને યત્ન કર્યો છે. પરંતુ, આ આવૃત્તિની વિશેષતા એટલીજ છે કે, હાલના દિવસમાં કેળવણીના વધારાને લીધે ગુજરાતીમાં સંસ્કૃત શબ્દો, સાધારણ રીતે વાપરવામાં આવ્યાથી, સુગમ થયા છે; તેથી ગુજરાતના વિદ્યાર્થીઓને ઇંગ્રેજી, અથવા યુરોપના વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતી કે સંસ્કૃત, શિખવવું હોય ત્યારે, જે પદ્ધતિ અનુસરવી પડે છે, તેવી પદ્ધતિ રા. રા. કેશવલાલની આવૃત્તિમાં દેખાય છે. “જન” શબ્દનો અર્થ, ગુજરાતના વિદ્યાર્થીઓને, શિખવવો પડે, તેમ નથી; ત્યારે “જન” શબ્દની આગળ તેનો અર્થ સમજાવવા “દોહત” લખવાથી “જન” શબ્દ અપરિચિત છે, એવો ભાસ વિદ્યાર્થી-

ઓના મનમાં ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે; વળી “ઘન” શબ્દ અપરિચિત છે, અને તે નવો શિખવો છે, એવો ભાસ થયા પછી તેની આગળ સ્ત્રીલિંગનો “દોલત” શબ્દ મૂકવાથી, તે સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગનો હશે, એવો ખાળે ભાસ ઉત્પન્ન થાય છે, તે દૂર કરવા, તે નપુંસક લિંગનો (નાન્યતરજાતિનો) છે, એવું વધારે જાણવાની વિદ્યાર્થીઓને જરૂર પડે છે; અને, એવી રીતે સંસ્કૃત શિખવવાથી અજ્ઞાન દૂર કરવું, સંપાદન કરેલા જ્ઞાનમાં વધારો કરવો, અને વિદ્યાર્થીઓનો માર્ગ સુગમ કરવો, એવો માર્ગોપદેશિકાનો —બદકે બધાં પુસ્તકોનો—જે હેતુ છે, તે નિષ્ફળ થાય છે. તેમજ “બુધ્” ધાતુનો અર્થ “જાણવું” કહ્યાથી વિદ્યાર્થીઓનો શ્રમ અનેક રીતે વ્યર્થ વધે છે.

હાલના વખતના કેળવણીના વધારાનો લાભ લઇને, વિદ્યાર્થીઓનો શ્રમ ઓછો કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ, તો “ઘન” શબ્દનો અર્થ આપવાની જરૂરજ નથી. સંસ્કૃત ભાષામાં શબ્દોની જે જાતિ હોય, તેજ જાતિ તેની શુજરાતીમાં પણ હોય છે, એવો નિયમ સામાન્ય છે; તેને અપવાદ છે ખરા, પણ તે ઘણા યોગ્ય છે; તેથી, અપવાદક સ્થળોમાંજ સંસ્કૃત શબ્દોની જાતિ કહેવાની જરૂર છે; બાકીનાં શબ્દોની જાતિ પણ કહેવાની જરૂર નથી. તેમજ, “બુધ્” ધાતુનો અર્થ “ખોધ થવો” એવો કહેવાથી, “સંસ્કૃત શિખવું તેમાં કાંઈ નવું નથી” એવું જાણીને વિદ્યાર્થીઓને હિંમત આવે, અને તેઓ ઉત્સાહથી સંસ્કૃત શિખે—એટલીજ અસર આ આવૃત્તિથી થાય, તો તે પણ એક મોટાજ લાભ છે.

સંસ્કૃતની વાક્યરચના શુજરાતીમાં આવેલી છે, તેથી શુજરાતી વાક્યોનું સંસ્કૃતમાં બાબાંતર કરવું ઘણું સુગમ છે; તેથી સુગમતા લાવવા સાથે, શુજરાતીની અપ્રસિદ્ધ વાક્યરચનાનો ઉપયોગ કરીએ, તો તેથી તેવાં વાક્યો આધુનિક શૈલીમાં વાંચનારની નજરે અયોગ્ય દેખાય. શુજરાતીમાં સામાન્ય રીતે, શૂન્યમાં

સકર્મક ક્રિયાપદોનો કર્તરિ પ્રયોગ થતો નથી, એવાં વાક્યોમાં કર્તા ત્રીજી વિભક્તિમાં આવે છે. પણ, સંસ્કૃતમાં એવાં વાક્યોમાં કર્તરિ પ્રયોગ થાય છે, અને વળી જૂદા કર્મણિ પ્રયોગ પણ થાય છે. એવાં વાક્યો—રામે રાવણને જીત્યો, ૪૦—ફેરવીને, “રામ રાવણને જીતતો હવે,” ૪૦ શુદ્ધ પણ અપ્રસિદ્ધ પ્રયોગમાં લખ્યા-થી, ગુજરાતીની જે વાક્ય રચના તેજ સંસ્કૃતની પણ છે, એ તત્વનું દ્રઢીકરણ થાય છે. તેમજ, સંસ્કૃતમાં પ્રથમ પુરુષમાં તથા તૃતીય પુરુષમાં આશ્ચર્ય થાય છે, અને ગુજરાતીમાં સાધારણ રીતે થતો નથી, પણ કેટલીએક વખતે થાય છે ખરો; તેનો લાભ વિદ્યાર્થિઓને આપવા સાર, “ઇશ્વર રાણીનું કલ્યાણ કરો” એવો પ્રયોગ સામાન્ય રીતે વાપરી શકાય. હવે, વિધ્યર્થમાં ગુજરાતી વાક્યોનો કોઈ પણ પ્રકારે કર્તરિ પ્રયોગ થતો નથી, તે નિરૂપાયની વાત છે; એવે ઠેકાણે કર્મણિ પ્રયોગજ વાપરવો પડે છે.

માર્ગોપદેશિકાની પદ્ધતિ પ્રમાણે જે ઠેકાણે જે નિયમની જરૂર દેખાઈ, તે ઠેકાણે તે નિયમ લખાવ કર્યો છે, કોઈપણ નિયમની જરૂર જણાયા વિના, તે નિયમ આપવો નહીં—આ તત્વનો સ્વીકાર કર્યાથી વ્યાકરણનો અમુક નિયમ જેવો હોય, તે, તે ખોળવાનું સાધન નથી, તથા બધા નિયમો એક ઠેકાણે મળી શકતા નથી. એ દુર્ગમતા દૂર કરવાના હેતુથી ડાક્ટર માંઢારકરની મંજુરી મેળવીને, આ આવૃત્તિમાં પુસ્તકને છેવટે વ્યાકરણ સંગ્રહ બેઠ્યો છે, તથા વ્યાકરણનાં જૂદાં જૂદાં પ્રકરણ બતાવવા સારૂ મૂળ પુસ્તકના ૧૨ ભાગ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવ્યા છે.

સંસ્કૃતના અભ્યાસમાં વિદ્યાર્થિઓનો બોલો ઓછો થાય, તેઓને શ્રમ ઓછો પડે, અને તેઓ ઉત્સાહથી સંસ્કૃત શિખે, એવી મતલબથી આ ફેરફાર કર્યો છે. આ મતલબ પાર પડશે, એવી ઉમેદ છે.

અમદાવાદ,
ઓક્ટોબર. ૧૮૯૫.

}

મ. લી. બેલસરે.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ આવૃત્તિ પાછલી આવૃત્તિની કેવળ પુનરુદ્ધિ છે. તેમાં
વિશેષ ફેરફાર કરી કયો નથી.

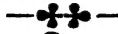
અમદાવાદ.

સને ૧૯૦૪.

મ. સિ. બેલસર.

અનુક્રમણિકા.

પાઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
અક્ષર	...	૨

ભાગ ૧ છો.

૧	વર્તમાનકાળ એકવચન-પરસ્પૃષ્ઠ.	...	૪
૨	વર્તમાનકાળ બહુવચન	...	૬
૩	દ્વિવચન	...	૮
૪	વર્તમાનકાળ સમગ્ર	...	૧૦
	સારાંશ તથા સવાલ	...	૧૧
	ઉપસર્ગ	...	૧૩

ભાગ ૨ જો.

૫	અકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ, પ્રથમાવિભક્તિ	૧૪
	હકારાંત	૧૬
૬	અકારાંત	૧૮
	હકારાંત	૨૦
૭	અકારાંત ને હકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામ, તૃતીયા	૨૨
૮		ચતુર્થી, પંચમી. ૨૫
૯		ષઠી, સપ્તમી, અને સંબોધન... ૨૯
	સારાંશ તથા સવાલ	૩૨
	અભ્યયો	૩૫

ભાગ ૩ જો.

૧૦	વર્તમાનકાળ—	આત્મનેપદ એકવચન.	૩૬
૧૧		દ્વિવચન અને બહુવચન	૩૯

ભાગ ૪ જો.

૧૨	કર્મણિરૂપ અને ભાવેરૂપ	૪૨
----	-----------------------	----

પાઠ	વિષય.	પૃષ્ઠ
સારાંશ તથા સવાલ	... ..	૪૫

ભાગ ૬ મો.

૧૩	આકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો—પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ	... .. ૪૬
૧૪	આકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો—તૃતીયા, ચતુર્થી, અને પંચમી.	૪૯
૧૫	,, ,, ષષ્ઠી, સપ્તમી, અને સંખોધન.	૫૨
	સારાંશ તથા સવાલ	... .. ૫૫

ભાગ ૬ ઠો.

૧૬	સ્ત્રીનબૂતકાળ એકવચન અને દ્વિવચન—પરસ્મૈપદ,	૫૬
૧૭	,, બહુવચન—પરસ્મૈપદ, તથા એકવચન આત્મનેપદ.	૫૯
૧૮	,, દ્વિવચન, અને બહુવચન—આત્મનેપદ.	૬૧
	સારાંશ તથા સવાલ	... .. ૬૪

ભાગ ૭ મો.

૧૯	ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો, પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા અને ચતુર્થી વિભક્તિ	... ૬૫
૨૦	ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો, પંચમી, ષષ્ઠી, સપ્તમી, અને સંખોધન	... .. ૭૦
	સવાલ	... .. ૭૪
૨૧	ફકારાંત, ઉકારાંત, ઋકારાંત, અને ઋકારાંત નામો	... .. ૭૪
	સવાલ	... .. ૭૯

ભાગ ૮ મો.

૨૨	આશ્વાર્થ—પરસ્મૈપદ	... .. ૮૦
૨૩	,, —આત્મનેપદ.	... .. ૮૨

ભાગ ૯ મો.

૨૪ કેટલાક બહુ ઉપયોગી કૃતંત	...	...	...	૮૫
સવાલ	...	...	...	૮૬

ભાગ ૧૦ મો.

૨૫ વ્યંજનાંત નામ	...	...	...	૯૦
સવાલ	...	...	...	૯૬
૨૬ અન્ તથા ફન્ અંતવાળાં નામે	...	...	...	૯૭
સવાલ	...	...	...	૧૦૪
૨૭ સ્, ષસ્, ફૈયસ્ ને ણયસ્ અંતવાળાં નામે	...	...	...	૧૦૪
સવાલ	...	...	...	૧૧૧

ભાગ ૧૧ મો.

૨૮ વિધ્યર્થ	...	...	...	૧૧૧
સવાલ	...	...	...	૧૧૬

ભાગ ૧૨ મો.

૨૯ સર્વનામ	...	...	...	૧૧૭
સવાલ	...	...	...	૧૨૩
૩૦ પહેલા અને બીજા પ્રશ્નનાં સર્વનામ	...	...	...	૧૨૩
૩૧ અવસ્ત્ ફવમ્નાં રૂપે	...	...	...	૧૨૭
સવાલ	...	...	...	૧૩૨

સંકીર્ણ.

૩૨ ચુંટી કાઢેલાં વાક્યો	...	...	...	૧૩૩
સંસ્કૃત શુભશતી શબ્દકોશ	...	...	...	૧૩૭
શુભશતી સંસ્કૃત „	...	...	...	૧૭૩

વર્ણસંકેત.

આ. આત્મને.	આત્મનેપદી.	પ. પરસ્પૃ.	પરસ્પૃપદી.
ઉપ.	ઉપસર્ગ.	પં.	પંચમી.
ઉભય.	ઉભયપદી.	પુ.	પુલિંગ
એક.	એકવચન.	પ્ર.	પ્રથમા.
કર્મણિ	કર્મણિ રૂપ.	બહુ.	બહુવચન.
મ.	ગણ.	ભુ. ક.	કર્મણિભુતકૃદંત.
ચ.	ચતુર્થી.	વ. ક.	કર્તારિ વર્તમાનકૃદંત.
તૃ.	તૃતીયા.	વિશે.	વિશેષણ.
ત્રિ.	ત્રિલિંગ.	ષ.	ષષ્ઠી.
દ્વિ.	દ્વિતીયા.	સ.	સપ્તમી.
દ્વિ. વ.	દ્વિવચન.	સં.	સંબોધન.
ન.	નપુંસક.	ઓ.	ઓલિંગ.

સંસ્કૃત માગોં પદેશિકા.

અક્ષર.

સ્વર.

અ અ, આ આ, ઇ ઇ, ઈ ઈ, ઉ ઉ, ઊ ઊ, ઋ* ઋ,
 ઋ* ઋ, ૠ ૠ, ઐ ઐ, ઓ ઓ, ઔ ઔ,
 + અનુસ્વાર. : વિસર્ગ.

વ્યંજન.

કંઠ્ય... ક્ ક, છ્ છ, જ્ જ, ષ્ ષ, ણ્* ણ;

તાલવ્ય... ચ્ ચ, જ્ જ, ઝ્ ઝ, ઞ્ ઞ, ણ્ ણ;

મૂર્ધન્ય... ટ્ ટ, ઠ્ ઠ, ડ્ ડ, ઢ્ ઢ, ણ્ ણ;

દંત્ય... ત્ ત, થ્ થ, દ્ દ, ધ્ ધ, ન્ ન;

ઓષ્ઠ્ય... પ્ પ, ફ્ ફ, બ્ બ, મ્ મ, મ્ મ;

અંતઃસ્થ અથવા

અર્ધસ્વર

ઉમાક્ષર

તાલવ્ય.....ચ્ ચ;

મૂર્ધન્ય.....ર ર;

દંત્ય.....લ્ લ;

દંત્યોષ્ઠ્ય.....વ્ વ;

તાલવ્ય.....શ્ શ;

મૂર્ધન્ય.....ષ્ ષ;

દંત્ય.....સ્ સ;

મહાભાષ્ય.....હ્ હ;

* આ અક્ષરો બહુ ખરે ખુબરાતી ઉચ્ચારમાં શુદ્ધ રૂપે નહોતા નથી;
 માટે, તેમનો ઉચ્ચાર કાંઈ શુદ્ધ વજાને મોટે શીખી લેવો.

ત્વ ત વ	ન્ય ન ય	ય્વ ય વ	ષ્ટ પૂઠ
ત્સ ત સ	ન્વ ન વ	ર્ણ્ય રૂણ-ય	ષ્ટ્ય પૂઠ-ય
ત્સ્ન ત-સ-ન	સ્ત પ-ત	ર્ધ્ય રૂ-ધ-ય	ળ્ણ પૂ-ળ્ય
ત્સ્ય ત-સ-ય	પ્ત્ય પ-ત-ય	લ્ક લ-ક	લ્પ પૂ-પ
ઢ્ય ધ-ય	પ્ત પ-ન	લ્ગ લ-ગ	લ્પ પૂ-પૂ-ર
ઢ ઇ-ગ	પ્મ પ-મ	લ્પ લ-પ	લ્મ પૂ-મ
ઢ ઇ-ઠ	પ્ય પ-ય	લ્મ લ-મ	લ્ય પ-ય
ઢ ઇ-ધ	પ્ર પૂ-ર	લ્ય લ-ય	લ્વ પૂ-વ
ઢ ઇ-ખ	પ્લ પૂ-લ	લ્લ લ-લ	લ્ક સ-ક
ઢ ઇ-ખ૨	પ્સ પૂ-સ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-ખ
ઢ ઇ-ભ૨	લ્જ લ-જ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-ત
ઢ ઇ-મ	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-ય
ઢ ઇ-ય	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-ન
ઢ ઇ-ર	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-પૂ-ર
ઢ ઇ-ર-ય	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-હ
ઢ ઇ-વ	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-મ
ઢ ઇ-વ-ય	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-વ
ઢ ઇ-વ-ર	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ સૂ-ર
ઢ ઇ-ધ-ન	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ લ-થ
ઢ ઇ-ધ-મ	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ લ-ન
ઢ ઇ-ધ-ય	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ લ-મ
ઢ ઇ-ધ-ર	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ લ-ય
ઢ ઇ-ધ-વ	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ લ-ર
ઢ ઇ-ન	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ લ-લ
ઢ ઇ-મ	લ્ઘ લ-ઘ	લ્લ લ-લ	લ્લ લ-વ

* ગોળવા સરળ પઠે, માટે અત્યાક્ષરમાં અક્ષર મેળવી, જોડાક્ષર આપ્યા છે

ભાગ ૧ લો.

પાઠ ૧ લો.

વર્તમાન કાળ:-પરસ્મૈપદ.*

એકવચન.

પ્રત્યય:-પુરુષ ૧, મિ; પુરુષ ૨, સિ; પુરુષ ૩, તિ.

પહેલા ગણના ધાતુ.

ગમ્ [ગચ્છ] ગમન કરવું, જવું.	બુધ્ (બોધ્) બોધ પવો, જાણવું.	વદ્ વહવું, બોલવું.
ગી (ગય્) લેધ જવું, દોરવું.	મૂ (મૃ) હોવું, થવું.	વસ્ વસવું, રહેવું.
પત્ પતન પામવું, પડવું.	રક્ષ્ રક્ષણ કરવું, બચાવવું, સંભાળવું.	સૃ (સર્) સરકવું, ખસવું, જવું.

* સંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદના રૂપાખ્યાનના પ્રત્યયો બે પ્રકારના છે:- પરસ્મૈપદ પ્રત્યય, અને આત્મનેપદ પ્રત્યય. કેટલાક ધાતુઓ કેવળ પરસ્મૈપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે પરસ્મૈપદી, કેટલાક કેવળ આત્મનેપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે આત્મનેપદી, અને કેટલાક બે પ્રકારના પ્રત્યયોમાંથી જમે તે પ્રકારના પ્રત્યય લેનારા એટલે ઉભયપદી, હોય છે.

§ ગણ્યકાર્યે યતાં, એટલે વિકરણ પ્રત્યય અથવા ગણની નિશાની લાગતાં, કેટલાક ધાતુને જે વિશેષ રૂપ (જેમ કે ગમ્ ને બદલે ગચ્છ) અથવા આદેશ (જેમ કે દૃશ્ને બદલે પश्य) થાય છે, તે કાઠખૂલ [ ] કાંઉસમાં ખતાવેલ છે.

+ પહેલા ગણના વિકરણ પ્રત્યય અ પૂર્વે ધાતુના અંતના હસ્વ કે હીર્ઘ સ્વરનો, તથા ઉપાંત્ય (એટલે છેલ્લા વ્યંજનની પૂર્વેના) હસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે. ઈઈ નો ગુણ ણ, ઉ ઊ નો ઓ; ઋ ઋ નો અર્; અને લૂ નો અલ્ થાય છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ગી ધાતુનું ને રૂપ થાય, તેને વિકરણ પ્રત્યય અ અને પછી પુરુષ-બોધક પ્રત્યય તિ લગાડવાનો છે. સંસ્કૃતમાં બે સ્વરો લગભગ આવે, તો, સંધિ થાય છે; તેથી કરીને ને અને ગની

*બીજા ગણના ધાતુ.

અસ્ થવું, હોવું. | અદ્ ખાવું.

પહેલા ગણના ધાતુઓમાં પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય અ ઉમેરાય છે, ને ત્યારપછી તે તૈયાર થયેલા રૂપને એટલે અંગને પુરૂષબોધક પ્રત્યય લગાડે છે.

બીજા ગણના ધાતુઓને પુરૂષબોધક પ્રત્યય લાગતા જ લગાડે છે.

પહેલા પુરૂષના મૂ અને ષ્ થી ચર યતા પ્રત્યયો લગાડવાના હોય, અને, તે મૂ અને ષ્ ની પહેલાં અ હોય તો, તે અ નો આ થાય છે.

વદામિ ।	સરસિ ।	ગચ્છતિ ।	મઘતિ ।
રક્ષસિ ।	નયામિ ।	અગ્નિ ।	અસિ ।
પતતિ ।	વસસિ ।	નયતિ ।	અસ્તિ ।
બોધસિ ।	સરામિ ।	બોધામિ ।	

પહેલો ગણ.

ચર્ ચરવું, ચાલવું.

જીષ્ જીવવું.

ત્યજ્ ત્યાગ કરવો, તજવું.

દહ્ દાઝવું, બળવું, બાળવું.

નમ્ નમવું.

પચ્ પકાવવું, રાંધવું.

સંધ કરવી જોઈએ. હવે એક નિયમ એવો છે કે, પ, યે, આ અને ઔ પછી કોઈ પણ સ્વર આવે, તો, તેમને બદલે અનુક્રમે અય્, આય્, અઞ્ આઞ્ મુકવામાં આવે છે. તેથી કરીને, ને+અ=નય્+અ=નય, તેને તિ લાગવાથી, નયતિ થાય છે; તેજ પ્રમાણે મૂ+અ=મો+અ=મઞ્+અ=મઘ. આવી રીતના સ્વરવિકારને લીધે, ધાતુનાં જે રૂપ થાય છે, તે અર્ધચંદ્ર ( ) કૌંસમાં આપ્યાં છે.

* બીજા ગણના ધાતુનું રૂપાખ્યાન બહુ કઠણ હોય છે, તેથી, આ ચો-પડીમાં બીજા ગણના જેજ ધાતુ આપ્યા છે, બીજા ગણ બીજા ચોપડીમાં સવિસ્તર આપ્યા છે.

ઈઅનુનાસિક સિવાય કોઈ પણ સ્પર્શ વ્યંજન પછી અધોષ વ્યંજન આવે તો, તે સ્પર્શ વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્તનો પહેલો અક્ષર મૂકો

(૮) બોલે છે.
 (તે) બોલે છે.
 (૮) જાય છે.
 (હું) જાણું છું.
 (તે) રહે છે.
 (હું) રહું છું.
 (૮) પડે છે.
 (૮) ચાલે છે.

(તે) જાણે છે.
 (૮) દોરે છે.
 (૮) ખમે છે.
 (હું) ચાઉં છું.
 (૮) ખાય છે.
 (હું) છું.
 (૮) છ.*
 (તે) રહે છે.

(તે) તજે છે.
 (૮) નમે છે.
 (હું) રાંધું છું.
 (૮) ખાળે છે.
 (હું) ખચાવું છું.
 (તે) ચાલે છે.
 (હું) જવું છું.
 (તે) રાધે છે.
 (હું) તળું છું.

પાઠ ૨ જો.

બહુવચન. §

પ્રત્યય:—પુરુષ ૧, મસ્; પુરુષ ૨, થ; પુરુષ ૩, અન્તિ.+

ચોથો ગણ.

મશ્ નાથ પાં.વું.
 નૃત્ નૃત્ય કરવું, નાચવું.
 પુષ્ પે.વવું, પોષણ કરવું.
 મુશ્ મોદ પાં.વું, મુજાવું. થે
 લા થવું, બેભાન થવું.
 લુષ્ લોભ કરવો.

છઠો ગણ.

ઇષ્ [ઇચ્છ] ઇચ્છવું.
 પ્રચ્છ [પ્રૃચ્છ] પૃચ્છવું.
 મુચ્ [મુચ્ચ] મુચ્ચવું, છોડવું.
 વિષ્ પ્રવેશ કરવો, પેસવું.
 સ્વજ્ છોડાદેવું, પેદા કરવું.
 સ્પૃશ્ સ્પર્શ કરવો, અડકવું.

વ. ગાં આવે છે. ઉ. કકુભ્+પ્રાન્ત=કકુપ્રાન્ત અને વૃશદ્+પતતિ=વૃશત્પતતિ.

* સિ પ્રત્યયની પહેલાં અસ્ ધાતુનો અંત્ય સ્ લોપાય છે.

§ સંસ્કૃત ભાષામાં દ્વિત્વ (બે-પણું) દર્શાવવું હોય, ત્યારે દ્વિવચન વાપરવામાં આવે છે. એ દ્વિવચન નવા વિદ્યાર્થીઓને કવળ નવતર હોવાથી, તે ત્રીજા પાઠમાં આપ્યું છે. ખરે અનુક્રમ તો એવો છે કે, બેકવચન, દ્વિવચન, ને બહુવચન.

+ અ થી શરૂ થતા પ્રત્યયની પહેલાં અ આવે, તો તે અ લોપાય;
 લોષ્+અ+અન્તિ=લોષ્+અન્તિ=લોષન્તિ.

પુરુષ-ઓષઠ પ્રત્યય લગાડતાં પહેલાં, યોથા ગણના ધાતુમાં ચ, અને છઠ્ઠા ગણના ધાતુમાં અ, લગાડવો જોઈએ.*

દ્વિવચનના તથા અદ્વિવચનના પુરુષઓષઠ પ્રત્યયોની પહેલાં, અસ્ (ગ. ૨) ધાતુમાંના પહેલા અ નો લોપ થાય છે.

વદામઃ ।	વદામઃ ।	લુભ્યન્તિ ।
ગચ્છન્તિ ।	સન્તિ ।	સ્પૃશામઃ ।
બોધથ ।	જીવથ ।	સૃજથ ।
નયામઃ ।	નમન્તિ ।	ઈચ્છન્તિ ।
મવથ ।	પુણ્યામઃ ।	પૃચ્છથ ।
વસન્તિ ।	નશ્યન્તિ ।	મુચ્ચામઃ ।
સ્ય ।	નૃત્યથ ।	વિશન્તિ ।
અવન્તિ ।	મુદ્યામઃ ।	

પહેલો ગણ.

જિ (જય) જય પામવો,

જીવવું.

વૃષ્ [વૃષ] રૂંધેલ, કરવું, જોવું.

ધાવ્ ધાવુ, દોડવું.

પા [પિષ્] પાન કરવું, પીવું.

યજ્ યજ કરવો, પૂજવું.

વહ્ વહેવું, વાવું, લેધ જવું.

સ્મૃ (સ્મર્) સ્મરણ કરવું,

સંભારવું.

હ (હર્) હરણ કરવું, લેધ

લેવું, લાધ જવું.

ચોથો ગણ.

અસ્ ફેંકવું.

કુસ્ ભેટવું. [થવું.

તુષ્ સંતોષ પામવો, પ્રસન્ન

લુહ, લુહ, લોટવું, આળોટવું.

શુષ્ સુકાધ જવું, સોસાવું.

છઠ્ઠો ગણ.

ક્ષિષ્ ફેંકવું.

તુષ્ પીડવું, કનડવું, સતાવવું.

વિષ્ દેખાડવું, બતાવવું.

સિષ્ [સિઙ્] સીંચવું,

છાંટવું.

* આ બે ગણોમાં, પહેલા ગણના જેમ ગુણ થાય છે તેમ, ધાતુના સ્વરનો ગુણ થતો નથી.

ફેંકવું અને લેધવું એવાં, તેનો વિસર્જ થાય છે, તેમજ, પહાંત રૂંધેલો અથવા અનન્ય પહેલાં, અગર કશુંએ ન આવે, તો વિસર્જ થાય છે.

(તમે) બોલો છો.
(અમે) જાણીએ છીએ.
(તેઓ) સમજે છે.
(તમે) દોરો છો.
(તેઓ) યાચે છે.
(અમે) રહીએ છીએ.
(તમે) ખાઓ છો.
(અમે) છીએ.
(તેઓ) બાળે છે.
(અમે) જીવિએ છીએ.
(તેઓ) પીડે છે
(તમે) જીવા છો.

(તેઓ) પોષે છે.
(અમે) નાશ પામીએ
છીએ.
(તેઓ) નાચે છે.
(તમે) ઘેલા થાઓ
છો. [છીએ.
(અમે) લોભ કરીએ
(તેઓ) અડકે છે.
(અમે) જીતીએ છીએ.
(તમે) હરા જાઓ
છો.
(તેઓ) જીવે છે.

(અમે) ફાંકીએ છીએ.
(અમે) પિયે છીએ.
(તમે) યસ કરો છો.
(તેઓ) વહે છે.
(અમે) સંભારીએ
છીએ.
(તમે) ફાંદા છો.
(તેઓ) ભેટે છે. [યે.
(અમે) સંતોષ પામીએ છીએ
(તેઓ) સુકાય છે.
(તમે) આળોટા છો.
(તમે) છાટો છો.

પાઠ ૩.

દ્વિવચન.

પ્રત્યય-પુરુષ ૧, જસ; પુરુષ ૨, યસ; પુરુષ ૩, તસ.

દશમા ગણના ધાતુ*

કથ્ કથન કરવું,
કહેવું.
ગણ ગણવું, ધારવું.
ગુણ (ગોણ) ગોખવું,
જાહેર કરવું.

ચિન્ત્ ચિંતન કરવું,
વિચારવું.
ચુર (ચોર) ચોરવું.
પીડ પીડવું, દુઃખ દેવું.
પ્રથ્ પ્રસિદ્ધ કરવું.

પ્રી [પ્રીણ] પ્રેમ ઉ-
પજાવવો, ખુશ કરવું.
સ્પૃહ્ અખવું, તૃષ્ણા
રાખવી
રચ્ રચવું, ગોઠવવું.

* સામાન્ય રીતે કહેતાં દસમા ગણના ધાતુઓ ઉભયપદી છે.

‡ વિકરણ પ્રત્યય અય લગાડવો હોય, ત્યારે ધાતુના અંત્ય સ્વરની, તથા ઉપાંત્ય અં ની વૃદ્ધિ થાય છે; અને અં સિવાય બાકીના ઉપાંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનેા શુદ્ધ થાય છે. આ ફેરફાર કથ્, ગણ, રચ્, પ્રથ્, સ્પૃહ્, મૃગ્, તથા બીજા કેટલાક ધાતુમાં થતો નથી, અર્થાત્ આ ધાતુનેા સ્વર બદલાતો નથી. અ, ઈ, ૠ, ઉ, ઊ, ઋ, ૡ અને છ ની વૃદ્ધિ અનુક્રમે આ, ઐ, ઔ, આઃ, અને આહ છે. એનાં ઉદાહરણો:—

દશમા ગણના ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય અય ઉમેરાય છે.

ચોરયાવઃ ।	ચોષયથઃ ।	નમથઃ ।
પીઢયથઃ ।	સ્પૃહયાવઃ ।	સ્તઃ ।
કથયતઃ ।	ચિન્તયતઃ ।	સ્મરાવઃ ।
મળયાવઃ ।	પ્રીણયથઃ ।	જયથઃ ।
પ્રથયાવઃ ।	મચ્છતઃ ।	નશ્યતઃ ।
રચયતઃ ।	નયાવઃ ।	નૃત્યાવઃ ।
અદ્ઘઃ ।	વિશતઃ ।	હચ્છતઃ ।

પહેલો ગણ.

ચોથો ગણ.

છઠ્ઠો ગણ.

અટ અટન કરવું.
ચલે ચાલવું, ખ-
સવું.
જલ્પ ખખડવું.
નિન્દ્ નિંદવું.
શંસ્ પ્રશંસા કરવી.

કુપ્ કોપ કરવો, કો-
પવું.
ક્ષુમ ખળખળવું, ગ-
ભરાવું.
મિલ્લ્ બેઠવું.

ઉચ્છ વીણવું.
કૃષ્ આકર્ષણ કરવું,
ખેંચવું, ખેડવું.
સ્ફુર્ સ્ફુર્તિ થવી,
ધડકવું, ફરકવું,
તરકવું.

દશમો ગણ.

પૂજ પૂજવું. ઘર્ષ વર્ણવવું, વખાણવું. સાન્ત્વ શાંત પાડવું.

(તમે બે) ચોરો છો.
(તેઓ બે) કનડે છે.
(અમે બે) કહિયેછિયે.
(તમે બે) ગણો છો.
(તેઓ બે) જીએ છે.
(અમે બે) રચિયે
છિયે.

(તમે બે) ઝંખો છો.
(તેઓ બે) જાહેર
કરે છે.
(અમે બે) વિચારિયે
છિયે. [છો.
(તમે બે) પ્રસિદ્ધ કરો-
(તેઓ બે) ખુશ કરે છે.

(અમે બે) નિંદીયે
છીયે.
(તમે બે) કોપો છો.
(તેઓ બે) ખેડે છે.
(આપણે બે) પૂજિયે
છિયે.
(તમે બે) ભટકો છો.

ચિ + અય + તિ = (વૃદ્ધિ થવાથી) ચૈ + અય + તિ = ચાય + અય +
તિ = ચાયયતિ; તદ્ + અય + તિ = (વૃદ્ધિ થવાથી) તાદ્ + અય +
તિ, તાદયતિ; હુષ્ + અય + તિ = (ગુણ થવાથી) હોષ્ + અય +
તિ = હોષયતિ.

(તમે એ) ગમરાય છે.	(અમે એ) વખાણિ-	(અમે એ) સંતોષ
(અમે એ) વીણીએ	યે છિયે.	પામિયે છાએ.
છિએ	(તમે એ) બોલો છો.	(તમે એ) લોભ કરો
(તમે એ) વર્ણવે છે.	(તમે એ) થાય છે.	છો.
(અમે એ) બોટિયે	(તમે એ) રાંધો છો.	(તમે એ) લોટે છે.
છિએ	(અમે એ) સમજીયે	(અમે એ) અડધીયે
(તમે એ) મળડો છો.	છિયે.	છિયે.
(તમે એ) શાંત પાડે છે.	(તમે એ) ખાય છે.	(તમે એ) પૂછો છો.

પાઠ ૪.

વર્તમાનકાળ સમમ.

પહેલો ગણ.

ક્ષિ (ક્ષય) ક્ષય થવો, ધસાઈ જવું

ક્રુ (ક્રવ) ભિન્નવું,

ક્રુ (ક્રોહ) આરોહરણ કરવું,

ભિગવું, વધવું.

સ્થા [તિષ્ઠ] સ્થાનમાં હોવું,

સ્થિતિમાં હોવું, ઉભા રહેવું,

દ્વે (દ્વય) બોલાવવું.

ચોથો ગણ.

મદ્ [માદ] મસ્ત થવું, ગાંડા

થવું, ભૂલવું, ચૂકવું.

શમ [શામ] શાંત હોવું. માં-

સતા નહેવું-થવું. [૧ જવું,

અમ્ [આમ્ અમ લ ગવો, યા-

દશમે ગણ.

ક્ષલ્ (ક્ષાલ્) પખાળવું. ધોવું.

તદ્ (તાદ્) તાડનક-વું, માનવું,

ઠોકવું, માગ મારવો.

તુલ્ (તોલ્) તોળવું, બેખવું.

ભૂષ્ આબૂષણ પહેરાવવું, શણ-

ગાંવું, સુશોભિત થવું.

વદતિ ।

વસત્ય ।

બોધામઃ ।

રક્ષતિ ।

વતામિ ।

સુશાંત ।

દૃષ્ટ્તામિ ।

મુશ્ચય ।

સ્પૃશતિ ।

સ્મરત્ય ।

તાદયતિ ।

ધોષયત્ય ।

રોહન્તિ ।

પૂજયન્તિ ।

તિષ્ઠામિ ।

સ્પૃહયત્ય ।

હરતઃ ।

જયતિ ।

પિબન્તિ ।

પદ્યાયઃ ।

દ્વયતિ ।

નયસિ ।

અત્ય ।

ગળયતિ ।

સન્તિ ।	સિચ્ચસિ ।	શંસય ।	પચન્તિ ।
નચ્ચસિ ।	લુટચન્તિ ।	શ્ચાલયતિ ।	પુષ્યામિ ।
નૃત્યતિ ।	પુષ્યામિ ।	શ્ચયતઃ ।	પોટ્યન્તિ ।
વિશામઃ ।	અચ્ચયઃ ।	અચ્ચિ ।	યજામઃ ।
પૃચ્છથઃ ।	કથયામિ ।	જીવામઃ ।	આમ્યામિ ।
વહતઃ ।	કૃવામઃ ।	ત્યજ્યથ ।	પ્રવન્તિ ।

ચિન્તયતિ ।

(તે) પોષે છે.	(તું) થાકે છે.	(અમે) હરી જઈએ છીએ.
(હું) ન.ચું છું.	(હું) ઇચ્છું છું.	(તમે) કહો છો.
(તમે) લોલ કરો છો.	(અમે) પિયે છીએ.	(તું) અટકે છે.
(તે) પસે છે.	(તમે) બાળો છો.	(તેઓ) જાંબે છે.
(તું) ઇચ્છે છે.	(તેઓ) ધુએ છે.	(તમે) જાંબો છો.
(હું) ઇચ્છું છું.	(તે) ધનાધ જાય છે.	(તે) ચોરે છે.
(તું) નડે છે.	(તું) કહે છે.	(આપણે) બે છીએ.
(તે) ભીગે છે.	(તે) તેળે છે.	(તું) ખુશ કરે છે.
(અમે) બોલાવિયે છીએ.	(તેઓ) ચોરે છે.	(હું) પેસું છું.
(તે) ઘેલો થાય છે.	(તમે) ગોઠવો છો.	(તેઓ) મારે છે.
(તેઓ) સંતોષપામે છે	(તે) જાહેર કરે છે.	(અમે) બે રાંધિયે છીએ.
(હું) જીતું છું.	(હું) સંભારું છું.	(તમે) પૂજો છો.
(તમે) જાઓ છો.	(તેઓ) બેવસે છે.	

સારાંશ તથા સવાલ.

પહેલો ગણ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧.	બોધામિ	બોધાવઃ	બોધામઃ
પુરુષ ૨.	બોધસિ	બોધથઃ	બોધથ
પુરુષ ૩.	બોધતિ	બોધતઃ	બોધન્તિ

ઐષી ગણ.

પુરુષ ૧.	પુજ્યામિ	પુજ્યાવઃ	પુજ્યાસઃ
પુરુષ ૨.	પુજ્યસિ	પુજ્યથઃ	પુજ્યથ
પુરુષ ૩.	પુજ્યતિ	પુજ્યતઃ	પુજ્યન્તિ

છટ્ટી ગણ.

પુરુષ ૧.	વિશામિ	વિશાવઃ	વિશામઃ
પુરુષ ૨.	વિશસિ	વિશથઃ	વિશથ
પુરુષ ૩.	વિશતિ	વિશતઃ	વિશન્તિ

દશમી ગણ.

પુરુષ ૧.	ચોરયામિ	ચોરયાવઃ	ચોરયામઃ
પુરુષ ૨.	ચોરયસિ	ચોરયથઃ	ચોરયથ
પુરુષ ૩.	ચોરયતિ	ચોરયતઃ	ચોરયન્તિ

૧. કંઠ્ય, તાલબ્ય, મૂર્ધન્ય, ઓઠ્ય, અંતઃરથ, ઘોષ વ્યંજન, અને અઘોષ વ્યંજન કયા છે તે ગણાવો.

૨. ઈ, ઉ, ઋ અને લૃ નાં ગુણ અને વૃદ્ધિનાં રૂપ આપો.

૩. પહેલા, ચોથા, છઠ્ઠા, દશમા તથા બીજા ગણનાં વિશેષ લક્ષણ (વિકરણ પ્રત્યય) શાં છે ?

૪. વર્તમાનકાળના પુરુષઓષક પ્રત્યયો આપો.

૫. પહેલા પુરુષના ચ્ અને મૃત્વી શરૂ થતા પ્રત્યયની પહેલાં પૂર્વના અ માં શો ફેરફાર થાય છે ?

૬. ઇ, ઓ, યે, અને ઔ પછી સ્વર આવે, તો, તેમને ઠેકાણે અનુક્રમે શાં રૂપ મૂકવામાં આવે છે ? ઉદાહરણો આપો.

૭. કોષ પછી વ્યંજન પછી અઘોષવ્યંજન આવે તો પૂર્વના વ્યંજનમાં જે ફેરફાર થાય છે, તે ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

૮. પદાંત સ્ અને ર્ નું શું થાય છે ? એ ફેરફાર ર્ ના સંબંધમાં કયારે થાય છે ?

૯. નીચેના ધાતુનાં વર્તમાનકાળનાં રૂપ આપો:—

(વિદ્યાર્થીના મનમાં પાકા ઠસીજાય, તેટલા માટે શિક્ષકની નજરમાં જેટલા ધાતુ આપવાની જરૂર જણાય, તેટલા અધિ આપવા.)

ઉપસર્ગ.

ઉપસર્ગ, ધાતુની પૂર્વે આવી, ધાતુ કરીને, ધાતુના અસલ અર્થમાં ન્યૂનાધિક્ય કરી, વિશેષ અર્થે ઉપજાવે છે. મુખ્ય ઉપસર્ગ નીચે આપ્યા છે:—

અતિ—હદ બહાર; અતિક્રામ્યતિ તે હદ બહાર પગલું ભરે છે, તે ઉલ્લંઘન કરે છે.

અધિ—ઉપર; અધિગચ્છતિ તે ઉપર થઈ જાય છે, તે મેળવે છે, ઝેટલે જાણી જાય છે.

અનુ—પાછળ, સરખું, જેવું; અનુસરતિ, અનુગચ્છતિ, તે પાછળ જાય છે, તે અનુભરે છે.

અભિ—તરફ, પાસે; અભિગચ્છતિ તે તરફ જાય છે, અથવા પાસે જાય છે.

અવ—નીચે, દૂર; અવતરતિ તે નીચે જાય છે, ઉતરે છે.

આ—હદ અથવા મર્યાદાના અર્થે, ઉલ્લટાપણાના અર્થે, “સુધી”ના અર્થે; આગચ્છતિ તે આવે છે; આરોહતિ તે (અમુક ઉચ્ચાઈ સુધી) વધે છે, ચઢે છે.

ઉત્—ઉંચે, ઉપર, વિશેષ; ઉત્પતતિ તે ઉંચે જાય છે, કુદે છે; ઉદ્ગચ્છતિ તે ઉપર જાય છે, ઉંચે ચઢે છે.

ઉપ—પાસે; ઉપગચ્છતિ તે પાસે જાય છે, જમ્મ મળે છે.

નિ—અંદર, નીચે; નિષીદતિ તે નીચે બેસે છે.

પરા—“પાછું”એવા અર્થે, ઉલ્લટાપણાને અર્થે; પરાજયતે તે હારે છે.

પ્રતિ—સામાં, ઉલ્લટું; પ્રતિભાષતે તે સામાં કહે છે, જવાબ દે છે.

પ્ર—આગળ; પ્રયાતિ તે આગળ જાય છે.

વિ—નહિ, જૂદાં, દૂર, વિશેષે કરીને; વિશ્લિખ્યતિ તે જૂદા પડે છે.

સમ—સાથે, એકઠાં; † સંગચ્છતે તે સાથે જાય છે, મળે છે.

† પદાંત સ્ પછી કોઈ પણ સ્પર્શ વ્યંજન આવશે હોય, તો તે સ્વર

ભાગ ૨ જો.

પાઠ ૫ મો.

* પ્રથમા વિભક્તિ.

૧. અકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
*પુલ્લિંગ.	મ	ઔ	અસ્.
*નપુંસકલિંગ.	મ્	ઈ	આનિ.
નૃપ:		નૃપૌ †	નૃપા: §

બદલે વિકલ્પે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર થાય છે; અથવા મ ને ઠકાણે પછીના વ્યંજનના સ્થાનનેા અનુનાસિક થાય છે. બે પદાંત મ પછી ચ, જ કે લ્, હોય, તો મ ને બદલે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર, અથવા વિકલ્પે મ્ને ઠકાણે અનુક્રમે નાસિકાસ્થાને બોલાતો ચ, જ, કે લ્ થાય છે; પરંતુ બે પદાંત મ પછી ચ, જ, સ્, ર્, હ્, હોય, તો મને બદલે અવશ્યે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર જ લખાય છે.

* ગુજરાતી ભાષામાં સાત વિભક્તિઓને માટે પહેલી, બીજી, ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી, અને સાતમી, એ શબ્દો વપરાય છે; તે બદલ સંસ્કૃત ભાષામાં, પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા, ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી, સપ્તમી, એ શબ્દ વાપરવામાં આવે છે. તેમજ, નચ્ચતિ, નારીચ્ચતિ ને નાન્યતચ્ચતિ કહેવા બદલ, પુલ્લિંગ, સ્ત્રીલિંગ, અને નપુંસકલિંગ, એમ કહેવાય છે.

† અ કે આ પછી ષ કે ઘે આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો બળી જઇને, તે બંનેને ઠકાણે ઘે થાય છે; વળી, અ કે આ પછી ઓ કે ઔ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો બળી જઇને ઔ થાય છે; અર્થાત્ અ કે આ+ષ કે ઘે=ઘે અને અ કે આ+ઓ કે ઔ=ઔ.

§ ઉદા. ચાર સ્વરો (ય, ઘે, ઔ, ઔ) સિવાય બાકીના કોઈ પણ

ફલમ્

ફલે*

ફલાનિ.

નામ (પુલ્લિંગ).

અનલ અભિ.
અમ્બ ધોડો.
ઈશ્વર ઇશ્વર.
કૂર્મ કાયમો.
જન જન, લોક.
જીવ જીવ, પ્રાણી.
નર નર, પુરુષ.

નૃપ રાજ.
પવન પવન.
પુત્ર પુત્ર.
બાલ બાળક, છોકરો.
બુધ ઠાણો માણસ.
મૂર્ખ મૂર્ખ, મૂરખ

મેઘ વાદળ.
રામ રામ.
વૃક્ષ વૃક્ષ, ઝાડ.
સમુદ્ર દરિયો.
સુદ રસોધો.
હસ્ત હસ્ત, હાથ.

(નપુંસકવિંગ.)

કમલ કમળ.
મૃદ ધર.
જલ જળ, પાણી.
દુઃખ દુઃખ.

ધન ધન, દોલત.
નેત્ર નેત્ર, આંખ.
પર્ણ પાંદડું.
ફલ ફળ.

મિત્ર મિત્ર.
મુખ મુખ, મોઢું.
સુખ સુખ.
હૃદય હૃદય, હૈયું.

વાક્ય.

નૃપોઃ જયતિ । | સુખં ડ પ્રીણયતિ | કૂર્મઃ સરતિ ।

હ્રસ્વ અથવા દીર્ઘ સ્વર પછી સંજ્ઞાતીય સ્વર હ્રસ્વ કે દીર્ઘ આવે, તો પાસે આવેલા બે સ્વરો મળી જઈ બંનેને ડેકાણે દીર્ઘ સ્વર થાય છે.

ઉ—દૈત્ય+અરિ=દૈત્યારિ; કવિ+ઈશ=કવીશ, ઇં (પૃ. ૬ શીપ x પ્રથમા તથા દ્વિતીયાનાં રૂપને લાગુ નથી.)

* ને અ કે આ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ફ, ડ, ક્રઃ, કે લ્હ આળે હોય, તો પાસે આવેલા બે સ્વરને બદલે પર (પછીના) સ્વરનો ગુણ મૂલ્ય છે; અર્થાત્, અ કે આ+ફ કે ફ્=પ; +ડ કે ડ્=ઓ; +ક્રઃ કે ક્ર્=અર; +લ્હ=અલ.

x વિસર્જની પૂર્વે અ હોય, તેમજ તેની પછી અ કે ઘાષ વ્યંજન આળે હોય, ત્યારે વિસર્જનો ડ થાય છે, અને તે ડ પૂર્વના (પહેલાંના) અ માં મળી, ઓ થાય છે (ઉપરની શીપ * જુઓ.)

ડ પૃ. ૧૩ ની શીપ ડ જુઓ.

અશ્વાકુત્પતતઃ § ।	જીર્ણો મુચ્ચતિ ।	ફલે પતતઃ ।
જના × વદન્તિ ।	હસ્તૌ હરતઃ ।	ધનં નશ્યતિ ।
શાલઃ સ્પૃહયતિ ।	મુખાનિ વ્રષન્તિ ।	નરા ગચ્છન્તિ ।
મૃદાણિ રક્ષન્તિ ।	દુઃખં પીડયતિ ।	કમલે નૃત્યતઃ ।
નેત્રે પશ્યતઃ ।	રામઃ પૂજયતિ ।	મિત્રાણિ કથયન્તિ ।
મેઘઃ સિન્ધતિ ।	પુત્રૌ તુષ્યતઃ ।	મૂઢો વિશતિ ।
બુધો મુચ્ચતઃ ।	જલં શુષ્યતિ ।	સમુદ્રઃ શામ્યતિ ।
પવનો હરતિ ।	મૂર્ખો કુપ્યતઃ ।	

રાગ્નઓ રક્ષે છે. [છે.
(બે) છોકરા આળોટ
દીકરો ખુશ કરે છે.
શ્વાડાઓ કૂદે છે.
પવનો વાય છે.
ધનુષ્ઠર સરળ છે.
વૃક્ષો જીગે છે.
બે કાચબાઓ સરે છે

પ્રાણીઓ નાથ પામે છે.
હાથ ફેંકે છે.
આગ્રિ બળે છે.
આંખ ફરકે છે.
(બે) સમુદ્રો ખળ-
બળે છે. [રહે છે.
ડાહ્યો માણસ શાન્ત
મૂરખાઓ બકે છે.

મિત્ર પૂછે છે.
પાંદડાં પડે છે.
સૈયું ધરાય છે.
રસોઇઆ રાંધે છે.
લોકો નીંદે છે.
માણસ કહે છે.
કમળ શણગારે છે.
મુખ બોલે છે.

૨. ફકારાન્ત નામ.

પ્રત્યય.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુલ્લિંગ.	૦	અસ્.

§ પૃ. ૪ દીપ † જ્યુઓ.

× વિસર્ગ પૂર્વે આ હોય ને પછી સ્વર કે લોપ વ્યંજન આવે, તો વિસર્ગ ઉઠી જાય છે. વળી વિસર્ગની પૂર્વે અ હોય ને પછી એ અ સિવાય કોઈ પણ સ્વર હોય, તોપણ વિસર્ગ લોપાય છે; વિસર્ગ લોપ કર્યાથી પાસે આવેલા સ્વરોની સંધિ થતી નથી. ઉં નરાઃ હમે=નરા હમે; બુધઃ ઇચ્છતિ=બુધ ઇચ્છતિ.

† સમાનપદે (એક ને એક જ શબ્દમાં) ઋ, ઋ, ઋ પછી લા-
જલો જ ન્ આળ્યો હોય, તો તે જૂનો ણ થાય છે. વળી ઋ, ઋ, ઋ
અને જૂની વચ્ચે સ્વર, છ્દ સિવાય અર્ધસ્વર, મહાપ્રાણ હ, તેમજ કંઠ્ય
કે ઓછા વર્જનો વ્યંજન હોય, તો પણ જ નો ણ થાય છે; પરંતુ એ
જ પદાંતે આળ્યો હોય, તો તે જ નો ણ થતો નથી; ઉં નરાન્

પ્રથમાના દ્વિવચનમાં **ઈ** દીર્ઘ થાય છે, અને બહુવચનમાં **અસ્** પ્રત્યય લાગતાં **ઈનો** ગુણ થાય છે; એ નિયમ પ્રમાણે—

હરિ:   **હરી**   (**હરે+અસ્=**)**હરય:**

નપુંસકલિંગ.   ૦   **ઈ**   **ઈ.**

ઈકારાંત નપુંસક નામોને સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, ન ઉમેરવામાં આવે છે; વળી, પ્રથમા અને દ્વિતીયાના બહુવચનમાં **ઈ** દીર્ઘ થાય છે. તેને લીધે—

વારિ   **વારિણી**   **વારીણિ.**

નામ. (પુલ્લિંગ)

અગ્નિ અગ્નિ, દેવતા.	કપિ વાંદરો, વાનર.	પથિ ઈંદ્રનું વજ્ર.
અરિ શત્રુ, દુશ્મન.	કવિ કવિ.	પાણિ હાથ.
અસિ તરવાર.	ગિરિ ગિરિ, પર્વત.	યતિ જતી, યોગી.
ઉદધિ મહાસાગર.	ધૂર્જટિ શિવ.	ઘ્યાધિ બ્યાધિ, રોગ.
ઋષિ ઋષિ.	નૃપતિ રાજા.	હરિ હરિ, ઈંદ્ર.

ન (અવ્યય§) નહિ.   **વારિ** (નપુંસકલિંગ) પાણી.

વાક્ય.

ઉદધિ: ક્ષુભ્યતિ ।	નૃપતિર્યજતિ । *	ગિરિર્વદતિ ।
કપય: ક્ષિપન્તિ ।	વારીણિ શુષ્યન્તિ ।	બ્યાધયો નશ્યન્તિ ।
ઋષી ચિન્તયત: ।	અગ્નિર્વદતિ ।	પથિ: પતતિ ।
અરિ: પીઢયતિ ।	કવય: શંસન્તિ ।	અસય: પતન્તિ ।
પાણી હરત: ।	વારિ નાસ્તિ ।	યતી ચિન્તયત: ।

§ જેમને વિભક્તિના પ્રત્યય લાગતા નથી, એટલે જેમનું લિન્ન લિન્ન રૂપાખ્યાન થતું નથી, તેમને અવ્યય કહે છે.

* **સ** અથવા વિસર્ગની પહેલાં **અ** કે **આ** સિવાય કોઈ પણ સ્વર હોય, ને પછી સ્વર કે યોગ બ્યંજન આવે, તો તે **સ** અથવા વિસર્ગને **સ** થાય છે.

ધૂન્ટિ+ રહે છે.
ઋષિયો+ શાન્ત હોય
છે
વાંદરાઓ દોડે છે.
કાવ વખુલે છે.
રાગ્નઓ ભધ જાયછે

(બે)અગ્નિ શાન્ત થાયછે.
બ્યાધિ દુઃખ દે છે.
યોગીઓ તૃષ્ણા રા-
ખતા નથી.
તરવાર પડે છે.
(બે) દુસ્મનો જીતે છે.

હરિ કોપ કરે છે.
હાય છાંટે છે.
પર્વત ઉભો રહે છે.*

દ્વિતીયા વિભક્તિ.

૧. અકારાંત નામ.

પુલ્લિંગ.	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
	મ્	ઐ	આન.
	બુધમ્	બુધૌ	બુધાન.

નપુંસકાલિંગ.—પ્રથમા પ્રમાણે.

નપુંસક નામોની દ્વિતીયા વિભક્તિનાં રૂપો હમેશાં પ્રથમા વિભક્તિ જેવાં જ હોય છે.

નામ (પુલ્લિંગ.)

અગદ ઓસડ.
ઓદન ભાત, રાં-
ધેલા ચોખા.
કિઝૂર ચાકર.
કોશ ખજનો, બં-
ગજ હાથી. [હાર.
ગ્રામ ગામ.
જનક બાપ.
વેદ દેહ, શરીર.

પાદ પમ.
પુરુષ પુરુષ, મરદ
પ્રજા હાલો માણસ.
બિહાલ બિલાડો.
બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ.
ભાર ભાર, બોળે.
મોક્ષ મોક્ષ, મુક્તિ.
યોધ યોધો, લડવૈયો.
વેદ વેદ.

ઢ્યાદ્ર વાધ.
ઢ્યાધ ચિકારી.
શઠ ખળ, હુચ્યો.
શર તીર.
શિષ્ય શિષ્ય.
સિંહ સિંહ.
સૂર્ય સૂર્ય, સૂરજ.
સ્તેન ચોર.
સ્વર્ગ સ્વર્ગ.

+ ર પછી ર આવે, તો પૂર્વે (પહેલાંના) ર લોપાય છે, તથા તેના પૂર્વનો સ્વર હ્રસ્વ હોય, તો દ્વીધ થાય છે.

x વિસર્ગ પછી શ, ષ, ક સ્ આવે તો વિસર્ગ કાયમ રહે છે; અથવા વિકલ્પે તે વિસર્ગને બદલે અનુક્રમે શ, ષ, ક સ્ મૂકાય છે.

* નિઃસર્ગની પછી ચ્ કે છ આવે તો વિસર્ગનો શ્ થઈ જાય છે; ટ કે ઢ આવેતો જ્ને ત્ કે થ આવે તો સ્ થઈ જાય છે, જેમકે દારઃચરાત્= હરિચરતિ; રામઃતરતિ=રામસ્તરતિ અને રામઃટિકતે=રામટિકતે.

(નપુંસકલિંગ.)

અરણ્ય અરણ્ય, જન-
તસ્વ તસ્વ. [ગલ.
તૃણ તરણું, ધાસ.
ધાન્ય ધાન્ય, અનાજ.

નગર નગર, શહેર.
પાપ પાપ.
પુસ્તક પુસ્તક.
માંસ માંસ.

વક્ષ વક્ષ, છુગડું.
વિષ વિષ, ઝેર.
સુવર્ણ સાવું.

દણ્ડ ગ. ૧૦ શિક્ષા કરવી; મજ્જ ગ. ૧૦ ખાવું; માર્ગ ગ. ૧૦ શોધવું.

વાક્ય.

ઈશ્વરં જનઃ પૂજયતિ ।
નૃપઃ શઠાન્ દણ્ડયતિ ।
રામો+ઽશ્વમારોહતિ ।
વ્યાઘ્રો માંસમતિ ।
હરિર્હસ્તૌ ક્ષાલયતિ ।
યોષઃ શરાન્ ક્ષિપતિ ।
ધનં લુભ્યતિ ।
સ્તેનો ધાન્યં ચોરયતિ ।
નગરં *ગચ્છામિ ।
પાપં વદસિ ।
સ્મરસિ મિત્રાણિ ।
બુધો મોક્ષમિચ્છતિ ।

કવિઃ બુધૌ શંસતિ ।
પુત્રો જનકં સાન્ત્વયતિ ।
પુસ્તકં માર્ગયામિ ।
સુવર્ણં તોલયામઃ ।
પ્રામાનટાવઃ ।
ફલે ભક્ષયામિ ।
કમલાણિ પદયતિ ।
ભારં વહતિ કિઙ્કરઃ ।
પ્રજાન્ વર્ણયન્તિ જનાઃ ।
વક્ત્રં ત્યજતિ મૂર્ખઃ ।
તૃણાન્યપ્યશ્વઃ + ।
યતિર્દેહં મુચ્ચતિ ।

+ પદાન્તે **ए** કે **ओ** હોય, ને પછી **अ** આવે, તો તે **अ**, પૂર્વના સ્વરમાં એટલે **ए** કે **ओ** માં ઢુળી નય છે; એટલે તે બોલાતો નથી, લખાતોએ નથી; પણ, તેને ઠેકાણે (૬) અવગ્રહ ચિન્હ લખી કરીને મૂકવામાં આવે છે.

* ક્રિયાપદ ગતિવાચક હોય તો, જે સ્થાને જવાનું હોય, તે સ્થાન બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયા વિભક્તિમાં, ને કોઈ વખત અનુચો વિભક્તિમાં આવે છે.

+ હસ્વ કે દીર્ઘ **इ**, **उ**, **ऋ**, ને **ऌ** પછી વિભતીય (જુની ન-તના) સ્વર આવે તો, તે **इ**, **उ**, **ऋ** ને **ऌ** ને ઠેકાણે અનુક્રમે **य**, **व**, **ई**, ને **ऌ** મૂકાય છે.

ધ્યાધયો નરાન્ પીઢયન્તિ ।

જલં પિબથ ।

રામ વાધો જુએ છે.

ઘોડા ખળનો વહે છે.

ડાહ્યા માણસ સ્વર્ગે ડું ચઢે છે.

સિંહો હાથિયોને ખાઈ જાય છે.

(તે) ફળો ગળે છે.

ચોગી વન જાય છે.

ચોધો (એ) તીર ફેંકે છે.

પરમેશ્વર માણસોને સંભાળે છે.

(એ) ગામોમાં † (અમે) પેસીએ

(તેઓ) પગ ધુએ છે. [છિયે.

દીકરો બાપને ખુશી કરે છે.

માણસો કાચબાઓ ખાય છે.

વાંદરાઓ ઝાડોપર ચઢે છે.

(તે) આકરોને પૂછે છે.

વિદાલાં*સ્તાહયતિ પુરુષઃ ।

ગૃહં પ્રવિશામઃ ।

(એ) મૂર્ખા ઝેર પીએ છે.

રાજાઓ ચોરને સજા કરે છે.

(તેઓ) પુસ્તકો ગોઠવે છે.

(તમે) ભાત ખાઓ છો.

રામને મિત્રો સંભારે છે.

ભોકો રાજાઓને વખાણે છે.

ડાહ્યા માણસો ભોકોને દોરે છે.

(હું) સત્ય સમજું છું.

વેદો સૂરજને વખાણે છે.

બાપ (પોતાનાં એ) છોકરાંને

બોલાવે છે.

મૂર્ખાઓ ડાહ્યા માણસોને નિંદે છે.

રાજા ચોદાને કહે છે.

૨. ફકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પુલ્લિંગ.

મૂ

૦

નૂ

બહુવચનમાં નૂ પ્રત્યય લાગતાં ફકાર દીર્ઘ થાય છે; તેમજ દ્વિવચનમાં પણ ફકાર દીર્ઘ થાય છે; તેથી કરીને—

હરિમ્

હરી

હરીન્.

* પદાન્ત નૂ પછી ચ્ છ, ત્ થ તથા ટ્ ઢ આવે તો, તે ન ને ઢેઠાણે અનુસ્વાર અને વિસર્ગ થાય છે.

‡ દ્વિતીયા વાપરવી, કેમકે રુદ્ધ (=ઉપર ચઢવું, પલાણવું) ધાતુ મતિવાચક છે.

† વિષ્ (પ્રવેશ કરવો, પેસવું) સકર્મક છે, માટે દ્વિતીયા વાપરવી.

નામ (પુલિંગ).

અતિથિ પરાણો.
અધિપતિ ઉપરી,
ધણી.

અલિ ભમરો, મધ-
માખ.

કલિ કળ્યા.

કિરિ બુંડ, હુકર.

કલિ બળિદાન.

મિશ્રુક મિખારી, યા-

મણિ મણિ. [ચક.

રવિ રવિ, સરજ.

રાશિ રંગ, રંગલો.

વાયસ કાગડો.

વિધિ અદૃષ્ટ નશીબ.

વ્રોહિ જુદી જુદી જા-

તના ચોખા કે દાણો.

સારથિ સારથી, રથ

હાકનારો.

પ્ર+ક્ષલ્લ ગ. ૧૦, પખાળવું, ધોવું.

ગળ્ ગ. ૧૦, ગણકારવું.

દા [યચ્છ] ગ. ૧. દેવું, આપવું.

અભિ+નન્દ્ ગ. ૧, આનંદ પા-

મવો, ચહાવું.

આ+ની ગ. ૧, આણવું, લાવવું.

અનુ+સ્ટ ગ. ૧, અનુસરવું.

અપિ (અવ્યય), પણ, એ.

વાયસો વલિ મક્ષયતિ ।

નૃપતિરરીજ્ઞ* યતિ ।

હરિં પીડયતિ વ્યાધિઃ ।

મેધો વારિ સિચ્ચતિ ।

કમલમલીન્ પ્રીણયતિ ।

રામો ર્શિં નમતિ ।

પાણી પ્રક્ષાલયામઃ ।

અસીન્વહન્તિ યોધાઃ ।

કર્પિ મુચ્ચામિ ।

નૃપતિં વર્ણયન્તિ કવયઃ ।

મણિ ચોરયતિ સ્તેનઃ ।

અધિપતીન્નિકકરા અનુસરન્તિ ।

ઉદ્ધિ ગચ્છાવઃ ।

ઋષી નમામઃ ।

વ્યાઘ્રઃ કિરીનન્તિ ।

સારથીનાહયામઃ ।

ઈશ્વરો વિધિ જયતિ ।

રાશિ નયતઃ ।

વ્રીહીનુચ્છતિ મિશ્રુકઃ ।

* જ્યારે સ્ કે અન્ય હંત્ય વ્યંજન, શ્ કે અન્ય તાલવ્ય વ્યંજન સાથે જોડાય ત્યારે હંત્યને ડેકાણે મળતો તાલવ્ય મૂળ્ય છે, -એટલે કે, સ્ ને ડેકાણે શ્, ત્ ને ડેકાણે ચ્, વ્ ને ડેકાણે જ્ ઇત્યાદિ થાય છે જ્યારે હંત્ય ને મૂર્ધન્ય જોડાય ત્યારે પણ, એવીજ રીતે હંત્યને ડેકાણે મૂર્ધન્ય થાય છે, -એટલે કે સ્ ને ડેકાણે ષ્, ત્ ને ડેકાણે ઢ્, થ્ ને ડેકાણે ઢ્ ઇત્યાદિ થાય છે. અર્થાત્, તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય સાથે હંત્યના યોગમાં હંત્યનો અનુ-ક્રમે મળતો તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય થાય છે.

ગિરીઃ આરોહન્તિ ।
 કર્ષિ જનઃ પૂજયતિ ।
 ચર્તિ પૃચ્છન્તિ શિષ્યાઃ ।
 કવિચો ઋષિઓને વખાણે છે.
 રામ કવિઓને નમે છે.
 યોગી પર્વત (તરફ)* જાય છે.
 (બે) વાંદરાને (હું) મારું છું.
 હરિ ઢગલા લાવે છે.
 તે હાથને સ્પર્શ કરે છે.
 ઓસડો રોગોને હરણુ કરે છે.
 (તે) પારથી(બે) ડુકરોને જુએ છે.
 હરિ (પોતાના) શત્રુને મારે છે.

ઘ્યાર્થિ ન ગજયામિ ।
 અતીથીનપૂજયન્તિ બ્રાહ્મણાઃ ।
 કલ્હીન્નામિનન્ધતિ બુધઃ ।
 યોધો તરવાર ફેંકે છે.
 (હું) મણિઓ ધરું છું.
 (તે) દરિયાઓ (ઉપર)† બટકે છે.
 માણસ અગ્નિમાં પેસે છેx
 (બે) સારથીઓને (તે) પૂછે છે.
 લોકો રાજ્યોને ખુશી કરે છે.
 રાજ્યો પણ યોગીઓને નમે છે.
 ઘોડાઓ પાણી પીએ છે.
 માણસો બળિદાનો આપે છે.

પાઠ ૭.

તૃતીયા વિભક્તિ.

અકારાંત તથા હકારાંત નામ.
 પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુલ્કિંગ.	અકારાંત—હન હકારાંત—જા	મ્યામ્ ,,	મેત્ મિસ્ ।
	મ્યામ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો અ દીર્ઘ થાય છે.		

§ બે સ્વરો પાસે આવ્યા છતાં સંધિ થતી નથી, એવું થોડેજ પ્રસંગે બને છે. તેમાં આ ઠેકાણે એવો નિયમ લાગુ થાય છે કે જ્યારે નામ કે ક્રિયાપદના દ્વિવચનને છેડે દીર્ઘ ઈ, ઊ, કે ઇ આવેલા હોય ત્યારે પછીના સ્વર સાથે તેની સંધિ થતી નથી.

* પૃ. ૧૬ ટીપ * જુઓ.

† દ્વિતીયા વાપરવી; કારણ કે અદ્ ગતિવાચક છે.

x પૃ. ૨૦ ટીપ † જુઓ.

દ્વણ્ઠેન

દ્વણ્ઠાભ્યામ્

દ્વણ્ઠે:

મણિના

મણિભ્યામ્

મણિભિ:

નપુંસકલિંગ. } અકારાંત નપુંસક નામોનાં રૂપો પહેલી બે
વિભક્તિ સિવાય બાકીની બધી વિભક્તિઓમાં
અકારાંત પુલ્લિંગ નામ જેવાંજ થાય છે.

નપુંસકલિંગ ફકારાંત—આ

ભ્યામ્

ભિસ્

વારિણાઃ

વારિભ્યામ્

વારિભિ:

નામ (પુલ્લિંગ).

અલંકાર અલંકાર,
આતપ તડકો. [ધરેણું.

ઈન્દ્ર ઈંદ્ર.

ઉપહાર ભેટ.

કર હાથ.

કાસાર તળાવ.

કૌશિક કુશનો

વંશજ, કૌશિક

ગોત્રનો પુરુષ.

દ્વણ્ઠ લાકડી.

દેવ દેવ, ધર્મર.

નદ નદી. [નાર.

નાવિક નાવ ચલાવ.

પતિ પાળો.

વાણ બાણ, તીર.

મન્ત્ર મંત્ર, (વેદના)

સૂક્તની કડી.

યજમાન જનમાન,

ધર ધણી

યત્ન પ્રયત્ન, મહેનત

રથ રથ. [રાજા.

રાવણ રાવણ, લોકાનો

વિધિ વિધિ, શાસ્ત્ર

ની આગા.

શ્લોક શ્લોક, કવિ-

તાની કડી.

(નપુંસકલિંગ.)

અજ્ઞ અજ્ઞ, ખોરાક.

અર્ચ્ય અર્ચ્ય પુજનો

સામાન.

ઈન્દ્રિય બળતણ.

જ્ઞાનિત્ર કોઢાળો.

ગોત્ર ગોત્ર, વંશ, કુળ.

ચક્ર ચક્ર, પૈડું.

નલ્લ નખ.

પુણ્ય પુણ્ય.

યન્ત્ર યંત્ર, સાંચા.

રત્ન રત્ન, જવાહિર.

શરીર શરીર.

શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર.

શીર્ષ શીર્ષ, માથું.

સૂક્ત સૂક્ત, વેદની

કવિતાનું પદ.

વિશેષણ—જ્ઞાન લંગડો. પ્રભૂત પુષ્કળ.

ટીપ—વિશેષણને વિશેષની જાતિ, વચન, અને વિભક્તિ લાગે છે.

§ પૃ. ૧૭ નો નિયમ, તથા પૃ. ૧૧ ની ટીપ § જુઓ.

ધાતુ.

જન ગ. ૧, ખાણું, ખોલું.
અષ (ઉપ.) + ગમ્ ગ. ૧, ગમ્યું.
ચલ ગ. ૧, ચાલું, ખસું.

અષ+નમ્ નમું, નમી જવું.
ચિ+રાજ ખીરાજવું, ખીરાજમાન
થવું.

મ (ઉપ.) + હ ગ. ૧, પ્રહાર
કરવા; મારવું; માર મારવા.

દૃ (દાર) ગ. ૧૦, દાડવું.
સહ (અન્યથ) સહિત, સાથે.

વાક્ય.

પુરુષઃ સ્તેનં દણ્ડેન તાડયતિ |
શરીરમલંકારૈર્ભૂષયતિ | [ન્તિ |
નાવિકા નદેન સમુદ્રં પ્રવિશ-
યોધો બાણૈરરિજ્ઞયતિ |

પાદેન સ્વજ્ઞઃ | [હરિઃ |

પુત્રૈઃ * સહ ગ્રામં ગચ્છતિ
ચક્રાભ્યાં ચલતિ રથઃ |

જનિત્રેણ જનતિ |

રામોઽધ્યૈયં ઋષિં પૂજયતિ |

કવયઃ શ્લોકે નૃપં વર્ણયન્તિ |

બુધાઃ સુત્રેન જીવન્તિ |

નેત્રાભ્યાં પશ્યતિ જનઃ |

ચારિણા હસ્તૌ ક્ષાલયતિ |

પાણિભ્યાં સ્પૃશતિ શીર્ષમ્ |
સિંહો નલૈર્ગજાન દારયતિ |

અગ્નિના ગૃહં દદતિ | [તિ |

બુધઃ શાસ્ત્રૈ* સ્તસ્વમવગચ્છ-
પત્તિભિર્ગચ્છતિ યોધઃ |

પાદાભ્યાં ધાવન્તિ બાલાઃ |

પુણ્યેન હરિં પશ્યતિ |

કરેણાહ્વયતિ રામં હરિઃ |

રામઃ કપિભિર્જયતિ રાવણમ્

ગોત્રેણ કૌશિકોઽસ્મિ |

દુઃસ્ત્રેન મુહ્યતિ જીવઃ |

દુન્ધનઃ પચત્યોદનમ્ |

* જે નામને સહ અન્યથ જોડવામાં આવે છે, તે નામ તૃતીયા વિ-
ભક્તિમાં મૂકવું જોઈએ.

§ છેલ્લા ચાર સ્વર (ઇ, ઈ, ઓ, ઔ) સિવાય બીજા કોઈ પણ
સ્વર પછી ઋ આવે તો સંધિ કરવી. અથવા તો સંધિ ન કરતાં માત્ર
પૂર્વનો સ્વર ટીકી દોય તો હ્રસ્વ કરવો.

x પૃ. ૧૮ ની ટીપ * જુઓ.

રામ મણ્ડીઓવડે શરીર શયુગારે છે.
 માણસ મુખવડે બોલે છે.
 માણસો અન્નવડે શરીર પોષે છે.
 (તેઓ) માથે ભાર વહે છે.
 હરિ પ્રયત્નોએ ઋષિને સંતુષ્ટ કરે છે.
 રાજાઓ ભેટાવડે સંતુષ્ટ થાય છે.
 રથો યત્રાવડે ચાલે છે.
 આહ્વાણો (એ) સૂક્તોવડે દેવને બોલાવે છે.
 તે વિધિએ ધર્મરત્ને પૂજે છે.
 એ શ્લોકવડે (તે) રામને વખાણે છે.
 માણસ શત્રુને તરવારવડે મારે છે.
 રામ સારથિ સાથે જાય છે.
 તળાવ કમળોવડે શોભે છે.

લોકો બધા મણ્ડીઓથીપણ ખુશી થતા નથી.
 (અમે) રથમાં (બેશીને) ગામ જઈએ છીએ.
 તે દેવોને બળિદાનવડે ખુશી કરે છે.
 વાઘ માંસવડે જીવે છે.
 તે ચિત્તમાં ધર્મરત્ન ચિંતન કરે છે.
 ઇંદ્ર (પોતાના) વજ્રવડે પર્વતોને મારે છે.
 વૃક્ષો પાણીવડે ઢગે છે.
 વાંદરાઓ ફળોવડે સંતોષ પામે છે.
 વસંત ઋતુ ઝાડોને પાંદડાંવડે શયુગારે છે.
 તળાવો તડકાવડે સુકાઈ જાય છે.
 માથું ભારવડે નીચે નમી જાય છે.

ચતુર્થી અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રસય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અકારાંત	{ યં ય	મ્યામ્.	મ્યસ્.
પુલિંગ.	{ પં આત્.	"	"
અકારાંત	{ યં } પુલિંગ પ્રમાણે.		
નપુંસક.	{ પં }		

ય તથા મ્યામ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો અ દીર્ઘ થાય છે.
 અને મ્યસ્ પ્રત્યય લાગતાં અનો ષ થાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
	રામાય	રામામ્યામ્	રામેભ્યઃ
	રામાત્	"	"
ફકારાંત પુલિંગ,	{ યં ષ	મ્યામ્	મ્યસ્.
તથા નપુંસકલિંગ.	{ પં અસ્	"	"

ચ૦—હરે*+પ=હરયે હરિભ્યામ્ હરિભ્યઃ

પ૦—હરે+અસ્=હરેઃ†   ”   ”

ચ૦—વારિણે વારિભ્યામ્. વારિભ્યઃ

પ૦—વારિણઃ   ”   ”

નામ—પુલિંગ.

અશ્વપતિ વિશેષ
નામ.

આચાર્ય આચાર્ય,
ધર્મગુર.

કૃષીચલ ખેડુત.

કૃષ્ણ વિશેષ નામ.

ક્રોધ ક્રોધ.

ક્રોશ ક્રોશ, ખે માધલ.

કિલ તલ.

ક્રીપ ક્રીપ, ખેટ, ખંડ.

નિષ્ક સોના મહોર.

પર્વત પર્વત.

પાપ પાપી દુષ્ટ.

પ્રાસાદ મહેલ.

મૃત્ય ચાકર.

માષ ચાડક.

મોદક લાડુ.

યાચક યાચક, માગણ.

લોક લોક, દુનિયા.

વધ વધ, ધાત.

નપુંસક લિંગ.

વરાહ બૂંડ.

વિનય વિનય, નમ્રતા.

શિખર શિખર, ટોચ.

સાર્થ સાથ, કાફલો,

ટોળ.

સેનાપતિ સેનાપતિ

સૈનિક લશ્કરી સિપાઈ

અજ્ઞાન અજ્ઞાન.

આકાશ આકાશ.

આસન આસન, ખેડક

ઉદ્યાન વાડી.

કલ્યાણ કલ્યાણ.

કુસુમ ફૂલ.

ક્ષેત્ર ખેતર.

જ્ઞાહય આળસ.

જ્ઞાન જ્ઞાન.

તારક તારો, ચાંદરણી.

પદ પગલું.

પલ્લલ તળાવડું,

ખાખોચિયું.

ભોજન ભોજન.

મૌન શાંતતા.

યોજન ભોજન, ચાર
કોસ.

રાજ્ય રાજ્ય.

વન વન.

શત સો.

સિંહાસન સિંહાસન

સ્વકૃત્ય સ્વધર્મ,

કરન.

* ચતુર્થી, પંચમી, અને પછીના એકવચનના પ્રત્યય લાગતાં, હ્રસ્વ
હ્રસ્વ તથા ઉઘરાંત પુલિંગ નામોના અત્યંત સ્વરનો ગુણ થાય છે.

† અસ્ પ્રત્યયની પૂર્વે ષ ક અ હોય, તો તે લોપાય છે.

વિશેષણ.
મૂક મુગો.
ધાતુ.
ગણ ૧.

અધિ (કપ.)+નમ્ મેળવવું.
પ્રતિ+આ (કપ.)+ગમ્ પાછું
આવવું.
દા [યચ્છ] દાન કરવું. આપવું.
પ્રતિ (કપ.)+દા બહેલે આપવું.

મજ્ઞ મજ્ઞવું.
ઉત્ (કપ.)+મ્ ઉદ્ભવ થવો.
ઉત્પન્ન થવું, નીપજવું.
ઉત્ (કપ.)+સ્થા [તિષ્ઠ] ઊઠવું, ઉભા થવું.

ઉપ (કપ.)+દિશ્ ગ. ૬. ઉપદેશ કરવો, શિખવવું, સમજાવવું.
ધૃ ગ. ૧૦, ધાગ્ણ્ય કરવું, પહેરવું; દેણુદાર હોવું*, દેવું હોવું.
અવ્યય.

નમસ્ † નમસ્કાર. વિના શિવાય. સ્વસ્તિ સ્વાસ્તિ, અખંડ કલ્યાણ.
વાક્ય.

હરિર્બ્રાહ્મણેભ્યો નિષ્કાન્
યચ્છતિ ।
મનુષ્યો ગ્રામાય ગચ્છતિ ।
કલ્યાણાય હરિં મજ્ઞતિ ।
ફલેભ્યો ગચ્છામિ ।
હરયે નૃપતિઃ કુપ્યતિ+ ।

મોદકેભ્યો બાહુઃ સ્પૃહયતિ ।
નગરાદાગચ્છતિ । §
અશ્વાત્પતતિ ।
અતિથિભ્યોઽન્નં યચ્છતિ ।
તિલેભ્યઃ પ્રતિયચ્છતિ માષાન્+ ।
આસનેભ્ય ઉત્તિષ્ઠન્ત્યાચાર્યાઃ ।

* ન્યારે ધૃ ધાતુનો અર્થ દેણુદાર હોવું થાય છે, ત્યારે લેણુદારનું નામ ચતુર્થીમાં આવે છે; અને લેણુ* બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયામાં આવે છે. તથા દેવાદાર પ્રથમામાં આવે છે.

† જે નામને નમઃ કે સ્વસ્તિ જોડવામાં આવે. તે ચતુર્થીમાં આવે છે. વિના જોડવામાં આવે, તે બીજી, ત્રીજી, કે પાંચમીમાં આવે છે.

§ અનુનાસિક તથા અંતઃસ્થ સિવાયના કોષપદ્ય વ્યંજન પદ્ય કોષ વ્યંજન કે શબ્દનો પ્રથમાદાર સ્વર આવે તો પૂર્વના વ્યંજનને બહેલે પૂર્વ વ્યંજનના વર્ગનોજ ત્રીજો અક્ષર મૂકાય છે.

+ કોષ દ્રોહ, (=દ્વેષ), ઇષ્ટો (=ચડસાચડસી), કે અસૂયા (=અદે-ખાઈ)ના અર્થના ક્રિયાપદો સાથે, કોષ વગેરે જેના પ્રથમે બતાવવામાં આવે છે તેને ચતુર્થી લગાડવામાં આવે છે. સ્પૃહ ક્રિયાપદની સાથે ઈચ્છત વસ્તુવાચક શબ્દ પણ ચોથીમાં આવે છે.

વધાદ્વિનારિર્ન શામ્યતિ ।
 રવેલોકઃ સુખમધિગચ્છતિ ।
 પ્રાસાદાઃ*ઉજનં પશ્યતિ નૃપઃ
 શિષ્યાય શાસ્ત્રમુપદિશતિ ।
 કલિભ્યો દુઃખાન્યુદ્ભવન્તિ ।
 શિશ્વરાત્પતન્તિ ગજાઃ ।
 દ્રીપાદ્ દ્રીપમટતિ સાર્થઃ ।
 ભૂત્યં ક્રોધાદ્રામસ્તાડયતિ ।

નગરં ધનાધોજનમ્ ।
 નમો દેવેભ્યઃ ।
 સ્વસ્તિ હરયે ।
 પત્વલેભ્યો વરાહા ઉત્તિ-
 ષ્ઠન્તિ ।
 વિનયઃ સુખાય ભવતિ ।
 નિષ્કાન્ ધારયતિ રામાય
 હરિઃ ।

રામ ભોજનને વાસ્તે ધેર જાય છે.
 ક્ષેા વૃક્ષે ઉપરથી પડે છે.
 (હું) યાત્રકોને ધન આપું છું.
 હરિને અશ્વપતિની સેા (મોહોરે)
 દેવી છે. x
 ડાહ્યો માણસ મોક્ષ સાથે ધર્મરને
 બળે છે.
 સેનાપતિ લશ્કરી સિપાઇઓને
 (એક) ગામથી (બીજા)ગામ
 લઈ જાય છે.†

બ્રાહ્મણો રામઓ પાસેથી ધન
 મેળવે છે.
 પર્વત સમુદ્રથી (બે) યોજન છે.
 હરિ પુલોનેઆટે બાગ તરફ જાય છે.
 દુઃખ પાપથી નિપજે છે.
 દેવો પાપીઓને સ્વર્ગમાંથી ફેંકી
 દે છે.
 રામ સ્વધર્મથી ચૂકે છે.
 (બે) ઢગલામાંથી (તે) ચોખ્ખા
 લાવે છે.

* પૃ. ૨૧ ની ટીપ * જુઓ.

x પૃ. ૨૭ ની ટીપ * જુઓ.

† કેટલાક ધાતુ દ્વિર્ભંક છે; જેમ કે, ગી, પ્રચ્છ, યાચ. વળી, આ
 ધાતુના જવા અર્થવાળા બીજા ધાતુ પણ દ્વિર્ભંક છે.

શિષ્યો (પોતાના) આચાર્યોપાસેથી
જ્ઞાન મેળવે છે.

રાજાઓ (પોતાના) રાજ્યોનું
શત્રુઓથી રક્ષણ કરે છે.

રાજા સિંહાસનઉપરથી (પોતાના)
સેનાપતિને કહે છે.

આજસને લીધે (તે) (એક) પગલું
પથ ચાલતો નથી.

વિનયને લીધે (તે) મુંગા બેસેછે.

(હું) બાગમાંથી પાછો ફરું છું.
ખેડુતો ધાન્યને માટે ખેતર ખેડેછે.

છોકરો બાપપાસેથી ધન મેળવેછે.
મૂર્ખાઓ અજ્ઞાનને લીધે બડબડે
છે.

કુકરો તળાવમાંથી પાણી પીએ
છે.

આકાશમાંથી તારાઓ પડે છે.
કવિઓને અખંડ કથ્યાણુ !

પાઠ ૯.

વહી, સસ્તમી, અને સંબોધન.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અકારાંત પુલ્લિંગ.	૫૦ સ્ય સ૦ હ	ઓસ્ "	નામ્ ણ

અકારાંત નપુંસક—પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

નામ્ પ્રત્યયની પહેલાં અંત્ય હ્રસ્વ સ્વર દીર્ઘ યાય છે;
ઓસ્ તથા ણ પ્રત્યય લાગતાં અંત્ય અ નો ષ યાય છે.

इकारांत पुल्लिङ्ग	{	५० अस् स० औ	ओस् "	नाम् ण
-------------------	---	----------------	----------	-----------

औ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વની હ લોપાય છે.

અકારાંત નામના સંબોધનમાં મૂળરૂપ જ વપરાય છે; અને
इकारांत નામનું સંબોધન મૂળરૂપના અંત્ય इकारનો ષ કરવાથી
થાય છે; બંનેનાં દ્વિવચન ને બહુવચન, પ્રથમાનાં તે તે રૂપો
બેમાં જ છે.

યદ	રામસ્ય	રામયો:	રામાણામ્
સપ્તમી	રામે	,,	રામેષુ
સંબોધન	રામ	રામૌ	રામા:
પ્રકી	હરેઃ*	હર્યો:	હરીણામ્
સપ્તમી	હરૌ	,,	હરિષુ
સંબોધન	હરે	હરી	હરય:

इकारांत नपुंसक. { ५० अस् ओस् नाम्
स० इ , पु

इकारांत नपुंसक लिंगना संबोधननुं એકવચન, મૂળરૂપના અંત્યે ઇકરનો વિકલ્પે શુભ કરવાથી, થાય છે; અને દ્વિવચન ને બહુવચન, પ્રથમનાં તે તે રૂપો જેવાં જ છે.

પ્રકી	વારિણ:	વારિણો:	વારીણામ્
સપ્તમી	વારિણિ	,,	વારિષુ
સંબોધન	વારે, વારિ,	વારિણી	વારીણિ

नाम. (पुल्लिङ्ग).

अवकाश अवकाश,
आचार आचार,
योग योग,
अङ्ग अङ्ग, तरवार.
अङ्ग अङ्ग, उष्ण
अङ्ग अङ्ग.
अङ्ग अङ्ग.
अङ्ग अङ्ग.
अङ्ग अङ्ग.

धनिक धनिक, पैसा-
दार, तवंगर.
धर्म धर्म, इतर.
निधि अङ्ग, अङ्ग.
पराक्रम पराक्रम,
पुष्पार्थ.
पाणक पाणनार,
रक्षक करनार.
प्रकाश प्रकाश, तेज.

प्रसाद भूदेरानी.
यक्ष कुमेरतो याकर
वर्ण वल, अति, रंग.
वास वास, रहेक्षु.
वीर वीर, लउवेयो.
वृष अङ्ग.
भ्वापद क्षिकारीपथु
सुमन्त्र राभतो सारथि
(वि. नाम)

नपुंसकलिङ्ग.

औषध औषध,
आसङ्ग.
कारण कारण्य.
धृत धी.
चरित संसारभां
वर्तवानी रीत.

चित्त चित्त.
प्रमाण प्रमाण्य,
सागिती.
युद्ध युद्ध, लडाव.
यूथ नयो, ठेगुं.
लाङ्गूल पृष्ठुं.

वचन वचन.
वैर वैर, दुश्मनाग्र.
सौन्दर्य सुन्दरपण्युं,
पुनसुरती.
हिम हिम, अरु.
हर्म्य धर, हवेली.

विशेषण.

आह्लादक हर्ष उप-
गवनाई, पुशकारक.
गर्ह्य निंदवालायक.

चण्ड प्रयंड, गरम, उग्र.
दीर्घ दीर्घ, लांघु.
प्रथम प्रथम, पडेहुं.

प्रशस्य प्रशंसाने
पात्र, वभाण्यवालायक
लवण आई.

श्रेष्ठ श्रेष्ठ, सर्वोत्तम.
क्षम् [क्षाम्] ग. ४. क्षमा करनी,
भाइ करनी.

प्र+रुह् उगवुं.
उप (उपसर्ग) +विश् भेसवु.
क (अव्यय) क्यां ?

नराणां पालको नृपः ।
समुद्रस्य जलं लवणम् ।
देवस्य प्रसादेन जीवामि ।
शास्त्राणां तत्त्वं प्रज्ञो बोधति
वीरयोर्युद्धं भवति ।
बारीणां निषिद्धदधिः ।
आसनेषूपविशन्ति ।
गिरेः शिखराद् वृषः पतति ।
कासारं कमलान्मुस्रयन्ति ।
गजानां दूयं चरति ।

ग्रीष्मे सूर्यस्य प्रकाशश्चण्डो
भवति ।
वर्णानां ब्राह्मणः श्रेष्ठः ।
ऋषीणां वचनं प्रमाणम् ।
शठानां चरितं गर्ह्यम् ।
कवयो लोकेषु वीराणां परा-
क्रमान् प्रथयन्ति ।
हरेः पुस्तकं कास्ति ?
नगरे जना वसन्ति ।
रामस्य पुत्रा ग्रामं गच्छन्ति ।
वनेषु श्वापदाः सन्ति ।

આચાર્યાઃ શિષ્યાણાં ધર્મં
કથયન્તિ । [નરયન્તિ ।
મનુષ્યાણામગદેન વ્યાધયો
રામસ્ય સારથિઃ સુમન્ત્રો
વનં રથેઃ નયતિ ।

ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશો જનનાના-
હરિના (બે) છોકરાની આલ
વખાણુવાલાયક છે.

ધરોમાં દિવા છે.

મક્ષો કુબેરના આકરો છે.

વાંદરાઓનાં પુછડાં લાંબાં હોયછે.

કવિઓમાં કાલિદાસ પ્રથમ છે.

માણુસનો આકર ગામ નય છે.

રાજાઓ મહેલમાં રહે છે.

પૈસાવાળા હવેલીઓમાં રહે છે.

ચામ માણુસોમાં શ્રેષ્ઠ છે.

સરોવરનું પાણી ખાંડ છે.

પર્વતોનાં શિખરો ઉપર ખરડછે.

ચોર બ્રાહ્મણનું ધન ચોર છે.

(હું) વાડીઓના સૌન્દર્યવડે ખુશ
થાઉં છું.

(તે) ઝાડનું પાંદડું હલાવે છે.

માહાત્મકો ભવતિ ।

ગિરિષુ વસન્તિ સિંહાઃ ।

અરીણાં સૈનિકાન્ નૃપતિર્જ-
યતિ ।

યોધસ્ય પાણી લઢ્ગોડસ્તિ ।

ધર્જટૌ યતીનાં ચિત્તમસ્તિ ।

(હું) દેવતામાં બી નાખું છું.

ખલાસીનું વેર લઢાધનું કારણુ છે.

મૂખાં (સુધારવાને) માટે કશું

ઓસડ નથી.

ઓ હરિ, લોકો વિનયથી સંતુષ્ટ

થાય છે.

વાદળાંઓ આકાશમાં આલે છે.

યોગીઓનું રહેઠાણુ જંગલોમાં

હોય છે.

દરિયામાં ધણી રત્નો રહે છે.

કુલો બાગમાં ઝાડોને ચણુગારે છે.

ડાહ્યો માણુસ (પીતાના) મનમાં

ક્રોધને જગ્યા આપતો નથી.

ધન્ય પાપીઓનાં પાપ ક્ષમા

કરતો નથી.

કમળો પાણીમાં ઉભે છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

નૃપ—પુલિંગ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા

નૃપઃ

નૃપૈ

નૃપાઃ

द्वितीया	नृपम्	नृपौ	नृपान्
तृतीया	नृपेण	नृपाभ्याम्	नृपैः
चतुर्थी	नृपाय	"	नृपेभ्यः
पंचमी	नृपात्	"	"
षष्ठी	नृपस्य	नृपयोः	नृपाणाम्
सप्तमी	नृपे	"	नृपेषु
संभोधन	नृप	नृपौ	नृपाः

कलि — पुंलिंग.

प्रथमा	कलिः	कली	कलयः
द्वितीया	कलिम्	"	कलीन्
तृतीया	कलिना	कलिभ्याम्	कलिभिः
चतुर्थी	कलये	"	कलिभ्यः
पंचमी	कलेः	"	"
षष्ठी	"	कलयोः	कलीनाम्
सप्तमी	कलौ	"	कलिषु
संभोधन	कले	कली	कलयः

वन — नपुंसकलिंग.

प्रथमा	वनम्	वने	वनानि
द्वितीया	"	"	"
तृतीया	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः
चतुर्थी	वनाय	"	वनेभ्यः
पंचमी	वनात्	"	"
षष्ठी	वनस्य	वनयोः	वनानाम्
सप्तमी	वने	"	वनेषु
संभोधन	वन	वने	वनानि

સુરભિ—નપુંસકલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સુરભિ	સુરભિણી	સુરભીણિ
દ્વિતીયા	”	”	”
તૃતીયા	સુરભિણા	સુરભિભ્યામ્	સુરભિભિઃ
ચતુર્થી	સુરભિણે	”	સુરભિભ્યઃ
પંચમી	સુરભિણઃ	”	”
ષષ્ઠી	”	સુરભિણોઃ	સુરભીણામ્
સપ્તમી	સુરભિણિ	”	સુરભિણુ
અષ્ટમી	સુરભિ, સુરભે	સુરભિણી	સુરભીણિ

(ક) છેલ્લા ચાર સિવાય સજ્જતીય સ્વરની સંધિ શી ?

(લ) જ કે આ પછી હસ્ત કે દીર્ઘ ઈ, ઉ, ઋ કે લ આવે તો, સંધિ શી ?

(ગ) જ કે આ પછી ય, યે, ઓં, ઔ આવે, તો સંધિ શી ?

(ઘ) હસ્ત કે દીર્ઘ ઈ, ઉ, ઋ, લ પછી કોષ્ઠપણુ વિજ્ઞતીય સ્વર આવે, તો સંધિ શી ?

(ઙ) ય કે ઓ પછી જ આવે તો, સંધિ શી ?

(ચ) નામના દ્વિવચનને છેડે આવેલા ઈં, ઊં, ય પછી કોષ્ઠ પણુ સ્વર આવે તો, અને છેલ્લા ચાર સિવાય કોષ્ઠ-પણુ સ્વર પછી ઋ આવે, તો સંધિ શી ?

(છ) પદને અંતે મૂ આવે તો, શું થાય ?

(જ) જોડે આવેલા હંત્ય અને તાદૃશ્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?

(ઝ) જોડે આવેલા હંત્ય અને મૂર્ધન્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?

(ઞ) પહેલા પાંચ વર્જના અનુનાસિક સિવાય કોષ્ઠપણુ વ્યં-

જન પછી ઘોષ વ્યંજન કે શબ્દનો પ્રથમાક્ષર સ્વર આવે, તો સંધિ શી ?

(ટ) રૂ પછી રૂ આવે, તો સંધિ શી ?

૨. નૂ નો ણૂ ક્યારે થાય છે ?

૩. ક્યારે વિસર્ગનો ઓ, ક્યારે રૂ, અને ક્યારે શ્, શ્, સ્ થાય છે ? અને ક્યારે તે લોપાય છે ?

૪. પદાંત નૂ નો ક્યારે અનુસ્વર અને વિસર્ગ થાય છે ?

૫. નીચેનાં ક્રિયાપદો સાથે, ને અવ્યયો સાથે, સંજ્ઞા ધરાવતાં પદો કઈ વિભક્તિમાં આવે છે:-

(ક) ગનિવાચક ક્રિયાપદો;

(સ્થ) ગુરસો, દ્વેષ, ચડસાચડસી, અને અદેખાધના અર્થનાં ક્રિયાપદો;

(ગ) “ દેણુદાર હોવું ” એવા અર્થમાં ધ્રુ ધાતુ, તથા સ્પૃહ ધાતુ;

(ઘ) સહ, નમઃ, સ્વસ્તિ, અને ચિન્તા.

૬. કેટલાંએક દ્વિકર્મક ધાતુ ગણાવો.

૭. નીચેનાં નામોનાં રૂપાખ્યાન કરો:- (અકારાંત કે હકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામો જરૂર જેટલાં પૂછવાં)

કેટલાંએક સાધારણ રીતે વપરાતાં અવ્યયો.

અવ્યયાનિ.

અતઃ આથી; અ-

હિંથી.

અત્ર આહિં.

અથ આન.

અધુના હમણાં

અપિ બિ, પથ્ય.

इति હિનિ, એમ, આ

પ્રમાણે.

इत्थम् આવી રીતે.

इव પેઠે, જેમ, જાણે.

एव નક્કી.

एवम् એ પ્રમાણે.

कथम् કેમ, શી રીતે?

कदा ક્યારે ?

किन्तु પરંતુ, પથ્ય.

કુતઃ શાથી? ક્યાંથી?
 કુત્ર, ક ક્યાં?
 ચ* અને.
 ચિરમ્ લાંબા વખત
 સુધી.
 તતઃ તેથી, ત્યાંથી.
 તત્ર ત્યાં.
 તથા તેમજ, તેપ્રમાણે.

તદા ત્યારે.
 પુનર્ ફરીને.
 પુરા પહેલાં.
 યતઃ જ્યાંથી, જ્યાંથી.
 યત્ર જ્યાં.
 યથા જેપ્રમાણે, જેમ.
 યદા જ્યારે.
 વા* અથવા, કે.

વૃથા વૃથા, ફેમટ.
 શ્વસ્ આવતી કાલે.
 સદા સદા, હમેશાં.
 સર્વત્ર સર્વેકાણે, બધે.
 સુષ્ટુ સારી રીતે,
 બેશ.
 હે હે, અરે.
 હાસ્ ગઈ કાલે.

ભાગ ૩ જો.

પાઠ ૧૦ મો.

વર્તમાનકાળ;--આત્મનેપદ પ્રત્યય. §

એકવચન.

પુરુષ ૧.

હ

વન્દે

પુરુષ ૨.

સે

વન્દસે

ધાતુ.

ગણ ૧.

પુરુષ ૩.

તે

વન્દતે

ઈક્ષ્ જોવું.

અપ (ઉપ.)+ઈક્ષ્

આથા રાખવી.

પ્ર (ઉપ.)+ઈક્ષ્

પેખવું, જોવું.

પરિ (ઉપ.)+ઈક્ષ્

પરીક્ષા કરવી.

કમ્પ્ ધ્રુજવું, હાલવું.

પ્ર (ઉપ.)+કાશ્ પ્રકાશવું,

ચળકવું.

માષ્ ભાખવું, કહેવું.

મુદ્ (મોદ્) ખુશ થવું.

યત્ યત્ન કરવો.

આ (ઉપ.)+રમ્ આ-

રંભ કરવો, ચર કરવું.

* જે પદો જોડવાનાં હોય કે છટાં પાડવાનાં હોય, તે સંજ્ઞાને છેડે એકજ વાર, કે દરેકને છેડે જુદી જુદી વાર ચ કે વા મૂકાય છે, ઉદાહરણ, હરિચ્ચ ગોવિન્દચ્ચ જરૂપતઃ ।

§ આત્મનેપદમાં રૂપોપયાન કરતાં પશુ, પહેલાં વિવરણ પ્રત્યયે ધા-તુઓમાં ઉમેર્યાં જોઈએ.

રમ્ રમવું.
 રચ્ (રોચ્) રચિ
 હોવી, પસંદ પડવું.
 રમ્+હો+ભયવો, મેળવવું
 ચન્દ્ વંદન કરવું, નમવું.
 વૃત્ (વર્ત્) વર્તવું,
 હોવું.

વૃષ્ (વર્ષ્) વધવું.
 વેષ્ ધ્રુજવું, ધરધરવું.
 ચર્ક ચંકા લેવી,
 વહેમ આણવો.
 આ (ઉપ) + જ્ઞસ્
 આશા રાખવી,
 તકાસવું.

શુમ્ (શોમ્) શોભવું.
 લાયક હોવું.
 શિક્ષ્ શિક્ષણ લેવું,
 શિખવું.
 શ્લાઘ્ વખાણવું.
 સહ્ સહન કરવું.
 સેવ્ સેવા કરવી.

ગણ ૪.

જન્ (જા) જન્મ થવો.
 યુધ્ યુદ્ધ કરવું, લડવું.

ગણ ૬.

મૃ* [મ્રિય] મરવું.
 વિદ્ [વિન્દ્] મેળવવું.

ગણ ૧૦.

અષ (ઉપ)+શ્ચીર્ તિરસ્કારવું.
 મૃગ્ ભાગ શોધવો, શોધવું.

નિ (ઉપ) + સૂદ્ [નિષૂદ્]
 નાશ કરવો.

નામ વગેરે.

અધ્યયન નં અભ્યાસ,
 અર્ચન નં અર્ચા, પૂજા.
 અસંકલ્પેય (વિશેષણ) અસંખ્ય,
 અગણિત, ઘણા.
 અસત્ય નં અસત્ય, જૂઠું.
 અસ્ત્ર નં અસ્ત્ર, મંત્ર ભણાવો.
 ફેંકવાનું ચમત્કારિક હથિયાર.
 આધ્યાત્મિક (વિશે.) અધ્યા.

ત્મિક, આત્માની સાથે સંબંધ
 રાખનારું.

ઉદ્ગમ પું જન્મ પામવું, દેખાવ.
 ઉદ્યમ પું ઉદ્યમ, મહેનત.
 કટ પું સાદડી.
 કૃષ્ણ પું કૃષ્ણ.
 ક્લેશ પું કલેશ, દુઃખ.
 દળ્ડ પું દંડ; શિક્ષા.

* છઠ્ઠા ગણના ધાતુના અંત્ય ઋનો રિ યાયછે, અને તેમાં વિક-
 રણ પ્રત્યય અ ઉમેર્યાથી, રિય યાયછે; જ્ઞકે, વૃ અને પૃતાં મ્રિયતે
 અને મ્રિયતે એવાં રૂપ યાય છે.

+ આ ધાતુના ઉપાન્ત્ય સ્વરનો ગુણ થતો નથી; પૃ. ૮ની દીપ ૬
 જુઓ. આ ધાતુ કેવળ આદ્યમનેપદી છે.

દુરાચાર પું દુરાચાર.
 ધ્યાન નં ધ્યાન, વિચાર.
 નારાયણ પું ભાણસનું નામ.
 નાશ પું નાશ, નુકસાન.
 ન્યાય પું ન્યાય, ન્યાયશાસ્ત્ર.
 પારિતોષિક નં ઈનામ. [મળ્યુત
 પ્રબલ (વિશે.) પ્રબળ, જોરાવર
 પ્રાયસ્ (અભ્યય) ધણું કરીને.
 ચિમ્બ નં બિંબ.
 ભક્ત પું ભક્ત, ભગત.
 મય નં બય, બીક.

મણિકાર પું ઝવેરી; હીરા
 માણિકનો વેપારી.
 માસ પું માસ, મહીનો.
 લાભ પું લાભ, ફાયદો.
 વાત પું વાયુ, પવન.
 વિશ્વામિત્ર પું ઋષિનું નામ.
 શાસન નં શાસન, હુકમ.
 શુક્લપક્ષ પું શુક્લપક્ષ, શુદ્ધ.
 સદાચાર પું સારી ચાલ.
 સ્નેહ પું સ્નેહ, પ્રેમ.
 સ્વાસ્થ્ય નં સ્વસ્થતા, શાંતિ.

દેવં વન્દે ।
 મયં શંકસે ।
 મયાદ વેપતે હૃદયમ્ ।
 સર્યઃ પ્રકાશતે ।
 ય્યાગ્રો ત્રિયતે ।
 અસત્યં ભાષતે ।
 હરેરુચમં શ્લાઘે ।
 પુસ્તકાનિ મૃગયસે ।
 વીરોડરિં નિષૂદયતે ।
 મોદકો બાલકાય* રોષતે ।
 કટઃ કુત્ર વર્તતે ।
 મળીન્પરીક્ષતે મણિકારઃ ।
 પુત્રસ્ય લાભેન મોદતે ।
 શુભી મોક્ષં લભતે ।
 જે રામ સુષ્ટુ શોભસે વિનયેન ।

જ્ઞાનાત્ સુખં જાયતે ।
 નારાયણે રામસ્ય સ્નેહો વર્ધતે ।
 જનાનાં કલ્યાણાય નૃપો
 યતતે ।
 આચાર્ય શિષ્યઃ સેવતે ।
 વિશ્વામિત્રાદિદેવાણિ શિક્ષતે
 રામઃ ।
 સદાચારેણ મનુષ્યઃ સ્વાસ્થ્યં
 લભતે ।
 પુત્રસ્ય દુરાચારાત્સુખં ના-
 શંસે ।
 દેવાનામર્ચનમારભે ।
 પ્રબલેનાપિ વાતેન પર્વતો ન
 કમ્પતે ।
 રામસ્ય શોભસે વિનયેન ।

* હજુ અને એવા અર્થનાં બીજાં ક્રિયાપદો સાથે, પુત્ર થનારનું
 નામ ચતુર્થીમાં આવે છે.

(હું) ન્યાયનો અભ્યાસ શરુ કરું છું.
 (તું) દુઃખ સહન કરે છે.
 કૃષ્ણ છોકરાઓ જોડે રમે છે;
 ઝાડ હાલે છે.
 (તું) રાજાને સેવે છે.
 (હું) ધન મેળવું છું.
 (તે) ઋષિઓને વંદન કરે છે.
 ચોદો યતુઓ જોડે લહે છે.
 (તું) ઇનામ તકાસે છે.
 (હું) મિત્રોની આબાદીથી ખુશ થાઉં છું.
 હુઝારો રાજાના હુકમને તિરસ્કારે છે.
 (હું) વાંદરાને જોઉં છું.
 રામ (પોતાના) અસંખ્ય શુભોવડે પ્રકાશે છે.
 ઇશ્વરના ભંયથી (તે) અસત્ય બોલતો નથી.

ચંદ્રનું બિંબ શુકલપક્ષમાં વધે છે.
 પાપી (પોતાના) મિત્રોની ચંકા લે છે.
 ઝાડ ફજોના દેખાવથી શોભે છે.
 પાપમાંથી આધ્યાત્મિક નાશ(નો) જન્મ થાય છે.
 (તે) રત્નો શોધે છે.
 ધણું કરીને માણસ ધનને માટે યતન કરે છે.
 ભક્ત ઇશ્વરની પૂજાને ચાહે છે.
 (હું) દંડના ભયથી કંપું છું.
 (હું) આચાર્ય પાસેથી ધર્મ શિખું છું.
 કવિ રાજાને વખાણે છે.
 (હું) મારા યતુઓના બાણોથી મરું છું.

પાઠ ૧૧.

દ્વિવચન અને બહુવચન.

	પુ. ૧.	પુ. ૨.	પુ. ૩.
દ્વિવચન	મહે	ફયે	ફતે
બહુવચન	મહે	ફવે	અન્તે †

પરસ્પૃશની પેઠે જ, આત્મનેપદમાં પણ, જ ને મ્ થી શરુ થતા પ્રલયો લગાડતાં પૂર્વનો જ દીર્ઘ થાય છે.

† પ. ૬ ની ટીપ + જુઓ.

વન્દાવહે

વન્દેયે

વન્દેતે

વન્દામહે

વન્દ્યઃ

વન્દન્તે

ધાતુ.

ગણ ૧.

કત્ય્ વખાણુવું,
પુત્રામત કરવી.
ક્ષમ્ ક્ષમા કરવી.
પ્ર (ઉપ) + ગલમ્
બહાઈ મારવી.
હી (હય્) ઉઠવું.

મિશ્ન*મિક્ષા-મીખ
માગવી, માગવું.
યાચ્ યાચના કરવી,
બચવું, માગવું.
સ્પન્દ્ પડકવું, ફરકવું.
સ્મિ (સ્મય્) હસવું,

મ્હોં મલકાવવું
ચિ (ઉપ) + સ્મિ
(સ્મય્) વિરમય
થવું, ચમકવું.
સ્વાદ્ સ્વાદ પડવો.
વૃત્ (વર્ત) વર્તવું.

ગણ ૪.

અનુ (ઉપ)+હધ્ માનવું, અનુ-
સરવું, તાબે રહેવું.

ગણ ૧૦.

અભિ+વાદ્ નમવું, પગે પડવું.

નામ વગેરે.

અપરાધ પુ. ગુન્હો.
અમ્યુદય પુ. ઉદય,
આઆદી, ચઢતી.
આત્ર ન. આંખાનું
ફળ, ફેરી.
આરાધન ન. આરા-
ધના; કૃપા સંપા-
દન કરવી તે.
અધોગ પુ. ઉધોગ,
મહેનત. [મેહલ્]
અપાલમ્બ પુ. ઠપકો,

કપટ ન. કપટ.
ગાત્ર ન. અવયવ.
ગાન ન. ગાયન.
ગાયક પુ. ગાનારો.
ગુણ પુ. ગુણ.
ચાતુર્ય ન. ચતુરાઈ,
હોશિયારી.
તળકુલ પુ. ચોખા.
દિષા (અવ્યય) દિવસે.
વ્રથ્ય ન. વ્રથ, પૈસો.
નયન ન. નેન, આંખ.

નારાયણ પુ. વિશેષ
નામ. [હકમ
નિર્દેશ પુ. ન, ફરમાન,
નૃત્ય ન. નાચ, નાચવું તે.
મજ્જ પુ. ભંગ, ભાંગવું.
મોગ પુ. ઉપમોગ.
મયૂર પુ. મોર.
વંચનીય ન. દૂધણ,
નિંદાનેલાયક વસ્તુ.
વસન્ત પુ. વસંતઋતુ.
વાક્ય ન. વાક્ય.

ચાતાયન ન. ખારી.	વૈયાત્ય ન. બેઆદમી,	સંસાર પુ. સંસાર, દુનિયા.
વિવિધ (વિશે.) વિ-	નંગલીપણું.	સત્ત્વ (વિશે.) સાચું.
વિધ; જુદી જુદી	શસ્ત્ર ન. શસ્ત્ર-	સ્વીય (વિશે.) પોતાનું.
ખતનું.	શુક પુ. ચડો. પોપટ.	હિતકર (વિશે.) હિતકર;
વિહંગ પુ. પક્ષી.	સંગીત ન. ગાયન.	દાયકારક.

વાક્યો.

મોદકાન્ સ્વાદન્તે બ્રાહ્મણાઃ
 ધનિકં વ્રત્યં યાચેતે મિશ્રુકૌ ।
 સ્વીયાન્ ગુણાન્ કત્યેથે ।
 ઉદ્યોગાદ્ ધનં લભધ્વે ।
 વૃથા પ્રગલ્ભધ્વે ।
 બુધા મોક્ષં વિન્દન્તે ।
 કપટં શક્ષેથે । [દન્તે ।
 મિત્રાણામભ્યુદયં નરા મો-
 મુનીનભિવાદયાવહે ।
 સૂક્ષ્માણાં વૈયાત્યં ન સહામહે ।
 વૃક્ષેષુ કુસુમાનિ વર્તન્તે ।
 આચાર્યસ્ય નિર્દેશમનુરુદ્ધ્યધ્વે ।
 મૃત્યાનામપરાધાન્ ક્ષમામહે ।
 રામસ્ય નયને સ્પન્દેતે ।

આકાશે વિહંગા ડ્યન્તે ।
 કૃષ્ણસ્ય ચાતુર્યેણ વિસ્મયન્તે
 જનાઃ ।
 દેવસ્યારાધનાય ગાનમારભા-
 મહે ।
 દિવા તારકાણિ ન પ્રકાશન્તે ।
 પાપા ન વચનીયમીક્ષન્તે ।
 સત્યં હિતકરં ચ વાક્યં ભાષન્તે
 પ્રજ્ઞાઃ ।
 શાસનસ્ય ભક્તં ન ક્ષમન્તે
 નૃપતયઃ ।
 ગાયકાત્સંગીતં શિક્ષાવહે ।
 મોક્ષાય યતન્તે બુધાઃ ।
 વાતેન વૃક્ષાઃ કમ્પન્તે ।
 દેવાન્ મોગાન્ મિક્ષન્તે નરાઃ ।

(આપણે) વસંત ઋતુમાં ફળો
 ખેળવીએ છીએ.
 (તમે) જૂઠું બોલો છો.
 પર્વતો હાલે છે.
 તાર પ્રકાશી છે.
 (તમે) નાથ શિખો છો.

નારાયણના કંથ્યાણુને સારુ (તેના
 બે) મિત્રો મહેનત કરે છે.
 (અમે બે) રાજાને સેવીએ છીએ.
 (તમે બે) કેરીઓ ખાઓ છો.
 (અમે) હવેલીની ટાંચે મોર
 બેધએ છીએ.

વાધો હાસ અને ઝાડોનાં પાંદડાં
ચાખતા નથી.

(અમે બે) ઋષિઓને નમીએ
છીએ. [ઉત્પન્ન થાય છે.

દુઃખ અને સુખ સંસારમાંથી
(તમે બે) કારણવિના યુદ્ધ કરો છો.

(બે) છોકરા વાડીમાં રમે છે.

(અમે બે) હરિ તરફથી કલ્યાણ
(ની) આશા રાખીએ છીએ.

(તમે બે) મિત્રોના અપરાધ માફ
કરો છો. [વખાણે છે.

(તેઓ) હાથા માણસોના ગુણો

પાપથી દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે.
માણસો મરે છે.

માયકો ચોખ્ખા માગે છે.

પોપટો બારીએ ઉડે છે.

માણસો (પોતાના) યત્નોનું ફળ
મેળવે છે.

સૂર્યના અવયવો વધે છે, પથ્થ
(તેનું) જ્ઞાન વધતું નથી.

(અમે બે) દુશ્મનોના ઠપકા સહન
કરીએ છીએ.

ગોદાઓ વિવિધ શસ્ત્રો વડે (પો.
તાના) શત્રુઓનો નાશ કરે છે.

ભાગ ૪ થો.

પાઠ ૧૨ મો.

*કર્મણિ રૂપ અને લાવે રૂપ.

આ રૂપોડું મૂળ ધાતુને ચ લગાડીને, અને આત્મનેપદ પ્રત્યયો ઉમેર-
વાથી થાય છે; જેમકે, $\text{ત્યજ્} + \text{ન્ય} + \text{તે} = \text{ત્યજ્યતે}; \text{ત્યજ્યસે}, \text{ત્યજ્યે},$ ઇં

* ગુજરાતી વ્યાકરણમાં એને સહ્યમેદ કહે છે.

ડું ધાતુનાં વિશેષ રૂપ કે આદેશને આ ચ લાગતો નથી, તથા ગણનો
વિકરણ પ્રત્યય પણ લાગતો નથી, પરંતુ લાગલો ધાતુને જ ચ લાગે છે;
જેમકે, ગમ્ (ગમ્હ્ય) ઉપરથી ગમ્હ્યતે નહિ પરંતુ ગમ્યતે.

† કર્મણિ રૂપ કે લાવે રૂપ ગણમેદ કરી જુદાં જુદાં થતાં નથી. એ રૂપો
તો બધાએ ધાતુ ઉપરથી એકસરખીજ રીતે થાય છે, માત્ર કેટલાક ધાતુ-
ઓમાં જ અમુક ફેરફાર થાય છે; આજી કરીને, જે ગણો ગુરુવચ્ચ લાગેલા
હોવાથી આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યા નથી, તે ગણના પણ ધાતુઓ આજી પાઠમાં
આપ્યા છે. અલબત્ત, ક્ષિપ્રતાજ તેમનાં કર્તરિ રૂપો દાખલ કરી શકે નહિ.

ને ધાતુને છેડે ઋ હોય, અને તે ઋ ની પહેલાં બેડાક્ષર ન હોય, તો આ રૂપોમાં ય લાગતાં, ઋ ને બદલે રિ મૂકાય છે; જેમકે, કૃ નો ક્રિય થાય છે.

બે ધાતુને છેડે ઈ કે ઉ હોય, તો, ય લાગતાં પહેલાં તે ઈ તથા ઉ દીર્ઘ થાય છે, જેમકે, જિ નો જીય થાય છે.

ધાતુ.

પ્ર(ઉપ.)+અર્થ પ્રા-
ર્યનાકરવી,વિનવવું.
કૃ કરવું.
જ્ઞા બળવું,ઓળખવું.
દા[દી]બાન કરવું,
આપવું.

આ (ઉપ.)+દિશ
કરમાવવું.
પઠ (પરમ પદ
ગ. ૧.) શિખવું.
પા[પી] પાન કરવું,
પીવું.

હૃદ રહવું.
શ્રુ શ્રવણ કરવું, સુ-
ણવું, સાંભળવું.
સ્થા [સ્થી] ઉભા
રહેવું.
હન હણવું.

નામ.

આદેશ પુ. કરમાન, હુકમ.
કાષ્ઠ ન. લાકડું.
ચાપ પુ. કામડું.
છાત્ર પુ. વિદ્યાર્થી.

ધ્વનિ પુ. ધ્વનિ, અવાજ.
પૌર પુ. પુરમાં રહેનારો,
નગરવાસી.
પ્રાજ્ઞ પુ. ડાહ્યા માણસ.

વાક્ય.

નિષ્કા બ્રાહ્મણેભ્યો દીયન્તે ।
નૃપતેરાદેશઃ ક્રિયતે ।
અગ્નિના કાષ્ઠં દહાતે ।
શઠૌ પુરુષેસ્તાડયેતે ।*
આચાર્યૈર્ધર્મં ઉપદિશ્યતે ।
મૃત્યૈઃ સેવ્યસે ।
મિત્રૈસ્ત્યજ્યે ।

जनैर्दद्यामहे ।
व्याधिभिः पीडयध्वे ।
प्रेक्ष्यसे जनेन ।
पुत्रैः पूज्येथे ।
धान्यस्य राशयो नीयन्ते ।
तत्त्वं बुध्यते प्राज्ञैः ।
नृपेणारयो जीयन्ते ।

૬ કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપનો ય લાગતાં, ધાતુનું બે વિશેષ રૂપ થાય છે, તે અહિં કાટખૂણ કૌસમાં મૂકેલું છે.

૭. દશમા ગણના ધાતુઓના સ્વરમાં બે ગુણ કે વૃદ્ધિનો ફેરફાર કર્તરિ રૂપમાં થાય છે, તે ફેરફાર કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપનો ય પ્રત્યય લાગાકતાં પહેલાં પણ કરવામાં આવે છે; ઉ. ચુરુ કર્તરિરૂપ ચોરયતિ, તેનું કર્મણિરૂપ ચુર્યતે વહિ, મણ ચોર્યતે થાય છે.

બાલકૌ† રુદ્ધતે ।
 સારથી હન્યેતે ।
 ઋષયો જનેન વન્ધન્તે ।
 સૂર્યેણ પ્રકાશ્યતે ।
 ર્શ્વરેણ ભૂયતે ।
 લોકૈઃ પ્રશસ્યધ્વે† ।

શિષ્યૈર્નમ્યાવહે ।
 મોદકાઃ સ્વાધન્તે ચાલૈઃ ।
 છાત્રૈઃ શ્લોકાઃ પઠન્તે ।
 ઓદનઃ પચ્યતે સૂદૈઃ ।
 દેવો વન્ધતે ।

શત્રુ તીરવડે મરાય છે.
 હોકરાંના હાથ પાણીએ ધો-
 વાય છે.
 (તુ) કવિઓવડે વખણાય છે.
 (તમે) લોકોવડે શોધાઓ છો.
 (હું) ચાકરોવડે સેવાઉં છું.
 (આપણે) ઈશ્વરવડે સંભળાઈએ
 છીએ.
 (તમે બે) લોકોવડે ઝોળખાઓ છો.
 હાથીઓ પલાણાય છે.
 (અમે બે) નગરવાસીઓવડે વિન-
 વાઈએ છીએ.
 સંસાર યોગીઓવડે તળય છે.
 શરીર ખોરાકવડે પોષાય છે.
 (બે) ઘોડાઓ ચોરોવડે લપ-
 જવાય છે.

પાણી ઝાડો ઉપર છંટાય છે.
 ધાન્યના ઢગલા રચાય છે.
 કૃષ્ણનું શરીર ધરણીવડે શણ-
 ગારાય છે.
 ડાહ્યા માણસોના ગુણો કવિઓ-
 વડે પ્રસિદ્ધ કરાય છે.
 શબ્દ સંભળાય છે.
 ચોરો રાત્રીવડે ઢંડાય છે.
 (બે) ફળો હરિવડે ખવાય છે.
 (બે) તીરો ફેંકાય છે.
 (તમે) રાત્રીવડે ફરમાવાઓ છો.
 હમેશાં સુખ માણસોવડે ઈચ્છાય છે.
 સમુદ્રનું પાણી પીવાનું નથી.
 દેવો સદાયરણ્યથી ખુશી યાય છે.
 સીપાઈઓ સેનાપતિવડે ગણાય છે.

† પૃ. ૧૭ દીપ * જુઓ.

† જે ધાતુમાં ઉપાન્તે ન્ કે અનુસ્વાર હોય, તો, કેટલાએક ખાસ ધાતુ સિવાય, બીજે બધે ચ પ્રત્યય લાગતાં, તે ન્ કે અનુસ્વાર લોપાય છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

સ્મિ ગ. ૧. આ. પ. હસવું.

(વર્તમાનકાળ કર્તરિરૂપ.)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	સ્મયે	સ્મયાવહે	સ્મયામહે
પુરૂષ ૨.	સ્મયસે	સ્મયેથે	સ્મયધ્વે
પુરૂષ ૩.	સ્મયતે	સ્મયેતે	સ્મયન્તે

શુ સાંભળવું. (વર્તમાનકાળ કર્મણિરૂપ.)

પુરૂષ ૧.	શ્રૂયે	શ્રૂયાવહે	શ્રૂયામહે
પુરૂષ ૨.	શ્રૂયસે	શ્રૂયેથે	શ્રૂયધ્વે
પુરૂષ ૩.	શ્રૂયતે	શ્રૂયેતે	શ્રૂયન્તે

૧. છઠ્ઠા ગણમાં અંત્ય ઋતો શો ફેરફાર થાય છે? તેઓજ ફેરફાર ખીજા ક્યા પ્રસંગે થતો જોવામાં આવે છે ?

૨. કર્મણિરૂપ કે ભાવેરૂપનો ય પ્રત્યય લાગતાં, ધાતુનાં અંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો શો ફેરફાર થાય છે ? અને દશમા ગણના ધાતુઓના સંબંધમાં શો નિયમ છે ? તેમજ, સ્થા, દા અને વા (પીવું) એ ધાતુઓમાંના અન્ત આ ને બદલે શું મુકાય છે ?

૩. નીચેના ધાતુનાં વર્તમાનકાળ કર્તરિરૂપ લખો:—

વૃષ્, પૃ ગ. ૬, [અહિં જરૂર હોય તેટલા આત્મનેપદી ધાતુ મૂકવા.]

૪. રુચ્, ને એવા અર્થનાં ખીજાં ક્રિયાપદોસાથે, રુચિ ધરાવનાર કઈ વિભક્તિમાં આવે છે, તે દાખલા સાથે લખો.

૫. નીચેના ધાતુનાં કર્મણિરૂપ યા ભાવેરૂપ આપો.

ગમ્, વૃશ્, સ્થા [અહિં જરૂર હોય તેટલા પરસ્પૃષ્ટ અને આત્મનેપદી ધાતુ મૂકવા.]

૬. જ અને વા નો પ્રયોગ શીરીતે થાય છે, તે લખો.

ભાગ ૫ મો.

પાઠ ૧૩.

આકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો.

પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
આકારાંત.	{ પ્ર૦ ૦ દ્વિ૦ આમ્	ઈ	અસ્
	પ્ર૦ રમા	રમે	રમાઃ
	દ્વિ૦ રમામ્	"	"
ફકારાંત.	{ પ્ર૦ ૦ દ્વિ૦ મ્	ઔ	અસ્
	પ્ર૦ નદી	નદ્યૌ*	નદઃ
	દ્વિ૦ નદીમ્	"	નદીઃ

નામ.

સ્ત્રીલિંગ.

અરુન્ધતી વસિષ્ઠ
ઋષિની વહુનું નામ.
આજ્ઞા આજ્ઞા, હુકમ.
કથા કથા, વાત.
કન્યા કન્યા, દીકરી,
છોકરી.
કલા કળા, હુનર.
કુમારી કુમારી, ન
પરચેલી છોકરી.
ક્ષમા ક્ષમા, માફી.
ગંગા ગંગા.

જનની મા.
નદી નદી, સૂતધારની
વહુ.
નદી નદી.
નારી નારી, સ્ત્રી.
પત્ની પત્ની, વહુ.
પૃથ્વી પૃથ્વી.
પ્રજા પ્રજા, સંતતિ.
પ્રમદા પુવાન સ્ત્રી.
માયાં ભાર્યા, વહુ.
મહી પૃથ્વી.

માલા માળા, હાર.
રજની રાત્રિ.
લજ્ઞા લજ્ઞા, લાજ.
લતા વેલ.
લલના સ્ત્રી.
વાપી વાવ.
શોભા શોભા.
સહી સહી, પહેનપધ્વી.
સહચરી સહચર,
સાંપતણ, સાં-
પતમાં રહેનારી.

आत्मीय(विशे.)आपलु, प्रोतानु.
 आधार पु. आधार.
 आरम्भ पु. आरंभ, शरुआत.
 उपवन न. आग, वाडी.
 कण्ठ पु. कंठ, डोक, गणुं.
 गमन न. गमन, जवुं, नीकणवुं.
 जनक पु. रामनी वडु सीतानो
 आप.
 नाटक न. नाटक.
 नारद पु. नारद.

प्रासाद पु. भेद.
 तल न. तणियुं, तण, पृष्ठ.
 प्रासादतल न. अगाशी, भेदलनु
 उपलुं पृष्ठ.
 बल न. लश्कर.
 भर पु. भार.
 भूषण न. धरेलुं, लूषण.
 विश्व* न. विश्व, दुनिया, संसार.
 सूत्रधार पु. सूत्रधार.
 हरिण पु. हरण.

धातु.

सम् (उप.) + गम् आ. प.
 संगमवुं, जेडावुं, मणवुं.
 आ+चर् आचरवुं, करवुं.
 तन्त्र ग. १०. संभाणवुं.
 तृ(तर्)ग. १, ५. प. तरेवुं, आणंगवुं.
 अव (उप.) + तृ(तर्) उत्तरवुं.
 परि (उप.) + नी परवुं.

अप+नी लक्ष जवुं, असेडवुं.
 सम्+वृध् वधवुं; आपाड यवुं.
 शुच् ग. १, ५. प. शौक करवो.
 अनु (उप.) + स् अनुसरवुं,
 पाछण जवुं.
 ह भन हरवुं, मोड पभाडवो.

वाक्य.

वसिष्ठस्य पत्न्यरुन्धतो ।
 नार्यो हर्म्याणां वातायनेभ्यः
 पश्यन्ति ।
 कृष्णः कला शिक्षते ।
 रामो जनकस्य कन्यां परि-
 ष्यति ।

गङ्गा समुद्रं गच्छति ।
 क्षमा वीरस्य भूषणम् ।
 नारायणो जननीमाह्वयति ।
 उपवने नृपस्य कन्ये रमेते ।
 लते स्पृशति ।
 चन्द्रेण रजनी शोभते ।

નયૌ સંગચ્છેતે ।
 કુમારી સત્યૌ ભાવતે ।
 વરાહાઃ સદૃચરીઃ શોચન્તિ ।
 લજ્જાં ત્યજતિ મૂર્છઃ ।
 નટી સૂત્રધારસ્ય ભાર્યા ।
 પ્રજા નૃપતિના રક્ષ્યન્તે ।
 ઉદ્યાનસ્ય શોભાં પશ્યન્તિ ।
 લલનાઃ પ્રાસાદતલમારોહન્તિ ।

નૃપસ્યાશ્વો અનુદધ્યેતે ।
 બ્રાહ્મણા મહીમટન્તિ ।
 રામસ્ય કથાઃ શ્રવ્યન્તે ।
 વનૈ પ્રમદે વૃદ્ધ્યેતે ।
 વાપી નગરાત્ ક્રોશૌ ।
 નૃપતેર્બલસ્ય ભરેણ પૃથ્વી ।
 કમ્પતે । [નીચન્તે ।
 કુસુમાનાં માલાઃ કળ્તાદપ-

નારદ સ્વર્ગથી પૃથ્વીઉપર ઉતરેછે.
 કૃષ્ણ રાજાઓની વાતો કહે છે.
 જીવાન સ્ત્રીઓ બાગમાં રમે છે.
 (તે) ગળે ફેલોના (બે) હાર
 પેહેરે છે.
 રામની વહુ અરુન્ધતીને પગે પડેછે.
 અમે(બે) કુમારીઓને નેહ્યે છીએ.
 સોખતણો હરણુને અનુસરે છે.
 ગામમાં (બે) વાવ છે.
 સૂત્રધાર નટીને બોલાવે છે.
 હરિ નદીએ* જાય છે.
 રામના વનમાં વસવા માટે નિ-
 કળવાનો† (તેની બે)મા શોક
 કરે છે.

નારીઓ વાવો તરફ જાય છે.
 પ્રજા રાજાના હુકમ માને છે.
 હરિની કન્યાઓ નૃત્ય શિખે છે.
 કળાઓ ઉદયમવડે વધે છે.
 ડાહ્યા માણુસો હમેશાં ક્ષમા કરેછે.
 (આ) વિશ્વની શોભા મનને મોહ
 પમાડે છે.
 મા (પોતાના) બાળકોનાં સુખથી
 ખુશી થાય છે.
 નાટકના આરંભમાં સૂત્રધાર (પો-
 તાની) સ્ત્રીને બોલાવે છે.
 માણુસો સ્ત્રીનું રક્ષણ કરે છે.
 તારાઓ રાત્રિને વિરાજમાન કરેછે
 લાજ મૂર્ખાધથી જીતાય છે.

† પૃ. ૨૨ ની ટીપ ઠું જુઓ.

* પૃ. ૧૯ ની ટીપ * જુઓ.

† શુષ્ક (શોક કરવો) થાતુ સાર્થક છે, માટે આ નામ દ્વિતીયામાં
 અકર્ણ. વળી, “ વસવા માટે ” શબ્દનો અર્થ લાવવા સાર “વન” શબ્દ
 ચતુર્થીમાં વાપરવો.

વેલાએ. માટેનો આધાર રાખે છે.
(તે) નારી શુસ્તાને લીધે (પો-
તાની) સખીને તજે છે.

રાજ (પોતાની) પ્રજાને પોતાની
સંતતિ પ્રજાએ સંભાળે છે.

પાઠ ૧૪ મો.

તૃતીયા, ચતુર્થી, અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
આકારાંત અને ઈકારાંત.	{ ૧. આ ૨. ષ ૫. અસ્	મ્યામ્ " "	મિસ્ મ્યસ્ "

તૃતીયા વિભક્તિનો એકવચનનો પ્રત્યય લાગતાં, છેલ્લો આ
નો ષ થાય છે.

ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી, અને સપ્તમીના એકવચનના પ્રત્યયો
લાગતાં આકારાંત નામોમાં યા, અને ઈકારાંત નામોમાં આ, ઉમે-
રાય છે. ઉ-માલા+યા+ષ=માલાયૈ. નદી+આ+ષ=નદૈ.

અથવા તે એકવચનના નીચે પ્રમાણે પ્રત્યયો ગણવા:-

	ચતુર્થી.	પંચમી.	ષષ્ઠી.	સપ્તમી.
આકારાંત.	યૈ	યાસ્	યાસ્	યામ્
ઈકારાંત.	યૈ	આસ્	આસ્	આમ્
	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.	
તૃતીયા.	માલાયા	માલામ્યામ્	માલામિ:	
ચતુર્થી.	માલાયૈ	"	માલામ્ય:	
પંચમી	માલાયા:	"	"	

૪૦

નથા

નદીમ્યામ્

નદીભિઃ

અતુર્થા.

નથૈ

નદીમ્યામ્

નદીમ્યઃ

૫૦

નથાઃ

"

"

નામ. (સ્ત્રીલિંગ).

અવન્તી એક શહેરનું

જરા ધડપથુ.

પ્રમા પ્રમા, તેજ.

નામ, ઉજ્જયિ.

દાસી દાસી.

મહિષી ૫૮રાણી.

કાન્તા કાન્તા, વહાલી

દેવતા દેવ કે દેવી.

મુક્તા મોતી.

વહુ.

પશ્ચવતો દંડકારપના

વાચા વાચા, વાણી.

કૌશામ્બી એક શહે-

એક ભાગનું નામ.

વ્યથા વ્યથા, ઇળ,

રતું નામ.

પાઠશાલા નિશાળ.

પીડા.

ક્રીડા રમત, ખેલ.

પુરી પુર.

સીતા સીતા.

ચિન્તા ચિન્તા, ફિકર.

પૂજા પૂજા.

અનુરાગ પુ. અનુરાગ, પ્રીતિ.

સ્વસ્થ (વિશે.) સ્વસ્થ, શાંત.

કરમક પુ. હાથીનું બચ્ચું,

હિત ન. કાપકારક, હિત.

નાનો હાથી.

નિર્ (ઉપ.) + ગમ્ નીકળવું,

કલહ પુ. કલહ, કળઓ.

બહાર આવવું.

ગીત ન. ગીત.

પ્ર (ઉપ.) + વા આપવું, દાનકરવું.

જરઠ પુ. ધરડો માણસ.

ચુત્ (ચોત્) ગ. ૧. આ. પ્રકાશવું

દૂત પુ. દૂત, બસુદ.

ઉદ્ (ઉપ.) + પત્ ઉડવું.

માગ પુ. હાથી.

પરિ (ઉપ.) + વૃષ્ ધેરવું.

પલ્લવ પુ. પલ્લવ, ફળગો

નિ (ઉપ.) + વૃત્ પાછા ફરવું.

મૌક્તિક ન. મોતી.

પ્ર (ઉપ.) + સ્થા આ. નિકળવું.

રક્ત (વિશે.) રાતું, લાલ.

પ્ર (ઉપ.) હિષ્ મોકલવું.

વિરૂપ (વિશે) વિરૂપ, એડોળ,

આ (ઉપ.) + હ્રાદ્ ગ. ૧૦. આ-

કદરૂપું.

હ્રાદિત થવું, ખુશી થવું.

સંદેશ પુ. સંદેશ.

દેવતામ્યો વર્ણિ ચક્ષ્મતિ ।
 ચિત્તસ્ય વ્યથયા રામો મુદ્ધતિ ।
 કાન્તાયૈ સંદેશઃ પ્રહીયતે ।
 અવન્ત્યા આગચ્છતિ ।
 કૃષ્ણસ્ય પત્ન્યૈઃ ફલોનિ
 રોચન્તે ।
 દાસ્યા સેવ્યતે મહિષી ।
 જરયા ક્ષીયતે શરીરમ્ ।
 મળીનાં પ્રભામિદ્યોતતે પ્રા-
 સાદઃ ।
 હજ્જયા પ્રવિશતિ ગૃહમ્ ।
 દેવસ્ય પૂજાયાઃ સુખં લભતે ।
 પ્રજામ્યો દિતમિચ્છન્તિ નૃપ-
 તયઃ ।
 કૌશામ્યયા નિવર્તતે દૂતઃ ।
 ક્રોડાયૈ પ્રવિશત્યુદ્ધાનમ્ ।
 સક્ષીભિઃ પરિવ્રિયતે સીતા ।

સહચરીમ્યામનુગમ્યતે નાગઃ ।
 પશ્ચવટયા નિર્ગચ્છતિ રામઃ ।
 લતામ્યાં શોભતે વૃક્ષઃ ।
 ગજાયાઃ પુરી ક્રોશૌ ।
 ઘાપીમ્યો જલં વહન્તિ ।
 બાલકાઃ પાઠશાલામ્ય આ-
 ગચ્છન્તિ ।
 ચિન્તયા દદ્યતે ચિત્તં નરા-
 ગામ્ ।
 યથા કલહસ્તથાનુરાગોઽપિ
 ઘાચાયા ઉદ્ભવતિ ।
 હરિઃ કન્યામ્યો મૌક્તિકાના
 માલાઃ પ્રયચ્છતિ ।
 સ્વસ્થેન ચિત્તેન શ્રૂયતે મહિ-
 ષ્યા નૃપતેઃ સંદેશઃ ।
 ગજસ્ય કરમકઃ સીતયા
 પલ્લવૈઃ પુષ્યતે ।

હરિ વાણ્ણિ વડે મિત્રને શાન્ત
 કરે છે.
 શહેર નદિયેવડે ઘેરાયેલું છે.
 ક્ષમાયકી માણસ ચિત્તની સ્વ-
 સ્થતા મેળવે છે.
 ડાહ્યા માણસો પૃથ્વીપરથી સ્વ-
 ગર્ભાં જાય છે.
 વસિષ્ઠ અરુન્ધતીની જોડે આવે છે.
 રામ દિકરિઓને ધરેણાં આપે છે.

(તે) હારેવડે શરીર ચણુમારે છે.
 પટરાણી દામી ઉપર † શુસ્સે
 યાય છે.
 (તે) ધરડા આદમીની વાતોથી
 સુખ મેળવે છે.
 નારાયણની વહુ વડે ચોખ્ખા
 રંધાય છે.
 રામના હુકમને લીધે (હું) અ-
 વન્તી જાઉં છું.

૬ પૃ ૩૬ ની ટીપ * જુઓ.

† પૃ. ૨૭ ની ટીપ + જુઓ.

મા (પોતાના) છોકરાંને કદરૂપાં
હોય તોપણ ચાહે છે.

(બે) ચોદાઓ (બે) નગરોમાંથી
શત્રો સહિત નિકળે છે.

આકાશ સૂર્યના રાતા પ્રકાશથી
સુશોભિત થાય છે.

લોકોનું સુખ કળાઓવડે વધે છે.
માણુસો દેવો પાસેથી સુખનો
લાભ ઇચ્છે છે.

(બે) કુમારિકાઓ વડે બળિદાન
કરાય છે.

દિકરથી દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે.

સીતા બેનપણીઓપાસેથી ગીતો
શ્રિષ્ટે છે.

સેનાપતિના હુકમે લશ્કરના સિ-
પાધ્યે શહેરની બહાર આવે છે.

છોકરાંઓ રમતો વડે બાપના
અંતઃકરણને ખુશી કરે છે.

(તે) દેવોની પૂજાને માટે કુલો
આણે છે.

કુદાસીને રાણીથી ધનામ અપાય છે.
પક્ષીઓ પૃથ્વીઉપરથી આકાશમાં
ઉડે છે.

પાઠ ૧૫.

પદ્ધી, સંપત્તી, અને સંબોધન વિભક્તિ.

પ્ર.૨૫.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
આકારાંત અને ઈકારાંત નામો.	{ પદ્ધી અસ્ સ. આમ્	ઓસ્ "	નામ્ સુ

ઈકાર પદ્ધી સુનો ષુ થાય છે. ઓસ્ લાગતાં, અંત્ય આનો
ષ થાય છે. આકારાંત નામના સંબોધનનું એકવચન, અંત્યસ્વરનો
ષ કરવાથી, થાય છે; જેમકે, હે રમે. ઈકારાંત નામનું ઈને ડુંકા-
વવાથી થાય છે, જેમકે હે નદિ. બન્ને પ્રકારનાં નામોનાં સંબો-
ધનનાં દ્વિવચન અને બહુવચન, પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાં જ છે.
પૃષ્ઠ ૨૯ નો નિયમ જુઓ.

પદ્ધી	માલાયા:	માલયો:	માલાનામ્
સપ્તમી	માલાયામ્	"	માલાસુ
સંબોધન.	માલે	માલે	માલા:

પદી	નવા:	નર્થો:	નવીનામ્
સમગ્રી	નવામ્	"	નવીણુ
સંબોધન	નદિ	નર્થો	નથ:

શુદ્ધ.

અતીવ ક્રિયાવિશે.
અતિશય; ધણું.
અનુદાન ન. કરવું;
કામ બળવતું.
અયોધ્યા સ્ત્રી. એક
શેહેરનું નામ.
અવચય પુ. એકહું
કરવું તે; જથો.
ઇન્દ્રાણી સ્ત્રી. ઇન્દ્રની
વહુ.
ઉદક ન. ઉદક. પાણી.
કામ પુ. હચ્છા.
કૌમુદી સ્ત્રી. ચંદની.
ગોદાવરી સ્ત્રી. નદીનું
નામ.
ચકોર પુ. એક જાતનું
પક્ષી.
છાયા સ્ત્રી. છાયા.
જગન્ન પુ. ઇન્દ્રના
પુત્રનું નામ.
તીર્થ ન. તીર્થ, કાંડો.
તૃષ્ણા સ્ત્રી. તરશ, ધન્યતા
શૂન્નક પુ. એક
રાજનું નામ.
અઘ્ન સ્ત્રી. ઘડા;
વિનયસ.

દણ્ડકા સ્ત્રી. એક
જંગલનું નામ.
દક્ષ વિશે. ઉલોગી;
મેહેનતુ.
દશરથ પુ. રાજનું
નામ, રામના પિતા
દેશ પુ. દેશ.
નિરતિશય વિશે.
પૂર્ણ; જનાથી બીજું
ચઢીયાતું ન હોય
એવું, અનુપમ.
નિશા સ્ત્રી. રાત.
નિશાચર પુ. રાક્ષસ,
દુષ્ટ માણસ.
પરમ વિશે. પરમ;
ધણું.
પુષ્પ વિશે. પવિત્ર, પુણ્ય
પ્રતિષ્ઠાપન ન. સ્થા-
પના.
પ્રવર્તન ન. પ્રેરણા.
પ્રવાહ પુ. પ્રવાહ.
પ્રમીલિત ન. હુશિયારી.
સદૈવ (સદા+યવ)
(અવ્યય) સદા,
હમેશાં.

પ્રિય વિશે. પ્રિય,
વહાણું. [બહુવ.
વાહુલ્ય ન. બહુપણું,
મજબૂત પુ. મંડપ,
માંડવો.
મત્સ્ય પુ. માછલું.
માધુર્ય ન. મધુરપણું;
સુંદરતા.
માનવ પુ. માનવ;
માણસ.
રથ્યા સ્ત્રી. શેરી,
ચોળા.
વચન ન. વચન,
ઉપદેશ; વિનતિ.
વહ્નિ પુ. વહાણો,
પ્રીતમ, ધણી.
વાણી સ્ત્રી. વાણી,
વાચા, બાષા.
વિવાહ પુ. વિવાહ.
શકુન્તલા સ્ત્રી.
એક સ્ત્રીનું નામ.
શિક્ષા સ્ત્રી. પચર,
કોઈ ગ. ૧. ખેલો,
કોડ કરવી, રમવું.
ચર માણસ.

संघात पु. नथो,
समुदाय.

संभार पु. तैयारी,
(अहुव.)सामग्री.

संमार्जन न.वासीदुं
वाणुं ते, कथरे
काढवे ते;

स्निग्ध विशेष. भायाणु,
भमताणु, स्नेहशील.

अहं ग. १. ५२२भै.
लायक होवुं.

सम् (उप.) + क्रध
ग. ४. ५२२भै.
आप्याद यवुं.

फल ग. १. ५२२भै.
इण्दायक यवुं.

नि (उप.) + क्रध
(कर्मणि प्रयोग)
अटकवुं.

वि (उप.) + ह भम
भारवी, रभुं.

वाक्य.

अवन्त्यां शूद्रको वसति ।
गङ्गायां प्रभूतं जलं वर्तते ।
प्रजानां धर्मं प्रवर्तनं नृपैः
क्रियते ।

उज्जयिन्यां शिवस्य पूजासु
नृत्यन्ति नार्यः ।

सखि गच्छामि नक्षस्तीरम् ।

गोदावर्यां जले गजौ बिहरतः ।

ग्रीष्मे नदीनामुदकेषु नृपाः
प्रमदाभिः क्रीडन्ति ।

रुतानां मण्डपं प्रविशन्ति
ललनाः ।

चाप्यां कमलानि प्ररोदन्ति ।

वृक्षाणां छायासु शिलाया-
मुपविशति ।

कृष्णो भार्याया विनयं शंसति ।
चन्द्रो निशाया बल्लभः ।

रत्नसिंहास्य संभाराः
क्रियन्ते ।

जनन्योराज्ञामनुरुध्यते रामः ।

प्रिये पुत्रो ग्रामं गच्छति ।

सख्योः परमः स्नेहः शकु-
न्तलायाः ।

कौमुद्याः शोभा चित्तं हरति ।

बुधानां वाण्यां सदैव माधुर्यं
वर्तते ।

कान्ताया वचनं क्रियते
रामेण ।

दास्योर्वचनेषु महिष्या निर-
तिशया श्रद्धा ।

पाठशालानां प्रतिष्ठापनेन ज-
नेषु ज्ञानं वर्धते ।

रथ्यानां संमार्जनं क्रियते पौरैः ।

अयोध्याया नृपो दशरथः ।

जरायामपि मानवानां नृष्णा
न शाम्यति ।

देवतानां पूजया कामाः फ-
लन्ति नराणाम् ।

* संस्कृतभाषां स्त्रीलिङ्गता प्रत्यय आ अने ई छ. अत्रांत विशेष-
पद्धेो हरेकां तो नही, परंतु बह्वचरीने, स्त्रीलिङ्गभाषां आ प्रत्यय छे छ,

ગંગાના કાંઠાઓ ઉપર ઝાડો છે.
 જ્યન્ત ઈંદ્રાણીના દિકરા છે.
 રામના મિત્રો શહેરમાં રહે છે.
 ચક્રોર ચંદનીમાં ખુશ થાય છે.
 (તે) વેલનું ફૂલ લાવે છે.
 હરિ (પોતાની) દીકરીઓના શુભો
 વખાણે છે.
 નદિયામાં માછલાં હોય છે.
 (હું) અયોધ્યાના રસ્તામાં રથો
 જોઉં છું.
 શકુન્તલા સખીઓના પ્રેમને
 લાયક છે.
 રામની વાણીમાં મધુરપણું છે.
 સીતાના (બે) દીકરા ક્યાં છે ?
 દંડકામાં રાક્ષસો છે.
 પૃથ્વી ઉપર હીપો છે.
 (હું) ઝાડની છાયામાં માણસો
 જોઉં છું.

ધણું કરીને રાક્ષસો રાત્રિમાં
 ચાલે છે.
 માનું મન (પોતાની) કન્યાતરફ
 ધણું મમતાળુ હોય છે.
 ગંગા(નદી)નું પાણી પવિત્ર છે.
 રાણીના હુકમથી ઠગ દંડાય છે.
 કળાઓની પુષ્કળતાથી દેશ
 આબાહ થાય છે.
 નદીનો પ્રવાહ પત્થરોના જથ્થાથી
 અટકે છે.
 દાસી અર્ચાની સામગ્રી આણે છે.
 (હું) વેલોનાં ફૂલો એકઠાં કરવાને
 માટે આગ(માં) જાઉં છું.
 (તે) રાજના હુકમો અનુવવામાં
 ઉદ્યોગી છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

શાલા—(સીલિંગ.) નિશાળ.

પ્રથમા	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
દ્વિતીયા	શાલા	શાલે	શાલાઃ
તૃતીયા	શાલામ્	"	"
ચતુર્થી	શાલાયા	શાલાભ્યામ્	શાલાભિઃ
પંચમી	શાલાયૈ	"	શાલાભ્યઃ
ષષ્ઠી	શાલાયાઃ	"	"
સપ્તમી	"	શાલયોઃ	શાલાનામ્
અષ્ટમી	શાલાયામ્	"	શાલાસુ
સંબોધન	શાલે	શાલે	શાલાઃ

	દાસી (ક્ષીલિંગ.) દાસી.		
પ્રથમા	દાસી	દાસ્યૌ	દાસ્યઃ
દ્વિતીયા	દાસીમ્	"	દાસીઃ
તૃતીયા	દાસ્યા	દાસીભ્યામ્	દાસીભિઃ
ચતુર્થી	દાસ્યૈ	"	દાસીભ્યઃ
પંચમી	દાસ્યાઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	દાસ્યોઃ	દાસીનામ્
સપ્તમી	દાસ્યામ્	"	દાસીણુ
સંબોધન	દાસિ	દાસ્યૌ	દાસ્યઃ

૧. નીચેનાં નામોનાં રૂપો લખો:—

સહચરી, પ્રમદા, ઇત્યાદિ.

૨. સંસ્કૃતમાં ક્ષીલિંગના પ્રત્યય કયા છે? અને અકારોત વિશેષણ ક્ષીલિંગી રૂપો કરવાનો સાધારણ નિયમ કયો છે?

ભાગ ૬ ટો.

૫૧૬ ૧૬.

હિસ્તન ભૂતકાળ.

પરસ્પૃશ-પ્રત્યય.

	પુરૂષ ૧.	પુરૂષ ૨.	પુરૂષ ૩.
એકવચન.	અમ્	સ્	ત્
દ્વિવચન.	ઘ	તમ્	તમ્

જો ઉપસર્ગ સહિત ધાતુ હોય, તો ઉપસર્ગની પછી, એટલે ધાતુની પૂર્વે, આગળ અ મુકવો જોઈએ.

ઉ. ૫, ૬ ની છેલ્લી દીપ + જુઓ.

એકવચન.

અબોધમ્

અબોધઃ

અબોધત્

દ્વિવચન.

અબોધાવ

અબોધતમ્

અબોધતામ્

હસ્તન ભૂતકાળના પ્રત્યયો લગાડતાં, પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય ઉમેરવો જોઈએ. સ્ અને ત્ પ્રત્યયો પૂર્વે અસ્ (હોવું) ધાતુમાં ફે, અને અદ્ (ખાવું) ધાતુમાં અ વધારવામાં આવે છે: ઉ-આસીઃ, આસીત્ ; આદઃ, આદત્.

નામ.

અજ પુ. બકરો.

તનય પુ.તનય,દીકરો.

સંકટ ન. સંકટ,

અસારતા સ્ત્રી.

પુરતસ્ (અભ્યય)

સંકટામણ, આશ્ત.

નિરૂપયોગ.

આગળ, સમક્ષ.

સભા સ્ત્રી. સભા,

આશા સ્ત્રી. આશા.

મહિષ પુ. પાડો.

કચેરી.

ગોષ્ઠ પુ. ન. કોઠ,

મુથી પુ. મુઠી.

સમરાજ્ઞન ન. રથ.

ગાયત્રી વાડો.

શનૈસ્ (અભ્યય)

ભૂમિ.

ગ્રન્થ પુ. ગ્રંથ,પુસ્તક

હળવે હળવે.

સેના સ્ત્રી. સેના,

લશ્કર.

રામો રાવણમજયત્ ।

હરિરશ્વમારોહત્ ।

સીતા ગોદાવર્યાસ્તીરમગ-

મિથુકેભ્યો નિષ્કાનયચ્છમ્ ।

ચ્છત્ ।

દેવાનયજાવ ।

ગક્ત્રાયા જલમપિબમ્ ।

અરણ્યે મહિવાનપશ્યમ્ ।

યોધોઽરૌ શરાનક્ષિપત્ ।

સ્તેનો ધનિકસ્ય ધનમચ્છોર-

લલને છાયાયામુપાવિશ-

યતામ્ ।

તામ્ ।

દશરથસ્તનયમાહ્વયત્ ।

પુત્રાણાં ધર્મમકથયઃ ।

ઈશ્વરસ્ય પ્રસાદેન હરેઃ ક્લે-

સીતાં ષનેઽસ્યજાવ ।

શોઽનશ્યમ્ ।

સંકટેભ્યો જનમરણઃ ।

પુરા માર્યયા સહોજ્ઞયિન્યા-

મવસમ્ ।

ગિરેઃ શિશ્વરાવજાવપતતામ્ ।

શિષ્યાવાચ્ચાર્યમનમતામ્ ।

રથે સમરાજ્ઞનમનયત્ ।

અવન્યામભવઃ ।

અયોધ્યાયામાસીઃ ।
અગ્નિર્વનમદદત્ ।
સંસારસ્યાસારતામબોધમ્ ।

નૃપસ્ય પુરતોડસત્યમવદ-
*છટ્ઠઃ ।
તદા મૂર્ખોડસ્મીત્યવાગછટ્ઠમ્ ।

સરૌવરનું પાણી સુકાયું.
સેનાપતિ લશ્કરને રણભૂમિ ઉપર
લેધ ગયો.
રામને (એ) મિત્રોએ સંભાર્યો.
(તું) રામની આલવડે ખુશ થયો.
(અમે બેએ) ઋષિઓને શાંત કર્યા.
પરમેશ્વરે પૃથ્વી સરળ.
(એ) માણસો વાડીમાં પેદા.
(મેં) હરિને નિંદ્યો.
(તમે બે) વનમાં રહ્યા.

સંધ (એક) શહેરથી (બીજે)
શહેર§ બટક્યો.
(મેં) પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(તમે બે) હરિની વાડીમાંથી
ફળો હરી ગયા.
(તમે) રામને વાત કહી.
(એ) વાઘ કોટ તરફ દોડ્યા.
કૃષ્ણે પગ ધોયા.
યોદ્ધે શત્રુથી નારીઓનું રક્ષણ કર્યું.
કાચબો હળવે હળવે આલ્યો.

* જો શબ્દ વા રૂપને છેડે કોઈપણ વર્ગના પહેલા ચાર વર્ણોમાંનો એક વર્ણ આળ્યો હોય ને તે વર્ણ પાછળ ચ આળ્યો હોય અને તે ચ ની પોતાની પાછળ કોઈ સ્વર, અર્ધસ્વર કે અનુનાસિક આળ્યો હોય, તો ચ નો વિકલ્પે છ થાય છે.

§ અહિં નગર શબ્દ વાપરતાં નીચેનો સંધિનો નિયમ વાપરવો જોઈએ:—

પદને, એટલે શબ્દને, અંતે આવેલા વ્યંજન પછી અનુનાસિક આવે તો, તે વ્યંજન બદલે તેનાજ વર્ગનો અનુનાસિક વિકલ્પ મૂકવામાં આવે છે.
ઉ. **પત્તદ્+મુરારિ=પતન્મુરારિ** અથવા **પત્તદ્મુરારિ**. જો વ્યંજનની પછી આવનાર અનુનાસિક તદ્દિત પ્રસયનો આલોક્ષર હોય, તો તે વ્યંજનને બદલે અનુનાસિક અવશ્ય મૂકવો જોઈએ. ઉ.—**ચિત્+મય=ચિન્મય**.

† ધાતુનાં બંને કર્મો કેટલીક વાર દ્વિતીયામાં મૂકવામાં આવે છે, અથવા તો અનુપરચ અકથિત કર્મ ચોથીમાં કે છઠ્ઠીમાં મૂકાય છે.

તારે ચઢતીની આજ્ઞા વગર (હું)	(તેં તારી) સ્ત્રીને કારણે વિના
જીવ્યો.	ત્યજી.
(અમે બેએ) બોજનને માટે	(તમે બેએ) કારણે વિના ગામ
ચોખા રાંધ્યા.	ખાળ્યું.
રાણીએ રાજની સભામાં ગાયું.	(તે) ઝાડના શિખર ઉપરથી
અનાજની મુઠીઓવડે (તે)	પડ્યો, અને મરી ગયો.
હરણને ખવડાવતી હતી.	બાળક હર્ષને લીધે નાચ્યું.

પાઠ ૧૭.

હિસ્તાન ભૂતકાળ.

પરસ્પૃષ્ઠ બહુવચન, અને આત્મનેપદ એકવચન.

પ્રસય.

પુરુષ ૧.	પુરુષ ૨.	પુરુષ ૩.
પરસ્પૃ. બહુ.	મ	ત
અગચ્છામ	અગચ્છત	અગચ્છન્
આત્માને. એક.	હ	થાસ્
અલભે	અલભયા:	અલભત

જે ધાતુઓને આરંભે સ્વર હોય છે, તેની પહેલાં અને બદલે આ આગમ મૂકવામાં આવે છે; તે આમાં ધાતુની શરૂઆતની હ કે હૈ મળવાથી, તેના પે થાય છે; અને ઙ કે ઙ મળવાથી, ઐ થાય છે; ઉ.-આ+ઈશ્ર+અ+ત=પેક્ષત.

નામ.

આશીર્વાદ પુ.	અશ્રીર્વાદ.	અશ્રીર્વાદ પુ. રાજ-	અશ્રીર્વાદ પુ. પાંડુનો
હવ્યલમ્ (અવ્યય)	અગચ્છામ	પુત્રનું નામ.	પિત્રાધ, ધૃતરાષ્ટ્રનો
ગોપ પુ. ગોવાળ.	ચિત્રકૂટ પુ. એક	પુત્ર.	નૃશંસ વિશે. દૂર.
મયન ન. ગ્રંથવું તે.	પર્વતનું નામ.	દેવી સ્ત્રી.દેવી, પટરાણી	પર પુ. પાંડવે.

पण्डित पु. पंडित.

पाण्डव पांडुनामना

राजानो पुत्र.

बलि पु. ऐक रा-

जानुं नाम.

मदिरा श्री. द्रव्य,

भावन.

माणवक पु. विशेष

नाम.

माहव पु. पवन;

पवननो अधिष्ठाता

देव.

मार्ग पु. भारग, मार्ग;

रस्ते.

राक्षस पु. राक्षस,

दैत्य.

लव पु. राजाना पुत्रनुं

नाम.

वसुधा श्री. पृथ्वी.

विराव पु. जम, मोकार.

शव न. शय, मुहुं.

शृगाल पु. शिवाण.

संचलन न. आभ

तेम यावतुं ते.

स्थान न. स्थान,

जग्या, ठेकाणु.

अति+सृज् आपवुं.

पाण्डवानां धार्तराष्ट्रः सह

युद्धान्यभवन ।

आचार्या धर्ममुपादिशन् ।

रामः सीतया सह गोदाव-

र्यांस्तीरऽरमत ।

उद्यमेन धनमलभथाः ।

व्याघ्रस्य विरावेण नार्या

हृदयभवेपत ।

मित्रस्य कल्याणायायते ।

गोपा अजान* ग्राम*मनयन् ।

पुरुषमताडयत ।

शृगालोऽन्नियत ।

नृपस्य सभां पण्डिताः प्रा-

विशन् ।

शवमस्पृशत ।

प्रासादे नार्योऽनृत्यन् ।

माणवकं मार्ग*पूच्छाम ।

क्लेशो रामेणासद्यत ।

देवीमभाषे ।

नृशंको राक्षसोऽहम्यत ।

नृपतेः शासनमवाधीरयथाः ।

लवस्य विनयेनर्षयोऽतुष्यन् ।

हरिणा जनकोऽसैव्यत ।

चित्रकूटस्य शिखरे ऽवसाम ।

शृगालं व्याघ्रं चैक्षे ।

वित्तस्य नाशेनामुद्यन् ।

प्रभूतं धनं नृपेण ब्राह्मणे-

भ्योऽत्यसृज्यत ।

बन्ध्रापीडस्य बलस्य संचलनेन

महाकम्पत ।

पञ्चरात्रिद्वगममुञ्चाम ।

(અમે) ઝાડની છાયામાં બેઠા.
(તેણે) ચાકરોના ગુન્હા માફ કર્યા.

આઠણો ગંગાના જળમાં પડ્યા.
ધોડાઓ રણભૂમિ તરફ દોડ્યા.

રામે બાપના હુકમો માન્યા.
હરિ નારાયણ પાસેથી ગાયન શિખ્યો.

(મેં) કુરીઓ ચાખી.
જમસુસ અયોધ્યા ગયા.

(તું) જૂઠું બોલ્યો.
કૃષ્ણ મિત્રની આબાદીથી ખુશ થયો.

(તમે) ત્યારે કૌશામ્બીમાં રહ્યા.
(તું) રામના પરાક્રમોથી આશ્ચર્ય પામ્યો.

(તું) શત્રુ જોડે લડ્યો.
હુઝ્યાને રાજના હુકમથી મારવામાં આવ્યો.

(તમે) સોના મહોરો મણી.
રામવડે ઋષિ પાસેથી આશીર્વાદ મચ્છવામાં આવ્યો.

દેવોના પ્રસાદથી તમે (તમારા) શત્રુઓને જીતા.

અમે દારૂને ઠેકાણે પાણી પીધું.
તમે અહિંથી (તમારે) ઘેર પુસ્તકો લઈ ગયા.

ગઈ કાલે સૂર્ય ચળકાટથી ઉજળા પ્રકાશ્યો.

રાત્રિએ ચોરવડે ધરમાં પ્રવેશ થયો.
અમે સેનાપતિને અને (તેના) લશ્કરને જોયો.

તેઓ રણસંગ્રામમાંથી રાજને લઈ ગયા.

તેઓએ શત્રુઓ તરફ બાણો ફેંક્યા.*

*(મેં) ફોનોની માળા ગુંથવાનો આરંભ કર્યો.

પાઠ ૧૮.

હરિતન ભૂતકાળ [ચાલુ.]

આત્મનેપદ પ્રત્યય ચાલુ.

	પુરુષ ૧.	પુરુષ ૨.	પુરુષ ૩.
દ્વિવચન.	વહિ	હયામ્	હતામ્
બહુવચન.	મહિ	ઘવમ્	અન્ત
	અલભાવહિ	અલભેયામ્	અલમેતામ્
	અલભામહિ	અલભઘવમ્	અલમન્ત

ઇર્વસ્ ગાં ૧, આત્મને. ફના થવું; નાશ પામવું.
 અવ (ઉપ.)+મન્ર અવસા કરવી; તિરસ્કાર કરવો.
 નિ (ઉપ.)+મન્ઝ ગાં ૧૦, આત્મને. આમંત્રણ દેવું, તેડવું; નોતરવું.
 વિ (ઉપ.)+મૃશ્ ગાં ૬, પરસ્મૈ. પરીક્ષા કરવી; પારખ કરવી.
 રમ્ આનંદ પામવો.
 લઙ્ઙ ગાં ૬, આત્મને. લઙ્ગ પામવી, શરમાવું, લાજવું.
 સ્પર્ઘ ગાં ૧, આત્મને. સ્પર્ધા કરવી, સરસાઇ કરવી.
 કંસ્ ગાં ૧, આત્મને. પડી જવું.
 વિ (ઉપ.)+હસ્ પરસ્મૈ. મસ્કેરીમાં હસવું.

નામ.

અનિષ્ટ ન. અનિષ્ટ, દુઃખ, સંકટ.
 અવધીરણા સ્ત્રી. અવસા.
 અસુર પુ. (અ.વ.) દેવના શત્રુ,
 રાક્ષસ.
 આરોપણ ન. રોપવું તે.
 ઉપદેશ પુ. ઉપદેશ.
 કબરી સ્ત્રી. અંબોડો, વેણી.
 કાર્ય ન. કાર્ય, કામ.
 ગન્ધર્વ પુ. સ્વર્ગમાં રહેનારા
 દેવોની એક જાત.
 ગ્રહણ ન. પકડવું તે.
 ચોર પુ. ચોર.
 કાલ ન. જાળ, પાશ.
 ક્યોત્કા સ્ત્રી. ચાંદની.
 ત્યાગ પુ. ત્યાગ, તજવું તે.

વર્ણન ન. દર્શન.
 દુષ્કૃત ન. દુષ્કૃત, દુષ્ટ કામ.
 નાયક પુ. નાયક, આજેવાન.
 પરમ (અવ્યય) તોપણ, પણ.
 પાન્થ પુ. મુસાફર.
 પ્રાચી સ્ત્રી. પૂર્વ દિશા.
 પ્રાન્નિક પુ. પ્રશ્ન કરનારો.
 લલ ન. બળ, જોર.
 લીજ ન. બી.
 ભૂષ પુ. ભૂષ, ભૂષાળ, રાજ.
 રમણ પુ. ધણી, કાન્ત.
 રાજ્ય ન. રાજ્ય.
 લીચ ન. પગક્રમ, બહાદુરી.
 વ્યાધ પુ. શિકારી.
 સચિવ પુ. પ્રધાન.
 સમૂહ પુ. સમૂહ, સમુદાય.

પાણ્ડવા રાજ્યમવિન્દન્ત ।
 આચાર્યાન્* શિષ્યા અભ્ય-
 વદ્યન્ત ।
 સધિવા ભૂપમભાષન્ત ।
 નાર્યાઃ કથાર્યાઃ પુષ્પે અસ્ત્ર-
 સેતામ્ ।
 જનેન વ્યવહસ્યધ્વમ્ ।
 રથ્યાયાં જનાનાં સમૂહમેશ્વા-
 મહિ ।
 રામસ્ય દુઃસ્વાન્યધ્વંસન્ત ।
 મિત્રાણાં ત્યાગેનાલજ્જેથામ્ ।
 વૃક્ષેભ્યઃ શુકા ઉદ્ઘયન્ત ।
 મૃગાવહન્યેતાં વ્યાધૈઃ ।
 જનાનાં સુસ્થાયાયતામહિ ।
 દેવૈઃ સદ્વાસુરા અસ્પર્ધન્ત ।
 રમણૈઃ સહ ય્યોત્સ્નાયામર-
 મન્ત નાર્યૈઃ ।
 ઉજ્જયિન્યાઃ કદા ન્યવર્તધ્વ-
 મિતિ જનૈરપૃચ્છન્તામહિ ।

વાતેન વૃક્ષા અકમ્પન્ત ।
 અરીણાં પરાજયેનામોદન્ત સેના-
 પતયઃ ।
 ગૃહં પ્રાવિશંશ્ચોરાઃ પરં નાલ-
 ભન્ત ધનમ્ ।
 કન્યા અવન્દન્ત જનકમ્ ।
 આચાર્યાદસ્ત્રાણ્યશિક્ષામહિ ।
 વીર્યેણ વિધાયાશ્ચ શલેન પ્રા-
 કાશન્ત ।
 વીજસ્યારોપણમારભન્ત કૃષી-
 શલાઃ ।
 નારાયણસ્ય દુષ્કૃતાનિ નારો-
 ધન્ત જનકાય ।
 ઉષ્માઽદ્વરેર્ધનાન્યવર્ધન્ત ।
 નાનિષ્ઠમાશક્તામહિ ।
 ધનસ્ય રાશયો બ્રાહ્મણેભ્યોઽ-
 દીયન્ત ।

વાંદર રાક્ષસો સાથે લઢયા.
 (અમે બે) કાશીમાં પાંડિતોસાથે
 યોદ્ધા
 (તેઓએ) સ્વસ્થતાથી મહેલમાં
 સહ્યા.
 (બે) તારા પૂર્વમાં પ્રકાશ્યા.

(તમે) માણુસોતરે વખણાયા.
 (તમે બે) રામવડે દરબાવાયા.
 (અમે) જસુવા સાર ઝાલિએને
 નોતર્યા.
 અયોધ્યાથી જસુસો ઉપારે પાછા
 આવ્યા ?

* પૃષ્ઠ ૨૧ ની ટીપ * જુઓ.

૧. અધિકૃત પદોમાં પ્રચ્છન્ત નું પૃચ્છન્ત થાય છે.
 ૨. અધિકૃત પદોમાં અસ્ત્રસેતામ્ નો અર્થ અસ્ત્રોના પાંચ છે. આવે તો
 પૂર્વ અસ્ત્રોના વર્ણનો એકો અસ્ત્ર, જે ને ડાહ્યો વિકલ્પે થાય છે.

(અમે) હરિપાસેથી મહેરબાનીની આશ્વા ન રાખી.

(અમે) નિશ્ચળમાં ચોપડીઓ મેળવી.

(એ) પરીક્ષકોએ વૃત્તમાં (એ) કન્યાઓની પરીક્ષા લીધી.

(અમે એ) માના દર્શનથી આનંદ પામ્યા.

(તમે એએ) કામ શરૂ ન કર્યું.

(અમે એ) ઋષિને નમ્યા.

(તેઓ એએ) રાજપાસેથી અવગાની થઈ રાખી.

(અમે) ગાંધર્વોના વંશમાં જન્મ્યા.

પક્ષીઓએ (પોતાના) નાયકના ઉપદેશનો તિરસ્કાર કર્યો, અને જળમાં પડ્યા.

બ્રાહ્મણોના અપરાધો રાજ વડે ક્ષમા કરાયા.

(તમે એ) વાહના દર્શનને લીધે કંપ્યા.

(તમે) હાથાને પકડવાનો યત્ન કર્યો.

(એ) છોકરા (પોતાની) મા વિના આનંદ ન પામ્યા.

રામના ગુણો કવિઓવડે વખાણ્યા.

ઉદ્યોગ વડે તેઓએ ધણું દ્રવ્ય મેળવ્યું.

(તેઓ એએ) અરણ્યમાં (પોતાની) કન્યાને શોધી.

(એ) કેરીઓ (એ) મુસાફરોવડે ચખાઈ.

સારાંશ તથા સ્વાલ.

ની

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧.	અનયમ્	અનયાથ	અનયામ
પુરુષ ૨.	અનયઃ	અનયતમ્	અનયત
પુરુષ ૩.	અનયત્	અનયતામ્	અનયન્

યુત્

પુરુષ ૧.	અષોતે	અષોતાથદિ	અષોતામદિ
પુરુષ ૨.	અષોતયાઃ	અષોતેષામ્	અષોતશ્ચમ્
પુરુષ ૩.	અષોતત	અષોતેતામ્	અષોતન્ત

૧. નીચેના ધાતુઓનો ભૂતકાળ આપો.

અસ્, અદ્, હૈષ્, મૃગ્, સ્તજ્, રઘ્, નિ+મમ્ઘ્, હષ્, શિષ્, જીષ્, કી, મૃ, જન, વૃત.

૨. અંત્ય વ્યંજન પછી અનુનાસિક આવે તો શો ફેરફાર થાય છે? ક્યારે આ ફેરફાર આવશ્યક છે?

૩. વર્ગીય પહેલા ચાર વ્યંજનમાંથી કોઇપણ વ્યંજન પછી હ આવે તો, હ નો શો ફેરફાર થાય છે?

૪. જ્ઞ નો જ્ઞ ક્યારે થાય છે?

ભાગ ૭ મો.

પાઠ ૧૯.

ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસક લિંગ નામો.

ઉકારાંત પુલ્લિંગ નામોનાં રૂપો ફકારાંત પુલ્લિંગનામોના રૂપો જોવાંજ થાય છે. તદ્વાત એટલો જ છે કે, ફકારાંત નામોમાં બ્યાં હ, હૈ, ઘ, અથવા જ્ઞ આવે છે, ત્યાં ઉકારાંત નામોમાં અનુક્રમે ડ, ડઃ, ઙ, અથવા જ્ઞ આવે છે.

નપુંસક ઉકારાંત અને ઋકારાંત નામોનાં રૂપો, ચારિનાજોવાંજ થાય છે. ચારિના અંત્ય, હ, હૈ, કે ઘ થાય છે, તેને બદલે, ઉકારાંતમાં અનુક્રમે ડ, ડઃ, કે ઙ; અને ઋકારાંતમાં ઋ, ઋઃ, કે ઞ; થાય છે.

ગુરુ (પુલ્લિંગ.)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ગુરુઃ	ગુરુ	ગુરુઃ
દ્વિતીયા	ગુરુમ્	"	ગુરુન્
તૃતીયા	ગુરુણા	ગુરુભ્યામ્	ગુરુભિઃ
અતુર્થા	ગુરુવે	"	ગુરુભ્યઃ

મધુ (નપુંસક)

પ્ર. તથા દ્વિ.	મધુ	મધુની	મધુનિ
તૃતીયા	મધુના	મધુભ્યામ્	મધુભિઃ
અતુર્થા	મધુને	"	મધુભ્યઃ

કર્તૃ (નપુસક) કર્તા.

પ્રથમ તથા દ્વિતીયા	કર્તૃ	કર્તૃણી	કર્તૃણિ
તૃતીયા	કર્તૃણા	કર્તૃભ્યામ્	કર્તૃભિઃ
ચતુર્થી	કર્તૃણે	„	કર્તૃભ્યઃ

ઋકારાંત પુલ્લિંગ નામોને પ્રથમાનાં ત્રણે વચનના અને દ્વિતીયાનાં એકવચન તથા દ્વિવચનના પ્રત્યયો લાગતાં, ઋ નો આર થાય છે. પિતૃ, માતૃ, જામાતૃ, વેદૃ, જૃ, અને સઙ્ચેષ્ટ જેવાં કેટલાંએક નામોનાજ અંત્ય ઋ નો આર થાય છે. બધાંયે ઋકારાંત નામોની પ્રથમાના એકવચનમાં રૂનો અને પ્રત્યયના સ્ત્રો, લોપ થાય છે; એટલે છેવટે આ રહે છે.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સ્	ઔ	અસ્
દ્વિતીયા	અમ્	„	ન
તૃતીયા	આ	ભ્યામ્	ભિસ્
ચતુર્થી	પ	„	ભ્યસ્

દ્વિ. બ. નો ન પ્રત્યય લાગતાં, પૂર્વેનો ઋ દીર્ઘ થાય છે.

નેતૃ (પુલ્લિંગ) નામક, દોરવનાર.

પ્રથમા	નેતા	નેતારૌ	નેતારઃ
દ્વિતીયા	નેતારમ્	„	નેતૃન
તૃતીયા	નેત્રા	નેતૃભ્યામ્	નેતૃભિઃ
ચતુર્થી	નેત્રે	„	નેતૃભ્યઃ

જાતૃ (પુલ્લિંગ) ભાષ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	જાતા	જાતારૌ	જાતારઃ

દ્વિતીયા

આતરમ્

આતરૌ

આતૃન્

તૃતીયા

આત્રા

આતૃમ્યામ્

આતૃભિઃ

ચતુર્થી

આત્રે

”

આતૃમ્યઃ

નામ (પુલ્લિંગ).

હષ્ટ તીર.
અસુપર્ણ એક રાજાનું
નામ.
કપોલ ગાલ.
જામાતૃ જમાઇ.
તઢાગ તલાવ.
તરુ ઝાડ.
ત્વષ્ટ વિશ્વકર્મા.
દુર્જન દુર્જન, ખરાબ
માણસ.
લેષ્ટ દિયર.
આતૃ પેદા કરનાર.
નૃ નર, પુરુષ.
પરશુ કરસી, કુહાડો.

પરશુરામ નક્ષત્રિય
પૃથ્વી કરનાર આ-
લણ્ય યોદ્ધો.
પાંસુ ધુળ, રજ.
પિતૃ પિતા, આપ.
પ્રભુ પ્રભુ, ધણી.
બાહુ બાંધ, હાથ.
ચિન્દુ ટીપું.
મર્તૃ પતિ, ધણી, માલીક.
મીમ પાંડુના ડોકરા-
ઓમાંના એકનું
નામ.
અમર અમરો.

મનુ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રનો
રચનાર.
લક્ષ્મણ રામનો ભાઇ.
વાયુ વાયુ, વા, પવન.
વિદ્મ વિદ્મ.
ચિમાર્ગ ખેડો રસ્તો,
આડો રસ્તો.
વિષ્ણુ વિષ્ણુ.
શત્રુ શત્રુ, દુશ્મન,
શંઘુ શંઘ, શિવ.
શિશુ બાલક.
સવ્યેષ્ટ સારથિ.

પુલ્લિંગ તથા નપુંસક.

કર્તૃ કર્તા, કરનાર, રચનાર.
ગન્તૃ ગમન કરનાર, જનાર.
હતૃ હાતાર, હાત, આપનાર.
દ્રષ્ટૃ દર્શન કરનાર, જોનાર.
ઘેષ્ટ દેષ કરનાર.
રશિતૃ રક્ષણ કરનાર.

નપુંસક.

અઘ અઘ, ટાચ.
અઘુ અંસુ.
તાલ્હુ તાળવું.
મઘુ મધ.
રાઘુ રાધ, દેશ.
વઘુ વઘ, ધન.

અલિંગ.

અમરવતી પદ્મી સન્ધ્યાની | જિહ્વા અન્ત.

વિશેષણા.

શુદ્ધિત ભૂમ્યો.

| દયામ યામ, કાળો.

અવ્યયો.

અનેકશસ્ત્ર વારંવાર.

તુ પથુ (વાક્યની શરૂઆતમાં વપરાતો નથી.)

ધાતુ.

અનુ+ઇષ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. શોધવું.

અનુ+ગમ્ અનુસરવું, પાછળ
જવું.ગલ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. નિગળવું,
ઝરવું.છિદ્ (કર્મણિ પ્રયોગમાં)
કંપાવું.

પ્ર+ની રચવું.

મ્ ગ. ૧, પ. આ. બરવું.

(ક્રિયતે કર્મણિ.)

અનુ+મન કથુધ રાખવું.

નિર્+મા નિર્માણ કરવું.

(નિર્માયતે કર્મણિ.)

વાઙ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. વાંછા
કરવી, ચાહાવું, ઇચ્છવું.

નિષેધ બતાવવાને માટે, વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દને આરંભે
અ, અને સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દને આરંભે અન્ મૂકાય છે.

વાક્ય.

શમ્ભુર્જયતિ ।

વાહુ સ્ફુરતઃ ।

વાયુના તરવઃ કમ્પન્તે ।

ઝમરા મધુ પિબન્તિ ।

મરો વસુનિ વાઙ્છન્તિ ।

ઇન્દ્રઃ શત્રુનજયત્ ।

યોધોઽરાવિષૂ ક્ષિપતિ ।

ચાતકી જલસ્ય વિન્દુમપિ

ન લબતે ।

વિષ્ણવે પૂજા રોચતે ।

પ્રમુખિર્મૃત્યા આદિશ્યન્ત ।

વિશ્વસ્ય કતારં નમામિ ।

ગુરુભ્યઃ શિષ્યસ્યાવિનયં

કથયામિ ।

સીતા લક્ષ્મણં દેવરમન્થન-

ચ્છત્ ।

કન્યાયા ભર્તારં જામાતરં

વદન્તિ ।

નાર્યાઃ કપોલયોર્નયનાભ્યામ-

મ્ણિ ગલન્તિ ।

ભર્ત્રે સન્દેશઃ પ્રહીયતે ।

ત્વષ્ટામરાવતી નિરમોચત ।

પિતરો વન્ધન્તે પુત્રૈઃ ।

રામો જનકસ્ય જામાતા ।

પાણ્ડવા દ્રેષ્ટુન્ યુદ્ધેઽજયન્ ।
મર્તારમનુસરતિ કિંકરઃ ।
મનુના ધર્મઃ પ્રાણીયત ।
ધાત્રા પ્રજાઃ સૃજ્યન્તે ।

તદાગસ્ય જલં માર્ગે ગન્તુ-
ભિરપીયત ।
યાચકા દાતાર્ નાલભન્ત ।

રામ છોકરાઓને લાડુ આપે છે.
આકાશ ધૂળથી ભરાઇ જાય છે.
પરશુરામે ફરસી વડે યત્રુઓને
માર્યા.
પાણ્ડુનાં દીપાં વાદળામાંથી
પડે છે.
રાજાએ શહેરના રક્ષણ કરનારાને
બોલાવ્યા.
બાળક આપને તાબે રહે છે.
અવન્તીના ધણીએ પ્રભુને કહ્યું.
હરિ જીભવડે તાળવાને અડક્યો.
સ્ત્રીએ સ્વામીસાથે વાડીએ ગઇ.
ઋષિઓ મંત્રના જ્ઞેનારા હતા.
લોકો વિષ્ણુને પૂજે છે.
ઋતુપર્ણે સારથીઓને કહ્યું.
રામ (પોતાના) બાઇ લક્ષ્મણ
સાથે વનમાં ગયો.
બાણોથી રાવણનાં માથાં રામ.
વડે કપામાં.*
વારંવાર વિદ્વના બચને લીધે
માથુસો વડે કામ ચક્ર કરી
ચકાતું નથી.

પોતાના હાથવડે બીમ શત્રુ સાથે
લઢ્યો.
દેવો અનર્થ કરનારાને શિક્ષા
કરે છે.
ખોટો રસ્તો જનારાઓ લોકો વડે
નિંદાય છે.
નાશમાંથી દેશ (પ્રજા)નો રક્ષણ
કર્તા સદ્ગુણ છે.
દુર્જનની જીભની ટોચઉપર મધ
હોય છે, પણ તેના હૃદયમાં
ઝેર હોય છે.
ઝાડો છાયાવડે મુસાફરોને આ-
નંદ પમાડે છે.
વિશ્વામિત્રની સાથે રામનું વનમાં
જવું પિતાવડે કબુલ રખાયું.
પવન કાળાં વાદળાને વિખેરે છે.
બ્રૂખ્યાંને અજ્ઞાન કરનારાને લોકો
વખાણે છે.
સીતાના ભર્તા અને દિયરે સીતાને
સોધી.

* સ્વર પછી છ્ આને તો, કહ્યું લખાય છે. પણ પદ્યને ઠીક સ્વર
હોય તો, કહ્યું વિકલ્પે લખાય છે. મા (નહિ) અને આ (ઉપસર્ગ) પછી
છ્નો કહ્યું લખવાનું જોઇએ

પાઠ ૨૦.

ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
ઋકારાંત	પં.	૦	મ્યામ્
પુલ્લિંગ.	પ	૦	ઓસ્
	સ.	હ	”
			મ્યસ્
			નામ્
			બુ

પંચમી અને પછીનું એકવચન, ઋને બદલે ઉર્ મૂકવાથી થાય છે; સપ્તમીના એકવચનનો હ પ્રત્યય લાગતાં, ઋ નો પ્રથમ અર્ થાય છે. વળી પછીના બહુવચનનો નામ્ પ્રત્યય લાગતાં, ને ઠેકાણે દીર્ઘ ઋ થાય છે; પરંતુ નૃ શબ્દમાં વિકલ્પે દીર્ઘ ઋ થાય છે. સંબોધનનું એકવચન, ઋને બદલે અર્ મૂકવાથી થાય છે, અને દ્વિવચન અને બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાંજ છે.

ગુરુ (પુલ્લિંગ.)

પંચમી	ગુરોઃ	ગુરુમ્યામ્	ગુરુમ્યઃ
પછી	”	ગુર્વોઃ	ગુરુનામ્
સપ્તમી	ગુરૌ	”	ગુરુબુ
સંબોધન	ગુરો	ગુરુ	ગુરવઃ

મધુ (નપુંસકલિંગ.)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પંચમી	મધુનઃ	મધુમ્યામ્	મધુમ્યઃ
પછી	”	મધુનોઃ	મધુનામ્
સપ્તમી	મધુનિ	”	મધુબુ
સંબોધન	મધો, મધુ	મધુની	મધૂનિ

કર્તુ (નપુંસકલિંગ.)

પંચમી	કર્તૃનઃ	કર્તૃમ્યામ્	કર્તૃમ્યઃ
પછી	”	કર્તૃનોઃ	કર્તૃનામ્

सप्तमी संशोधन	कर्तृणि कर्तर, कर्तुं नेत् (पुस्वि.ग.)	कर्तृणोः कर्तृणी	कर्तृषु कर्तृणि
	ऐकवचन	द्विवचन	बहुवचन.
पंचमी पष्ठी	नेतुः "	नेतृभ्याम् नेत्रोः	नेतृभ्यः नेतृणाम्
सप्तमी संशोधन	नेतरि नेतर	" नेतारौ	नेतृषु नेतारः

शब्द.

अनुज्ञा स्त्री. रज, परवानगी.
अप्रिय विशे. अप्रिय, अपसंद.
अर्जुन पु. पांडुना पांय पुत्रो-
माना श्रीजनुं नाम.
अलङ्घनीय विशे. नहि आण
गाय ऐवुं.
अलम् (अव्यय). पूरतुं, अम.
(तृतीया विभक्ति साथे
वपराय छे.)
अवस्तु न. अवास्तविके स्त्री,
मिथ्या पदार्थ.
अवस्वारोप पु. मिथ्या पदा-
र्थनी कल्पना.
आह्व पु. आह्व, मान, सत्कार.
आरोप पु. आरोप, कल्पना.
आर्य पु. आर्य, सज्जन; हिंदुना
प्राचीन-पूर्वजानुं नाम.
इच्छा स्त्री. छच्छा.
इवु पु. अंश.

उत्कण्ठा स्त्री. उत्कंठा, छच्छा.
उत्साह पु. उत्साह, होश.
कर्ण पु. ऐक शरवीरनुं नाम.
कलङ्क पु. लांछन, डाँघा.
कारुण्य न. कश्छा, दया.
कुरु (बहुव.) ऐक देशनुं नाम.
कृतज्ञता स्त्री. कृतज्ञता, कर्कर.
कृपा स्त्री. कृपा, भडेरयानी.
ज्ञाति पु. ज्ञाति, नात.
तनु विशे. नातुं.
तल पु. कपास, इ.
मित्र पु. द्विज, आत्मस्थ क्षत्रिय
वैश्य ज्ञातिनो कोर्ध भाष्यस.
नप्तु पु. द्विकरानो द्विकरी, पौत्र.
निर्वन्ध पु. कालावाला, आलुल.
मिशित विशे. तीक्ष्ण, धारवाणुं,
पथ्य न. द्वितकारक वस्तु.
पशु पु. पशु.
पात पु. पशु ते.

પિતૃવ્ય પુ. કાકો.

વન્ધુ પુ. બંધુ; સગો, બાઈ.

ભારતર્ષીય પુ. ભારતવર્ષ એટલે
હિંદુસ્તાનનો રહેવાસી.

આતૃ પુ. બાઈ.

મીમ પુ. પાંડુનો બીજો પુત્ર.

મૃત ન. પ્રાણી.

મદ પુ. મદ, ખુમારી.

મૃગ પુ. મૃગ, હરણ.

મૃત્યુ પુ. મૃત્યુ, મોત.

રઘુ પુ. (બહુ) રઘુ રાજાના
વંશજો.

રમા સ્ત્રી. વિશેષ નામ.

લક્ષ્મી સ્ત્રી. લક્ષ્મી, વિષ્ણુની
પત્ની, ધનની દેવી.

લઙ્ગ ગ. ૧. આ. આળંગવું, તોડવું.

વન્દુ પુ. ન. વક્તા, બોલનારો.

વસ્તુ ન. વસ્તુ, ચીજ.

વાર્તા સ્ત્રી. વાર્તા, વાત, ખબર.

વિમલ પુ. ધન.

વૈકુણ્ઠ ન. વિષ્ણુનું સ્વર્ગમાં
રહેવાનું ઠેકાણું.

શ્રોતૃ પુ. ન. શ્રોતા, શ્રવણ કર-
નાર, સાંભળનાર.

સાધુ પુ. સાધુ, સત્પુરુષ.

સાધુ વિશે. સાઈ.

સરદૃ પુ. ન. સરજનાર.

વાક્ય.

તરોઃ પુષ્પાણ્યપતન ।

શમ્ભોઃ કૃપયા કલ્યાણં ભવતિ ।

ગુરુનામાદેશાનનુરૂપ્યામહે ।

સાધવો મૃત્યોર્ભયં ન ગણ-
યન્તિ ।

પિતરિ રામસ્ય પરમ આદરઃ ।

વિશ્વસ્ય સ્વદુરિચ્છાડલક્ષ-
નીયા* ।

પ્રેષ્ટાણામુત્સાહં ન સહતે ।

બાહ્યોર્વલેન પૃથ્વીમજયત્ ।

इन्द्रो कलङ्को वृश्यते ।

रामो बन्धुषु स्नेहेन वर्तते ।

मधुनि माधुर्यमस्ति ।

नृषु द्विजः श्रेष्ठः ।

दातृभ्यो धनं लभन्ते ।

કુરુભ્યો વૃત્ત આગચ્છત્ ।

पितृव्यः पितुर्जाता ।

वस्तुन्यवस्त्वारोपोऽज्ञानम् ।

મીમસ્ય આતર્યર્જુને કર્જો

बाणानमुच्छत ।

† આ શબ્દની પ્રથમાના એકવચનમાં સ્ પ્રત્યય લાગે છે.

* સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગ પ્રત્યય આ અને ઈ છે. અક્ષરોંત વિશેષણ
હમેશાં તેા નહિ, પરંતુ વણ્ હરીને, સ્ત્રીલિંગમાં આ પ્રત્યય લે છે.

મુલસ્ય રાજાવગ્નેરિષ મૃદુનિ
મૃગસ્ય શરીરે નિશિતસ્ય
વાજસ્ય પાતઃ ।
તનુષુ ચિમ્બેષુ જ્ઞાતિમિસ્થ-
વ્યન્તે નરાઃ ।
પશુષ્વપિ કૃતજ્ઞતા વૃદ્ધયતે ।
ઔતૃણાં નિર્વન્ધાત્કથામારમત ।

રામ રઘુઓમાં મુખ્ય હતા.
(મેં) રચનાર પાસેથી ચોપડી
મેળવી.
લક્ષ્મી† વૃષ્ણની પત્ની હતી.
(તે) સંભળનારાઓ પાસે માફ
માગે છે.
જનકે (પોતાના) પૌત્રોનો રથ
જેયો.
નારાયણે હરિના જન્માધ્યોના
ધોડા જેયા.
આર્યો કુરુ દેશમાં રહેતા.
પોપટ ઝાડ ઉપર બેઠો.
હરિના પૌત્રનો આકર ગામ ગયો.
કર્ણ દાતારોમાં પ્રથમ હતો.
સિંહ પશુઓનો પ્રભુ છે.
હરિ રમાના ધણીનો ભાઈસંધ છે.
ચંદ્રનું બિંબ વધે છે, અને ઓધું
થાય છે*
(પોતાના) ભાઈ રામની આગ્રાથી
લક્ષ્મણે સીતાને વનમાં તણ.

અમિયસ્યાપિ પથ્યસ્ય વક્તૃણિ
મિત્રેડ્ઠ્ઠ ક્રોધેન ।
નપ્તુર્લાભેડ્ઠતીવોત્કળ્ઠા ભારત-
વર્ષીયાણામ્ ।
પરમં કારણ્યં સાધૂર્નાં મૃતેષુ ।
કન્યાં જામાતુર્ગૃહં નયતિ ।

બહાથી વિશ્વ ઉત્પન્ન થયું.
(તેણીએ પોતાના) ધણીની બળર
મેળવી.
(તેણે પોતાના) હાથના બળવડે
શત્રુને છુટ્યા.
જોરાવર પવનથી પણ પર્વતોને
બચ નથી.
ડાહ્યા માણસો બાળકો પાસેથી
પણ જ્ઞાન મેળવે છે.
હે થંજુ, (મારાં) પાપ ક્ષમા કરો.
ઋષિઓમાં મધ્યર તરફ ધણો ગ્રેમ
દેખાય છે.
પક્ષીઓ ઝાડોની શાખાઓ ઉપર
બેસે છે.
આકરો રોકના હુકમોનું ઉલ્લંઘન
કરતા નથી.
માને ઘેર જવાનેમાટે ધણીપાસેથી
તેણે પરવાનગી મેળવી.
વૃષ્ણના ભક્તોવડે વૈકુંઠમાં રહે-
ઠાણું મેળવાય છે.

† પ્રથમાના એકવચનમાં લક્ષ્મીઃ ૩૫ થાય છે.

* સિંહ કર્ણણિ પ્રથમનો ઉપયોગ કરવો.

સવાલ.

૧. નીચેના શબ્દોનાં રૂપાખ્યાન કરો:—

ઋષ્ટ પુ. ન., મધુ, મનુ, જામાતૃ, અધુ, ધાતૃ પુ., નૃ,
વેષ્ટ, શાન્તુ, વિષ્ટ પુ. ન., ઝાતૃ, જષ્ટ પુ., જસ્તુ, વાયુ, ધ., ધ.,

૨. ઉકારાંત પુલ્લિંગ અને ઉકારાંત તથા ઋકારાંત નપુંસક-
લિંગ નામોનાં રૂપોને હકારાંત નામોનાં રૂપો સાથે સરખાવો.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં ઋકારાંત પુલ્લિંગ નામોમાં જે
ફેરફાર થાય છે, તે જણાવો.

૪. છૂ નો છ્હ ક્યારે થાય છે? તેનો આવશ્યક અને
વૈકલ્પિક નિયમ જો છે?

પાઠ ૨૧.

હકારાંત, ઉકારાંત, ઊકારાંત અને ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો.

ઉકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો હકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો
જેવાં જ થાય છે. હકારાંત નામોમાં જ્યાં જ્યાં હ, હૈ, કે ચ આવે
છે. ત્યાં ત્યાં ઉકારાંત નામોમાં અનુક્રમે ઉ, ઊ, કે જ આવે છે.
પ્રથમાનું એકવચન સ્ પ્રત્યય લગાડવાથી થાય છે.

હકારાંત અને ઉકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોની તૃતીયાના એક-
વચનનો પ્રત્યય આ છે, અને દ્વિતીયાના બહુવચનનો પ્રત્યય સ્ છે.
આ સ્ પ્રત્યય લાગતાં, પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બીજી બધી
વાતે, આ નામોનાં રૂપો હકારાંત અને ઉકારાંત પુલ્લિંગ નામોના
જેવાં જ છે. ચતુર્થા, પંચમી, ષષ્ઠી, અને સપ્તમીના એકવચનનાં
રૂપો, હકારાંત કે ઉકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં જેવાં પણ, વિકલ્પે
થાય છે.

ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોમાં, સગાધવાચક શબ્દો આવે છે.
તે આ છે:—સ્વસૃ, માતૃ, દુહિતૃ, નનામ્હ, અને ધાતૃ.

દ્વિતીયાના અહુવચનનો પ્રત્યય સ્ છે. તે પ્રત્યય લાગતાં, આ નામોનો અંત્ય સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બીજી અધી વાતે, સ્વસૃનાં રૂપો, નપ્તુ કે ગન્તુ પુ. જેવાં, અને બાકીનાં પિતુ જેવાં, થાય છે.

શ્રોતુ, ગન્તુ, અને તેવાંજ બીજાં ઋકારાંત વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ ર્ઙ ઉમેરવાથી થાય છે; જેમ કે, શ્રોત્રી, ગન્ત્રી, ઇત્યાદિ.

શ્વશ્રૂ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	અહુવચન.
પ્રથમા	શ્વશ્રૂઃ	શ્વશ્રૂૌ	શ્વશ્રૂઃ
દ્વિતીયા	શ્વશ્રૂમ્	,,	શ્વશ્રૂઃ
તૃતીયા	શ્વશ્રૂઃ	શ્વશ્રૂભ્યામ્	શ્વશ્રૂભિઃ
ચતુર્થી	શ્વશ્રૂૈ	,,	શ્વશ્રૂભ્યઃ
પંચમી	શ્વશ્રૂઃ	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	શ્વશ્રૂઃ	શ્વશ્રૂણામ્
સપ્તમી	શ્વશ્રૂામ્	,,	શ્વશ્રૂષુ
	શ્વશ્રુ	શ્વશ્રૂૌ	શ્વશ્રુઃ

મતિ.

	મતિઃ	મતી	મતયઃ
પ્રથમા	મતિઃ	મતી	મતયઃ
દ્વિતીયા	મતિમ્	,,	મતીઃ
તૃતીયા	મત્યા	મતિભ્યામ્	મતિભિઃ
ચતુર્થી	મતયે, મત્યૈ	,,	મતિભ્યઃ
પંચમી	મતેઃ, મત્યાઃ	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	મત્યોઃ	મતીનામ્
સપ્તમી	મતૌ, મત્યામ્	,,	મતિષુ
અષ્ટમી	મતે	મતી	મતયઃ

	अेकवचन.	द्विवचन.	अलुवचन.
प्रथमा	अेनुः	अेनू	अेनवः
द्वितीया	अेनुम्	"	अेनूः
तृतीया	अेन्वा	अेनुभ्याम्	अेनुभिः
चतुर्थी	अेनवे, अेन्वै	"	अेनुभ्यः
पंचमी	अेनौ, अेन्वाः	"	"
षष्ठी	" "	अेन्वोः	अेनूनाम्
सप्तमी	अेनौ, अेन्वाम्	"	अेनुषु
संशोधन	अेनो	अेनू	अेनवः

प्रथमा	माता	मातरौ	मातरः
द्वितीया	मातरम्	"	मातृः
तृतीया	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
चतुर्थी	मात्रे	"	मातृभ्यः
पंचमी	मातुः	"	"
षष्ठी	"	मात्रोः	मातृणाम्
सप्तमी	मातरि	"	मातृषु
संशोधन	मातर्	मातरौः	मातरः

नाम. (स्त्रीलिंग).

अङ्कभूमि धञ्वाड
अनुरक्ति प्रीति.
कान्ति तेज.
कीर्ति काम.
कृति कृति, काम.
मति आलवानी दय,
नपुं ते.

जाति जति, जत,
नात.
कुञ्कति इष्ट कृति,
अराज काम.
कुञ्चितु द्विकरी.
धुति द्विमत, धीरज.
अेनु अेनु, आय.

नमान्द नथुं.
नीती नीति, राज-
नीति.
प्रकृति प्रधान म-
ङ्गल, प्रकृति, स्व-
भाव.

પ્રતિકૃતિ ઢળી,
નકલ.

પ્રીતિ પ્રીતિ, પ્રેમ.

બુદ્ધિ બુદ્ધિ, અક્ષલ.

ભક્તિ ભક્તિ.

ભૂતિ આબાદિ.

ભૂમિ ભૂમિ, ભોંય.

માતૃ મા.

મુક્તિ મુક્તિ, મોક્ષ.

આજ્ઞાલ પુ. ઇંગ્રેજ.

આધ્યાત્મ ન. ધ્યાન.

આશ્રમ પુ. આશ્રમ.

અધ્યયનશુભ દશરથનો

જમાઈ, રામનો

બનેવી.

ઘણાપુર ન. શહેરનું

નામ; વેશજ;

અધિકૃત અધિકાર

આપવો, ઠરાવવું,

(કર્મણિરૂપ) ઠરાવું,

અધિકારી થવું.

ચલ્ મ. ૧. પરસ્પૃ.

ચાલવું.

ચિહ્ન ન. ચિન્હ.

અભિ + આ (ધી

કર્મીણ પ્રયોગ-

મૂર્તિ મૂર્તિ, પ્રતિમા.

યાતૃ દેરાણી, જોડાણી.

રતિ ખુશી, મન;

કામદેવની સ્ત્રી.

રાત્રિ રાત્રિ, રાત.

વધૂ વહુ; જીવાનસ્ત્રી.

વસતી વસ્તી, રહેઠાણ.

વૃત્તિ વૃત્તિ, વધો.

ઘૃતિ સાંભળવું તે;

અમાં) બોલાવવું,

નામ દેવું.

ધીર વિશે. ધીરજ.

વાળો, બહાદુર.

નિન્દા સ્ત્રી. નિંદા,

બોલું બોલવું તે.

નિપુણ વિશે. નિપુણ,

હોશિયાર.

ઉત્ + પદ્ મ. ૪.

આત્મને. ઉપજવું,

ઉત્પન્ન થવું, નિપજવું.

પર વિશે. પરમ, શ્રેષ્ઠ.

પરિણામ પુ. પરિણામ.

પચાત્ (અવ્યય) પછી.

પિણ્ડ પુ. પિંડ, મર-

નારને બળિ આપ-

વામાં આવે છે તે.

વેદ, શ્રુતિ.

શ્વશૂ સાસુ.

સુકૃતિ સારી કૃતિ,

સાદું કામ.

સૃષ્ટિ સૃષ્ટિ.

સ્તુતિ સ્તુતિ.

સ્મૃતિ સ્મૃતિ, સ્મરણ,

યાદદાસ્ત; હિંદુધર્મ

શાસ્ત્રનું પુસ્તક.

સ્વસ્ત્ર બહેન.

મકર્ષ પુ. અત્યંતતા,

મોટાઇ.

આ (ઉપ.) + મચ્છ

(પૃચ્છ) આત્મને,

નીકળતી વેળાએ

પૂછવું, વદાય માગવી.

વહુ વિશે. બહુ.

મદન પુ. કામદેવ.

મન્દ વિશે. મંદ, ધીમું.

લોભ પુ. લોભ.

વિકાસ પુ. વિકાસ,

પ્રકાશ, વિસ્તાર.

ચિત્ત ન. ચુકા.

સમ્યુક્ત પુ. વિશેષ

નામ.

શાન્તા સ્ત્રી. રામની

બહેન.

शूद्र पु. शूद्र.	नि+सद् (निषीद्)	सुजन पु. सज्जन.
शौर्य न. शौर्य,	ग. १. परस्मै.	सारौ भाष्यस.
पराक्रम.	भेसपुं.	प्र+सृ पसरपुं, ईक्ष्वापुं.
आ+श्लिष् भेदपुं.	संनिधि पु. पाठश.	स्निह्य ग. ४. परस्मै.
		स्नेह राभवे.

पाठ्यो.

सुजनस्य कीर्तिलोके प्रसरति ।
 संकटे धीरो धृतिं न मुञ्चति ।
 रामः प्रीत्या पुत्रमाश्लिष्यति ।
 मुक्तये देवं भजति ।
 यक्षाणां वसत्या आगच्छत् ।
 दुःखं दुष्कृते हृत्पथते ।
 मदगो रतेर्वल्लभः ।
 सृष्ट्याः पालक ईश्वरः ।
 बुद्धेः प्रकर्षः कीर्तये भवति ।
 भूमौ निषीदति ।
 जामातुर्भ्रातृव्यशृङ्गस्याश्रमं राम-
 स्य मातरीङ्गच्छन् ।
 चातुर्ननान्दरं चापृच्छत सीता
 यस्यान्तरिक्षे निवसति ।
 रघोः पिता वसिष्ठस्य धेनु-
 मरक्षत् ।

नारायणस्य कृतयो हरेः प्रीत्यै
 न भवन्ति ।
 क्षुत्यां शूद्रो नाभिक्रियते ।
 मूर्खाणां स्तुतीर्निन्दा वा न
 गणयन्ति बुधाः ।
 प्रकृतिमिर्नृपः सेव्यते ।
 गोपो धेनू रक्षति ।
 वध्वो नद्या जलमानयन्ति ।
 श्वभृजामातरि स्निह्यति ।
 चन्द्रस्य कान्तिं पश्यति ।
 सुकृतिनां फलमनुभवति ।
 लोभेन बुद्धिश्चलति ।
 हरिः प्रकृत्या साधुर्वर्तते ।
 रामः पित्रे मात्रे च पिण्डान-
 यच्छत् ।
 स्मृत्यां धर्मः कथ्यते ।

सीता नक्षत्राणां पराशरपुत्रेण
 नभी.
 विश्वामित्रेण जने क्षत्रियेण उते,
 यच्छी (ते) आश्विनं यथो.
 शंभुः धर्मे भेदुत मे

सीता सासुरेण उभेन पुत्रेण कर्तुं
 कर्तुं.
 शम्भुना प्रधानं शम्भुनातिभां
 होमिषां मे.

સ્મૃતિઓમાં મનુની સ્મૃતિ શ્રેષ્ઠ છે.
માહારાષ્ટ્ર દેશમાં જીવાન સ્ત્રીઓનો
વિનય વખાણવાલાયક છે.
રામ (પોતાની) બહેન શાંતાને
મળ્યો અને (તે) માને નમ્યો.
રામે (તે) માણસને (તેની)
જાત પૂછી.

માણસો આબાદી ચાહે છે.
ઇંગ્લેન્ડે અહિં ઇંગ્લાંડથી આવે છે.
વેરુળના પડોશમાં ગુફાઓમાં દે-
વોની ધણી પ્રતિમાઓ છે.
હરિએ ધ્યાનમાં રાત ગાળી.*
કૃષ્ણને ધણી દિકરીઓ છે.
પરાક્રમ કીર્તિ (મેળવવાં)સાડે છે.

માણસનો સ્વભાવ (તેના) કૃત્યો
ઉપરથી જણાય છે.
નારાયણનો નાશ (તેના) ખરાબ
કામનું પરિણામ છે.
ધૈર્ય માણસોનું શ્રેષ્ઠ ભૂખણ છે.
પરમેશ્વર વિષે ધણી પ્રીતિ એ
બક્તિ કહેવાય છે.

માણસની બુદ્ધિનો વિકાસ એ
શિક્ષણનું પરિણામ છે.
કાંતિમાં સીતાનું મોં ચંદ્ર જેવું છે.
હાથીની ચાલ ધીમી હોય છે.
ખાપે કન્યાઓને પુષ્કળ ધન
આપ્યું.
બેહેનની ભેટ એ પ્રીતિનું ચિન્હ હતું.

સવાલ.

૧. (ક) ઉકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો
સરખાવો.

(જ) હકારાંત તથા ઉકારાંત પુલિંગ નામોનાં રૂપો
સાથે, હકારાંત અને ઉકારાંત સ્ત્રીલિંગનામોનાં રૂપો સરખાવો. એવાં
સ્ત્રીલિંગનામોનાં જે વિકલ્પેષ્ય થાય છે તે જ્ઞાને મળતાં આવે છે?

(ગ) સ્વસૃ, માતૃ, પિતૃ, નપ્તૃ, અને ગન્તૃ પુ. નાં
રૂપો મહોમાંહે સરખાવો.

---

† ઉકારાંત વિશેષણનું સ્ત્રીલિંગ અંગ મૂળ જેવું જ રહે છે, અથવા
તો મૂળમાં જ સ્ત્રીરૂપે થાય છે.

* સ્ત્રી પાતુ વાપરેલો.

† જો સ્ત્રીલિંગ વાપરેલો.

૨. ઉકારાંત તથા ઋકારાંત વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ રૂપ શી-
રીતે ધાય છે ?

૩. નીચેના શબ્દોનાં રૂપો આપો:—

નમાન્દુ, સ્વસ્ટ, રુચિ, કીર્તિ, વધૂ, રઝઝુ સ્ત્રી., નીતિ,
પૃથુ પુ. સ્ત્રી., ધ., ધ.

ભાગ ૮ મો.

પાઠ ૨૨.

આજ્ઞાર્થ.

પરસ્મૈપદ-પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	આનિ	આષ	આમ
પુરૂષ ૨.	૦	તમ્	ત
પુરૂષ ૩.	તુ	તામ્	અન્તુ
	વદાનિ	વદાષ	વદામ
	વદ	વદતમ્	વદત
	વદતુ	વદતામ્	વદન્તુ

આજ્ઞાર્થના પ્રત્યયો લાગતાં પહેલાં ધાતુઓને વિકરણ પ્રસય
જોડવામાં આવે છે. અસ્ અને અદ્ના આજ્ઞાર્થનાં રૂપો બીજા ચોપદી-
માં આપ્યાં છે.

શબ્દો.

અનૂત ન. અસત્ય.	કુટમ્ (અબ્ય.) ૬૯,	પૂજ્ય વિ. પૂજ્ય, પુ-
અસિધાન ન. નામ.	મળ્યત રીતે.	જવાને ચોબ્ય.
હિન્મ પુ. બચ્ચુ,	પાઠ પુ. પાઠ.	પ્રતિક્રિયા સ્ત્રીવેર,
બાળક.	પિતૃ (દ્વિવચનમાં)	વેર વાળવું તે.
કુર્ગ ન. સંકલ્પમણ્.	આબાપ.	મદ્ર ન. મદ્ર, કસ્યાણ્.

अनु+भू अनुभवतुं,
भोगवतुं.
प्र+मदू भूल करवी.
मा (अव्यय) मा,
नलि.
रस पु. रस.
रेरे अ० अरे अरे.
वंश पु. वंश, कुण.

वत्स पु. अ० अ० पुत्र.
वयस्य पु. मित्र.
शङ्का स्त्री. शंका,
वहेम, शक.
वि+अम् विश्रामसेवो,
थाक आवो.
सस्व न. सत्य, भल-
मनसाध; प्राप्ति.

सर्वदा (अव्यय)
सर्वदा, सदा, हमेश.
सुवर्णकार पु. सोनी.
सोमपु. यज्ञभां वपरातो
अ० वेष्टो के तेनोरस.
अनु + स्था प्रभाणे
यासवुं; हुकमनो
अमल करवो.

वाक्ये.

सत्त्वं जयतु ।
वत्स पितरं प्रणम ।
अयोध्यां दूता गच्छन्तु ।
पुत्रावश्वमारोहताम् ।
रे रे ! मा विनयं त्यजत ।
सख्यौ पुष्पाण्यानयतम् ।
वयस्य पवनं प्रविशाव ।
जलं त्यज घृतं पिब ।
कथं व्याघ्राणां संनिधौ निव-
सानि ।
लोको दुर्गाणि तरतु भद्राणि
पश्यतु ।
नराणां व्याधयो नश्यन्तु ।
मयूरी प्रास्तादस्य शिखरे
नृत्यताम् ।

बालका अनृतं मा वदत ।
आसनयोर्निषीदतम् ।
दिग्भ जननीमाह्वय ।
भूपतयः सर्वदा प्रजा धर्मेण
रक्षन्तु ।
जनः सदानन्दमनुभवतु ।
शत्रोः प्रतिक्रियामुपदिशत ।
पितरौ प्रसीदतम् ।
सत्यान्मा प्रमाद्याम ।
सुवर्णकारस्सुवर्णं तोलयतु ।
पित्रोर्गुरोश्च वचनमनुतिष्ठ ।
पूज्यान्पूजय ।
विभ्राम्यन्तु पान्थास्तरोश्छा-
यायाम् ।
क्षालयतां हस्तौ बालौ ।

(તમારા) માધનું નામ કહો.
હે બાળકો (તમે) નિશાળે જાઓ,
ને પાઠ શિખો.
ધન્ય રક્ષણ કરો.

(આપણે) ડાહ્યા માણસોની શિ-
ખામણીને અનુસરીએ.

દેવો પ્રસન્ન થાઓ.

અરે હરિ અને માધવ, (તમે)
બડબડો મા.

રામની કૃતેહ વિષે* થક તબ્બે.
આ પ્રમાણે માણસોના થનુઓ
કેના થાઓ.

ગરીબોને ધન આપ.

હે ચાંડાલ બ્રાહ્મણને અડક મા.

(તે) સોમ રસ પીએ.

(તે) (પોતાના) કુળનાં સારાં
કામો સંભારે.

(અમે) માણસોના વખાણોને
લાયક થઈએ.

(આપણા) મિત્રોના અપરાધો
(આપણે) ક્ષમા કરીએ.

હે બાળક, (તું) પિતાને દંઢ
આલિંગન કર.

હે બાળકો, મુઠાં પ્રાણીઓને
દુઃખ દેતાં નહિ.

હરિનું મન ક્રોધથી ભરાય નહિ.

પાપમાં (આપણે) આળોટીએ નહિ.

ગોવાળને ગાયો ઘેર લઈ જવાદોર
સોના વિષેનો લોકનો લોભ
ઓછો થાઓ.

(એ) છોકરાઓ માને ખુશી કરો.

બિખારીઓને ચોખા વિણવા દો.
મૂર્ખાઓ બડબડો.

પાઠ ૨૩ મો.

આજ્ઞાર્થ (આગળ ચાલુ.)

આત્મનેપદ પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧	મે	આવહૈ	આમહૈ
પુરુષ ૨	ત્વ	ઇથામ્	ધ્વમ્
પુરુષ ૩	તમ્	ઇતામ્	અન્તામ્

* અહિં સમગ્રી વાપરો.

† કર્મ પ્રથમા વિભક્તિમાં મૂકો, અને લઈ જવું એ ક્રિયાપદનો
આજ્ઞાર્થ વાપરો.

मोदै	मोदावहै	मोदामहै
मोदस्व	मोदेषाम्	मोदस्वम्
मोदताम्	मोदेताम्	मोदन्ताम्

धातुभ्यो.

वि+जि आत्मने. विजय पाभवे,
इतेह भेजवनी.
प्रति+पद् धारण करवुं, आयरवुं.
मन् ग. ४. आत्मने. मानवुं;
धानुं, विचारवुं.

अव+लम्ब ग. १. आत्मने.
आशरी बेवो; पकडवुं.
प्र+वृत् प्रवृत्ति करवी, भंडवुं,
कामे लागवुं.

नाभ्यो.

अभिलाष पु. अभिलाषा, इच्छा.
आचार पु. आचार, योग्य
वर्तणुक, आच.
अरुजुता स्त्री. प्रमाणिकपणुं.
खल पु. लुब्धो.
देवदत्त पु. एक भायुसनुं नाम.
पात्र न. योग्य भायुस.

पार्थिव पु. राज्ञ.
प्रश्रय पु. सभ्यता.
विद्या स्त्री. विद्या.
श्रम पु. श्रम.
समृद्धि स्त्री. समृद्धि, संपत्ति,
जयो.
सूनु पु. पुत्र.

वाक्य.

शत्रुभिः सह युद्धस्व ।
चित्तं स्वास्थ्यं लभताम् ।
शिष्या गुरुन् वन्दध्वम् ।
प्रजोया हिताय पार्थिवाः
प्रवर्तन्ताम् ।
कन्ये गीतं शिक्षेताम् ।
भर्तारं सेवेयाम् ।
कथं दुःखं सहै ।
कीर्तये यतामहै ।

भूपते विजयस्व ।
ब्रातुर्गुणान् मा भ्लाघध्वम् ।
नरा धान्यस्य समृद्धया
मोदन्ताम् ।
आचारं प्रतिपद्येयाम् ।
जनानां धर्मेऽभिलाषा वर्ध-
ताम् ।
शृंगालौ त्रियेताम् ।
वार्ताः श्रूयन्ताम् ।

प्रथममवलम्बस्व ।

प्रकाशन्तां पराक्रमेण नृपस्य
सूतवः ।

रमतां विसं छात्राणां वि-
द्यायाम् ।

संगीतमारभामहे ।

प्रजानां कल्याणाय क्लेशाः
सह्यन्तां नृपैः ।

प्रेक्षस्व वनस्य शोभाम् ।

संकटेऽप्यनृतं मा भाषावहे ।

मानिष्टमाशङ्क्याम् ।

शोभन्तां तरवः फलानामुद्ग-
मेन ।

दुराचारेभ्यः कल्याणं मार्श-
सध्वम् ।

राजना शत्रुभ्यो यरथरो.

(तु) डेरी व्याप.

(तमे) संस्कृतनो अभ्यास शत्रु
करो.

(आपणे) धरिना हुकभने ताणे
यधये.

यद्रं प्रकाशो.

(जे) पुस्तको अहिं व्याप.

(तमे जे) देवदत्तने शत्रु न धारो.

(तमे) भाषुसोनी व्यापादीमां
पुथ थायो.

हे हुत्र्या, (तु) भर.

भाषुसो पराज कामथी सज्ज
थायो.

भ्यासडना शुभो(नी)परीक्षा कराओ.

सोअ भाषुसने धन अपाओ.

भाषुसेह डमेसां सत्य शोधो.

पापीओने वभाषुता नहीं.

पक्षीओ(नि) जाडनी साभाओ

उपरथी उडवा हो.

साधु बोकोना प्रभाषिकपणाने
हुत्र्याओ हसो.

आहस्योने अनानना दमलाओ
अपाओ.

राजने पुत्र थाओ.

(तु) (तारी) धत्र्याओ मेणव.

(भारा) पिताना हुकमेनी (हु)
अवरा कई नहीं.

(अमे जे) शत्रुभ्योना नाश करीओ.

याकरना जे अपराधो शोधवडे
भाह थाओ.

अभवडे द्रव्य मेणवो, बीअ
भागता नहीं.

(जे) व्याणकोने मोहको व्यापवाहो.

(अमे जे) सदाध्यां न भरी नधये.

ભાગ ૧ મો.

પાઠ ૨૪.

કેટલાક બહુ ઉપયોગી કૃદંત.

ધાતુને ત લગાડવાથી કર્મણિભૂતકૃદંત* થાય છે; ઉ. શ્રુ (શ્રવણ કરવું, સાંભળવું) ઉપરથી શ્રુત સાંભળેલું, સાંભળ્યું.

ધાતુને તુમ્ સાંભળવાથી હેતુવર્થકૃદંત થાય છે; ઉ. શ્રુ (સાંભળવું) ઉપરથી શ્રોતુમ્ સાંભળવાને.

ધાતુને ત્વા લગાડવાથી સંબંધકભૂતકૃદંત થાય છે; ઉ. શ્રુ (સાંભળવું) ઉપરથી શ્રુત્વા સાંભળીને. જે ધાતુની પૂર્વે ઉપસર્ગ લાગેલો હોય, તો ત્વાને બદલે ચ પ્રત્યય મૂકવામાં આવે છે; ઉ. અનુમૂય અનુભવીને. તેમાં વળી, જે ઉપસર્ગવાળા ધાતુને છેડે હ્રસ્વ સ્વર હોય, તો આ ચની પૂર્વે ત્ જોડવામાં આવે છે; ઉ. અનુકૃત્ય અનુકરણ કરીને, નકલ કરીને.

આ ચ શિવાય, બીજા બધા પ્રત્યયો લગાડતાં, કેટલાએક ધાતુમાં ફ ઉમેરાય છે; તોપણ જે ધાતુઓના અંતમાં હ્રસ્વ સ્વર હોય છે, તેઓમાં ધણું કરીને ફ ઉમેરાતી નથી. ધાતુઓમાં બીજા કેટલાક ફેરફાર થાય છે, પણ તે એટલા બધા છે કે, આ ઠેકાણે તે આપી શકાય એમ નથી.

વર્તમાનકૃદંત કરવું હોયતો, પ્રથમ ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય ઉમેરવો;† અને પછી અંગ અકારાંત હોય તો પરસ્મૈપદી ધાતુને

* આ કૃદંતનું આલિંગ અંગ ઓ ઉમેરવાથી થાય છે.

† આ પ્રત્યય લગાડતાં અંત્ય સ્વરનો, અથવા ઉપાંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો ગણ થાય છે.

‡ સામાન્ય રીતે જાણીયે તો, વર્તમાનકાળ ત્રીજા પુરુષના બહુવચનનો પ્રત્યય લગાડતાં પદેલાં ધાતુનું જે રૂપ થાય છે, તે જ રૂપ લેવું, અને પછી તેને વર્તમાનકૃદંતનો પ્રત્યય લગાડવો.

અત્ આને આત્મનેપદી ધાતુને જ્ઞાન પ્રત્યય લગાડવો; પશુ, જો
અંગ અકારાંત ન હોય, તો પરસ્મૈપદી ધાતુને અત્, અને આત્મને-
પદી ધાતુને આન, પ્રત્યય લગાડવો.

કેટલાએક ધાતુનાં કર્મણિ શૂતકૃદંતોની યાદી.

અત્ દેંકવું, અસ્ત
આપ્ પ્રાપ્ત કરવું, મેળવવું, આપ્ત
કમ્ આહાવું, કાન્ત
કૃષ્ બિસોટા કરવા, ખેડવું, કૃષ્ટ
કમ્ આક્રમણ કરવું, જવું, કાન્ત
ક્રુષ્ ક્રોધ કરવો, ક્રોધવું, ક્રુદ્ધ
ક્રમ્ યાત્રી જવું, ક્રાન્ત
ક્ષમ્ ક્ષમા કરવી, ખમવું,
માદ્ કરવું, ક્ષાન્ત
ક્ષુમ્ ખળખળવું, બ્યાકુળ
યવું, ક્ષુબ્ધ
જ્ઞન્ ખણવું, જોડવું, જ્ઞાત
ગમ્ ગમન કરવું, જવું, ગત
ગુહ્ સંતાડવું, ગૂઢ
જન્ જન્મ થવો, ઉત્પન્ન
યવું, જાત
કૃષ્ સંતોષ પામવો, ધરાવું, કૃષ્ટ
ત્યજ્ ભાગ કરવો, તજવું, ત્યક્ત
વદ્ દહન કરવું, બાળવું, વર્ણ
વિજ્ દેખાડવું, બતાવવું, વિદ્
વુષ્ દોષ દેવો, દોષિત કરવું, વુષ્ટ

વૃશ્ દર્શન કરવું, જોવું, વૃષ્ટ
ધા મૂકવું, ધારણ કરવું, ધિત
ધુષ્ તિરસ્કારપૂર્વક વર્તવું, ધુષ્ટ
નમ્ નમન કરવું, નમવું, નત
નશ્ નાશ પામવો, ફના થવું,
જતા રહેવું, નષ્ટ
પષ્ રાંધવું, પક્ક
પદ્ જવું, પજ
પુષ્ પોષણ કરવું, પોષવું, પુષ્ટ
પ્રચ્છ પ્રશ્ન કરવો, પુછવું, પૂષ્ટ
વળ્ખ બાંધવું, વલ્ક
મજ્ બળવું, સેવવું, મક્ક
મન્ માનવું, વિચારવું, મત
મસ્જ્ મગન થવું, ફૂળવું, મજ્જ
મુષ્ મૂકવું, છોડવું, મુક્ક
મુહ્ મોહ પામવો, ધેલા
યવું, મૂઢ, મુગ્ધ
મૃ મરવું, મૃત
યજ્ યજ કરવો, યજવું, યજ્ઞ
યુજ્ યોજના કરવી, જોડવું, યુક્ક

રમ્ આરંભવું,	રઘ્	વૃત્ વર્તવું, હોવું,	વૃત્
રમ્ રમવું,	રત	શીસ્ પ્રથંસા કરવી,	
હ્ર આરોહણ કરવું, ઉગવું, રૂઢ		વખાણવું,	શસ્ત
હમ્ લાભ થવો, મળવું, હઠધ		શમ્ શાંત થવું,	શાન્ત
હુમ્ લોભ કરવો, હુઘ્		શ્લિષ્ ભેટવું,	શ્લિષ્ટ
જન્ વચન કહેવું, ખોલવું, ઉક્ત		સહ સહન કરવું, ખમવું. સોઢ	
જઘ્ વધવું, ખોલવું, ઝલિત		સૃજ્ સરજવું, સજવું, સૃષ્ટ	
ઘપ્ વાવવું, ઊત્ત		સ્પૃષ્ સ્પર્શ કરવો,	
ઘહ્ વહેવું, લઈ જવું, ઊઢ		અડકવું,	સ્પૃષ્ટ
વિશ્ પ્રવેશ કરવો, પેમવું, વિષ્ટ		હન હણવું, મારી નાંખવું. હત	

શબ્દો.

અલિલ વિશે. સધળું, આપું.

અભિષેક પુ. અભિષેક.

નિર્ + અસ્ વિખેરવું.

ઉટજ પુ. ઝુંપડું.

ઝણત (ઝડ્+યમ્ કર્મણિબૂત
કૃદંત) તૈયાર, તૈયાર-સજ્જ
થએલો.

ઝપાય પુ. ઉપાય, ધલાજ.

કારાગૃહ ન. કેદખાતું, જેલ.

કુન્મકાર પુ. કુંભાર.

કૂપ પુ. કુવો.

ક્ષેત્ર ન. ખેતર.

ઠહ્+જન્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. અને
આત્મને. ખોડવું.

થટ પુ. ધડો.

તૂળીમ્ (અન્યય) મુગું.

નિર્+વિશ્ ખતાવવું, દેખાડવું.

નિ+ધા મૂકવું.

ઉત+ધૃ ગ. ૧. ઉભય, ઉદ્ધાર
કરવો, ખેંચી કાઢવું.

વિ+જી શિખવવું.

પઙ્ક પુ. કાઢવ.

પીઢા સ્ત્રી પીડા.

પ્રાતર્ (અન્યય) પ્રાતઃ, સવારે,
પરોઢીએ.

મજ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. અને આત્મને.
આશરો લેવો, પકડવું.

પ્રતિ+માષ્ ઉત્તર આપવો, જવાબ
આપવો.

મતિ સ્ત્રી. મતિ, બુદ્ધિ.

મઘ્ પુ. મઘ, ગર્વ.

मूल न. भूग, तणीयुं.
 मूर्च्छं ग. १. परस्मै. भूर्छा
 आववी.
 यज्ञिय विशे. यज्ञ संयंधी.
 राजपुरुष पु. राजने! माथुस,
 अधिकारी.
 आ+रुह् यद्वुं.

प्रति+नि+वृत् पाछा आववुं.
 समर्थं विशे. समर्थ, शक्तिमान.
 सम्यक् (अव्यय) साहं, ठीक.
 सर्वं पु. सर्व, आप.
 सारमेय पु. कुतरे.
 परि+हृ ग. १. परस्मै. अने
 आत्मने. असेडवुं, हर करवुं.

वाक्ये.

जलं पातुं नदीमगच्छत् ।
 कुम्भकारेण घटः कृतः* ।
 हरिणा सर्पं वृष्टः ।
 ग्रामं गन्तुमिच्छामि ।
 जनानां पीडाः परिहर्तुमी-
 श्वरः समर्थोऽस्ति ।
 भार्या त्यक्त्वा वनं गतः ।
 रामस्य पीडा नष्टा ।
 उपायमिच्छितः ।
 गृहं प्रविष्टः किकरः ।
 शम्बूकेन कथितां वार्तां श्रुत्वा
 रामोऽमुद्यतः ।
 नद्यास्तीरे खिरं विहृत्योदजं
 निवृत्ता सीता ।
 गृहं प्रविश्य क मातेत्यपृच्छत् ।
 लक्ष्म्या मदेन स्पृष्टोऽस्ति ।
 रामेण बहवः कूपास्तडागा-
 ष्योत्खाताः ।

एषमुक्त्वा हरिर्बाह्याय
 धनमयच्छत् ।
 अश्वमारोढुं मतिर्जाता ।
 शत्रुञ्जित्वा नगरीं प्राविशत् ।
 सखीभिः पृष्टा ललनाऽलज्जत ।
 क्लेशः सोढः सीतया ।
 पृथिव्यां चरितुं यज्ञियोऽश्वो
 मुक्तः ।
 वनात्प्रतिनिवृत्य रामो राज्यं
 कर्तुमारभत ।
 पङ्के पतितां धेनुमुद्धरति ।
 रक्षितोऽस्मि देवेन ।
 बहुनि काव्यानि पठितानि
 हरिणा ।
 आतपेन क्लान्तास्तरौर्मूलं
 भजामः ।

* आनी शीते ते वाक्येभां कर्मणिभूतकृतं वापर्येते। होय, तथं
 अस्ति क्रियापद अन्त्याद्वार समन्तुं.

† इह धातु उपस्थी हेत्वर्थे कृतं.

વાદળાં પવન વડે વિખેરાય છે.
ખેતરો ખેડુતો વડે ખેડાય છે,
અને અનાજ વવાય છે.

શિખ્યને સારી રીતે શિખવીને
આચાર્ય (તેને) પરણવાની
પરવાનગી આપી.

સમુદ્ર પવનથી ખળભળે છે.

કુતરાનાં પગલાંને અનુસરીને
દેખાડેલી જગ્યાએ (તે)
આવ્યો.

શિવરાવણની ભક્તિથી સંતુષ્ટ થયો.
ધમ્મરવડે સદ્ગુણોનું બી માણ-
સોનાં હૃદયમાં મુકાએલું છે.
(તમારા) શત્રુને જીતવાને તૈયાર
થાઓ.

મુદ્ધમાં ધણી સિપાઈઓ મરાયા.
(પોતાના) મરી ગયેલા ભત્રાનું
સ્મરણ કરીને (તે) ફરીથી
મૂર્છા પામી.

અભિષેકની વેળાએ સર્વ માણસો
કેદખાનામાંથી મુક્ત થયા.
બાળક ચંદ્રને પકડવાને ઇચ્છે છે.
(પોતાના) શ્રમનું ફળ નારાયણે
મેળવ્યું.

દેવીને નમીને (તે) દેવાલયથી
પાછો આવ્યો.

હરિના અપરાધો પિતા વડે માફ
કરાયા.

પર્વત ઉપર ચઢીને તેણે (એક)
તળાવ જોયું.

ભયનું કારણ જનું રહ્યું.

સજ્જનોને રસ્તે દુર્જનોને દોર-
વાનો (તે) યત્ન કરે છે.

બાળક સમુદ્રના કિનારા ઉપર
મુકી દેવાયું.

માર્ગમાં સિપાઈઓવડે ધણું ગામે
બાળવામાં આવ્યાં.

જગતનાં દુઃખો અનુભવીને, તે
જોગી થયો.

(પોતાના) મિત્રને જવાબ આપીને
(તે) મુગો ઉભો રહ્યો.

હરિની સ્ત્રીને પુત્ર જન્મ્યો.

પરોઢિયે ઉઠીને* માણસો (પો-
તાનાં) મોંઢકાં ધ્રુવે છે.

રાજપુરોશોવડે ચોરા બંધાયા.

સવાલ.

૧. નીચેના ધાતુનાં આચાર્ય રૂપ લખો:—

જીષ્, ફીક્ષ્, જન, સ્પૃશ્, દ, વૃ, સ્થા (કર્તૃશિષ્ અને
કર્મણિષ્), પા (પીવું), સ્ફુર્, અદ્, નિન્વ, શુમ, અનુ+મ્
(કર્તૃશિષ્ અને કર્મણિષ્), સદ્, ઈ, ઈ.

• સ્થા ધાતુના સ્ત્રીના ઉર્ધ્વ વ્યસર્જની પૂર્વે લોપ થાય છે.

૨. કર્મણિભૂત કૃદંત, કર્તરિ વર્તમાન કૃદંત, કર્મણિ વર્તમાન કૃદંત, હેતુવર્થકૃદંત, અને ઉપસર્ગસહિત તથા ઉપસર્ગસહિત સંબંધકભૂત કૃદંત, શીરીતે યાય છે, તે જણાવો.

૩. િનીચેના ધાતુના હેતુવર્થ આદિ બધાં કૃદંતનાં રૂપ લખો.

મન, યજ્ઞ, મુચ્, લન, વદ્, સ્વજ, બહ્, લભ્, રમ્, મિલિષ્, ઈ, ઈ.

૪. સ્થા ધાતુનો સ્ ક્યારે લોપાય છે?

ભાગ ૧૦ મો.

પાઠ ૨૫.

વ્યંજનાંત નામ.

સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યય નીચે પ્રમાણે આપેલા છે:—

પ્ર. અને સં.	સ્	ઔ	અસ્
દ્વિતીયા	અમ્	"	"
તૃતીયા	આ	મ્યામ્	મિસ્
ચતુર્થા	ય	"	મ્યસ્
પંચમી	અસ્	"	"
ષષ્ઠી	"	ઔસ્	ઔમ્
સપ્તમી	ઈ	"	સુ

આ પ્રત્યયો કાંઈપણ ફેરફાર થયા વિના પુલ્લિંગ તથા ઋલિંગ વ્યંજનાંત નામોને લગાડાય છે; પરંતુ તે લાગતા પહેલાં નામોનાં મૂળ રૂપમાંજ ફેરફાર થાય છે, તે આમળ જણાવીશું.

૧. ફેરફારીક નામો એવાં હોય છે કે, તેમનું મૂળ રૂપ,

† આ સવાસનો જવાળ વધારે લાગેલાથીજ અપાય એવો છે, મારે નવા અભ્યાસકાળે શિશુકાન્ત મહાશયી જરૂર પડશે.

પ્રત્યય લાગતાં, એવું ને એવું જ રહે છે. આ નામો પુલ્લિંગ હોય કે સ્ત્રીલિંગ હોય, તોપણ, તેમનાં એકસરખાં જ રૂપ થાયછે; ઉ.- મૂઘુત્ ૫૦, મહત્ ૫૦, વૃષાદ્ સ્ત્રી, ધ.

મહત્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર. તથા સં.	મહત્*	મહતૌ	મહતઃ
દ્વિતીયા	મહતમ્	"	"
તૃતીયા	મહતા	મહદ્ભ્યામ્	મહન્નિઃ
ચતુર્થી	મહતે	"	મહદ્ભ્યઃ
પંચમી	મહતઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	મહતોઃ	મહતામ્
સપ્તમી	મહતિ	"	મહત્સુ

વાચ્ સ્ત્રીલિંગ.

પ્ર. તથા સં.	વાક્	વાક્ષૌ	વાચઃ
દ્વિતીયા	વાચમ્	”	”
તૃતીયા	વાચા	વાગ્ભ્યામ્	વાગ્નિઃ
ચતુર્થી	વાચે	”	વાગ્ભ્યઃ
પંચમી	વાચઃ	”	”

* પદને અંતે એકથી વધારે વ્યંજન હોય તો તેમાંનો પહેલો જ કાયમ રહે છે, અને બીજા બધા હટી જાય છે; ઉ. મહત્+સ્=મહત્સ તેનું (જ નો લોપ થતાં) મહત્.

+ જ્ કે જ્ પછી અધાય અક્ષર આવે તો, તે જ્ કે જ્ નો ક્ર; અને અર્ધસવર કે અનુનાસિક સિવાય ષાય અક્ષર આવે તો ગ્ થાય છે. આ અક્ષરો પદને અંતે આવ્યા હોય, તોપણ એ ફક્તર થાય છે. અનુનાસિક સિવાય કાષ્ઠપણ વ્યંજન પદને છેડે આવ્યો હોય તો તેવે બદલે તેના વર્જનો વિશિષ્ટ પહેલો કે ત્રીજો મૂકાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
૫છી	વાચ:	વાચો:	વાચામ્
સમઘી	વાચિ	"	વાચુઃ

૨. મત્ અને વત્ પ્રત્યયવાળાં નામોનાં પુલ્લિંગમાં પેહેલાં પાંચ રૂપોમાં તૂની પૂર્વે ન ઉમેરાય છે.

મગવત્ પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	મગવાન્	મગવન્તો	મગવન્તઃ
દ્વિતીયા	મગવન્તમ્	"	મગવતઃ
તૃતીયા	મગવતા	મગવદ્ભ્યામ્	મગવદ્ભિઃ
ચતુર્થી	મગવતે	"	મગવદ્ભ્યઃ
પાંચમી	મગવતઃ	"	"
૫છી	"	મગવતોઃ	મગવતામ્
સમઘી	મગવતિ	"	મગવત્સુ
સંજોધન	મગવન્	મગવન્તો	મગવન્તઃ

૩. આ રૂપોમાં, અને વર્તમાન કૃદંતના પુલ્લિંગ રૂપોમાં, માત્ર એટલેજ તકાવત છે કે પ્રથમાના એકવચનમાં ઉપર જે અ દીર્ઘ કરવામાં આવ્યો છે, તે વર્તમાન કૃદંતના રૂપમાં હસ્તવજ રહે છે; ઉ. ગચ્છત્ વ. કૃ.; ગચ્છન્ પ્ર. એ.

૪. વ્યંજનાંત નપુંસક નામોની પ્રથમા, સંજોધન, અને દ્વિતીયાનાં રૂપોના પ્રત્યયો નીચે પ્રમાણે છે:—

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
૦	ઈ	ઈ

અંત્ય વ્યંજન જે અનુનાસિક કે અર્ધસ્વર (ક જ્ઞ ણ ન મ્ ય ર્ લ્ જ્) ન હોય તો, તેને બહુવચનનો ઈ પ્રત્યય

* જે પ્રત્યયના સ્ત્રી પૂર્વે અ કે આ ચિન્હાય કાઈ પણ સ્વર કે કંઠ્ય અક્ષર આવ્યો હોય તો, વચ્ચું કરીને, સ્ત્રીનો જ્ થાય છે.

§ વત્ અને મત્ને ટેકણે પુલ્લિંગ પ્રથમાના એકવચનમાં જોઈ અને માન્ અને સંજોધનના એકવચનમાં જન્ અને મન્ થાય છે.

લગાડતાં, તે અંત્ય વ્યંજનની પૂર્વે ન્ ઉમેરાયછે. અકારાંત નપુંસક-
લિંગ નામોની પેઠે, અહીં પણ બાકીની વિભક્તિનાં રૂપો, તેમને
મળતાં પુલ્લિંગ નામનાં રૂપો જેવાં જ થાય છે.

પ્ર. મં. અને દિ. જગત્ જગતી જગન્તિ

પ. વર્તમાન કૃદંતના નપુંસકરૂપના પ્ર. સં. અને દિ. ના
દ્વિવચનમાં ૧લા, ૪થા, અને ૧૦ મા ગણના ધાતુના વર્તમાન
કૃદંતોને પ્રત્યય લાગના પહેલાં અંત્ય ત્રી પૂર્વે ન્ આવશ્યે, અને
૬ઠ્ઠા ગણના ધાતુઓના વ. કૃ. ને વિકલ્પે, ઉમેરાય છે.

પ્ર. મં. દિ. ગચ્છત્ ગચ્છન્તી ગચ્છન્તિ.

પ્ર. સં. દિ. વિશત્ વિશતી-વિશન્તી વિશન્તિ.

શબ્દો.

આપદ્ સ્ત્રી. આપ્ત, પડતી.

આયુષ્મત્* વિશે. લાંબી ઉમર-
વાળી.

ગુણવત્ વિશે. ગુણવાન.

જગત્ ન. જગત

કુશત્ સ્ત્રી. પત્યર.

ધીમત્ વિશે. સુદ્ધિમાન, ડાહ્યું.

પરવત્ વિશે. પરાધીન.

પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. પડવો.

મગવત્ વિશે. દિવ્ય, પૂજ્ય.

મથત્ સર્વ. આપ, તમે.

મૂમત્ પુ. રાજા, પર્વત.

મરુત્ પુ. પવન, વાયુદેવ.

મૂર્તિમત્ વિશે. પ્રત્યક્ષ, આબેહુપ.

મૃદ્ સ્ત્રી. માટી, મટાડી.

યશસ્વત્ વિશે. યશવાળું,
પ્રખ્યાત.

વાચ્ સ્ત્રી. વાચા, વાણી.

વિચૂત્ સ્ત્રી. વિજળી.

વિપદ્ સ્ત્રી વિપતિ, સંકટ, દુઃખ.

વિચિત્ ન. આકાશ.

શરદ્ સ્ત્રી. શરદઋતુ.

શ્રીમત્ વિશે. શ્રીમંત, આપાદ, સુખી.

સંપદ્ સ્ત્રી. સંપત, ગદતી.

સુખમાજ્ વિશે. સુખી.

સુહૃદ્ પુ. મિત્ર.

હુતમૂજ્ પુ. અગ્નિ.

* વત્ અને મત્ છેડાવાળાં વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ રૂં ઉમે-
રવાથી થાય છે; ઉ.-આયુષ્મતી લાંબા આવરદાવાળી; વર્તમાન કૃદંતોની
બાબતમાં, નપુંસક પ્ર., સં., અને દિ. ના દ્વિવચનનું રૂપ, તેજ તેનું સ્ત્રી-
લિંગ અંગ થાય છે.

અકાલ પુ. (અ+કાલ પુ. કાળ, વખત) અચોક્ષ કાળ.

અત્યય પુ. નાથ; જવું તે.

અધર્મણ પુ. દેવાદાર; કરજદાર.

અન્તઃકરણ ન. અંતઃકરણ.

અભિ + અર્થ પ્રાર્થના કરવી, વિનંતિ કરવી.

ઈહ (અવ્યય) અહીં.

ઉપ + ઈષ્ટ નહિ સંભાળવું, નહિ ગણકારવું.

ઉદ્દેશ (અવ્યય) ઉમદા મનથી, તાણીને.

ઉદ્ભવ જન્મ.

ઉદ્ભૂત (ઉદ્+હનનો કર્મણિભૂત કૃદંત) ઉદ્ભૂત; તોછડો; ગર્વિષ્ઠ.

કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહિનો.

ચક્ષુલ વિશે. ચંચળ, ચપળ.

જીવિત ન. જીવતર, આયુષ્ય.

નલ પુ. એક રાજાનું નામ.

નિવર્ણ (નિ+સદ્નો કર્મણિભૂત કૃદંત) બેઠેલો, બેસતો.

પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રવૃત્તિ, વલણ.

પ્રાણ પુ. (પ્રહુવચનમાં) પ્રાણ, જીવ.

વહુશસ્ (અવ્યય) ઘણી વખત, વારંવાર.

મહોત્સવ પુ. મોટો ઓત્સવ.

મૃગ પુ. મૃગ, હરણ; પશુ.

મૃદુ વિશે. મૃદુ, નરમ, સુવાળું.

વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણનું નામ.

વિકાર પુ. વિકાર, ફેરફાર.

વિદ્ ગ. ૪. આત્મને. વિદ્યમાન હોવું, હોવું, થવું.

વિદિત (વિ+ધાનો કર્મણિભૂત કૃદંત), ફરમાવેલું.

ઘૃન્ત ન. સોડો, યડ.

શ્લય વિશે. ઢીલું થયેલું.

સંદેહ પુ. સંદેહ, શંકા.

સર્વથા (અવ્યય) સર્વ રીતે.

હોત્ પુ. હવન કરાવનારો, ગ્રાહ.

વર્તમાન કૃદંત.

કુર્વત્ કરતું.

ગચ્છત્ જતું.

જયત્ જીતતું.

ચોદયત્ પ્રેરતું, હાંકતું.

શાસ્ત્ર *રાજ્ય કરતું.

પશ્યત્ જોતું.

વસત્ વસતું.

સત્ (અસ્ થવું, હોવું,

ધાતુનો કર્તરિ વર્તમાન

કૃદંત) સાફ; બહું;

પુ બહો માણસ;

સંજ્ઞન; સાધુ.

* આ કૃદંતનાં પહેલાં પાંચ રૂપોમાં જુ બેસતો નથી, માત્ર નપું-
સના પ્ર. દ્વિ. અને સં.ના પ્રહુવચનની જ પહેલાં જ, આ જુ વિશ્લેષે
ઉમેરાય છે.

નૃશંસેભ્યો ગુણવતામપિ ભયં
વિષતે ।

ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશઃ શરણાદ્વાકો
ભવતિ ।

વિષુતા સહ મેધો વયતિ
વર્તતે ।

વત્સ આયુષ્માન્ ભવ ।

શીમન્તો લોકે યશસ્વન્તો
ભવન્તિ ।

રામો મૂર્તિમાન્ ધર્મં દૃષ ।

જયતઃ શત્રૂન્ મોપેક્ષસ્વ ।

ભવન્નિરાદિષ્ટઃ કિંકરો ન-
ગરમગચ્છત્ ।

નમો ભગવતે વાસુદેવાય ।

પશ્યતોઃ ગુરોઃ શિષ્યેણા-
વિનયઃ કૃતઃ ।

હુતભુજા વન્ધમરણ્યમપશ્ય-
ન્નલઃ ।

દિનેષુઽ ગચ્છત્સુ નારાયણઃ
પણ્ડિતોઽભવત્ ।

મહતાં મતાર્જુનં દ્રુષ્ટમિચ્છતિ ।

મહીં શાસતિ વશરથે ભ્રુશ્રુતિ
ઝનાઃ સુખભાજોઽભવન્ ।

કવીનાં વાશુ માધુર્વમસ્તિ ।

સુદૃઢોર્વચનમલક્ષુનીયમ્ ।

ભવન્તઃપુત્રૈઃસહાગચ્છન્તિ
શ્રીમતો દેવસ્યાજ્ઞા ।

ઘટા મૃદો વિકારા અલંકા-
રાશ્ચ સુવર્ણસ્ય ।

પ્રાણાનામત્યયેઽપ્યસન્તઃ સ-
ન્નિર્નામ્યર્થ્યન્તે ।

દૃઢ જગતિ પુત્રસ્યોદ્ભવ ઉ-
ત્સવસ્ય દેતુઃ ।

સંવેદે સતામન્તઃકરણસ્ય પ્ર-
વૃત્તયઃ પ્રમાણમ્ ।

વિપશુષ્ઠૈઃ સ્થોયતે સન્નિઃ ।

દુશ્ચિ નિવર્ણો ગુરુઃ શિ-
ષ્યાન્ ધર્મેમુપાદિશત્ ।

અધર્મર્જાઃ સર્વથા પરવન્તો
ભવન્તિ ।

અકાલો નાસ્તિ ધર્મેસ્ય જી-
વિતે ચક્ષુલે સતિ ।

* અનાદરાર્થે પદીના આ દાખલો છે; તેનો અર્થ “ ગુરુ દેખતાં
હતાં એ ” એવા શબ્દોથી થાય છે.

‡ આ ક્ષતિક્ષેત્રીઓ દાખલો છે, તેનો અર્થ “ દિવસો જતા
હતા ત્યારે ” એવા થાય છે.

નાસયણ પ્રસધીન નથી.

હરણો જંગલમાં પત્યરો ઉપર
ખેસે છે.

ધન્દ દેવોનો સગ્ન છે.

કાર્તિક પડવે મોટો જોગ્ય છે.

(મે) (એક) છોકરાને નિશાળે
જતો જોયો.

ચંદ્રીમાં માણસને બહુ જણ
અનુસરે છે.

પક્ષીમાં માણસ મિત્રોવડે ત્યજાય છે.

કૃષ્ણ માણસોને ઘોડા હાંકતા જોયા.

યોગીઓ જગતને જંગલ માને છે.

બુદ્ધિમાન નારાયણવડે (એક)
પુસ્તક રચાય છે.

શુભ્રવાન માણસો પણ દુર્જનો વડે
નિંદાય છે.

માણસો સર્વદા લાંબો ઉમરવાળાં
(યવાને) ધરે છે.

ભગવાન મનુવડે એવું ફરમાવેલું છે.

ક્રોધ નરમ વાણીવડે શાંત થાય છે.

નારદ આકાશમાંથી (નીચે) ઉતર્યા.

સજ્જનો ધનવડે ગર્વિષ્ઠ થતા નથી.

સ્વર્ગમાં જતી વખતે (આપણા)
ગુરુએ એવું કહ્યું.

વનમાં રહેતા હતા ત્યારે રામ

અને લક્ષ્મણે ઘણા રાક્ષસોના
નાશ કર્યો.

આપના દર્શનવડે હું ઘણો સંતુષ્ટ
થયો.

બુદ્ધિવાન માણસો રાગ્નઓની
સમાઓમાં પૂજ્ય છે.

પવન યડમાંથી ઢીલાં થએલાં
પુલો હરણ કરે છે.

વિજળી કવિઓવડે વાદળોની ઓ
ગણાય છે.

અગ્નિ, જે સ્પર્શ કરવામાં આવે
તો, યજ્ઞ કરનારને પણ બાળે છે.

સુખીઓની સુખ માટેની ધર્યા

સુખના ઉપભોગથી વારંવાર
વધે છે.

રામ આબાહ અયોધ્યા શહેરમાં
રહ્યો.

સવાલ.

૧. સંસ્કૃત વ્યાકરણના વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યયો આપો.

૨. વર્તમાન કૃદંત સાથે, તથા મૂચુત્ત જેવાં વ્યંજનાંતનામે
સાથે, જત્ અને મત્ પ્રત્યયવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૩. વર્તમાન કૃદંતનાં તથા જત્ અને મત્ છેડાવાળાં વિશે-
ષણોનાં સ્ત્રિલિંગ અંગ તથા નપુંસકલિંગ દ્વિવચન, શી રીતે થાય છે?

૪. જ અથવા જ પછી અધોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, ધોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, અને કશુંએ ન આવ્યું હોય ત્યારે, શું થાય છે ?

૪. ક્યારે સ્ત્રોત થાય છે ?

૬. નીચેનાં નામોનાં રૂપો આપો:—

પ્રતિપદ, હુતમુજ, યજ્ઞસ્વત્ (ત્રણે જાતિમાં), કુર્ષત્ (ત્રણે જાતિમાં), સુસમાજ્ (પુ. ન.), આયુષ્મત્ (પુ. ન.), વિદ્યાત્ (ત્રણે જાતિમાં), પરવત્ (પુ.), આપદ્, મોદયત્ (ત્ર. જા.), ઈ, ઈ.

૭. અનાદરાર્થે પછી અને સતિસમગ્રીના પ્રયોગ ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

પાઠ ૨૬ મો.

અન્ અને ઇન્ અંતવાળાં નામો.

૧. પ્રથમા તથા સંયોધનના એકવચનનો સ્ પ્રત્યય લોપાય છે. (પૃ. ૯૧ ની ટીપ્પણુઓ.)

૨. પ્રથમાના એકવચનમાં, અને બધા વ્યંજનાદિ પ્રત્યય આગળ અંત્ય ન લોપાય છે.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં જ દીર્ઘ થાય છે; હ માત્ર પ્રથમાના એકવચનમાં જ દીર્ઘ થાય છે; આ નિયમ, નપુંસક નામોને લાગુ પડતો નથી; પરંતુ એ લિંગમાં પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંયોધનના બહુવચનમાં જ તથા હ દીર્ઘ થાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનના અસ્ પ્રત્યયથી શરૂ થતા કાષ્ઠ-પણુ સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, જ લોપાય છે. પરંતુ જ્યારે અન્ના અની પૂર્વે એવો જોડાક્ષર આવ્યો હોય કે, તેમણે બીજો વ્યંજન

મ્ કે જ્ હોય, ત્યારે જ ઉડી જતો નથી. પુસ્લિંગ અને નપુંસક લિંગની સપ્તમીના એકવચનમાં, અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંબોધનના દ્વિવચનમાં આ નિયમ વિકલ્પે લાગુ પડે છે.

૫. સંબોધનનું એકવચન મૂળરૂપથી ભિન્ન નથી. નપુંસકલિંગમાં નૂ વિકલ્પે લોપાય છે.

રાજન્ પુલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	રાજા	રાજાનો	રાજાન:
દ્વિતીયા	રાજાનમ્	,,	રાજ્ઃ
તૃતીયા	રાજા	રાજન્યામ્	રાજભિ:
ચતુર્થી	રાજે	,,	રાજમ્ય:
પંચમી	રાજ્ઃ	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	રાજ્ઞો:	રાજામ્
સપ્તમી	રાજ્ઞિ-રાજનિ	,,	રાજસુ
સંબોધન	રાજન્	રાજાનો	રાજાન:

આત્મન્ પુલિંગ.

	આત્મા	આત્માનો	આત્માન:
પ્રથમા	આત્મા	આત્માનો	આત્માન:
દ્વિતીયા	આત્માનમ્	,,	આત્મન:
તૃતીયા	આત્મા	આત્મન્યામ્	આત્મભિ:
ચતુર્થી	આત્મને	,,	આત્મમ્ય:
પંચમી	આત્મન:	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	આત્મનો:	આત્મનામ્
સપ્તમી	આત્મનિ	,,	આત્મસુ
સંબોધન	આત્મન્	આત્માનો	આત્માન:

* અલ્પ અન્માં અને લોપ કરવાથી રાજન્ રહ્યો. ૫મી, ૫. ૨૬, ટીપ * માં જતાવેલા સંધિના નિયમ પ્રમાણે જુનો જ્ થયો, તે પૂર્વના જ્ સાથે જોડાઈને જ્ થયો.

नामन् नपुंसकविभ.

प्रथमा	नाम	नाम्नी-नामनी	नामानि
द्वितीया	"	"	"
तृतीया	नाम्ना	नामभ्याम्	नामभिः
चतुर्थी	नाम्ने	"	नामभ्यः
पंचमी	नाम्नः	"	"
षष्ठी	"	नाम्नोः	नाम्नाम्
सप्तमी	नाम्नि-नामनि	"	नामसु
संभोधन	नामन्-नाम	नाम्नी-नामनी	नामानि

शशिन् पुंस्विग.

प्रथमा	शशी	शशिनौ	शशिनः
द्वितीया	शशिनम्	"	शशिनः
तृतीया	शशिना	शशिभ्याम्	शशिभिः
चतुर्थी	शशिने	"	शशिभ्यः
पंचमी	शशिनः	"	"
षष्ठी	"	शशिनोः	शशिनाम्
सप्तमी	शशिनि	"	शशिषु
संभोधन	शशिन्	शशिनौ	शशिनः

भाविन् नपुंसकविग.

प्र. तथा द्वि.	भावि	भाविनी	भावीनि
संभोधन	भाविन्-भावि	"	"

आक्षीर्णा ३५ शशिन् प्रभाषे.

शब्दो.

अनुजीविन् विशेष.	आत्मा, अंदरेन।	अहमन् पु. पत्यर.
आक्षी करनार,	७५.	आत्मन् पु. आत्मा,
आश्रित, आक्षर.	अपराधिन् विशेष.	७५; पेटे.
अन्तरात्मन् पु.	अपराधी, गुन्हेगार.	उत्सङ्गवर्तिन् विशेष.

(ઉત્તરજ, પુ. ખોળા)
ખોળામાં બેઠેલું.
કક્ષુકિન્ પુ. કંચુકી,
અંતાપુરનો વડો
નોકર.
કર્મન્ ન. કર્મ, કામ.
કુશલિન્ વિશે કુશળ,
સુખી.
ક્ષયિન્ વિશે. ક્ષય
પામતું, ઓછું થતું.
ક્ષેત્રગામિન્ વિશે.
તીર્થ ભણી જતું.
ચર્મન્ ન. ચામડું.
જાલમ્ ન. નામ.
પક્ષિન્ પુ. પક્ષી,
પંખી.

અનર્થ પુ. અનર્થ,
નુકસાન, અનિષ્ટ.
અન્તઃપુર ન. જ-
નાનખાતું.
અમાત્ય પુ. પ્રધાન.
અમ્બર ન. આકાશ.

પ્રાણિન્ પુ. પ્રાણી.
પ્રિયવાદિન્ વિશે. મીઠું
ખોલનાર.
પ્રેમન્ પુ. ન. પ્રેમ, સ્નેહ.
ફલાશિન્ વિ. ફળ
ખાનાર.
બ્રહ્મન્ પુ. બ્રહ્મદેવ,
બ્રહ્મા.
ભાવિન્ વિશે. ભાવી,
થનાર, થવાતું.
મહિમન્ પુ. મહિમા.
મૂર્ધન્ પુ. મસ્તક, માથું.
મેધાવિન્ વિશે. યુક્તિ-
માન, ડાહ્યું.
યોગિન્ વિશે. યોગી,
જોગી.

અર્થ પુ. વસ્તુ, બનાવ,
બીના.
અવતરત્ (અવતૃ-
નો વ. ફ.) ઉતરતું.
આત્મજ્ઞા સ્ત્રી. દીકરી.
આરમ્ભ પુ. આરંભ,
શરૂઆત; કામ.

રાજન્ પુ. રાજા.
લઘિમન્ પુ. થોડા-
પણું, હલકાપણું.
ચર્ત્ત્વન્ ન. રસ્તો.
વિશ્વકર્મન્ પુ.
વિશ્વકર્મા, દેવનો
શિષ્યી.
શિશ્વરિન્ પુ. પર્વત.
શૂલિન્ પુ. શિવતું
એક નામ.
સઘન્ ન. ધર.
સીમન્ સ્ત્રી. સીમા.
હહ.
સ્વામિન્ પુ. સ્વામી,
ધણી,
હેમન્ ન. સોનું.

ઉપકાર પુ. ઉપકાર.
ઉપાનહ* સ્ત્રી. જોડો,
ખાસડું.
કુણ્ઠિત (કુણ્ઠનો
ભૂ. ફ.) અટકેલું,
અટકાયેલું.

+ હન્ અંતવાળાં વિશેષણાનું સ્ત્રીલિંગ અંગ માત્ર હૈ ઉપેશ્વા-
યીજ થાય છે; ફ. અનુસીચિનો ચાકરી કરનારી સ્ત્રી.

* આ શબ્દના અર્થ હોના અર્થાથ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં,
ત્ થાય છે, યાષ્ઠ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં ઙ્ થાય છે, અને પશ્યન્ત
છતાં ત્ અથવા ઙ્ થાય છે.

આવિસ્ + કૃ[આ-
વિષ્કૃ] ઉચ્ચકું.

કરવું.

કેવલમ્ (અભ્યય),
કેવળ, કંકત.

કૈકેયી સી. ૬૪-
૨૫ રામની સીતું
નામ.

કૌચલ ન. કુચળ-
પણું, હોંલિયારી.

ક્રમેણ (ક્રમ ની
વૃત્તીયાનું એકવ-
ચન) ધીમે ધીમે.

ગણ ગ. ૧૦, મધ્યવું.
શુદ્ધ વિશે. લાંબુ,
ભારે.

જગત્કર્તૃ પુ. ૬નિયા
ઉપભવનાર, પર-
મેશ્વર.

જીવિકા સી. ૬-
પણવિકા.

જીવિત ન. જીવતર,
જીંદગી.

દિન ન. દિવસ.

કુટ (કુવનો બ. ક.)
કુટ,

કૂર વિશે. કૂર.

દૈન્ય ન. દીનપણું,
હલકાપણું.

દુ ગ. ૧, પરરમે.
દયાથી પિંગળવું.

ન કદાપિ (અભ્યય)
કદી પણ નહિ.

નિર્મિત (નિર્+માનો
બ. ક.) નિર્માણ
કરેલું, નિમેલું, બ-
નાવેલું,

નિર્વૃત્તિમત્ વિશે.
નિરાંતવાળું, સુખી.

નિવેશિત (નિ+વિશ
ના પ્રેરકનું કર્મણિ-
બૂત કૃદંત) મૂકેલું.

પરાર્થ પુ. પાછલોભાગ.

પચાત્ (અભ્યય) પછી.

પુણ્યવત્ વિશે. પુણ્ય-
વાન, પુણ્યશાલી.

પૂર્વાર્થ પુ. પહેલો,

પ્રસન્ન [પ્ર (હ.)+સન્
નો બૂત કૃદંત]

પ્રસન્ન-સમિતું.

મિયવાદિત્વ ન.
મીઠાબોલાપણું.

મુદિ સી. મુદિ.
મધુરમ્ (અભ્યય),
મધુર રીતે.

યાત્રિક પુ. જાવાળુ.
સસન્નલક્ષ ગ. ૧૦,
જોવાળું, પરીક્ષાકરણી;
સાપીત કરવું.

લઘુ વિશે. નાનું,
લઘુ.

વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણના
બાપનું નામ.

વિનાશ પુ. નાશ.

વિશુદ્ધિ સી. શુદ્ધિ.
વિશ્વાસ પુ. વિશ્વાસ
શુદ્ધિમત્ વિશે. વ-
ધવું, સંબાવું.

વ્યાલી સી. વાલેણું.
શુભ વિશે. સારું,
મંગલિક.

રચામિકા સી. અ-
સ્વચ્છતા.

અવળ ન. અવળ
કરવું તે, સાંભ-
ળવું તે.

સીમેણ પુ. સીમા.

साशङ्क विशे. थक
भरेलु, वहेमी.

सुख न. सुभ. २५-
२५ता, नीरांत.

सोत्कण्ठविशे. यिंतापुर
स्वप्न पु. २५५.

वाक्ये.

योगिनः फलाशिनो भवन्ति ।

अपराधिनं मा क्षमस्व ।

अनुजीविने कुप्यति भर्ता ।

दशरथस्य पुत्रो नाम्ना रामः ।

ब्रह्मणः प्रजाः प्रजायन्ते ।

राजन् कुशली भव ।

कञ्चुकी राक्षामतःपुरेऽधि-

कृतः पुरुषः

मायिनोऽनर्थाञ् ज्ञातुं न

समर्थोऽस्ति जनः ।

अश्मभिरम्बस्यगतिःकुण्ठिता

जगत्कर्तुर्मेहिष्तां फलं सर्वत्र

वृश्यते ।

क्षेत्रगामिनी धर्मना गच्छन्तं

यात्रेकमपश्य ।

जनस्य कस्याजाय यतमानेन

रामेणात्मा क्लेशमुपानीयत ।

आत्मनः पुत्राणां कर्मसु कौ-

शलं प्रशंसति ।

कृष्णो वसुदेवस्य सद्यनि+वस-

न्म्वराद्वतरन्तं नारदम-

पश्यत् ।

ग्रीवेणस्य राज्ञो महिषी सूर्य

चन्द्रं चात्मन इत्सङ्गवर्तिनौ

स्वप्नेऽपश्यत् ।

अपराधिनः पुरुषान् दण्डयन्तु

राजानः ।

अश्मनेव निर्मितं दुष्टानां

हृदयं परकीयस्य दुःखस्य

अवशेन न कदापि प्रवति ।

शुभानां कर्मणामारम्भः क-

स्याजाय ।

जगता कुटुम्बिनं मन्थतः

आत्मानं साधुः ।

+ पदेने अंते क्, ण्, न् आवे अने अनी पूर्वे इत्स्वर होय, अने अनी पछी क्छपस्वर होय तो ते क्, ण्, न् भेव जाय छे.

* पदेने अंते ष् षी आ होय, ने पछी क्छपस्वर होय, तो अनेने अइये भूषायेला अय् आय् अय् आय्ना अंत्य य्-य् ने विभवे होय थाय छे.

પ્રાણિનામુપકારાયૈવ સાધૂનાં
જગતિ જીવિતમ્ ।
પ્રિયવાદિનાં પ્રિયવાદિત્વં
દૈત્યં ગણ્યતે શટેઃ ।
અજ્ઞાનાદાત્મનો વિનાશાયૈવ
કેવલં રાજા દશરથેન
વ્યાલીવ કૈકેય્યાત્મનઃ
સન્નિનિ નિવેશિતા ।

પ્રસન્નો ભવતોઽન્તરાત્મા ।

દિનસ્ય પૂર્વાર્ધે વૃક્ષાણાં છાયા
આરમ્ભે ગુર્યઃ ક્રમેણ
અયિણ્યઃ, પરાર્ધે લગ્નવઃ,
પશ્યાન્, વૃદ્ધિમત્યઃ ।

દેવઃ સંલક્ષ્યતે શામ્નો વિશુદ્ધિઃ
રયામિકાપિ ચા ।

દેવદત્ત યુદ્ધિમાન છે.
બાપ દીકરાને પ્રીતિથી બેઠ્યો.
નળ વિશ્વકર્માનો પુત્ર હતો.
પાંખીઓ આકાશમાં ઉડે છે.
આકાશ ધણીને તાબે રહે છે.
ઝાડો પર્વતો ઉપર ઉગે છે.
(હું) છોકરાઓનાં નામ જાણ્યો
નથી.*

આમઘના જોડા કરાય છે.
હરિનો નાશ (તેના) કામોનું
પરિણામ છે.
રાણીનો સંદેશો કંચુકીવડે રાજા
તરફ લઈ જવાયો.
(હું) મધુર પશુ સત્ત કહું છું.
સર્વ સ્ત્રી જાણીથી ઉત્પન્ન થઈ.

માણસો બિવિધ બનાવ જાણુ-
વાને વારંવાર ચિંતાતુર હોય છે.
યોગીઓવડે મનમાં શિવ (ની)
પ્રાર્થના કરાય છે.
શત્રુઓના અસ્તકો ઉપર રાજાવડે
પત્ર મોકલે.

વિદ્વાન માણસ સદાચરણની દૃઢ
ઓળંગતો નથી.

દૂર દેશમાં (પોતાના) મુખી
છોકરાઓની વાર્તા સાંભળીને
તે ખુશ થયો.

પશુઓવડે પશુ પોતાનાં બચ્ચાં
ઉપર પ્રેમ દેખાડાય છે.

અરણ્યમાં ફળ ખાનારાઓવડે
મુખેથી ઉપજીવિકા કરાય છે.

(તેણે) ધરમાં પરાંણાઓને દેવો
પ્રમાણે પૂજ્યા.

માણસ બુદ્ધિના મહિમાથી પ્ર-
ખ્યાત થાય છે.

સારું રાજા ઉપર પ્રજાઓનો
વિશ્વાસ વધે છે.

માણસોના કૃત્યોથી (તેઓનાં)
હલકાપણું દેખાય છે.

અહાત્મે પ્રાણીઓ, પથરાઓ,
અને આકાશ સમગ્રજ્યાં.

સવાલ.

૧. ક્યારે અન્ અંતવાળાં નામના નો, અને ક્યારે ઝનો,
લોપ થાય છે? ઝનો લોપ ન થતો હોય, એવાં નામના દાખલા
આપો.

૨. અન્ અંતવાળાં, અને ઇન્ અંતવાળાં, નામોનાં રૂપો
સરખાવો.

૩. નીચેનાં રૂપો આપો:—

મૂર્ધન્, મદિમન્, વર્ત્તમન્, ચત્તવન્, લલિમન્, કુશલિન્,
સદ્ધન્, પશિન્, કર્મન્, લીમન્, ઇ, ઇ.

૪. ઇન્ અંતવાળાં નામનું સ્ત્રીલિંગ અંગ શીરીતે થાય છે?

૫. કૂળ્ ન્ ક્યારે બેવડા થાય છે?

૬. પદાંતે ય યે ઓ ઔની પછી સ્વર આવે તો શું થાય
છે? તેના નિયમ અને દાખલા આપો.

પાઠ ૨૭ મો.

લ્, વલ્, ને યલ્ અંતવાળાં નામો.

૧. લ્ અંતવાળાં નામોનું પ્રથમાનું એકવચન, લ્ પ્રથમનો
લોપ કરી, નામનાં ઉપાંત્ય જ હોય, તો તેને હર્ષ કરવાથી થાય
છે. નામનાં અંત્ય જ ને વિસર્ગ થાય છે. (૫. ૭. ૩. ૩. ૩. ૩. ૩.)

૨. અંતવાળાં પ્રથમ વામનાં, જનો વિસર્ગ થાય છે; પછી
પદેલાં આવી ગમેલાં વિસર્ગ કરવાના નિયમ પ્રમાણે તેની સધિ

ધાય છે. (પૂ. ૧૫ની ટીપ x, અને પૃષ્ઠ ૧૭ની ટીપ*, અને પૃષ્ઠ ૧૮ની ટીપ + જુઓ.)

૩. વસ્, ફ્યસ્, યયસ્ અંતવાળાં નામોના સ્ ની પૂર્વે, પહેલાં પાંચ રૂપોમાં, સ્ ઉમેરાય છે, તથા ઉપાંત્ય અ દીર્ઘ યાય છે; પ્રથમાના એકવચનને છેડે જાન્ અને યાન્ યાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનની આગળના સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંજોધનના દ્વિવચનનો ફ પ્રત્યય લાગતાં, વસ્ અંતવાળાં નામોના જૂનો ઉ * યાય છે; અને વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં, તથા નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંજોધનના એકવચનમાં, અંત્ય સ્નો ત કે વ યાય છે.

૫. કલમ ૨ માં આપેલા નિયમ ફ્યસ્ અને યયસ્ અંતવાળાં નામોને પણ લાગુ પડે છે.

૬. નપુંસકલિંગમાં તેા ઉપાંત્યે અ આવ્યો હોય તોપણ, પ્રથમા, દ્વિતીયા, ને સંજોધનના એકવચનમાં તે અ દીર્ઘ થતો નથી. બહુવચનનો ફ પ્રત્યય લાગતાં, ઉપાંત્યે જે કોઈ સ્વર આવ્યો હોય, તે દીર્ઘ યાય છે, અને તેનાપર અનુસ્વાર વધે છે.

૭. આ બધા શબ્દોના સંજોધનના એકવચનમાં, ઉપાંત્ય અ દીર્ઘ થતો નથી; ઉ., ચન્દ્રમઃ, ચિદ્રન્, ઇત્યાદિ.

ચન્દ્રમસ પુલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ચન્દ્રમાઃ	ચન્દ્રમસૌ	ચન્દ્રમસઃ
દ્વિતીયા	ચન્દ્રમસમ્		
તૃતીયા	ચન્દ્રમસા	ચન્દ્રમૌભ્યામ્	ચન્દ્રમૌભિઃ
ચતુર્થી	ચન્દ્રમસે	,	ચન્દ્રમૌભ્યઃ
પાંચમી	ચન્દ્રમસઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	ચન્દ્રસોઃ	ચન્દ્રમસામ્

*વસ્ની પૂર્વે જે ફ સ્વર આવ્યો હોય તો, જૂનો ઉ થયો લારે, ફ લોપાય છે. ૮. સેદિવસ્-સેદુષઃ (દ્વિ. બહુ.)

સમગ્રી સંબોધન ચન્દ્રમસિ ચન્દ્રમઃ ચન્દ્રમસોઃ ચન્દ્રમસૌ ચન્દ્રમઃસુ-સ્તુ ચન્દ્રમસઃ

ચિદ્રસ્ પુસ્તિકાંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ચિદ્રાન્	ચિદ્રાંસૌ*	ચિદ્રાંસઃ
દ્વિતીયા	ચિદ્રાંસમ્	"	ચિદુષઃ†
તૃતીયા	ચિદુષા	ચિદ્રદ્ભ્યામ્	ચિદ્રદ્ભિઃ
ચતુર્થી	ચિદુષે	"	ચિદ્રદ્ભ્યઃ
પંચમી	ચિદુષઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	ચિદુષાઃ	ચિદુષામ્
સમગ્રી	ચિદુષિ	"	ચિદ્રત્સુ
સંબોધન	ચિદ્રાન્	ચિદ્રાંસૌ	ચિદ્રાંસઃ

ઐયસ્ પુસ્તિકાંગ.

પ્રથમા	ઐયાન્	ઐયાંસૌ	ઐયાંસઃ
દ્વિતીયા	ઐયાંસમ્	"	ઐયસઃ
તૃતીયા	ઐયસા	ઐયોભ્યામ્	ઐયોભિઃ
ચતુર્થી	ઐયસે	"	ઐયોભ્યઃ
પંચમી	ઐયસઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	ઐયસોઃ	ઐયસામ્
સમગ્રી	ઐયસિ	"	ઐયઃસુ-સ્તુ
સંબોધન	ઐયાન્	ઐયાંસૌ	ઐયાંસઃ

મનસ્ નપુંસકલિંગ.

પ્ર૦ દ્વિ૦ અને સં૦ મનઃ મનસી મનાંસિ
બાકીનાં ૩૫ ચન્દ્રમન્ પ્રમાણે.

* પદ્મા અંગમાં ને નૂતી પછી ઈ ઈ સ્ હ આવે તે તે ન
ને અનુસ્વાર થાય છે

† પૃ. ૯૨ દીપ * જુઓ.

તસ્થિવસ્ નપુંસકલિંગ.

પ્ર. દિ. અને ૨. તસ્થિવત્ તસ્થુષીઃ તસ્થિવાંસી
બાકીનાં ૩૫ વિદ્યસ્ પ્રમાણે.

અર્ચિસ્ સ્ત્રીલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	અર્ચિઃ	અર્ચિષૌ	અર્ચિષઃ
દ્વિતીયા	અર્ચિવમ્	"	અર્ચિષઃ
તૃતીયા	અર્ચિષા	અર્ચિભ્યામ્	અર્ચિભિઃ
ચતુર્થી	અર્ચિષે	"	અર્ચિભ્યઃ
પંચમી	અર્ચિષઃ	અર્ચિભ્યામ્	અર્ચિભ્યઃ
ષષ્ઠી	"	અર્ચિષોઃ	અર્ચિષામ્
સપ્તમી	અર્ચિષિ	"	અર્ચિઃપુ-ષ્પુ
સંબોધન	અર્ચિઃ	અર્ચિષૌ	અર્ચિષઃ

શબ્દો.

અધ્યુષિવસ્ વિશે. વસેલું.
કનીયસ્* વિશે. વધારે નાનું.
ચક્ષુસ્ ન. ચક્ષુ, આંખ.
છન્દસ્ ન. છંદ, વેદ.
ક્યાયસ્* વિશે. વધારે મોટું.
તપસ્ ન. તપ.
નમસ્ ન. નમસ્કાર, આવકાર.

તસ્થિવસ્ વિ. ઉભેલું.
તેજસ્ ન. તેજ, તાપ.
વિષૌકસ્ પુ. દેવ, સ્વર્ગમાં
રહેનાર.
દુર્ણાસસ્ પુ. એક ઋષિનું નામ.
ધનુસ્ ન. ધનુષ્ય, કામરું.
નમસ્ ન. આકાશ.

§ વસ્ અંતવાળાં નામોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ, નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંબોધનના દ્વિવચન જેવું હોય છે. ર્ચિવસ્ અને ષ્યવસ્ અંતવાળાં નામોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ માત્ર ર્ચિ ઉમેશ્વરીના થાય છે.

* આ નિશાનીવાળા શબ્દનાં ૩૫ એવસ્ પ્રમાણે થાય છે.

पयस् न. पाणी.
 प्रेयस्* विशे. वधारे प्रिय, वडाहुं.
 भूयस्* विशे. वधारे भोटुं.
 मनस् न. मन.
 यशस् न. यश, जश, कीर्ति.
 रक्षस् न. राक्षस.
 रजस् न. रज, धुण, पसम.
 वक्षस् न. छाती.
 वयस् न. वयन.

अधर्म पु. अधर्म; पाप.
 अमन्तरम् (अव्यय) पछी.
 अभूमि श्री. आविषय, अजोत्तर.
 अविचलित (अ+विचलित;
 वि+चल् भू. कृंत) स्थिर,
 हाक्षेयाक्षे नहिं अयुः.
 कण्ठक पु. न. कांठो.
 कीचक पु. विराट रामना
 सेनापतिनुं नाम.
 कुश पु. रामना पुत्रनुं नाम.
 कृत (कृनुं भू. कृ.) करायेलुं,
 करेलुं.
 कृते (अव्यय) भाटे, साश, वास्ते.
 गुणिन् विशे. गुणी, गुणवान.
 जीर्ण (जृनो क. भू. कृ.) शरथ,
 नूतु.
 हरिद्र विशे. हरिद्र, गरीज.
 दाहक विशे. जलकर.
 द्वारका श्री. ओक सहरनुं नाम.
 नव विशे. नवुं.

बनीकस् विशे. वनगं रडेनार.
 वयस् न. वय, उभर.
 वासस् न. वस्त्र, लुगडुं, कपडुं.
 विद्वस् विशे. विद्वान, ज्ञेयलुं.
 वैषस् पु. ब्रह्मा.
 शिरस् न. शिर, माथुं.
 श्रेयस् विशे. यहुतुं, आभाह.
 सरस् न. सरोवर.
 हविस् न. अग्निदान.

निश्चेष्ट विशे. स्तब्ध, स्थिर.
 निश्चण.
 परिहित (परि+धानो कर्मणि-
 भूत. कृ.) पढेरलुं.
 पूजास्थान न. पूजनो विषय,
 सकार करवालायक वस्तु.
 प्रियवदा श्री. शकुन्तलानी
 सप्तीनुं नाम.
 भृगीरथ पु. ओक सूर्यवंशी राज.
 महाराज पु. भोटो राज.
 क्लिप्त न. गति, (श्री वर्ग के
 पुरुष वर्ग.)
 वर पु. वरदान, अक्षिप्त, प्रसाह.
 शास्त्रा श्री. शास्त्रा, डाण, डाणी.
 आ+शी ग. १, उभय. आश्रय
 देवो, आधार राखवो.
 प्रवेष्ट विशे. सहेह, घाणुं.
 संताप्त (सम्+ताप्नुं भू. कृ.)

तपेक्षो, तापथी यजेक्षो. | ऐकाऐक.
 सहसा (अव्यय). ऐकद्वय, | हरण न. हरण; लक्ष नवुं ते.
 प्र+अस् ग. ४, नापेवुं.
 वि+आप् व्यापवुं, लक्ष रहेवुं.
 उत्+यत्=(उद्यत्) १. कृ. डितुं.
 व्रज् ग. १, परस्मै. नवुं.
 आ+ह आहार करवो, भावुं. २ यत् करवो.
 पाठ्यो.

मुनयो वनौकसोऽभवन् ।	मनसा हरिं व्रजति ।
देवान् दिवौकसो वदन्ति ।	तपसां फलमनुभवतु ।
कनीयांसं भ्रातरमाह्वय ।	दुर्वासाः पाण्डवानां वसति-
कुशो लवस्य ज्यायान् भ्राता ।	मगच्छत् ।
प्रेयसो जनान् स्मरति कृष्णः ।	भूयांसोऽत्र धान्यस्य राशयो
उद्यन्तं चन्द्रमसं प्रेक्षस्व ।	वर्तन्ते ।
तमोभिर्नभो व्याप्यते ।	रामो रक्षांसि हत्वा यशो-
वाससी परिहिते कन्यया ।	ऽविन्दत ।
श्रेयसै यतते ।	गङ्गायाः पयांसि श्वेतानीति
शत्रून् शिरस्सु प्रहरति ।	भूयते ।

विद्वद्भिर्हपविष्टो दशरथो यज्ञमाहरत् ।

भीमेन वक्षसि ताडितः कीचकोऽमुञ्चत् ।

बहूनि हवींष्यग्नौ प्रास्यति ।

नगरस्य समीपे तस्थिवज्राजसैः यमपश्यम् ।

सर्वस्य तेजसा संतप्तः पान्थश्छायामाभयते ।

द्वारकामध्येषुषो जनस्य संपदो मनसोऽप्यभूमिरभवन् ।

* ऐक्ये के, ते दोहोनी संपत्ति मननी कल्पनामां पक्ष आवी न
 शके ऐक्यी अधी हती; तेयोनी संपत्ति अत्यंत हती.

ચસિષ્ઠસ્ય વચાંસિ શ્રુત્વા વિશ્વામિત્રેણ સહ રામસ્ય ગમનં
દશરથોડન્ધ્રમન્વત ।

ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિફ્તં ન ચ વયઃ ।

કૈકેય્યા દારુણં વચઃ શ્રુત્વા મહારાજો દશરથઃ સહસ્રા
મૂમાવપતન્નિશ્ચેષ્ટશ્ચાભવત્ ।

હરિએ વાણીવડે માને શાન્ત કરી.
નાગયજુનો નાનો બાઈ કાશીમાં
છે.

બાણિનિ વેદોને “છંદસ્” કહે છે.
પવન પુલોમાંથી પરાગ લાવે છે.
રામની કીર્તિ પૃથ્વીઉપર પસરે.
પ્રિયવદ્દા દુર્વાસા પાસે ગઈ અને
તેણે મારી માગી.

હરિએ પોતાની આંખોવડે સાર-
થિને ઘોડા હાંકતો જોયો
રામની નાના બાઈવડે સેવા થઈ.
વનમાં રહેનારા ઋષિઓના મઠો
ઝડોના ડાળાં અને પાંદડાંના
કરવામાં આવ્યા હતા.

અગીરથે બ્રહ્માને (પોતાનાં) તપ
વડે ખુશ કર્યો.

સરેવરોનાં પાણીમાં કમળો છે.
રામ વિક્ષાનોને પૂજે છે.

જેમ માણસ જૂનાં કપડાં તથા
દેહે અને નવાં ધારણ કરેછે,

તેમ જીવ જૂનાં શરીર તજેછે
અને નવામાં પેસે છે.

ચંદુએ ધનુષ્ય અને આણુવડે પૃથ્વી-
ને જીતી.

અગ્નિમાં નંખાએલાં બળિદાન
અગ્નિવડે દેવતાઓ પાસે *
લેઈ જવાય છે.

જે લોકો અયોધ્યામાં રહેતા,
તેઓ સુખી હતા.

પ્રકાશ પછી અંધકાર આવે છે,
અને અંધકાર પછી પ્રકાશ
આવે છે.

કાંટાઓ ઉપર જાળ છોડી દેઇને
પક્ષીઓ આકાશમાં ઉડ્યા.

હરિદ્ર લોકોનું હરણ કરવામાં બાણ
મોટું પાપ છે.

ચોદાઓ કીર્તિને સાડ મૃત્યુને
પણ ગણકારતા નથી.

નાનો બાઈ મોટા બાઈની પાછળ
આત્મો.

† દ્વિતીયા વિભક્તિ વાપરવી.

* ચતુર્થી વિભક્તિ વાપરવી.

દેવો ખાસેથી લક્ષ્યાં વરદાનો તેણે
મેળવ્યાં.
પ્રમાણિક માણસોને (પોતાના)
જીવ કરતાં સત્ય વધારે પ્રિય
હોય છે.

સ્થિર મનથી (પોતાના)
બક્તોવડે હૃદય શોધાય છે.
વિદ્વાન માણસ સર્વત્ર પૂજાય
છે.

સવાલ.

૧. ઐસ્, ઇસ્, ઈયસ્, અને વસ્, અંતવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૨. વસ્ના વતું ઉ ક્યારે થાયછે? અને તેમ થનાં, પૂર્વની હતું થું થાય છે?

૩. વસ્ અને ઈયસ્, અથવા પયસ્ અંતવાળાં નામોનાં બીલિંગરૂપ શી રીતે થાય છે?

૪. નીચેનાં નામોનાં રૂપો લખો:—

નમસ્, ધનુસ્, જગ્મિવસ્, ઝ્યાયસ્ પયસ્, ચક્રવસ્,
લઘીયસ્, ચક્ષુસ્, વનૌકસ્ (પુ., બી.), સેદિવસ્ ઇ. (કુદંતઃ
વિશેષણો હોય તે ત્રણે લિંગમાં લખવાં.)

ભાગ ૧૧ મો.

પાઠ ૨૮.

વિધ્યર્થ.

પરસ્મૈપદ પ્રત્યય *

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુ. ૧	ઈયમ્	ઈવ	ઈમ

* વિધ્યર્થના પ્રત્યય ભારતન ભૂતકાળના જેવાં જ છે. અપવાદ માત્ર નીચે પ્રમાણે છે:—પરસ્મૈપદ પુ. ૩, બ. વ. પ્રત્યય અનૂને બદલે ઉસ્ છે; અને આત્મનેપદ પુ ૩, બ. વ., પુ. ૧ એ. વ, અને પુ ૨ અને પુ ૩ દ્વિ. વ. નહ

પુ. ૨	ઈન્	ઈતમ્	ઈત
પુ. ૩	ઈત	ઈતામ્	ઈયુન્

આત્મનેપદ પ્રત્યય.

પુ. ૧	ઈય	ઈવહિ	ઈમહિ
પુ. ૨	ઈયા:	ઈયાથામ્	ઈધ્વમ્
પુ. ૩	ઈત	ઈયાતામ્	ઈરન્

વિધ્યર્થના પ્રત્યયો, ધાતુમાં વિકરણ ઉમેર્યા પછી લગાડાયછે.
અન્ અને અદ્નાં વિધ્યર્થરૂપો બીજી ચોપડીમાં આપ્યાં છે.

વન્ ૫૨૨મૈ.

પુ. ૧	વસેયમ્	વસેવ	વસેમ
પુ. ૨	વસે:	વસેતમ્	વસેત
પુ. ૩	વસેત્	વસેતામ્	વસેયુ:

યુષ્ આત્મને.

પુ. ૧	યુષ્યેય	યુષ્યેવહિ	યુષ્યેમહિ
પુ. ૨	યુષ્યેયા:	યુષ્યેયાથામ્	યુષ્યેધ્વમ્
પુ. ૩	યુષ્યેત	યુષ્યેયાતામ્	યુષ્યેરન્

વિધ્યર્થ (૧) સંભવ, આશા, પ્રાર્થના, ઇચ્છા, આશા, ઇત્યાદિ
બતાવે છે; (૨) વળી તેવા અર્થના પેટા વાક્યોમાં પણ વપરાયછે;
(૩) તેમજ જેમાંતું એક વાક્ય બીજા વાક્ય ઉપર આધાર રાખતું
હોય, અને હેતુ કે શરત બતાવતું હોય તેવાં સાંકેતિક* વાક્યમાં
પણ વપરાય છે.

પ્રસયો અન્ત, ઇ, હતામ્ અને હયામ્ને બદલે રન્ અ, આતામ્
અને આથામ્ છે. આ પ્રત્યયોમાંથી બંજનાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઈ,
અને સ્વરાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઈય્ ઉમેરાય છે, એટલેા ફેર છે.

* ક્રિયાતિપત્યર્થનાં સાંકેતિક વાક્યો આમાંથી ખાતલ કરવાં.

શબ્દો.

અધ્વસ્વેદ પુ. (અધ્વન્ પુ. રસ્તો,
અને સ્વેદ પુ. ખેદ, યાક.)
મુસાફરીનો યાક.

અનુરજન ન. પ્રસન્ન કરવું તે.
અપણ્ઠિત પુ. અબલ્ય માણસ.
અપાય પુ. અપાય, હરકત.

અભિભૂત (અભિ ઉપ. + ભૂવું
ભૂ. કૃ.) હરાવાયેલું, જીતાયેલું.
અહિત ન. હિત નહિ તે, નુકસાન.
આચરણ ન. આચ્છાદન, અંત-
રાય, ઢાંકવું તે.

ઉત (અવ્યય) અથવા.
કૃષ્ ગ. ૧, આત્માને. સમર્થ
થવું.

ક્ષુદ્ર વિશે. હલકું, નજીવું, ઘુચ્છ.
અવ (ઉપ.) + ગાહ્ ગ. ૧,
આત્માને. નહાવું.

જાયાપતી પુ. દિ. વ. વરવહ્નિ-
તપ્ ગ. ૧. પરરમૈ. તપવું,
પ્રકાશવું.

તમિલા સ્ત્રી. રાત્રિ.
તુષિત વિશે. તરશ્યું.
દારિદ્ર્ય ન. દળદર, ગરીબ હાલત.
દીન વિશે. દીન, કંગાલ.
ગરીબ.

દુર્દશા સ્ત્રી. ખરાબ દશા,
અવદશા, માઠી હાલત.

દુહ ગ. ૪, પરરમૈ. દગો દેવો.
ધીર વિશે. ધીરજવાળો, ડાહ્યો.
નીચૈરાહ્ય વિશે. (નીચૈસ્
અને આહ્યા સ્ત્રી. નામ.)

નૈનું નીચૈસ્ નામ છે તે.
ન્યાયસભા સ્ત્રી. (ન્યાય પુ.
ધનસાધ અને સભા સ્ત્રી.
કચેરી) ધનસાધની કચેરી.

નિસ્ (ઉપ.) + પદ્ (નિષ્પદ્) *
નિષ્પવું.

પરકીય વિશે. પારકું.
પ્રતિહત (પ્રતિહન્નું કર્મણિભૂત
કૃદંત) અડચણમાં આવેલું,
અટકાવેલું.

પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ વિશે.
પહેલું, પૂર્વનું, અને સુકૃત
ન. સત્કર્મ) પૂર્વનું સત્કર્મ.
પ્રાપ્ત (પ્ર+આપ્નો ભૂ. કૃ.)
પામેલું, પહોંચેલું.

બહિસ્ (અવ્યય) બહાર.
ભાગીરથી સ્ત્રી. ગંગા.
સૂરિ વિશે. બહુ.

भोस्* (अव्यय) अरे, अहो, रे.

रक्षण न. रक्षय, पचाव.

रज्जु स्त्री. दोरडुं.

अधि+वस् उपर भेसीने विसामो
देवा.

विघ्न पु. विघ्न; अडथल; रुकट.

विपत्ति स्त्री. विपत्ति, संकट,
आहत.

विमार्ग पु. आडो रस्तो, जोरी
याव.

विमुख विशेष. ईस्वेला भोंवाणुं.

विश्रामहेतोः (विश्रामहेतु पु.

नी चंचली. विश्राम पु.

विसामो, +हेतु पु. सपत्न.)

विसामाना सपत्न्यथी.

शोभन विशेष. साई.

संशय पु. आशय, विश्रामनु
ठेकाणुं.

समाज पु. सभाज, सभा.

सुकृत } न. सत्कर्म.

सुचरित }
सुरभि विशेष. शुशभोदार.

सुवृत्त विशेष. साई, सहस्रगुणी.

वि+स्मृ विसरवुं.

वाक्यो.

विपदाभिभूतोऽपि न धर्मं त्यजेयम् ।

इच्छामि सौमं पिबेद्भवान् ।

किं भो नृत्यं शिष्योत्त गानम् ।

भूरिणा प्रयत्नेन तत्त्वमवगच्छेः ।

पुत्राः सुचरितैः पितरौ प्रीणयेयुः ।

ईश्वरस्य पूजया शान्तिं विन्देवहि ।

रज्जुं सर्पं न मन्येऽहम् ।

दुर्दशां गते नरि क्षुद्रोऽप्यहितमाचरेत् ।

वर्धमानं व्याधिं जयन्तं शत्रुं च नोपेक्षेत् ।

पण्डितानां समाजेऽपण्डिता मौनं भजेयुः ।

कुमुदैः सुरभिणि हर्म्येऽण्वसेद् नयेथाः ।

* आ शब्द यजि कोपय २५१ के योप व्यंजन आवे तो ख ने

પ્રજાનામનુરજ્ઞનાય રાજાનો યતેરન્ ।
 સુવૃત્તાય નૃપતયે પ્રજા ન મુદ્ધેયુઃ ।
 યદિ હરિર્ધિમાર્ગાન્નિવર્તેત શોભનં ભવેત્ ।
 ધર્મે રતાઃ પ્રજ્ઞા હરિં પદ્યેયુઃ ।
 ઘત્સૌ માતુરાજ્ઞામનુદ્ધ્યેયાથામ્ ।
 ધૈર્યમબલમ્ભય શત્રુભિઃ સહ યુદ્ધ્યેથાઃ ।
 નારાયણાસ્થાલસ્યાહારિશ્ચ નિષ્પદ્યેત્ ।
 શિષ્યસ્યાવિનયં ગુરુર્ન સદ્દેત્ ।
 વિપતૌ ધીરો ન મુદ્ધેદ્ધર્મં વા ન પરિત્યજેત્ ।
 દૃષ્ટ્વામિ પુનરપિ પુણ્યાં ભાગીરથીમવગાદેવહીત્ય-
 વદ્ધ્રામં સીતા ।
 સંશ્રયાય પ્રાપ્તે મિત્રે પ્રથમસુકૃતાનિ સ્મૃત્વા ક્ષુભ્રોડપિ
 ન વિમુક્ષો ભવેત્ ।
 તૃષિતાય જલં િયદ્ધેદ્ધરેહીનસ્ય વાપદમ્ ।
 નીચૈરાલ્પ્યં ગિરિમધિવસેસ્તત્ર વિશ્રામહેતોઃ ।
 સૂર્યે તપત્યાવરણાય વૃદ્ધેઃ કલ્પેત્ લોકસ્ય કથં
 તમિસ્રા ।

ધેર પાછા આવો ત્યારે (તમારે બેએ) હાથ મગ ધોવા.
 માથુસોએ* નિત્રોને વિસરવા ન જોઇએ.
 (તુ) જો ડેર ખાય તો (તુ) મરી જાય.
 (બે) ચોપડીઓ (બે) હાથમાં ભેઈ જવાય.
 (તમારે બે જણાએ) ગુરૂ પાસે ન્યાયચાત્ર સ્થિપવું.
 અહીં ઝાડની છાયામાં (આપણે) બેસીએ.
 રાજાઓએ પ્રજાઓને ઇજ્ઞામાંથી બચાવવી.
 (આપણે) પરમેશ્વરને શુદ્ધ અંતઃકરણથી પૂજવો જોઈએ.

† પૃ. ૬૩ ની ટીપ ૬ જુઓ.

* આવા વાક્યમાં ગુજરાતીમાં કર્તા તૃતીયામાં આવે છે, પરંતુ સંસ્કૃતમાં કર્તા પ્રથમામાં જ રહે.

(તારે) મરીખ માણસોને ધન આપવું નોંધ્યે.

(તમારી) ફરજોમાં (તમારે) ચૂકવું નહિ.

માણસોએ કારણ વિના ગભરાવું નહિ.

માણસે બીજનું ધન *તકાસવું નહિ.

(બે) લુચ્ચાઓને મારવા એવું રાજ્યે ફરમાવ્યું.

(આપણે) દેશના રક્ષણમાં મરીએ, તો કર્તિ મેળવીએ.

સાક્ષીઓએ ઇન્સાફની કચેરીમાં હમેશાં સાચું બોલવું.

જો (હું) કાશી જાઉં, તો ધણી સંસ્કૃત પુસ્તકો લાવું.

જો (તમે) જૂઠું બોલો, તો ગુરૂઓ વડે શિક્ષા પામો.

(હું) શત્રુ સાથે લડું, (એવું વિચારીને) રાજા સિપા-
ઇઓને શહેર બહાર કોઈ ગયો.

જો (હું) ખરાબ કામ કરતો જોવાઉં તો, ગુરૂઓવડે ઠંડાઉં.

જો મરીખ બ્રાહ્મણો શહેરમાં બીખ માગે, તો તેઓ કાંઈ
ધન મેળવ.

(મારા) માતાપ પુત્ર યાય, એટલા માટે મેં બહેનોને બહુ
ધન આપ્યું.

વરવહુએ ફરરોજ ઘરમાં અગ્નિ પૂજવો નોંધ્યે.

માણસે ફરજ કરવામાં શ્રમને ગણ્યારવો નહિ.

શિષ્યોએ આચાર્યને નમવું નોંધ્યે.

વિદ્યોથી અડચણ આવેલી હોય, તો પણ તમારે શરૂ કરેલું
કામ તજવું નહીં.

સવાલ.

૧. હસ્તનબૂત અને વિધ્યર્થના પ્રત્યયો સરખાવો.

૨. વિધ્યર્થ શા શા અર્થમાં વપરાય છે ?

૩. મોસૂના સૂનો લોપ ક્યારે થાય છે ?

૪. નીચેના ધાતુનાં વિધ્યર્થરૂપ આપો:—

મૃ, ફૃજ, મિ+મન્ઝ, સૃજ, હ, હી, મૃગ્, સ્થા, જન,

પા (કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), ક (કર્મણિરૂપ), જનુ+મૂ

• ચતુર્થી વાપરો.

(કર્તારિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), મુચ્ (કર્તારિરૂપ અને કર્મણિરૂપ)
ઈ, ઈ.

ભાગ ૧૨ મો.

૫૧૮ ૨૯.

સર્વનામ.

સંસ્કૃતમાં મુખ્ય સર્વનામ આ છે:—સર્વ સર્વ, સધણું. તદ્
તે, યતદ્ આ, યદ્ ને, કિમ્ કોણુ અથવા શું, અસ્મદ્ હું
અથવા અમે, યુષ્મદ્ તું અથવા તમે, इदम् આ, અદસ્ આ
કે પેલું.

૧. આકારાંત સર્વનામના પ્રત્યયો આકારાંત નામના જેવા જ
છે, માત્ર નીચેના પાંચ પ્રત્યયો પુલ્લિંગમાં વિલક્ષણુ છે.

પ્ર. બહુ. ય. એક. પં. એક. પં. બહુ. સ. એક.

ઈ સ્મૈ સ્માત્ હિષામ્ સ્મિન્

સર્વ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સર્વઃ	સર્વૌ	સર્વે
દ્વિતીયા	સર્વમ્	,,	સર્વાન્
તૃતીયા	સર્વેળ	સર્વાભ્યામ્	સર્વૈઃ
ચતુર્થા	સર્વસ્મૈ	,,	સર્વેભ્યઃ
પંચમી	સર્વસ્માત્	,,	,,
ષષ્ઠી	સર્વસ્ય	સર્વયોઃ	સર્વેષામ્
સપ્તમી	સર્વસ્મિન્	,,	સર્વેષુ

૨. આકારાંત ત્રીલિંગ સર્વનામનાં રૂપ, આકારાંત ત્રીલિંગ
નામોનાં જેવાં જ, થાય છે; જે પ્રત્યયો વિલક્ષણુ છે, તે નીચે

આખ્યાં છે; એમાંના સામ્ સિવાય બાકીના પ્રત્યયો લાગનાં, આ ઋસ્વ થાય છે.

ચ. એક, પં. એ., ધ. એક, ધ. બહુ, ય. એક.

સ્વૈ સ્યાસ્ સ્યાસ્ સામ્ સ્યામ્

સર્વા ઋધિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સર્વા	સર્વે	સર્વાઃ
દ્વિતીયા	સર્વામ્	"	"
તૃતીયા	સર્વયા	સર્વાભ્યામ્	સર્વાભિઃ
ચતુર્થી	સર્વસ્વૈ	"	સર્વાભ્યઃ
પંચમી	સર્વસ્યાઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	સર્વયોઃ	સર્વાસામ્
સપ્તમી	સર્વસ્યામ્	"	સર્વાસુ

નપુંસકધિંગ.

પ્ર. તથા દ્વિ. સર્વમ્ સર્વે સર્વાણિ.

બાકીનાં ૩૫ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

૩. પુલ્લિંગમાં તદ્, પતદ્, યદ્, અને કિમ્, એ, સર્વ-નામોનાં ૩૫, ત, પત, ય, અને ક, એટલે આકારાંત હોય અને જેવાં ૩૫ થાય, તેવાં થાય છે. પરંતુ, તદ્ અને પતદ્નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે સ્ઃ* અને ષ્ઃ* થાય છે.

૪. ઋધિંગમાં આ સર્વનામોનાં ૩૫, અનુક્રમે તમ્, પતા, યા, અને કા, એટલે આકારાંત હોય ને જેવાં ૩૫ તેઓનાં થાય તેવાં થાય છે. પંતુ, તદ્, અને પતદ્નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે સ્તા અને ષ્તા થાય છે.

* વાક્યમાં સ્ઃ અને ષ્ઃ પછી કોઈપણ વ્યંજન આવેતો, તેમના વિસર્જનો અથવા સ્ત્રો હોય થાય છે ૩.-સ પુલ્લિંગ: ઇત્યાદિ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
નપુંસકલિંગ	તદ્	તે	તાનિ
પ્રથમા અને	પતદ્	પતે	પતાનિ
દ્વિતીયા.	યદ્	યે	યાનિ
	કિમ્	કે	કાનિ

આક્રીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

૫. ત્રણે લિંગમાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચનમાં, તૃતીયાના એક-વચનમાં, અને પછી સપ્તમીના દ્વિવચનમાં, પતને બદલે વિકલ્પે **પન** વપરાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
દ્વિતીયા	પતમ્ કે પનમ્	પતૌ કે પનો	પતાન્ કે પમાન્
તૃતીયા	પતેન્ કે પનેન્		
પછી-સપ્તમી	પતયોઃ કે પનયોઃ		
	સ્ત્રીલિંગ.		

દ્વિતીયા	પતાન્ કે પમામ્	પતે કે પને	પતાઃ કે પનાઃ
તૃતીયા	પતયા કે પનયા		
પછી-સપ્તમી	પતયોઃ કે પનયોઃ		

નપુંસકલિંગ.
દ્વિતીયા પતદ્ કે પનદ્ પતે કે પને પતાનિ કે પમાનિ
તૃતીયાનું એકવચન તથા પછી સપ્તમીનું દ્વિવચન પુલ્લિંગ પ્રમાણે થાય છે.

શબ્દો.	
અક્ષર વિશે. સ્થિર, નિત્ય, અ- વિકારી, જેમાં ફેરફાર થતો નથી તેવું.	અટલી સ્ત્રી. જંગલ. મનઃકર્મ આત્મને. ગ. ૧૦. માગલું, પ્રાર્થના કરતી.
અનિષ્ઠ વિશે. અખિલ, બધું, સમગ્રું.	અલ્પ વિશે. અલ્પ, નાનું. અવદાત વિશે. સ્વચ્છ, મોટું.

આત્મજ પુ. દીકરો.
 આયાસ પુ. પ્રયત્ન, શ્રમ.
 ઇષ્ટ વિશે. ઇષ્ટ, ઇચ્છેલું, આહેલું.
 કપિલ પુ. એક ઋષિનું નામ.
 કાશ્ચન ન. સોનું.
 કુલીન વિશે. કુળવાન, ખાનદાન.
 ગુણજ્ઞ વિશે. (ગુણ ગુણ અને જ્ઞા જાણવું.) ગુણ જાણનાર, કદંદાન.
 ગૈ ગ. ૧. પરસ્મૈ. ગાવું.
 ચારુ વિશે. સુંદર.
 ચૌર્ય ન. ચોરી.
 જાલમ પુ. લુચ્ચો, ઠગ.
 દક્ષિણા સ્ત્રી. દક્ષિણા.
 દર્શનોચ વિશે. દેખાવડું, ખુબ-સુરત.
 દિશ્ * સ્ત્રી. દિશા.
 દુરાપ વિશે. મુસ્કેલીથી મળી શકે એવું.
 દુર્ગા સ્ત્રી. દુર્ગા, દેવીનું નામ.
 દેવાયતન ન. દેવળ, દેવાલય.

ઘાવાપૃથિવી (સ્ત્રી. દિવચન.)
 આકાશ અને પૃથ્વી.
 નાટ્ ગ. ૧૦. ઉભય. નાટક કરવું, બજવવું.
 નિષ્ણાત વિશે. પ્રવીણ, હોશિયાર.
 પુરાણ ન. પુરાણ.
 પૂત (પૂ નો કર્મણિભૂત ક.)
 પવિત્ર, શુદ્ધ કરાયેલું.
 પ્રપન્ન (પ્ર+પદ્+તું ક. જૂ. કૃ.)
 યુક્ત, જોડાયેલું.
 પ્રયાગ ન પ્રયાગ, અલ્લાહાબાદ.
 મહાવિદ્ બ્રહ્મને જાણનાર, તત્ત્વ-જ્ઞાની.
 મહત્ + વિશે. મોટું, મહાન.
 મહિષાસુર પુ. પાડાના આકારનો એક દૈત્ય.
 મેદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.
 રાજપુત્ર પુ. રાજપુત્ર.
 રાક્ષી સ્ત્રી. રાણી.
 રોદન ન. રોદન, રડવું તે.
 વિસ્ત ન. દોહત, ધન.

● વ્યંજનથી શરૂ થતા પ્રત્યય આવે ત્યારે તેમજ પ્ર. એકવચનમાં વિશ્વ શબ્દના ચૂના ક્ કે ગ્ થાય છે. અઘોષ વ્યંજનની પહેલાં ક્ થાય છે, અને ઘોષની પહેલાં ગ્ થાય છે. (પૃ. ૨૭ ની ટીપ ે જુઓ.)

† ચસ્ અને ઇયસ્ કે પયસ્ જેને છેડે આવે છે એવાં નામની માફક પુહિંગનાં પ્રથમ પાંચ રૂપમાં, અને નપુંસકલિંગના પ્ર., સં, અને દ્વિ.ના બ. વ. માં મહત્ શબ્દનો ઉપાત્ત્ય ઐ, દીર્ઘ થાય છે, અને અત્ય વાની પહેલાં ન્ મૂકવામાં આવે છે. સમાસના પૂર્વ ભાગમાં મહા રૂપ ચલ્ કરીને વપરાય છે.

विश्रुत (विश्रुतोऽर्भुषित
कृतं) आक्षेप आभेक्षे.
अक्षेप विशेष. विश्वास राभवा-
योऽयः.

श्रुतिमत् विशेष. वेद शास्त्रादौ, विद्वान्.
सगर पु. सूर्यवंशी राजानुं ताम्.
साध्य विशेष. भवे तेषुं, क्षम्य.
सामर्थ्यं न. सामर्थ्यं, ज्ञेय.

वाक्याः.

क्रोड्वागतः ।
कस्यैतानि पुस्तकानि ।
कस्याः पुत्रा एते ।
यं पुरुषं द्योऽपश्यं तमेवाह-
यामि ।
सा बाला न किञ्चिद्वदत् ।
तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणाम-
यच्छम् ।
कस्मान्नागराहृत आगतः ।
एतेषां यद्यदिष्टं तत्तत् क्रिय-
ताम् ।
याः कथाः पुराणेषु श्रूयन्ते
ता एवैते नादयन्ति ।
स एवैष प्रदेशो यस्मिन्नि-
यया सह चिरमवसम् ।
येनैतद्विहृतं जगन्निरमीयत
तस्मै नम ईश्वराय ।
तेषु तेषु शास्त्रेषु निष्णातैः
पण्डितैः सह राजाऽभाषत ।

कयोस्ते वाससी ।
ययात्मानं पूतं मन्यते वसिष्ठ-
स्तामदन्धर्ती वन्दस्व ।
सर्वासु कलासु प्रावीण्यमुप-
गतो राजपुत्रः ।
यया महिषासुरो हतस्तस्यै
दुर्गायै नमः ।
ते नद्यौ प्रयागे संगच्छेते ।
याभ्यां चौर्यं कृतं तौ पुरुषौ
राजाऽदण्डयत् ।
एतस्यामटव्यां पुरा ब्रह्मविदो
मुनयो न्यवसन् ।
यैर्मेदिन्युराखाता ये च कपि-
लस्य कोपेन दग्धास्तान्
सगरस्यात्मजान् भगीरथो
गङ्गाया जलेनोद्धरत् ।

* किम् सर्वनामनां स्थाने चित् अथवा अपि प्रत्यय लङा-
न्वयी प्रसार्थं जतो रक्षीने अनिश्चयार्थं याय छ; ड. किञ्चित् (न.)
अर्थ; कश्चित् डार्ड, (५.) छ.

યાસાં વિવાહાઃ સ્વપુત્રૈઃ સહ
સમજાયન્ત તામિર્જનકસ્ય
કન્યાભિઃ પ્રપન્નો રાજા દશ-
રથોઽયોગ્યામગચ્છત્ ।

ન દુશ્યતેઽત્ર કોઽપિ રોદનં
નુ શ્રૂયતે ।

પુરા યામિ વસ્તૂનિ મહતા-
શ્રમેણ સાધ્યાન્વાર્ષસ્તાન્થ-
ધુના યન્ત્રાણાં સામર્થ્યાદિ-
ત્વેનૈવાયાસેન સાધ્યાનિ ।

કિં તયા છેન્વા ક્રિયતે ચત્વા
વુર્ધ્ન નોપલમ્યતે ।

યસ્યાસ્તિ વિસં સ નરઃ કુલીનઃ

સ પણ્ડિતઃ સ શ્રુતિમાન્ ગુણજઃ ।

સ યથ વક્તા સ ચ દર્શનીયઃ

સર્વે ગુણાઃ કાશ્ચનમાશ્રયન્તે ॥

આ (ય. વ.) કોણ છે ?

તેઓનો ધંધો શો છે ?

તે હરિની દીકરી છે.

તેનું નામ શું છે ?

સમે કોને એમ કહ્યું ?

તે જોવિત્તો બાઈ છે.

(હું) તે (છોકરા) સાથે

નિથાળે ગયો.

તેણે નારાયણને પેલા છોકરાઓ

સાથે રમતો જોયો.

તેના મિત્રોમાંથી તે કોને મંબારે

છે ?

તે નદીમાં માછલાં છે.

તે તેથી અનુસરાય છે.

જે તે ગામમાંથી આવેલા છે

તે માથુસો ક્યાં છે ?

જે દેશનો શુદ્ધ રાજા છે તે

દેશમાંથી તેઓ આવે છે.

પાસે=(પડોશમાં) જે દાસીઓ

હતી તેઓને રાણીએ તેણીને

માટે કુત્રો લાવવા ફરમાવ્યું.

મહારાષ્ટ્રીયોનો રાજા આ ધરમાં

રહ્યો.

તે છોકરિયોમાંથી કઈ (ય. વ.)

ગાય છે ?

અહિંઆં આ પુસ્તક કોનાવડે

મૂકાયું ?

આ અવિકારી આત્માના સામ-

ર્થવડે આકાશ અને પૃથ્વીને

આચરે અપાય છે.

તેઓ (એ)વડે મોટું કૃત્ય કરાયું

નથી.

તે અરણ્યમાં (હું) લાંબા વખત

સુધી રહ્યો.

કઈ દિશાએ પેલો હુઝો ગયો ?

પેલા દેવાલયમાં લક્ષ્મીની સુંદર મૂર્તિ છે.

હરિએ તેને વિશ્વાસ ન રખાય એવી વાર્તા કહી.

જે (માણસ) ને લક્ષ્મી શોધે છે

તે તે (લક્ષ્મી) ને મળવો

મુશ્કેલ કેમ હોય ?

સવાલ.

૧. નામનાં રૂપોથી સર્વનામનાં રૂપો શી વ્યાખ્યાનમાં જૂદાં પડે છે ?

૨. દર્શક, સંબંધાર્થ, અને પ્રત્યયાર્થ સર્વનામનાં મૂળ વ્યંજનાં છે, કે સ્વરાંત છે ? અને, તેમનાં રૂપો વ્યંજનાંત નામનાં કે સ્વરાંત નામનાં રૂપોને મળતાં છે ?

૩. વાક્યમાં સંધિમાં સ્ત્ર: અને ષષ્ઃ ના વિસર્ગનું શું થાય છે ?

૪. યદ્, તદ્, કિમ્ અને ષતદ્ નાં ત્રણે લિંગમાં, તથા મહત્ (પુલિંગ અને નપુંસકલિંગ) અને દિશ્નાં રૂપો લખો.

પાઠ ૩૦.

પહેલો તથા બીજો પુરૂષ સર્વનામ.

અસ્મદ્ (હું અથવા અમે.)

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા

અહમ્

આવામ્

વયમ્

દ્વિતીયા

મામ્ કે મા

„ કે નૌ

અસ્માન્ કે નઃ

તૃતીયા

મયા

આવામ્યામ્

અસ્માભિઃ

ચતુર્થા

મહમ્ કે મે

„ કે નૌ

અસ્મભ્યમ્ કે નઃ

પંચમી

મત્

આવામ્યામ્

અસ્મત્

ષષ્ઠી

મમ કે મે

આવયોઃ કે નૌ

અસ્માકમ્ કે નઃ

સપ્તમી

મયિ

આવયોઃ

અસ્માસુ

युष्मद् (तुं के तमे.)

प्रथमा	त्वम्	युष्मद्	यूयम्
द्वितीया	त्वाम् के त्वा	„ के वाम्	युष्मान् के वः
तृतीया	त्वया	युष्मभ्याम्	युष्माभिः
चतुर्थी	तुभ्यम् के ते	„ के वाम्	युष्मभ्यम् के वः
पंचमी	त्वत्	युष्मभ्याम्	युष्मत्
षष्ठी	तव के ते	युवयोः के वाम्	युष्माकम् के वः
सप्तमी	त्वयि	युवयोः	युष्मास्तु

शब्दाः.

अपराधलव पु. थोडा अपराध.
 अङ् म. १. परस्मै.
 रक्षय्य करवुं.
 आपेक्षित्व विशे.
 विश्वास नहि
 राखवालायक.
 आर्या श्री. मान
 आपवालायक श्री.
 उचित विशे. उ-
 चित, योग्य.
 अस्त्विज पु. यज्ञ
 करनेवाला.
 पतावृक्ष विशे. आ
 ज्ञातवुं.
 कारुणिक विशे.
 दयालु.
 शरणम् के वक्षम्+
 गम् शरणे जवुं,
 ताभे यवुं.

जेतु पु. जितनारा.
 ताडन न. मारवुं ते,
 मार.
 त्वर ग. १. आत्मने.
 त्वरा करवी, अ-
 धीरा यवुं.
 दासजन पु. दास,
 सेवक.
 दूरम् अव्यय. दूर.
 दैव न. दैव, दशा.
 नन्दिनी श्री. छोकरी.
 निमित्त न. निमित्त,
 कारण, यवुं.
 निष्फल विशे. नि-
 श्चय, व्यर्थ, इण.
 शङ्कित.

आ+पत् अनवुं.
 पर्याकुल विशे. गम-
 रायेको.
 पार ग. १०, डभय.
 पार जवुं, आणंगवुं
 प्रतनु विशे. थोडा,
 ढावुं.
 भूतार्थ पु. सत्य,
 वस्तुता.
 मति श्री. विचार,
 लागणी.
 मानिनी श्री. भद-
 मान भरेली श्री.
 शेषजाल न. बाह-
 णांनु टोणुं.
 रघुनाथ पु. रघु-
 आनो राज.

लव पु. वेश, भाग,	शिव न.कल्याण, सुप्.	साक्षिन् पु. साक्षी,
अंश.	सवितृ पु. सविता,	साहेदी.
वियोग पु. विशेष.	सूर्य.	सोमवासर पु.
		सोमवार.

वाक्ये.

नाहमपराधी ।
 रघुनाथः स्निह्यत्यावयोः ।
 कुत्रास्ति मे पुत्रकः ।
 भगवति त्वामहं वन्दे ।
 मास्मानवधीरय ।
 विष्णुर्वोऽवतु ।
 त्वया सहोपवनं गन्तुमि-
 च्छामि ।
 आर्यं कथयामि ते भूतार्थम् ।
 मद्यां धनं न यच्छसि ।
 शिषो वः शिषाय भवतु ।

बालकौ युवयोः पिता कास्ति ।
 पृथिवीं रक्षत्सु युस्मासु कुतो
 नो भयम् ।
 युष्मदधिगतां वार्तां सर्वेभ्यः
 शंसामि ।
 तस्य पीडां हर्तुमस्माभिश्चि-
 न्तित उपायो निष्फलो-
 ऽभवत् ।
 तव सुचरितं ममेव प्रतनु
 यतो न दीर्घं कालमावां
 सुखमन्वभवाव ।

त्वरते मम मनोऽध्ययनाय ।

अस्माकमश्व एषः ।

क गता ते माता ।

एतस्य वृत्तान्तस्य श्रवणेन पर्याप्तमावयोमनः ।

किं तव पापे रामेण मया वा पापं कृतमित्यपृच्छत्कुड्रो
 दशरथः कैकेयीम् । केन निमित्तेन तस्यैव त्वमनर्था-
 योषता ।

निषेधस्मात्स्वप्येतावृशो भवतः स्नेहः ।

मदता मेवजालमिव दैवेनास्माकं सर्वे ममोरथा निरस्ताः ।

●કમપરાધલ્લભં મયિ પદ્યસિ ત્યજસિ માનિનિ દાસજનં યતઃ ।

તેષાં વધૂસ્ત્વમસિ નન્દિનિ પાર્થિવાનાં

યેષાં કુલેષુ સવિતા ચ ગુરુર્વયં ચ ॥

યૂયં વયં વયં યૂયમિત્યાસીન્મતિરાવયોઃ ।

કિં જાતમધુના યેનં યૂયં યૂયં વયં વયમ્ ।

તું ડાહ્યો માણસ છે.

હું ભરૂંસાદાર માણસ નથી એમ

તું વહેમ લાવે છે ?

જ્યારે તમે પર્વત ચઢ્યા ત્યારે

તમારો ભોમિયો કોણ હતો?

તમને આ વાત કોણે કહી ?

મારો બાપ કાશી ગયો, અને

જ્યારે તે પાછો આવ્યો, ત્યારે

તે બહુ પુસ્તકો લાવ્યો, અને

મને તે આપ્યાં.

ત્યાં જે થયું તે અમને કહો.

મારી ચોપડી ક્યાં છે, એમ મે

તમને પૂછ્યું.

અમારાંથી છુટા પડવામાં દિલ-

ગીર થાઓ મા.

તારી મહેરબાનીથી અમે સઘળાં

સંકટો ઓળંગ્યાં.

તમારાવડે તે વખતે જે કરાયું,

તે મહેને વાદ છે.

સાક્ષિયોને મારાવડે સોમવારે
આવવાને હુકમ થયો.

જ્યારે તમે મારે ઘેર આવ્યા,

ત્યારે મેં તમને ધાન્યના ઢગલા

આપ્યા.

તું હરાવાયો એટલે તારા સિપા-

ધયો જિતનારને તાળે થયા.

અમે (એએ) ધણા ઋષીઓના

આશ્રમે ગયા.

આ પ્રુલો અમારા (એ) વડે

લવાયાં.

મારીપાસેથી તે વાર્તા તેને મળી.

તમે (એ) સઘળાં માણસોને

નિંદા છે.

હું તને આ બક્ષિસ આપું છું.

તારી પાસેથી ડાહ્યા માણસોના

માર્ગ મને જણાયો.

અપરાધ વિના યજ્ઞ કરનારાઓએ

મને માર્યો.

હે દયાળુ પિતા, અમે તારાં

છોકરાં ઉપર ગુસ્સે ન થા.

● આ ધણીનું સ્ત્રી પ્રત્યે કહેવું છે. જ્યારે કવંચી વેલ બની ગઈ, ત્યારે પુરૂરવે ઉન્માદમાં આમ કહ્યું છે.

† આ વસિષ્ઠનું સીતાપ્રત્યે બોલવું છે. રામ જના વંશમાં જન્મ્યા હતા, તે સૂર્યવંશી જાનઓનો વસિષ્ઠ પુરોહિત થાય.

અમો તેના મિત્રોથી તે દૂર
બટક્યો.
તારાવડે તે કુતરાને મારવામાં
આવ્યો તે અયોગ્ય કૃત્ય કરાયું.

તું પાળનાર છતાં, તારી પ્રજા
વિપત્તિ કેમ ભોગવી શકે ?
આપણામાં હરિ શ્રેષ્ઠ છે.

પાઠ ૩૧ મો.

અદસ્ આ કે પેલું, હદમ્ આ.

અદસ્ પુલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	પહુવચન.
પ્રથમા	અસૌ	અમૂ*	અમી
દ્વિતીયા	અમુમ્	"	અમૂન્
તૃતીયા	અમુના	અમૂમ્યામ્	અમીમિઃ
ચતુર્થી	અમુષ્મે	અમૂમ્યામ્	અમીમ્યઃ
પંચમી	અમુષ્માત્	"	"
ષષ્ઠી	અમુષ્ય	અમુયોઃ	અમીષામ્
સપ્તમી	અમુષ્મિન્	"	અમીષુ

* અદસ્નાં પુલિંગ ૩૫ શીખવાની હુકમી રીત:—એમ ધારે કે, અદસ્ને બદલે મૂળશબ્દ અદ છે; તેનાં સર્વ પ્રમાણે પુલિંગ ૩૫ કરો; એ ૩૫માં ઘૂને ઠકાણે મૂ મૂકો, અને સર્વનાં ઘૂમાં મળેલો સ્વર ને હ્રસ્વ હોય તો તેને બદલે ઊ મૂકો, અને દીર્ઘ હોય તો ઊ મૂકે; વળી, તે ૩૫માં પહુવચનનાં ન્યાં ય હોય, ત્યાં ઈ મૂકો; એટલે ઉપર લખેલાં ૩૫ થશે. તૃતીયાના એકવચનનાં અને પહુવચનનાં ૩૫ો અદેન અને અદૈઃ ન ધારતાં, અદના અને અદૈમિઃ ધારી બનાવવાં. સ્ નો ષ થવા બાબત પૂર્વે ને દીપ આપેલી છે, તે લાગુ પાડવી. આવીજ રીતે સ્ત્રી-લિંગમાં પણ મૂળ અવા ધારી સર્વાની પેઠે ૩૫ ઉપબવવાં.

ત્રીલિંગ.

પ્રથમા	અસૌ	અમૂ	અમૂઃ
દ્વિતીયા	અમૂમ્	"	"
તૃતીયા	અમુયા	અમૂમ્યામ્	અમૂભિઃ
ચતુર્થી	અમુષ્યૈ	"	અમૂમ્યઃ
પંચમી	અમુષ્યાઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	અમુયોઃ	અમૂષામ્
સપ્તમી	અમુષ્યામ્	"	અમૂષુ

નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દ્વિ.	અદઃ	અમૂ	અમૂનિ
બાકીનાં ૩૫ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.			

* દ્વિવચન પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	અયમ્	ઇમૌ	ઇમે
દ્વિતીયા	ઇમમ્	"	ઇમાન્
તૃતીયા	અનેન	આમ્યામ્	અભિઃ
ચતુર્થી	અસ્મૈ	"	અમ્યઃ
પંચમી	અસ્માત્	"	"
ષષ્ઠી	અસ્ય	અનયોઃ	અષામ્
સપ્તમી	અસ્મિન્	"	અષુ

ત્રીલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ઇયમ્	ઇમે	ઇમાઃ
દ્વિતીયા	ઇમામ્	"	"

*આ સર્વનામમાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચનમાં, તૃતીયાના એકવચનમાં, અને ષષ્ઠી તથા સપ્તમીના દ્વિવચનમાં, ત્રણે લિંગમાં પૂર્વે આપેલાં પદ્યોની અર્થેલાં ૩૫૦ પદ્યો વિકલ્પે વપરાય છે.

તૃતીયા	અનયા	આખ્યામ્	આભિ:
ચતુર્થી	અસ્યૈ	"	આખ્ય:
પંચમી	અસ્યા:	"	"
ષષ્ઠી	"	અનયો:	આસામ્
સપ્તમી	અસ્યામ્	"	આસુ

નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દિ. **ઈદમ્** **ઈમે** **ઈમાનિ**
બાકીનાં ૩૫ પુલિંગ પ્રમાણે.

શબ્દો.

અક્ષમા સ્ત્રી. અદેખાઈ, હરિદાઈ.
અથવા (અવ્યય) અથવા, કે,
કિંવા.

ઊર્વશી સ્ત્રી. એક અપ્સરા.
કવર્યં પુ. કંબુસ માથુસ.
કવીશ પુ. (કવિ અને રૂંચ
રાગ) કવિરાગ.

કિલ (અવ્યય) ખરેખર.

અલમ્+ક્ર શલ્યાગરવું.

ગર્તા સ્ત્રી. ખાડો.

ગૃધ્રરાજ પુ. ગીધ પક્ષિયોનો
રાગ જટાયુ.

છન્ન (છદ્નો કર્મણિભૂત કૃદંત)
છુપાવેલું, ઢાંકેલું.

જથ પુ. ઊતાવળ; ત્વરા.

કુઃચિત વિશે. દુઃખી, દિલગીર.

કુશ્ય વિશે. દશ્ય; દેખાય એવું.
દેવદાર પુ. દેવદાર.

દ્રુતમ્ (અવ્યય) જલદી, તરત.
પુત્રીકૃત વિશે. (પુત્ર દીકરા, અને
કૃત કરેલું.) દીકરા તરીકે
માનેલું, હાતક કરેલું.

પુરઃ (અવ્યય) સન્મુખ, આગળ.

પુષ્પધારિન વિશે. પુષ્પ ધારણ
કરનાર, ફુલવાળું.

પુર ગ. ૧૦૦ પૂરવું, ભરવું.

પ્રદેય વિશે દેવા યોગ્ય, લગ્નનાં
આપના યોગ્ય.

પ્રમથ પુ. ઉત્પત્તિ, ઉત્પત્તિસ્થાન.

પ્રિયતમા વિશે. સૌથી પ્રિય,
વહાલામાં વહાલી સ્ત્રી.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ (પ્રિયા વહાલી
અને પ્રવૃત્તિ ખખર) વહા-
લીની ખખર.

ભિક્ષા સ્ત્રી. ભિક્ષા.

મિત્ર વિશે. મીઠાણુ (સ્ત્રી.)

મદિરાક્ષી સ્ત્રી. મનોહર આંખ-
વાળી.

મધુકર પુ. મધ કરનારો, ભમરો.

રથ્ય પુ. ઘોડો.

ચિ+રમ્ પરસ્મૈ. થોભવું, અટકવું.

રીતિ સ્ત્રી. રીત.

લતાગૃહ ન. લતામંડપ, વેલનો
માંડવો.

ચરતનુ વિશે. સુંદર અંગવાળું;
ખુબસુરત.

વશા સ્ત્રી. પત્ની, સહચરી.

વાસ પુ. રહેઠાણુ.

ચિપ્રિય વિશે. અપ્રિય.

ચિપ્રિય ન. વાંક.

ઘીથિ સ્ત્રી. શેરી, રસ્તો.

ઘૃષભધ્વજ પુ. શિવ.

ઘ્યાસુચેય વિશે. અર્થ કરવાયોગ્ય

શિષાલય ન. શિવનું દેહેડું.

સંગત ન. સંગતિ, દોસ્તી.

સંગમ પુ. સંગમ, મેળાપ.

સંગમોત્સુક વિશે. મળવાને
આતુર.

સારજ્ઞ પુ. એક જાતનું પક્ષી.

સાહસ ન. સાહસકર્મ.

સીરત્ન ન. રત્નશ્પ સ્ત્રી.

સ્વાદુ વિશે. સ્વાદિષ્ટ.

વાક્યો.

इदमासनमलंक्रियतां भवता ।

मृगस्य जवस्याक्षमयेवामी रथ्या धावन्ति ।

अनया रीत्या व्यासुच्येयोऽयं ग्रन्थः ।

वत्स चिरमास्मात्साहसात् ।

अमू तौ तरु यौ द्वोऽपश्यम् ।

अस्मै विदुषे ब्राह्मणाय दक्षिणां प्रयच्छ ।

अनयोः कन्ययोः संगतं मे रोचते ।

इमं सारज्ञं प्रियाप्रवृत्तयेऽभ्यर्थये ।

● આ નીચાની જે જે વાક્યો ઉપર મૂકેલી છે, તે તે વાક્યો એક
સખતાં બોલેલાં છે. એ સખ થોતાની પ્રિય પત્ની સાથે એક કુળમાં
વિહાર કરતો હતો, તેવામાં કોઈ ચમત્કારી થોગે કરીને, તે સ્ત્રી બોલેલો

- + અયં સ તે તિષ્ઠતિ સંજ્ઞમોત્સુકો
વિશક્લેભીરુ યતોઽવધીરણામ્ ।
- † અર્મુ પુરઃ પશ્યસિ દેવદારં
પુત્રીકૃતોઽસૌ વૃષભધ્વજેન ।
- * હીરત્નેષુ મમોર્વશી પ્રિયતમા યુથે તવેયં વશા ।
* મધુકર મદિરાક્ષ્યાઃ શંસ તસ્યાઃ પ્રવૃત્તિમ્
વરતનુરથવાસૌ નૈવ વૃષ્ટા ત્વયા મે ।
* હંસ પ્રયચ્છ મે કાન્તાં ગતિરસ્યાસ્ત્વયા હતા ।
અસ્મિન્નેવ લતાગૃહે ત્વમભવઃ ।
અસ્યૈવાસીન્મહતિ શિખરે ગૃધ્રરાજસ્ય વાસઃ ।
મનોહરા અમી વૃક્ષા વૃદ્યન્તે પુષ્પધારિણઃ ।
અગચ્છદમુયા ધીધ્યા દાસ્યમ્ દુતમાનય ।

કૃતં કિમેભિસ્તવ વિપ્રિયં ય-

દનિષ્ટમેષામસિ કર્તુમુષતઃ ।

પાદાનમીષાં પ્રણતો યતોઽસૌ

ભદ્રં તતોઽમીભિરમુષ્ય કાર્યમ્ ।

પુર્યાં પુરાઽસ્યાં કિલ કાલિદાસો

નામ્નાઽભવદ્યો ન્યવસત્ કવીશઃ ।

યદિ પ્રસન્ના ભગવતીમં વરં યાચે ।

અસ્મિંલ્લોકેઽયત્ક્રિયતે તસ્ય ફલમમુષ્મિંલ્લોકેઽનુભૂયતે ।

લોપ થાય છે. તેની શોધમાં તે જ ગલનાં પણ પક્ષીને તેની ખબર પૂછે. ફરે છે. આ ચિન્હનું બીજું વાક્ય હાથી પ્રત્યે કહેલું છે.

+ કહાય મને એ અંગીકાર નહિ કરે એવી ધાસ્તી રાખતી કુમારિકા પ્રત્યે તેના પ્રિયતમનું આ બોલનું છે.

† શિવને વહાલા એક આઠ વિદ્યે, એક જાણું બીજા પ્રત્યે, આ કહેલું છે.

‡ હાલ બ્યંજન પછી જ આંબે હોય તો હાલનો જ થાય છે; પરંતુ, એ જ પછી જ આંબે હોય, તો જૂને બદલે અનુનાસિક જ થાય છે; અર્થાત્, જૂની પહેલાંના અક્ષર ઉપર અર્ધ અનુસ્વાર મૂકાય છે; તથા જૂને એમણે જ થાય છે.

यमिर्वचोभिः सान्त्वय मे दुःखितां मायाम् ।
हे सीते पुत्राविमोते ।

આ મારી ચોપડી છે.
આ માણસો પોતાના રાજની
જીતથી ખુશ થાય છે.
આ છોકરીઓ નૃત્ય શીખે છે.
આ ગામોમાં બહુ વિદ્વાનો છે.
હું આ આંખોએ દેખતો નથી.
આ ઝાડ ઉપર વાંદરો છે.
આ નદીઓમાં બહુ પાણી છે.
આ પર્વતો ઉપરથી બહુ પત્થરો
પડેલા છે.
મેં આ લાકડીયોવડે ચોરને
માર્યો.
મેં આ સ્ત્રીઓને શિવના દેહેરામાં
જોઈ.
આ નદિયોનાં ઉત્પત્તિસ્થાન હિ-
માલયમાં છે.
આ છોકરાઓને અને પેલી છો-
કરીયોને કેટલાક લાડુ આપો.
અમે પેલા પર્વતના શિખરપરથી
ઉતરતો વાહ જોયો.

મેં માઈ સોનું આ (બે) ચોરો
પાસેથી બંધાવ્યું.
રણસંગ્રામમાંથી દોડતા તે
સીપાઇને મેં જોયો હતો.
મુસાફર પેલા માર્ગથી ગયો.
મારીથી આ (બે) ખાડા પૂરો.
કંજુસ માણસની પાસેથી હું
બિદ્યાની આશા રાખતો નથી.
આ નદીથી રાજનો મેહેલ (બે)
કોરા છે.
તે સ્વાદિષ્ટ કેરી અને આપ.
આ હરણુવડે શો અપરાધ
કરાયો ?
આ (બે) નદીઓનો સંગમ
પવિત્ર છે.
આ વસ્ત્રવડે ઢંકાએલો હું અદૃશ્ય
થાઉં છું.
આ (બે) કન્યાઓ પણ લગ્નમાં
આપવા યોગ્ય છે.

સવાલ.

૧. કયાં સર્વનામનાં ૩૫ કેવળ વિભક્ષણ થાય છે ?
૨. અવસ્ અને હવમ્ ત્રિ., તથા અસ્મદ્ અને યુષ્મદ્નાં ૩૫ આપો.
૩. અવસ્નાં ૩૫ બનાવવાની હુંકી રીત લખો.
૪. હંત્ય વ્યંજન પછી કદ આવે તો સંધિ શી થાય ?

૫૧૪ ૩૨.

વિદ્વત્થં ચ નૃપત્થં ચ નૈવ તુલ્યં કદાચન
 સ્વદેશે પૂજ્યતે રાજા વિદ્વાન સર્વત્ર પૂજ્યતે ॥
 વરમેકો ગુણી પુત્રો ન ચ મૂર્ક્ષશતાન્યપિ ।
 યકચ્ચન્દ્રસ્તમો હન્તિ ન ચ તારાગણોઽપિ ચ ॥
 *યક્ષેનાપિ સુવૃક્ષેણ પુષ્પિતેન સુગન્ધિના ।
 વાસિતં તદ્વનં સર્વં સુપુત્રેણ કુલં યથા ॥
 ઉત્સવે વ્યસને ચૈવ દુર્ભિક્ષે શત્રુવિગ્રહે ।
 રાજદ્વારે શ્મશાને ચ યસ્તિષ્ઠતિ સ બાન્ધવઃ ॥
 દુર્જનઃ પ્રિયવાદી ચ નૈતદ્વિશ્વાસકારણમ્ ।
 મધુ તિષ્ઠતિ જિહ્વાયે હૃદયે તુ હલાહલમ્ ॥
 દુર્જનઃ પરિહર્તૈવ્યો વિચયાલંકૃતોઽપિ સત્ ।
 મણિના ભૂષિતઃ સર્પઃ કિમસૌ ન ભયંકરઃ ॥
 કુલીનૈઃ સહ સપર્કં પણ્ડિતૈઃ સહ મિત્રતામ્ ।
 જ્ઞાતિમિશ્ર સમં મેલં કુર્ષાણો ન વિનશ્યતિ ॥
 યો ધ્રુવાણિ પરિત્યજ્ય અધ્રુવં પરિવેશતે ।
 ધ્રુવાણિ તસ્ય નશ્યન્તિ અધ્રુવં નષ્ટમેવ ચ ॥
 પાદપાનાં ભયં વાતઃ પદ્માનાં શિશિરો ભયમ્ ।
 પર્વતાનાં ભયં વજ્રઃ સાધૂનાં દુર્જનો ભયમ્ ॥
 તસ્માત્સ્વવિષયે રક્ષા કર્તવ્યા ભૂતિમિષ્ણતા ।
 યજ્ઞેર્નાશ્વાપ્યતે સ્વર્ગો રક્ષણાત્પ્રાપ્યતે યથા ॥
 યથા ફલ્લાનાં પક્ષાનાં નાન્યત્ર પતનાઙ્ગયમ્ ।
 વર્ષં નરસ્ય જાતસ્ય નાન્યત્ર મરણાઙ્ગયમ્ ॥

ન મિતો મરણાદસ્મિ કેવલં દૂષિતં યશઃ ।
 વિશુદ્ધસ્ય હિ મૈ મૃત્યુઃ પુત્રજન્મસમઃ કિલ્લ ॥

* યક સર્વનામ છે, તેનાં સર્વ ભેદો ૩૫ થાય છે.

अपापानां कुले जाते मयि पापं न विद्यते ।
यदि संभाव्यते पापमपापेन च किं मया ॥

अर्थमनर्थं भावय नित्यं नास्ति ततः सुखलेशः सत्यम् ।
पुत्रादपि धनभाजां भीतिः सर्वत्रैवा विहिता रीतिः ॥
का तव कान्ता केस्ते पुत्रः संसारोऽयमतीव विचित्रः ।
कस्य त्वं वा कुत आयातस्तत्त्वं चिन्तय तदिदं व्रातः ॥
शत्रौ मित्रे पुत्रे बन्धौ मा कुरु यत्नं विग्रहसंधौ ।
भव समचित्तः सर्वत्र त्वं वाञ्छस्यचिराच्छदि सत्तत्त्वम् ॥

महता पुण्यपण्येन क्रीतेयं कायनौ*स्तवया ।
पारं दुःखोदधेर्गन्तुं तर यावन्न भिद्यते ॥

धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चिरं गेहिनी ।
सत्यं सूनुरयं दया च भगिनी व्राता मनःसंयमः ।
शय्या भूमितलं दिशोऽपि वसनं ज्ञानामृतं भोजन-
मेते यस्य कुटुम्बिनो वद सखे+कस्माद्भयं योगिनः ॥

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा
सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ
प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

* नौ श्रृण्वन्तां ३५. संधिना नियमे प्रभावे, पाठ २५ ने मयावे
आपैवा सामान्य प्रत्यये समाहवायी थाय छे.

+ आ शब्दनां ३६ अनियमित रीते थाय छे.

अस्ति ब्रह्माण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ती । तमवलोक्य सर्वे शृगालाश्चिन्तयन्ति स्म । यद्यं केनाप्युपायेन जियते तथास्माकमेतद्देहेन मासचतुष्टयस्य भोजनं भविष्यति । तत्रैकेन वृद्धशृगालेन प्रतिज्ञातम् । मया बुद्धिप्रभावादस्य मरणं साधयितव्यम् । अनन्तरं स वञ्चकः कर्पूरतिलकसमीपं गत्वा साष्टाङ्गपातं प्रणम्यावदत् । देव दृष्टिप्रसादं कुरु । हस्ती ब्रूते । कस्त्वम् । कुतः समायातः । सोऽवदत् । जम्बूकोऽहं सर्वैर्वनवासिभिः पशुभिर्मिलित्वा भवत्सकाशं प्रस्थापितो यन्निना राज्ञाऽवस्थातुं न युक्तं, तदन्नाटवीरा-
ज्येऽभिषेक्तुं भवान्सर्वस्वामिगुणोपेतो निरूपितस्तद्यथा लम्बवेला न विचलति तथा कृत्वा सत्वरमागम्यतां देवेन । इत्युक्त्वोत्थाय चलितः । ततोऽसौ राज्यलोभाकृष्टः कर्पूर-
तिलकः शृगालवर्त्मना धावन् महापङ्के निमग्नः । ततस्तेन हस्तिनोक्तं सखे शृगाल किमधुना विधेयम् । पङ्के निप-
तितोऽहं जिये परावृत्य पश्य । शृगालेन विद्वस्योक्तम् । देव मम पुच्छकावलम्बनं कृत्वोतिष्ठ । यन्मद्वचसि त्वया प्रत्ययः कृतस्तदनुभूयतामशरणं दुःखम् ।

સંસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ.

અ.

અકાલ (અ+કાલ) પુ. અયો-

ગ્ય વખત.

અક્ષમા સ્ત્રી. અદેખાઈ; હરી-
ફાઇ.

અક્ષર વિશે. પુ. ન. બહુલાય
નહિ એવું; અવિકારી; સ્થિર;
નિત્ય.

અસ્થિલ વિશે. પુ. ન. બધું,
સધળું.

અગદ પુ. ઝોસડ.

અગ્નિ પુ. અગ્નિ, દેવતા.

અગ્ર ન. અગ્ર, ટોચ.

અઠ્ઠલ પુ. ઇંચેજ.

અઠ્ઠલમૂમિ સ્ત્રી. ઇંચાંડ.

અચિરાત્ (અવ્યય) જલદી.

અજ પુ. બકરો.

અજ્ઞાન ન. અજ્ઞાન.

અટ્ ગ. ૧, પરરમૈ. આટે
મારવો, બટકવું, બમવું.

અટવી સ્ત્રી. જંગલ, વન.

અતઃ (અવ્યય) આથી, તેથી.

અતિથિ પુ. પરાણો.

અતીષ (અવ્યય) અત્યંત.

અત્યય પુ. નાથ; જવું તે.

અત્ર (અવ્યય) અહિં.

અથવા (અવ્યય) અથવા, કે,
કિંવા.

અટ્ ગ. ૨, પરરમૈ. ખાવું.

અથ (અવ્યય) આજ.

અઘમર્ણ પુ. કરજદાર; દેવાદાર.

અઘર્મ પુ. પાપ.

અધિપતિ પુ. અધિપતિ, ઉપરી.

અધુના (અવ્યય) હવેથી.

અધ્યયન ન. અધ્યયન, અભ્યાસ.

અધ્યુષિવત્ વિશે. વસેલું, રહેલું.

અધુષ વિશે. અનિશ્ચિત.

અધ્વસ્વેદ પુ. (અધ્વન પુ.
રસ્તો, અને સ્વેદ પુ. થાક)
મુસાફરીનો થાક.

અનન્તરમ્ (અવ્યય) પછી.

અનર્થ પુ. અનર્થ, અનિષ્ટ.

અનલ પુ. અગ્નિ.

અનિષ્ટ ન. સંકટ, અનિષ્ટ, દુઃખ.

અનુજીવિન વિશે. ચાકરી કર-
નાર, ચાકર, સેવક, આશ્રિત.

અનુજ્ઞા સ્ત્રી. પરવાનગી, રજા.

અનુરજન ન. મનોરંજન, પ્ર-
સન્નતા.

અનુરાગ પુ. પ્રીતિ.

અનુષ્ઠાન ન. કરવું તે; કૃત્ય;
કામ.

અનૃત ન. અસત્ય, જૂઠું.

(વિશે.) અસત્ય, જૂઠું.

અનેકશસ્ત્ર (અવ્યય) વારંવાર.

અન્તઃકરણ ન. અંતઃકરણ.

અન્તઃપુર ન. જનાનખાતું.

અન્તરાત્મન પુ. અંદરનો જીવ,
આત્મા.

અન્ન ન. અન્ન.

અન્યત્ર (અવ્યય) અન્ય-ખીજે
ઠેકાણે.

અપણ્ડિત પુ. પણ્ડિત નહીતે, મૂર્ખ.

અપરાધ પુ. અપરાધ, વાંક, ગુન્હો.

અપરાધલક્ષ પુ. થોડો અપરાધ.

અપરાધિન્ વિશે. અપરાધી.
ગુન્હેગાર.

અપાય પુ. અપાય, તુકશાન,
હરકત.

અપિ (અવ્યય) વળી, પણ.

અપ્રિય વિશે. પુ. ન. અપ્રિય.

અભિધાન ન. નામ.

અભિમૂત [અભિ (ઉપ.)+ મૂત
જૂ. કૃ.] હરાયણું, જિતાયણું.

અભિરુચિ સ્ત્રી. રુચિ, ઇચ્છા.

અભિલાષ પુ. આહના. ઇચ્છા.

અભિષેક પુ. અભિષેક.

અભિષેકતુમ્ [અભિ (ઉપ.)+
સિચ્છનો હે. કૃ.] અભિષેક
કરવાને, રાજા બનાવવાને.

અમૂમિ સ્ત્રી. અવિષય, અજોયર.

અમ્યુદય પુ. ઉદય, ચઢતી.

અમરાવતી સ્ત્રી. ઇંદ્રની રાજધાની.

અમાત્ય પુ. પ્રધાન.

અમ્બર ન. આકાશ.

અયોધ્યા સ્ત્રી. અયોધ્યા.

અરણ્ય ન. અરણ્ય, જંગલ.

અરિ પુ. શત્રુ.

અરુન્ધતી સ્ત્રી. વસિષ્ઠ ઋષિની સ્ત્રી.

અર્ઘ્ય ન. અર્ઘ્ય, પૂજાનો સામાન.

અર્ચન ન. પૂજા, અર્ચા.

અર્જુન પુ. અર્જુન.

અર્થ ગ. ૧૦, આત્મને.-(પ્ર
અથવા અભિ ઉપસર્ગ સાથે)
પ્રાર્થના કરવી, વિનવવું.

અર્થ પુ. પૈસો, ધન, વસ્તુ, બનાવ.

અર્હ ગ. ૧, પરસ્મૈ. લાયક થવું.

અલંકાર પુ. અલંકાર, ધરણું.

અલકૃનીય વિશે. ન ઓળં-
ધાય એવું.

અલમ્ (અવ્યય) પૂરતું, બસ.
(તૃતીયા વિભક્તિ સાથે વપ-
રાય છે.)

અલિ પુ. ભમરો.

અલ્પ વિશે. પુ. ન. અલ્પ, નહાતું.

અવ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. રક્ષવું.

અવકાશ પુ. અવકાશ, જગ્યા.

અવચય પુ. જયો, એકઠું કરવું તે.

અવતરત્ [અવ (ઉપ.)+વૃ

अ. १, ५२२भै. नो. व. कृ.]
 उतरतु.
 अवदात विशे. पु. न. २५२७, ७२२.
 अवधीरणा स्त्री. अवध्या.
 अवन्ती स्त्री. उवन्तिनी.
 अवलोक्य [अव (७५.)+लोक
 नो. संबंधक भू. कृ.] अव-
 लोकन करीने, जेधने.
 अवस्तु न. वस्तु नही ते,
 भित्ति पदार्थ.
 अवस्त्वारोप पु. भित्ति पदा-
 र्थनी कल्पना.
 अविचलित (अ+विचलित,
 वि+चल् नो. भूत कृ. त.)
 स्थिर; ठावेयावे नहीं जेवुं.
 अविश्वास्य विशे. पु. न. वि-
 श्वास भूकवाने नासायक,
 अत्युद्धासदार.
 अशरण विशे. पु. न. जेनुं
 शरण (रक्षण) करनार नथी
 ते; अनाथ.
 अश्मन पु. पत्थर.
 अश्रु न. अश्रु, आंसु.
 अश्व पु. अश्व, घोडा.
 अश्वपति पु. विशेष नाम.
 अस् ग. २, ५२२भै. होवुं.
 अस् ग. ४, ५२२भै. ईंकवुं.
 प्र ७५. + अस्=मास् ईंकवुं.
 निर् ७५. + अस्=निरस् वि-
 भेदवुं.

असंख्येय विशे. पु. न. अ-
 संख्य; अगणित.
 असत्य न. असत्य, झूठ.
 असारता स्त्री. निरूपयोग.
 असि पु. तलवार.
 असुर पु. (अहुं)असुर, दैत्य.
 अस्त्र न. अस्त्र, यमकारी हथियार.
 अहित न. हित नही ते, तु-
 कथान, धन.

आ.

आकाश पु. न. आकाश.
 आङ्गलभौम पु. धर्म.
 आचार पु. आचार, बाल,
 योग्य वर्तण्डक.
 आचार्य पु. आचार्य, गुरु.
 आज्ञा स्त्री. आज्ञा, हुकम.
 आताप पु. तडका.
 आत्मज पु. दीकरी.
 आत्मजा स्त्री. दीकरी.
 आत्मन् पु. आत्मा, पोते.
 आत्मीय विशे. पु. न. पोतानुं.
 आदर पु. आदरसत्कार.
 आदेश पु. हुकम.
 आध्यात्मिक विशे. पु. न.
 आध्यात्मिक.
 आध्यात्म न. ध्यान.
 आप् भेगवुं; प्र के अव ७५-
 सर्ग साये, भेगवुं, पामवुं;
 -वि ७५सर्ग साये, व्यापवुं.

आपद् स्त्री. आपत्ति, आदित.
आम्र न. केरी.

आयास पु. प्रयत्न, श्रम.

आयुष्मत् विशेष. पु. न. लांछा
आवरणवाणुं.

आरम्भ पु. आरंभ, शुरुआत.

आराधन न. आराधना, भजे-
रूपान्ती भेजवती ते.

आरोप पु. आरोप.

आरोपण न. रोपणं ते, वाचणं ते.

आर्य पु. आर्य, आर्यद्वार माणुस.

आर्या स्त्री. शास्त्री स्त्री.

आवरण न. आच्छादन, अंत-
राय, ढांकणं ते.

आशा स्त्री. आशा.

आशीर्वाद पु. आशीर्वाद.

आश्रम पु. आश्रम, भठ.

आसन न. आसन.

आह्लादक विशेष. पुशकारक.

इ.

इच्छा स्त्री. छच्छा.

इति (अव्यय) धति, अेम.

इत्थम् (अव्यय) अेवी रीते.

इन्तु पु. अंद्र.

इन्द्र पु. धंद्र.

इन्द्राणी स्त्री. धंद्रणी स्त्री.

इन्धन न. अणतणु.

इष (अव्यय) पेठे, जण्णे.

इष् [इच्छ] ग. ६, पररमै.
छच्छणुं.

इष् ग. ४. पररमै.—अनु (उप.)
साथे, शोधणुं.

इष्टु पु. तीर.

इष्ट (इष् नो लू. कृ.) छष्ट,
छच्छणुं.

इह (अव्यय.) अहिंआ.

ई. ईश्व ग. १, आत्मने, जेणुं;—
अप उपसर्ग साथे, आशा

राभवी;—प्रउपसर्ग साथे, पे-
अणुं, तपासणुं;—परि उप. साथे,
परीक्षा लेवी;—उपउपसर्ग साथे,
उवेअणुं, अेदरकार रहणुं.

ईश्वर पु. धश्वर, परमेश्वर.

उ.

उक्त (वच् नो लू. कृ.) कहेलुं,
जोबेलुं.

उचित विशेष. पु. न. उचिण,
जोग्य.

उच्चैस् (अव्यय) उंचेथी.

उज्जयिनी स्त्री. अेक नमरीनुं
नाम.

उज्जलम् (अव्यय) अण-
काटथी, प्रकाशित रीते.

उच्छ ग. ६. पररमै. वीणुणुं.

उटज पु. अुं पडुं.

उत (अव्यय) के, अथवा.

उत्कण्ठा स्त्री. उत्कंठा, छच्छा.

ઉત્ક્રાંત [ઉદ્ (ઉપ.) + ક્રન્
નો ભૂ. કૃ.] ખોદેલું.

ઉત્થાય [ઉદ્ (ઉપ.) + ય્થા નો
સંપ્રધક ભૂ. કૃ.] ઉઠીને.

ઉત્સન્નવર્તિન્ વિશે. પુ. ન.
(ઉત્સન્ન પુ. ખોળો.) ખો-
ળામાં ખેડેલું.

ઉત્સવ પુ. ઓત્સવ.

ઉત્સાહ પુ. ઉત્સાહ.

ઉદક ન. ઉદક, પાણી.

ઉદધિ પુ. સમુદ્ર, ઠરિયો.

ઉદ્ગમ પુ. ઉદ્ભવવું તે, દેખાવ.

ઉદ્ધત (ઉદ્ ઉપ. + હન્ નો
કર્મણિ ભૂત કૃદંત.) ઉદ્ધત,
ગર્વિષ્ઠ, તોછડો.

ઉદ્ભવ પુ. ઉદ્ભવ, જન્મ

ઉદ્યત (ઉદ્ + યમ્ નો કર્મણિ
ભૂ. કૃ.) તૈયાર, તત્પર.

ઉદ્યમ પુ. ઉદ્યમ

ઉદ્યમસમ વિશે. પુ. ન. (સમ
વિશે. જેવું) ઉદ્યમ જેવું.

ઉદ્યાન ન. વાડી.

ઉદ્યોગ પુ. ઉદ્યોગ.

ઉપકાર પુ. ઉપકાર.

ઉપદેશ પુ. ઉપદેશ.

ઉપજન ન. આગ, વાડી.

ઉપહાર પુ. ખેટ.

ઉપાનહ ઓ. બેડો, ખાસકું.

ઉપાય પુ. ઉપાય.

ઉપાલમ્મ પુ. ઠપકો.

ઉર્વશી ઓ. વિશેષ નામ.

ઋ.

ઋજુતા ઓ. પ્રમાણિકપણું.

ઋતુપર્ણ પુ. વિશેષ નામ.

એક રાત્રી.

ઋત્વિજ્ઞ પુ. યજ્ઞ કરનારો.

ઋધ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ.-સમ્
(ઉપ) સાથે, આપાદ થવું.

ઋષિ પુ. ઋષિ.

ઋવ્યશૃંગ પુ. રામનો બનેલી.
ષ.

એક સર્વ. એક.

પતાવૃશ વિશે. પુ. ન. આ
જાતનું, આવું.

પલાપુર ન. શહેરનું નામ. વેરળ.

પવ (અવ્યય) નક્કી, જ.

પવમ્ (અવ્યય) એ પ્રમાણે.
ઓ.

ઓદન પુ. ભાત.

ઑ.

ઔષધ ન. ઔષધ, ઓસડ.
ક.

કચ્ચુકિન્ પુ. કચુકી. અંત:-
પુરનો વડો અધિકારી.

કટ પુ. સાદડી.

કણ્ટક પુ. કટિ.

કણ્ઠ પુ. કંઠ.

કત્થ ગ. ૧, આત્મને. વખા-

શુવુ, ખુશામત કરવી.
 કથ્ ગ. ૧૦, કથન કરવું, કહેવું.
 કથમ્ (અભ્યય) કેમ, શી રીતે.
 કથા સ્ત્રી. કથા, વાત.
 કવર્ય પુ. કંબુસ માણસ.
 કદા (અભ્યય) ક્યારે ?
 કનીયસ્ વિશે. વધારે નહાનું, નહાતું.
 કન્યા સ્ત્રી. કન્યા, કુમારિકા.
 કપટ ન. કપટ.
 કપિ પુ. વાંદરો.
 કપિલ પુ. એક ઋષિનું નામ.
 કપોલ પુ. ગાલ.
 કવરી સ્ત્રી. અંબોડો, વેણી.
 કમ્પ ગ. ૧, આત્મને. કંપવું, હાલવું.
 કમલ ન. કેમલ.
 કર પુ. હાથ.
 કરમક પુ હાથીનું બચ્ચું.
 કર્ણ પુ. કાન, કર્ણુ રાજા.
 કર્તવ્ય ન. કર્તવ્ય.
 કર્તુ વિશે. પુ. ન. કર્તા, કરનાર.
 કર્પૂરતિલક પુ. વિશેષનામ.
 કર્પૂરતિલકસમીપમ્ કર્પૂરનિ-
 હાકની પાસે.
 કર્મન ન. કર્મ, કામ.
 કલક પુ. કલ્ક, કાષ.
 કલહ પુ. કલહ, કથ્થો, કંકાસ.
 કલા સ્ત્રી. કળા.

કલિ પુ. કળિ, ટોટો.
 કલ્યાણ ન. કલ્યાણ.
 કવિ પુ. કવિ.
 કવીશ પુ. (કવિ અને ર્શ
 પુ. રાજા) કવિરાજ.
 કાશ્ચન ન. સોનું.
 કાન્તા સ્ત્રી. વહાલી, વહુ.
 કાન્તિ સ્ત્રી. કાંતિ, શોભા.
 કામ પુ. પ્રમ્દા.
 કારણ ન. કારણ.
 કારાગૃહ ન. કારાગૃહ, કેદખાનું, જેલ.
 કારુણિક વિશે. પુ. ન. કરુણા-
 યુક્ત, દયાળું.
 કારુણ્ય ન. કરુણા, દયા.
 કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહીનો.
 કાર્ય ન. કાર્ય, કામ.
 કાલ પુ. કાળ, વખત.
 કાશ્ ગ. ૧, આત્મને.—પ્ર (ઉપ.)
 સાથે, પ્રકાશવું, ચળકવું
 કાષ્ટ ન. કાષ, લાકડું.
 કાસાર પુ. તળાવ,
 કિઝર પુ. ચાકર.
 કિન્તુ (અભ્યય) પરંતુ, પણ.
 કિરિ પુ. શુંડ
 કિલ (અભ્યય) ખરેખર.
 કીચક પુ. વિરાટ રાજાનો સેનાપતિ.
 કીર્તિ સ્ત્રી. કીર્તિ.

कुटुम्बिन पु. कुटुम्बानुं भाष्यस.
कुण्ठित (कुण्ठ नो भू. कृ.)

आटकावायलुं, भणायलुं.

कुतः (अव्यय) कथांती.

कुत्र (अव्यय) कथां.

कुप् ग. ४, परस्मै. कोप क-
रवो, गुरसे यवुं.

कुमारी स्त्री. कुंवारी, कुमारीका.

कुम्भकार पु. कुम्भार.

कुरु पु. (पङ्.) ऐक देशतुं नाम.

कुर्वन् (कृ नो परस्मै. व. कृ.)
करतुं.

कुर्वाण (कृ नो आत्मने. व.
कृ.) करतुं.

कुलीन विशेष. कुणवान.

कुश पु. रामना पुत्रतुं नाम.

कुशलिन विशेष. कुशल, सुखी.

कुस् ग. ४, परस्मै. ओटवुं.

कुसुम न. फूल.

कूप पु. कुपो.

कूर्म पु. काययो.

कृ करवुं, -अधि उपसर्ग साथे,
आधकार आपवो; ठराववुं;

अलम् + कृ अलङ्कृत करवुं,
शृङ्गारवुं.

आविस् + कृ (आविष्कृ)

देखाडवुं, अताववुं.

कृत (कृ नो भू. कृ.) करायलुं.

कृतज्ञता स्त्री. कृतज्ञता.

कृति स्त्री. कृत्य, काम.

कृते (अव्यय) भाटे, साइ, वास्ते

कृपा स्त्री. कृपा, महेरपानी.

कृष् ग. १, परस्मै. अथवा ग.

६, उभय. आकर्षण करवुं; जेडवुं,

कृषीबल पु. जेडत.

कृष्ण पु. कृष्ण.

कलृप् ग. १. आत्मने. समर्थ यवुं.

केवल विशेष. पु. न. केवल.

केवलम् (अव्यय) केवल, मात्र.

कैकेयी स्त्री. दशरथ राजनी ऐक
स्त्रीतुं नाम.

कोश पु. अंश.

कौमुदी स्त्री. यंदनी.

कौशल न. कुशलता, हाशियारी,
प्रवीणता.

कौशाम्बी स्त्री. ऐक शहर.

कौशिक पु. कुश गोत्रनो पुंश.

क्रमेण (क्रम शब्दनी. तृतीयानुं
ऐकवयन) धीमे धीमे, आस्ते.

क्रीड ग. १, परस्मै. क्रीडा करवी,
जेडवुं, रमवुं.

क्रीडा स्त्री. क्रीडा, रमत.

क्रीत (क्री नो भू. कृ.) विक्रयक-
राथी बोधेयलुं, अरीहायलुं.

क्रुध ग. ४. परस्मै. कोध करवो,
गुरसे यवुं.

क्रोध पु. कोध.

ક્રોશ પુ. ક્રોશ, ગાઉ.

ક્રોશ પુ. ક્રોશ, કુઃખ.

ક (અવ્યય) કયાં ?

ક્ષમ્ ગ. ૧, આત્મને. ક્ષમા કરવી; માફ કરવું. ખમવું.

ક્ષમ્ (ક્ષામ્) ગ. ૪. પરસ્મે. ક્ષમા કરવી; માફ કરવું.

ક્ષમા સ્ત્રી. ક્ષમા, માફી.

ક્ષયિન્ વિશે. પુ. ન. ક્ષય થતું, ઓછું થતું.

ક્ષલ્ (ક્ષાલ્) ગ. ૧૦, ધોવું.

ક્ષલ્ ગ. ૧૦, - (પ્ર ઉપ. સાથે) પખાળવું, ધોવું.

ક્ષિ (ક્ષય્) ગ. ૧, પરસ્મે ક્ષય થવો, ધસાધ જવું.

ક્ષિપ્ ગ. ૬. ઉભય. ફેંકવું.

ક્ષુદ્ર વિશે. ક્ષુદ્ર, પુચ્છ, હલકું.

ક્ષુદ્ર ગ. ૪, પરસ્મે. ખળખળવું, ગભરાવું.

ક્ષુધિત વિશે. પુ. ન. ક્ષુધિત; ભૂખ્યો.

ક્ષેત્ર ન. ક્ષેત્ર, ખેતર.

ક્ષેત્રગામિન્ વિશે. પુ. ન. તીર્થ ભણી જવું.

ક્ષ.

ક્ષણ પુ. લગડો માણસ.

ક્ષણ પુ. ખડગ, તરવાર.

ક્ષન્ ગ. ૧, ઉભય. ખણવું,

ખોદવું-ઉણ સાથે, ખોદવું.

ક્ષનિત્ર ન. કોદળો.

ક્ષલ પુ. છુચ્ચો.

ગ.

ગક્ષા સ્ત્રી. ગંગા નદી.

ગચ્છત્ (ગમ્ ગ. ૧, પરસ્મે.

નો વ. ફ.) જવું.

ગજ પુ. હાથી.

ગણ્ ગ. ૧૦. ગણવું, ધારવું, ગણકારવું.

ગત્ (ગમ્ નો ભૂ. ફ.) ગયેલું.

ગતિ સ્ત્રી. ગતિ.

ગન્ત્ વિશે. પુ. ન. ગમન કરનાર, જનાર.

ગન્ધર્વ પુ. ગંધર્વ, રવર્ગમાં રહેનારા દેવાતી એક જાત.

ગમ્ [ગચ્છ] ગ. ૧, પરસ્મે. ગમન કરવું, જવું;--અણિ સાથે,

મેળવવું;--અનુ સાથે, અનુ-

સરવું; પાછળ જવું;--અણ સાથે, જણવું;--નિર્ સાથે,

નિકળવું;--શરણમ્ કે વશમ્ સાથે, શરણે જવું; તાથે

થલું;--સમ સાથે (આત્મને.)

એકઠા મળવું;--પ્રતિ + આ

(ઉપ) સાથે, પાછા આવવું.

ગમન ન. ગમન, જવું તે.

ગતીં સ્ત્રી. ખાડો.
 ગર્જા વિશે. પુ. ન. નિંદ્યા
 લાયક.
 ગણ ગ. ૧, પરસ્મે. ગણવું,
 ટપકવું.
 ગલ્મ ગ. ૧, આત્મને.—પ્ર
 સાથે, બહાધ મારવી.
 ગાત્ર ન. અવયવ;
 ગાન ન. ગાયન.
 ગાહ ગ. ૧, આત્મને.—અથ
 સાથે, નહાવું. (વૈયો.
 ગાયક પુ. ગાયન કરનાર, ગ-
 ગિરિ પુ. ગિરિ, પર્વત.
 ગીત ન. ગીત.
 ગુણ પુ. ગુણ.
 ગુણજ્ઞ વિશે. પુ. ન. (ગુણ
 ગુણ, અને જ્ઞા ગુણવું.)
 ગુણ ગુણનાર.
 ગુણવત્ વિશે. ગુણવાન.
 ગુણિન્ વિશે. ગુણી, ગુણવાન.
 ગુહ વિ. ગુર, લાંબું.
 ગુહ પુ. ગુર, આચાર્ય, પૂજ્ય
 માણસ.
 ગૃધ્રરાજ પુ. ગીધ પક્ષિયોનો
 રાજા જટાયુ, જે હાથરનો
 મિત્ર થાય.
 ગુહ ન. ધર.
 ગેહિની સ્ત્રી વહુ.
 ગે ગ. ૧, પરસ્મે. ગાવું.
 ગોત્ર ન. જોત્ર.

ગોદાવરી સ્ત્રી. ગોદાવરી નદી.
 ગોપ પુ. ગોપ, ગોવાળ.
 ગોષ્ઠ પુ. ન. ગાયની કોઠ.
 ગ્રથન ન. ગ્રંથવું તે.
 ગ્રન્થ પુ. ગ્રંથ, પુસ્તક.
 ગ્રહણ ન. ગ્રહણ કરવું તે,
 પકડવું તે.
 ગ્રામ પુ. ગામ.
 ગ્રોષ્મ પુ. ગ્રીષ્મઋતુ, ઉન્હાળો.
 ઘ.
 ઘટ પુ. ધડો.
 ઘુષ્ ગ. ૧૦, ભહેર કરવું.
 ઘૃત ન. ધી.
 ઘ.
 ઘ (અભય) અને.
 ઘકોર પુ. ચકોર પક્ષી.
 ઘક ન. ચક, પૈડું.
 ઘક્ષુસ્ ન. ચક્ષુ, આંખ.
 ઘજ્જલ વિશે. પુ. ન. ચંચળ,
 ચપળ.
 ઘણક વિશે. પુ. ન. પ્રચંડ, દમ.
 ઘન્ત્ર પુ. ચંદ્ર.
 ઘન્ત્રાપીઠ પુ. એક રાજપુત્રનું
 નામ.
 ઘર્ ગ. ૧, પરસ્મે. આલવું;
 —આ સાથે, આચરણ કરવું.
 ઘરિત ન. ચરિત્ર.
 ઘર્મ ન. આમડું.

ચલ્લ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ચાલવું,
ચળવું.

ચાતુર્ય ન. ચતુરાધ.

ચાપ પુ. કામઠું.

ચાહ વિશે. પુ. ન. સુંદર.

ચિત્ત ન. ચિત

ચિત્રકૂટ પુ. એક પહાડતું નામ.

ચિન્ત્ ગ. ૧૦, ચિંતન કરવું,
વિચારવું.

ચિન્તા સ્ત્રી. ચિંતા, ક્રિકર.

ચિન્તિત (ચિન્ત્ નો જૂ. ફ.)

ચિંતન કરેલું, વિચારાયેલું.

ચિર વિશે. પુ. ન. ચિરકાળ-
લાંબા વખતનું.

ચિરમ્ (અવ્યય) ચિરકાળ,
લાંબા વખત સુધી.

ચિહ્ન ન. ચિન્હ.

ચુર (ચોર) ગ. ૧૦ ચોરવું.

ચોદયત્ (ચુદ્ ગ. ૧૦. નો
વર્તમાન કૃદંત) પ્રેરવું, હાંકવું.

ચોર પુ. ચોર.

ચૌર્ય ન. ચોરી.

છ.

છન્દસ્ ન. છંદ, વેદ.

છન્ન (છદ્નો કર્મણિ જૂત
કૃદંત) ઢાંકેલું, સંતાડેલું.

છાત્ર પુ. વિદ્યાર્થી, શિષ્ય.

છાયા સ્ત્રી. છાયા.

છિદ્ (કર્મણિપ્રયોગમાં) કપાલું.

જ.

જગત્ ન. જગત.

જગત્કર્તૃ પુ. જગતનો રચનાર,
પરમેશ્વર.

જન (જા) ગ. ૪. આત્મને.
જન્મવું, ઉત્પન્ન થવું.

જન પુ. (એક)જન્ય, માણસ, લોક.

જનક પુ. આપ; સીતાનો આપ.

જનની સ્ત્રી. મા.

જમ્બૂક પુ. શિયાળ.

જયત્ (જિ ગ. ૧, પરસ્મૈ. નો
વ. ફ.) જીતવું, વિજયી.

જયન્ત પુ. ઇન્દ્રનો પુત્ર.

જરઠ પુ. ધરડો પુરૂષ.

જરા સ્ત્રી. ધડપણ.

જલ ન. જળ, પાણી.

જલ્પ ગ. ૧, પરસ્મૈ. બડબડવું.

જય પુ. ઉતાવળ, ત્વગ.

જાહ્ય ન. આણસ, સુસ્તી.

જાત (જન્નો જૂ. ફ.) જન્મેલું.

જાતિ સ્ત્રી. જાત.

જામાત્ પુ. જમાધ.

જાયાપતી પુ. (દ્વિ.) વરવફ્.

જાલ ન. જળ, પાણી.

જાલમ પુ. લુચ્ચો, ઠગ.

જિ ગ. ૧, પરસ્મૈ. જય પામ-
વો, જિતવું; -ચિ સાથે, (આત્મ-
ને.) વિજય કરવો, જિતવું.

જિહ્વા સ્ત્રી. જીભ.

જિહ્વાય ન. (જિહ્વા સ્ત્રી.

જીભ, અને અગ્ર ન. ટોચ)

જીભતું ટેરવું.

જીર્ણ (જૂ નો ભૂ. ફ.) જીર્ણ.

જીવ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. જીવવું.

જીવ પુ. જીવ.

જીવિકા સ્ત્રી. ઉપજીવિકા.

જીવિત ન. જીવિત. જીવગી.

જેતુ વિશે. પુ. ન. જિતનાર.

જ્ઞા ગ. ૨, યાન થવું, જાણવું.

જ્ઞાતિ પુ. સગો.

જ્ઞાન ન. યાન.

જ્ઞાનામૃત ન. (જ્ઞાન ન. યાન,

અને અમૃત ન. અમૃત.)

યાનરૂપી અમૃત.

ઋચાયસ વિશે. વધારે મોટું.

ઋયોત્સ્ના સ્ત્રી. ચંદની.

ઙ.

ઙિમ્બ પુ. બાળક.

ઙી ગ. ૧. આત્મને. ઉડવું.

ત.

તદ્ (તાદ) ગ. ૧૦. તાડન

કરવું, મારવું.

તદાગ પુ. તળાવ.

તણ્ડુલ પુ. ચોખા.

તતઃ (અવ્યય) તેથી, પછી.

તત્ત્વ ન. તત્ત્વ.

તત્ર (અવ્યય) ત્યાં.

તથા (અવ્યય) તે પ્રમાણે.

તદા (અવ્યય) ત્યારે.

તનય પુ. તનય, દીકરો.

તનુ વિશે. પુ. ન. અ

નાતું, થોડું.

તન્ત્ર ગ. ૧૦, સંભાળવું, રક્ષણ

કરવું.

તપ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. તપવું.

તપસ ન. તપ.

તમસ ન. તમસ, અંધારું.

તમિસ્ત્રા સ્ત્રી. રાત.

તદ્ પુ. ઝાડ.

તસ્થિવસ વિશે. પુ. ન. ઊભેલું.

તાદન ન. મારવું તે.

તારક ન. તારો.

તારાગણ પુ. (તારા સ્ત્રી. તારો

અને ગણ પુ. જયો.)

તારાનો જયો.

તાલુ ન. તાળવું.

તિલ પુ. તલ.

તીર ન. તીર, તોડ, કાંઠો.

તુ (અવ્યય) પરંતુ, પણ, તે

પણ, (વાક્યની ચર્યાચારમાં

વપરાતો નથી); [દ્વિ. દેવું.

તુદ્ ગ. ૧. ઉભય, કનડવું,

તુલ્ (તોલ) ગ. ૧, તોલવું.

તુલ્ય વિશે. પુ. ન. તુલ્ય, સરખું.

તુષ્ ગ. ૪, ૫૨૨મૈ. સંતોષ
પામવો, ધરાવું.

તૂલ પુ. કપાસ, ર.

તૂષ્ણીમ્ (અભ્યય) મૂર્ગા, શાં-
તતાથી.

તૂળ ન. તરણું, તણખણું.

તુષિત વિશે. પુ. ન. તરેચું.

તુષ્ણા સ્ત્રી. તૂણ્યા, તરસ,
ધન્યા, લેખ.

તૂ ગ. ૪, ૫૨૨મૈ. તરવું, ઓ-
ળંગવું, -અથ સાથે, ઉતરવું.

તેજસ્ ન. તેજ.

ત્યજ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ. તજવું.

ત્યાગ પુ. ત્યાગ.

ત્વર્ ગ. ૧. આત્માને. ઉતાવળ
કરવી, અધીરા થવું.

ત્વષ્ટ પુ. વિશ્વકર્મા, દેવોનો
શિષ્ટી.

દ.

દક્ષ વિશે. પુ. ન. દેવાગી,
ખંતીલો, મહેનતુ.

દક્ષિણા સ્ત્રી. દક્ષિણા.

દણ્ડ ગ. ૧૦, દંડવું, સજા
કરવી.

દણ્ડ પુ. લાકડી; શિક્ષા.

દણ્ડકા સ્ત્રી. એ નામનું વિ-
ધ્યાચળ ઉપરનું જંગલ.

દરિદ્ર વિશે. પુ. ન. દરિદ્રી,
ગરીબ.

દર્શન ન. દર્શન, દેખાવ.

દર્શનીય વિશે. પુ. ન. દર્શન
કરવા યોગ્ય, ખુબસૂરત.

દશરથ પુ. સુર્વવંશી રાજા,
રામનો આપ.

દહ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ. દાહ થવો,
દાઢવું, બાળવું.

દા (કમ્પિરૂપ લી) દાન
કરવું, આપવું.

દા (ચક્ષુ) ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
દાન કરવું, આપવું-પ્રતિ
સાથે, બદલે આપવું.

દા-પ્ર સાથે, આપવું, દાન કરવું.

દાતૃ વિશે. પુ. ન. દાતા, દા-
તાર, આપનાર.

દારિદ્ર્ય ન દળદર, ગરીબપણું.

દાહણ વિશે. પુ. ન. બળકર,
ધોર.

દાસજન પુ. (દાસ પુ. દાસ,
અને જન પુ. જણ, માણસ.)

દાસ, ચાકર, માણસ.

દાસી સ્ત્રી. દાસી.

દિન ન. દિવસ.

દિવા (અભ્યય) દિવસે.

દિવૌકસ્ પુ. દેવ.

દિશ્ સ્ત્રી. દિશા.

દિશ્ ગ. ૬, ઉભય. દેખાડવું;

બતાવવું; -આ સાથે, દરમાવવું;

-ઉપ સાથે, ઉપદેશ કરવો,

સમજાવવું, શિખવવું.

—નિર્ સાથે, ખતાવવું,
 દેખાડવું.
 દીન વિશે. પુ. ન. દીન, ગરીબ.
 દીપ પુ. દીવો.
 દીર્ઘ વિશે. પુ. ન. દીર્ઘ, લાંબું.
 દુઃખ ન. દુઃખ.
 દુઃખિત વિશે. પુ. ન. દુઃખી.
 દુઃસ્વોદધિ પુ. (દુઃસ્વ ન. દુઃખ,
 અને ઉદધિ પુ. સમુદ્ર.)
 દુઃખનો દરિયો.
 દુરાચાર પુ. દુષ્ટ આચાર,
 ખરાબ ચાલ.
 દુરાપ વિશે. પુ. ન. દુર્લભ,
 મુશ્કેલીથી મળી શકે એવું.
 દુર્ગ ન. સંકટ; કિલ્લો.
 દુર્ગા સ્ત્રી. દુર્ગા, દેવીનું નામ.
 દુર્જન પુ. દુર્જન, ખરાબ
 માણસ.
 દુર્વિદ્યા સ્ત્રી. અવદ્યા, માઠી
 જ્ઞાન.
 દુર્મિત્ર ન. દુકાળ.
 દુર્વાસ પુ. દુર્વાસા ઋષિ.
 દુષ્કૃત ન. દુષ્કૃત, દુષ્ટ કામ.
 દુષ્કૃતિ સ્ત્રી. ખરાબ ચાલ.
 દુષ્ટ (દુષ્ ગ. ૪. ૫૨૨મૈ.
 નો બ્. ક.) દુષ્ટ.
 દુહિત્ર સ્ત્રી. દીકરી.
 દુષ્ક પુ. દુન, બેચેન.
 દૂર વિશે. પુ. ન. દૂર.
 દૂરમ્ (અબ્યય) દૂર.

દૂષિત (દુષ્નો બ્. ક.) દોષ-
 વાળું, અપવિત્ર કરાવવું.
 દુઢમ્ (અબ્યય) દઢ, મજબૂત રીતે.
 દુશ્ (ષશ્) ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 દર્શન કરવું, જોવું.
 દુશ્ સ્ત્રી. પત્નિ.
 દુષ્ટ (દુષ્નો બ્. ક.) દીડેલું.
 દુશ્ય વિશે. દશ્ય, દેખાય એવું.
 દુષ્ટિપ્રસાદ પુ. (દુષ્ટિ સ્ત્રી.
 નજર, પ્રસાદ પુ. મહેરબાની)
 જોવાની મહેરબાની, નિધા.
 દુઃ (દાર્) ગ. ૧૦, શરૂવું.
 દેવ પુ. દેવ, દેવતા.
 દેવતા સ્ત્રી. દેવ.
 દેવદત્ત પુ. વિશેષ નામ.
 દેવદાર પુ. દેવદાર.
 દેવાયતન ન. દેલાલય, દેવળ.
 દેવો સ્ત્રી. દેવી.
 દેવુ પુ. દિવર.
 દેશ પુ. દેશ.
 દેહ પુ. દેહ. [દહકાપણું.
 દૈન્ય ન. દીનપણું, મરીબપણું,
 દૈવ ન. દૈવ, નરીબ.
 ઘાષાપૃથિવી સ્ત્રી. (દિવચનમો)
 આકાશ અને પૃથ્વી.
 ઘુત્ ગ. ૧, આત્મને. પ્રકાશવું.
 ઘ્રણ ન. ઘ્રણ, ધન.

ક્રષ્ટુ વિશે. પુ. ન. દર્શન કર-
નાર, જોનાર.
કુ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ગળવું; પિ-
ગળવું, દયાથી પિગળવું.
કુતમ્ (અવ્યય) જલદી, તરત.
કુદ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. દ્રો દેવે.
કારકા સ્ત્રી. એક શહેરવું નામ.
કિજ પુ. આહ્વાન.
કીપ પુ. કીપ, ખેટ, ખંડ.
કેષ્ટ પુ. દેષ કરનાર, ચતુ.
(વિશે. પુ. ન.)

ધ.

ધન ન. ધન.
ધનપતિ પુ. કુબેર.
ધનમાજુ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી.
ધનાદય.
ધનિક પુ. ધનિક, ધનાદય.
(વિશે. પુ. ન.)
ધનુસ્ ન. ધનુષ્ય, કામકું.
ધર્મ પુ. ધર્મ, ફરજ.
ધા (ધી ઇર્મણી પ્રયોગમાં) -
અભિ સાથે, બોલાવવું, નામ
દેવ, આપવું; નિ સાથે, મૂકવું.
ધાત્ પુ. પેદા કરનાર, પરમશ્વર.
ધાન્ય ન. ધાન્ય, અનાજ.
ધાર્તરાષ્ટ્ર પુ. ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર.
ધાત્ર ગ. ૧, પરસ્મૈ. ધાવું, દોડવું.
ધીમત્ વિશે. પુ. ન. કાશ્મિર,
બુદ્ધિમાન.
ધીર ગ. ૧૦, —અથ સાથે,
તિરસ્કારવું.
ધીર વિશે. પુ. ન. ધીર,

ધૈર્યવાન, હિંમતી.
ધીર પુ. ધૈર્યવાન માણસ, કાલો
માણસ.
ધૂંજટિ પુ. શિવ.
ધૂ ગ. ૧૦, ધારણ કરવું, દેણ-
દાર હોવું.
ધૂ ગ. ૧, ઉભય, —ઉદ્ સાથે,
ઉદ્કાર કરવો, છોડવું.
ધૃતિ સ્ત્રી ધીરજ, હિમત.
ધેનુ સ્ત્રી. ધેનુ, ગાય.
ધ્યાન ન. ધ્યાન.
ધ્રુવ વિશે. પુ. ન. રિધર.
ધ્વંસ્ ગ. ૧. આત્મને. નાશ
પામવું.
ધ્વનિ પુ. અવાજ, શબ્દ.
ન.
ન (અવ્યય) નાંડ.
ન કદાપિ (અવ્યય) કદીએ
નાંડ.
નલ ન. નખ.
નગર ન. નમર, શહેર.
નગરી સ્ત્રી. શહેર.
નદી સ્ત્રી. નદી.
નદ પુ. માટી નદી.
નદી સ્ત્રી. નદી.
નનામ્દ સ્ત્રી. નથુંદ.
નાદ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. —અભિ
સાથે, ખુબી થવું, આનંદ
પામવો, મહાવું.
નન્દિની સ્ત્રી. જોકરી.

नष्ट पु. दीकरानो दीकरा, पौत्र.
 नभस् न. आकाश.
 नम ग. १. परस्मै. नमवुं.
 नम—अथ साधे, नमवुं, नभीजवुं.
 नमस् (अव्यय) नमस्कार.
 नयन न. नयन, नेत्र, आंघ्र.
 नर पु. नर, पुरुष.
 नल पु. नलराज.
 नव विशेष. पु. न. नवु.
 नश्व ग. ४. परस्मै. नाश्च पाभवुं.
 नष्ट (नश्व नो भू. कृ.) नाश
 नाग पु. हाथी. [पामेक्षुं.
 नाट ग. १०. भजववुं.
 नाटक न. नाटक.
 नाम (अव्यय) नामे, अटके के.
 नामन् न. नाम.
 नायक पु. नायक, आगेवान.
 नारद पु. एक देवऋषि.
 नारायण पु. [विशेष नाम.
 नारी स्त्री. नारी, स्त्री.
 नाविक पु. नाव यत्नावनार,
 नाश पु. नाश. [अलाशी.
 नित्यम् (अव्यय) नित्य, नित, हमेश
 निर्ध पु. भंडार.
 निम्ब ग. १. परस्मै. निंबवुं.
 निम्बा स्त्री. निंबा.
 निपुण विशेष. पु. न. होशियार.
 निमग्न [नि (उप.) + मग्न नो

भू. कृ.] युद्धं, गिरकतार.
 निमित्त न. निमित्त कारण, हेतु.
 निरतिशय विशेष. पु. न. पूर्ण,
 अप्रतिम, अनुपम, जेनाथी
 पीछुं = ही आतुं न होय अंतुं.
 निरस्त [निर् (उप.) + अस्
 ग. ४. परस्मै. नी भू. कृ.]
 विपरायेक्षुं, नाश करायक्षुं.
 निरूपित [नि (उप.) + रूप नो
 भू. कृ.] जेवायक्षुं, जेणी
 कदायक्षुं.
 निर्देश पु. सूचना.
 निर्बन्ध पु. कालावाला, आलु.
 निर्मित [निर् (उप.) + मा नो
 भू. कृ.] निर्माय करेक्षुं सर-
 जयक्षुं, उपजयक्षुं, करायक्षुं.
 निवृत्तिमत् विशेष. पु. न.
 निरांतवाणुं.
 निवृत्त [नि (उप.) + वृत् नो भू.
 कृ.] पाछुं आवेक्षुं.
 निवेशित [नि (उप.) + विश्व ना
 प्रेरक प्रयोगनुं कर्म थु भूत
 कृतं) सुकेक्षुं.
 निशा स्त्री. रात.
 निशाचर पु. दैत्य.
 निशित विशेष. पु. न. तीक्ष्ण,
 धारवाणुं.
 निष्प्रेष्ट विशेष. पु. न. स्तब्ध,
 स्थिर, निश्चल.
 निषण्ण [नि (उप.) + सद् नो

બુદ્ધિ ક્રાંત] બેઠેલો, બેસતો.
 નિષ્ક પુ. સોનાનહોર.
 નિષ્ણાત [નિ (ઉપ.)+સ્ના નો
 ભૂ કૃ] પ્રવીણ.
 નિષ્ફલ વિશે. પુ. ન. ફળ
 રહિત, વ્યર્થ.
 ની ગ. ૧, ઉભય. લેષ જવું,
 દોરી જવું;-આ સાથે,
 આજવું; લાવવું;-પરિ સાથે,
 પરજવું;-પ્ર સાથે, રચવું;
 ની લષ જવું - અપ સાથે, ખ-
 સેડવું - ચિ સાથે, ચિખવવું,
 વિનય ચિખવવો.
 નીચૈરાશ્રય વિશે. (નીચૈસ્
 અને આશ્રયા સ્ત્રી. નામ.)
 જેનું નામ નીચૈસ છે તે.
 નીતિ સ્ત્રી. નીતિ, રાજનીતિ.
 નૃ પુ. નર, પુરુષ.
 નૃત્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. નૃત્ય કરવું.
 નૃત્ય ન. નૃત્ય.
 નૃપ પુ. રાજ.
 નૃપતિ પુ. રાજ.
 નૃપત્વ ન. રાજપણું.
 નૃશંસ વિશે. પુ. ન. કૂર, દુષ્ટ.
 નેત્ર ન. નેત્ર, આંખ.
 નૈયાયિક પુ. ન્યાયશાસ્ત્રી.
 નૌ સ્ત્રી. નાવ, વહાણ.
 નાવગૌ સ્ત્રી. યરીરૂપી વહાણ.

ન્યાય પુ. ન્યાયશાસ્ત્ર.
 ન્યાયસમા સ્ત્રી. (ન્યાય પુ.
 ધનસાધ, અને સમા સ્ત્રી.
 કચેરી) ધનસાધની કચેરી.
 પ.
 પક્ષિન પુ. પક્ષી, પંખી.
 પટ્ક પુ. કાદવ.
 પત્ત ગ. ૧, ઉભય. પાક કરવો, રાંધવું.
 પશ્ચવટી સ્ત્રી. પંચવટી.
 પઞ્જર પુ. પાંજર.
 પટ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ, પાક શીખ-
 વો, ભણવું; શીખવું.
 પણિત પુ. પંડિત.
 પણ્ય ન. મુલ્ય, નર. પુણ્યપણ્ય
 ન. પુણ્યરૂપી કિંમત.
 પત્ત ગ. ૧. પરસ્મૈ. પતન પામ-
 વું, પાડવું;-આ સાથે, બનવું.
 પદ્ ઉપ. સાથે, ઉડવું, ઉડવું.
 પતન ન. પડવું તે.
 પતિત (પત્ત નો ભૂ. કૃ.) પડેલું
 પત્તિ પુ. પાળો.
 પત્ની સ્ત્રી. પત્ની, વહુ.
 પથ્ય ન. યરીરને સુખાકારી આ-
 પે એવું ઓસડ, કિતકારક
 વસ્તુ.
 પદ્ ગ. ૪. આત્મને-ઉત્ત સાથે,
 ઉપજવું, ઉત્પન્ન થવું;-નિસ
 સાથે, નિપજવું;

—प्रति साधे, तद्वत् नृपुं, करवुं.
 पद न. पगलु.
 पद्म न. कमल.
 पद्मस् न. पाथी.
 पर विशेष. पु. न. परम, श्रेष्ठ.
 परकीय विशेष. पु. न. पारकुं.
 परम् (अव्यय) तोपथु.
 परम विशेष. पु. न. परम, अत्यंत.
 परवत् विशेष. पु. न. पराधीन.
 परशु पु. इरशी.
 परशुराम पु. पृथ्वी नक्षत्री
 करनार अक्षयु योद्धा.
 पराक्रम पु. पराक्रम.
 परार्थ पु. पाठ्यो भाग.
 परिणाम पु. परिणाम.
 परिहर्तव्य विशेष. पु. न. त-
 नवा क्षयक.
 परिहित [परि (इप.) + धा
 नो भू. कृ.] पहेरेलुं.
 पर्ण न. पांडु.
 पर्याकुल विशेष. पु. न. व्या-
 कुल थयेलो, गमरायेलो.
 पर्वत पु. पर्वत.
 पल्लव पु. पल्लव, हलुगे.
 पल्लव पु. न. तलावकुं.
 पवन पु. पवन.
 पवि पु. पवि.

पशु पु. पशु.
 पश्चात् (अव्यय) पक्षी.
 पश्यत् (दृष्ट ग. १, परस्मै.
 नो व कृ.) जेतु.
 पा [पिब] ग. १, परस्मै. पान
 करवुं. पीवुं. (कर्म) (पिब पी)
 पांसु पु. धुल.
 पाठ पु. धुल.
 पाठशाला स्त्री. पाठशाला.
 पाणि पु. हाथ.
 पाण्डव पु. पांडु राजनो पुत्र.
 पात पु. पडवुं ते, पतन. [वस्तु.
 पात्र न. योग्य भाषुस, योग्य
 पाद पु. पग.
 पादप पु. आड.
 पान्थ पु. भुसाइर, पथे आलनारी.
 पाप न. पाप; विशेष. पु. न. पापी.
 पाप पु. पापी भाषुस.
 पार ग. १०, पार पडवुं, आ-
 नंगवुं.
 पार पु. पार. छेडा.
 पारितोषिक न. धनाम.
 पार्थिव पु. राज.
 पालक विशेष. पु. न. पालनार.
 पिण्ड पु. पांड, श्रेतने अणि-
 दानमां आपेयो भातनो गोला.
 पितृ पु. पिता, आप; हि. भाषा.

પિતૃવ્ય પુ. કોકો.

પીઠ ગ. ૧૦, પીડવું.

પીઠા ઓ. પીઠ.

પુચ્છકાશલમ્બન ન. (પુચ્છક
ન. પૂંછડું. અને અશલમ્બન
ન. ટેકો) પૂછડાનો ટેકો.

પુણ્ય ન. પુણ્ય; વિશે. પુ. ન. પવિત્ર.

પુણ્યવત્ વિશે. પુ. ન. પુણ્ય
વાન; પુણ્યથાળી.

પુત્ર પુ. પુત્ર, દીકરો.

પુત્રજન્મસમ વિશે. દીકરાના
જન્મ જેવું.

પુત્રીકૃત વિશે. (પુત્ર દીકરો
અને કૃત કરેલું.) દીકરા
તરીકે માનેલું, હતક કરેલું.

પુનર્ (અવ્યય) ફરી.

પુરઃ (અવ્યય) આગળ (સ્થળ.)

પુરતસ્ (અવ્યય) આગળ, સ-
મક્ષ. ૩૫૨.

પુરા (અવ્યય) પૂર્વે.

પુરાણ ન. પુરાણ.

પુરી ઓ. પુરી, શહેર.

પુરુષ પુ. પુરુષ, મરદ.

પુષ્ ગ. ૪ પરસ્મે. પોષવું.

પુષ્પધારિન વિશે. પુ. ન. પુષ્પ
ધરાવનારું, ફુલવાળું.

પુષ્પિત વિશે. પુ. ન. પુષ્પવા-
ળું, ફુલેલું.

પુસ્તક ન. પુસ્તક.

પૂજ ગ. ૧૦, પૂજવું.

પૂજ્ય વિશે. પુ. ન. પૂજ્ય.

પૂજા ઓ. પૂજા.

પૂજાસ્થાન ન. સત્કારનું કારણ, પાત્ર.

પૂત (પૂ નો ભૂ. ફ.) પવિત્ર ક-
રાયલું, શાવન.

પૂર ગ. ૧૦, પૂર્ણ કરવું, ભરવું.

પૂર્વાર્ધ પુ. પહેલો ભાગ, પૂર્વાર્ધ.

પૃથ્વી ઓ. પૃથ્વી.

પૃથ્ (પ્રચ્છ નો ભૂ. ફ.) પુછાયલું

પૌર પુ. પુરવાથી, નગરવાસી.

પ્રકર્ષ પુ. દિશ્વૃતા; અત્યંતતા.

પ્રકાશ પુ. પ્રકાશ.

પ્રકૃતિ ઓ. પ્રધાનમંડળી, પ્રધાન;
પ્રકૃતિ, સ્વભાવ.

પ્રકૃતિસિદ્ધ વિશે. પુ. ન.

[પ્રકૃતિ ઓ. સ્વભાવ, અને
સિદ્ધ (સિદ્ધ ગ. ૧, કે ગ. ૪
નો ભૂ. ફ.) (સિદ્ધ થયેલું
સ્વભાવસિદ્ધ, સ્વાભાવિક.

પ્રચ્છ (પુચ્છ) ગ. ૧. પરસ્મે.

પ્રશ્ન કરવો, પૂછવું;—જા
સાથે, (આત્મને.) નિકળતી
વેળાએ પૂછવું, વદાય લેવી.

પ્રજા ઓ. પ્રજા, રાયત; સંતતિ.

પ્રજ્ઞ પુ. ડાહ્યો માણસ.

પ્રતનુ વિશે. પુ. ન. પોકું; નકાલું

પ્રતિકૃતિ ઓ. છબિ, નકલ.

પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી. બદલો, વેર
વાળુ ને. વેર લેવાની રીત.
પ્રતિજ્ઞાત [પ્રતિ (૩૫.) + જ્ઞા
ના ભૂ. કૃ.] પ્રતિજ્ઞા કરીને
કહેલું, કયુલેલું.
પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. પડવે.
પ્રતિષ્ઠાપન ન. સ્થાપના.
પ્રતિહત [પ્રતિ (૩૫.) + હન
નો કર્મણિ ભૂત કૃદંત.] અડ-
ચણ કરેલી, અટકાવેલું,
બંધ કરેલું.
પ્રત્યય પુ. વિશ્વાન.
પ્રથ ૦. ૧૦, પ્રસિદ્ધ કરેલું.
પ્રથમ વિશે. પુ. ન. પ્રથમ, પહેલું.
પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ પહેલું
અને સુકૃત સતકર્મે) પુ-
વેનું સતકર્મ.
પ્રવેય વિશે. પુ. ન. અપાવાનું,
લક્ષમાં આપવા યોગ્ય.
પ્રવજ્ઞ [પ્ર (૩૫.) + વજ્ઞ મ. ૪,
નો કર્મણિ ભૂત કૃદંત] જો-
ડાયેલું, યુક્ત.
પ્રવલ્લ વિશે. પુ. ન. પ્રવળ,
મજબૂત.
પ્રમથ પુ. ઉત્પત્તિસ્થાન, ઉત્પત્તિ.
પ્રમા સ્ત્રી. પ્રમા, તેજ,
પ્રમુ પુ. પ્રમુ, ધન્ય.
પ્રમુત વિશે. પુ. ન. પુષ્કળ.
પ્રમદ સ્ત્રી. જુવાન સ્ત્રી.

પ્રમાણ ન. પ્રમાણ.
પ્રયાગ ન. પ્રયાગ. અલ્હાબાદ.
પ્રવર્તન ન. પ્રેરણા, સ્થાપના.
પ્રવાહ પુ. પ્રવાહ.
પ્રવિષ્ટ [પ્ર (૩૫.) + વિષ્ટ નો
ભૂ. કૃ.] પ્રવેશ કરેલું.
પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રવૃત્તિ; પક્ષપાત
વાળુ વળણ.
પ્રશસ્ય વિશે. પુ. ન. પ્રશંસા-
ન પાત્ર; વખાણવા લાયક.
પ્રશ્નય પુ. સંખ્યતા, વનય.
પ્રસન્ન [પ્ર (૩૫.) + સદ્ નો ભૂ.
કૃ.] પ્રસન્ન.
પ્રસાદ પુ. કૃપા, મહેરબાની.
પ્રસ્થાપિત (પ્ર+સ્થા ના પ્રેરક.
પ્રયોગનું કર્મણી ભૂ. કૃ.)
મેકહેલું.
પ્રાચી સ્ત્રી. પૂર્વ દિશા.
પ્રાજ્ઞ પુ. ડાહ્યો માણસ.
પ્રાણ પુ. (મહુતચનમાં)
પ્રાણ, જીવ.
પ્રાણિન પુ. પ્રાણી.
પ્રાતર (અવ્યય) પ્રાતઃકાળે, પ-
રોડીએ, સવારે.
પ્રાપ્ત [પ્ર (૩૫.) + આપ્ નો ભૂ.
કૃ.] પ્રાપ્ત થયેલું, પામેલું,
પહોચેલું.
પ્રાયસ (અવ્યય) બાંધું કરીને.
પ્રાચીણ્ય ન. પ્રવીણતા, હોશિયારી
પ્રાશ્નિક પુ. પ્રશ્ન કરનાર.

પ્રાસાદ પુ. મહેલ.

પ્રાસાદતલ ન. (પ્રાસાદ મહેલ અને તાલ ન. પુ.)

મહેલની અમાથી.

પ્રિય વિશે. પુ. ન. પ્રિય. વહાલું.

પ્રિયવદ્ધા સ્ત્રી. શકુન્તલાની સુખીનું નામ.

પ્રિયતમા સ્ત્રી. અતિ પ્રિય સ્ત્રી;.

પ્રિયગાદિન વિશે. પુ. ન. મીઠું બોલનાર.

પ્રિયવાદિત્વન. મીઠા બોલાપણું.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. (પ્રિયા સ્ત્રી. વહાલી, અને પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. અખર) વહાલીના અખર.

પ્રી [પ્રીણ] મ. ૧૦, પ્રેમ કરવો, ખુશી કરવું.

પ્રીતિ સ્ત્રી. પ્રીતિ. પ્રસન્નતા.

પ્રેમન પુ. ન. પ્રેમ, પ્રીતિ.

પ્રેયસ્ વિશે. પુ. ન. વધારે પ્રિય, વધારે વહાલું, વહાલું.

ફ.

ફલ ન. ફળ.

ફલ્ મ. ૧. પરમ. ફળદુષ્ઠ થવું, ફળદાયક થવું.

ફલાદિન વિશે. પુ. ન. ફળ આનાર.

જ.

જન્ધુ પુ. ખંધુ, સજો.

જલ ન. ખળ, જરકર.

જલિ પુ. ખળિદાન.

જલિ પુ. ખલિરામ.

જલિસ્ (અભ્યય) ખહાર.

જહુ વિશે. પુ. ન. ખહુ.

જહુચસ્ (અભ્યય) ધણી વખત, વારંવાર.

જાણ પુ. ખાણ. તીર.

જામ્ધવ પુ. ખામ, સજો.

જાલ પુ. ખાળક, ઊકરો.

જાહુ પુ. ખાહુ, હાથ.

જાહુલ્ય ન. પુરકળતા, ખહુપણું, ખહુત્વ.

જિહાલ પુ. ખિહાડો.

જિન્દુ પુ. ટપક.

જિમ્મ ન. ખિંખ.

જીજ ન. ખીજ, ખી.

જુદિ સ્ત્રી. ખુદિ.

જુદિપ્રભાવ પુ. (જુદિ ખુદિ અને પ્રભાવ પુ. શક્તિ.) ખુદિની શક્તિ.

જુષ્ મ. ૧. ઉભય. બોધ થવો, જાણવું, સમજવું.

જુસ પુ. ડાહ્યો ચાણુસ.

જક્ષન પુ. ખક્ષા; ન. પરખક્ષ.

જક્ષવિદ્ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી. ખક્ષને જાણનાર, તત્વજ્ઞાની.

જક્ષારણ્ય ન. એક જ ગણવું નામ.

બ્રાહ્મણ પુ. બ્રાહ્મણ.

બ્રૂતે (બ્રૂ ગ. ૨, નું આત્મને.
પુ. ૩, નું એક. વ.) કહે છે.
મ.

મક્ક (મજ્ઞ નો જૂત કુદંત)
તસ્થીન, તત્પર, પરાયણ.

મક્ક પુ. ભક્ત, ભગત.

મક્તિ સ્ત્રી. ભક્તિ.

મજ્ઞ મ. ૧૦. બક્ષણ કરવું,
ખાવું,

મગધત્ત વિશે. પુ. ન. દિવ્ય,
પૂજ્ય.

મગિની સ્ત્રી. બહેન.

મગીરથ પુ. એક સૂર્યવંશી રાજા.

મજ્ઞ પુ. મંગ.

મજ્ઞ ગ ૧, ઉભય, ભજવું, સેવ-
વું; આચરો લેવો; પકડવું.

મમ્ર ન. બહુ, સુખ, કસ્યાણુ.

મય ન. ભય.

મયંકર વિશે. પુ. ન. ભયંકર.

મર પુ. ભાર, વજન.

મર્તુ પુ. મર્તા, ધણી, શેઠ.

મચત્ત સર્વ. તું, તમે, આપ.

મચત્સકાશ પુ. (મચત્ત આપ,
અને સકાશ પુ. પડોશ)
આપની હજુર.

મચિષ્યસિ (મૂ ના. બવિષ્યમા-
ળતા પુ. ૩. નું એક વ૦)યશે.

મગીરથી સ્ત્રી. ભાગીરથી, ગંગા.

માર પુ. ભાર.

મારતવર્ષીય પુ. ભારતવર્ષનો
એટલે હિંદુસ્થાનનો રહેવાથી.

માર્યા સ્ત્રી. ભાર્યા, વહુ.

માઘ્ય (મૂ ના પ્રેરકના આગ્રાહ
પુ. ૨, નું એ. વ.)કર; સમજ;
ખનાવ;—સંમાઘ્યતે (પ્રેરકનું
કર્મણિરૂપ) સંભવતું જણાય છે.

માઘિન્ વિશે. પુ. ન. ભાવી,
થનાર, થવાતું.

માઘ ગ. ૧, આત્મને. કહેવું.—
પ્રતિ+માઘ, જવાખ આપવો,
ઉત્તર આપવો.

માસ્વરશુક્લ વિશે. પુ. ન.
ચળકતો, ધોળો (રંગ).

મિક્ષ ગ. ૧, આત્મને. ભિક્ષા
માગવી, ભીખવું, ભીખ માંગવી.

મિક્ષા સ્ત્રી. ભિક્ષા.

મિક્ષુક પુ. ભિક્ષુક, માગનાર,
ચાચક.

મિદ્ બેઠવું.

મીતિ સ્ત્રી. ભીતિ, ખીક.

મીસ પુ. પાંડુના ખીજ દીકરા-
નું નામ.

મીરુ વિશે. સ્ત્રી. ખીરુ (સ્ત્રી).

मृ ग. १, परस्मै. होवुं, यवुं;
-अनु+भू अनुभववुं;—उद्
+भू उत्पन्न यवुं, निषण्वुं.

भूत न. प्राणी.

भूतार्थ पु. सत्य, परतुना.

भूति स्त्री. बहती, आभादी.

भूष पु. भूष. शन.

भूभूत पु. राज; पर्वत.

भूमि स्त्री. भूमि, भोय, पृथ्वी.

भूयस् विशे. पु. न. अहु भोहुं,

वधारे भोहुं.

भूरि विशे. पु. न. स्त्री. अहु.

भूष ग. १०, भूषण करवुं,

राज्यभारवुं, शाखाववुं.

भूषण न. भूषण, भूषण.

भृ ग. १, उत्पन्न. भरवुं;—कर्म-

विशेष, क्रियते.

भृत्य पु. याकर.

भोग पु. उपभोग.

भोजन न. भोजन, जभण.

भोक्ष (अव्यय) अरे, अहो.

भ्रमर पु. भ्रमर, भ्रमभाभ.

भ्रातृ पु. भ्राता, भाध.

भ्रान्त (भ्रम् ने। अ. क.)

अभयभां पडेहुं, आवर्त्त.

म.

मणि पु. मणि.

मणिकार पु. जवेरी.

मण्डप पु. मंडप, मंडपो.

मति स्त्री. मति, बुद्धि.

मत्स्य पु. माछहुं.

मद् (माद्) ग. ४. परस्मै.

मदभां होवुं, गांदा यवुं, भूल

आवी;—प्र+मद् (प्रमाद्) भूल

करवी, भूल आवी.

मद पु. मद.

मदन पु. मदन, कामदेव.

मदिरा स्त्री. मदिरा, दार.

मदिराक्षी स्त्री. मनोहर नेत्र-

वाणी स्त्री.

मधु न. मध

मधुकर पु. मध करनारी, भभरी.

मधुरम् (अव्यय) मधुर रीति.

मन ग. ४, आत्माने. मानवुं,

विचारवुं. अनु+मन, इच्छु

राभवुं अव+मन, अपमान

करवुं, अपमान करवी, तिरस्कार

करवी.

मनःसंयम पु. (संयम पु.

निग्रह, कण्ठभां राभवुं ते.)

मनने-कण्ठभां राभवुं ते.

मर्त्तस् न. मर्त.

मनु पु. विशेष नाम.

मन्त्र ग. १०, -मि+मन्त्र ग.

१०, आत्माने. आभंत्रण करवुं,

नोतरवुं.

मन्त्र पु. भंत्र.
 मन्त्र विशेष पु. न. भद्र, धीभुं.
 मयूर पु. भोर.
 मरण न. मरुषु, भोत.
 मरुत पु. पवन, वायु, देव.
 मरुत विशेष पु. न. भडा, भ-
 ढान, भोटुं.
 महात्मन् पु. भडात्मा, भडापुत्र.
 महारिपु पु. (रिपु पु. शत्रु)
 भोटो शत्रु.
 महिम्न पु. भडिभा.
 महिष पु. पाडे.
 महिषासुर पु. ओक दैत्यतुं नाम.
 महिषी स्त्री. पटराष्ट्री.
 मही स्त्री. पृथ्वी.
 महोत्सव पु. भडोत्सव.
 मा (अव्यय) ना, नडि.
 मा-निर् साधे, निर्भाष करवुं,
 निपणववुं (निर्मीयते कर्म-
 विज्ञप).
 मांस न. भंस.
 माणवक पु. विशेष नाम.
 मातृ स्त्री. माता, मा.
 माधुर्य न. मधुरपणु, मीठाद्य.
 मानव पु. माधुर्य, मानव.
 मानिनी स्त्री. मानवाणी स्त्री.
 मायत पु. पवन, वायुदेवता.
 मार्ग ग. १०, शेषवुं.

मार्ग पु. मार्ग, रस्तो.
 माला स्त्री. भाणा.
 माष पु. अडक.
 मास पु. मास, भडिनो.
 मासचतुष्टय न. (मास पु.
 भडिनो+चतुष्टय न. योऽहुं)
 चार भडिना.
 मित्र न. मित्र.
 मित्रता स्त्री. मित्रता, मित्राष्ट.
 मिलित्वा (मिल् नो स'अ'धक
 भू. इ.) भणीने.
 मुक्त (मुच् नो भू. इ.) मुक्त,
 छुडे' धयेवुं.
 मुक्ता स्त्री. भोती.
 मुक्ति स्त्री. मुक्ति, भोक्ष.
 मुख न. मुष्, भेडं.
 मुख्य विशेष. मुष्म.
 मुच् [मुञ्च्] ग. १, उभय.
 मुक्त करवुं, मुक्तवुं, छुटा करवुं.
 मुद् ग १, आत्मने. पुशी यवुं.
 मुष्टि पु. मुडी.
 मुह ग ४, परस्मै. भोड पा-
 भवो, धेवा यवुं, भेभान यवुं.
 मूक विशेष. पु. न. मुत्रो, बांत.
 मूर्ख पु. मूर्ख, मुरप्.
 मूर्खशत न. (शत न. सो.)
 सो मुरप्माओ.
 मूर्ख ग. १, परस्मै. मूर्च्छा
 आववी, धेरी आववी.

મૂર્તિ સ્ત્રી. મૂર્તિ, પ્રતિમા.
 મૂર્તિમત્ વિશે. મૂર્તિમાન,
 સાક્ષાત્, પ્રત્યક્ષ.
 મૂર્ધન પુ. માથું, મસ્તક.
 મૂલ ન મૂળ; તળીયું.
 મૃ (મ્રિય) ગ. ૬. આત્મને.
 મરવું.
 મૃગ ગ. ૧૦, આત્મને. શોધવું.
 મૃગ પુ. હરણ.
 મૃત્યુ પુ. મૃત્યુ, મોત.
 મૃદ્ સ્ત્રી. માટી, મટોડી.
 મૃશ ગ. ૬, પરસ્મૈ.-ચિ+મૃશ
 પારખ કરવી, પરીક્ષા કરવી.
 મેઘ પુ. મેઘ, વાદળ.
 મેઘજાલ ન. વાદળનો જથ્થો.
 મેદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.
 મેધાધિન્ વિશે. પુ. ન. બુદ્ધિ-
 માન, ડાહ્યું.
 મેલ પુ. મેળાપ, સંપ.
 મૈત્રાવરુણ પુ. સોમયજ્ઞ કિરા-
 વનારમાંનો એક ગોર.
 મોક્ષ પુ. મોક્ષ.
 મોદક પુ. લાડુ.
 મૌલિક ન. મોતી.
 મૌન ન. મુંઝાપણું.
 મ. ય.
 યક્ષ પુ. યક્ષ, કુબેરનો સેવક.
 યજ્ઞ મ. ૧, ઉભય, યજ્ઞ કર-
 વો, પૂજવું.

યજમાન પુ. યજમાન, યજ્ઞ
 કરનાર.
 યજ્ઞિય વિશે. પુ. ન. યજ્ઞસંબંધી,
 યજ્ઞનું.
 યત્ ગ. ૧, આત્મને. યત્ન કર-
 વો, મથવું, મહેનત કરવી.
 ડઘત્ (ડઘ ઉપ+યત્, એ
 ધાતુનો વર્તમાન કૃદંત.) ઉઠતાં,
 તૈયાર થતાં.
 યતિ પુ. જતી, યોગી.
 યતઃ (અવ્યય) જેથી, કારણ કે.
 યત્ન પુ. પ્રયત્ન.
 યન્ત્ર (અવ્યય) જ્યાં. [જેમ.
 યથા (અવ્યય) જે પ્રમાણે,
 યદા (અવ્યય) જ્યારે.
 યદિ (અવ્યય) જો.
 યન્ત્ર ન. યંત્ર, સાંચો.
 યશસ્ ન. યશ, જય.
 યશસ્વત્ વિશે. પુ. ન. જય-
 વાળું, પ્રખ્યાત.
 યાજ્ઞ ગ. ૧, ઉભય, યાચના કર-
 રવી, યાચવું, માગવું.
 યાચક પુ. યાચક, માગનાર.
 યાત (યા નો બૂ. કૃ.) ગયેલો.
 યા-આ+યા, આવવું, સમ્
 ઉપ+આ ઉપ+યા આવવું.
 (સમાચાત બૂ. કૃ.)
 યાત્ સ્ત્રી. દેરાણી કે જેઠાણી.
 યાત્રિક પુ. જાત્રી.

યાચત્ (અભ્યય) જ્યાંસુધી.
યુક્ત ((યુજ્ નો જૂ. કૃ.)યુક્ત,
જોડાયલું.

યુક્ત ન. યુદ્ધ, લડાઈ.
યુધ્ અ. યુદ્ધ, લડાઈ.
યુધ્ ગ. ૪, આત્મને. યુદ્ધ કરવું,
લડવું.

યૂથ ન. જથો, ટોળું.
યોગિન પુ. યોગી, જોગી.
યોજન ન. જોજન, ચાર ગાઉ.
યોધ પુ. જોદો, લડવૈયો.

ર.

રક્ષ ગ. ૧. પરરમ્. રક્ષણ કરવું,
બચાવવું, સંભાળવું.

રક્ષણ ન. રક્ષણ, બચાવ.

રક્ષસ્ ન. રાક્ષસ.

રક્ષા અ. રક્ષા, બચાવ, રક્ષણ.

રક્ષિત (રક્ષ્ નો જૂ. કૃ.)
રક્ષાયલું, બચાવાયલું.

રક્ષિત્ પુ. રક્ષક;-વિશે. પુ.
ન. રક્ષણ કરનાર.

રક્ષ વિશે પુ. ન. રાતું, લાલ.

રક્ષુ પુ.(અકૃ.)રક્ષુરાજનાવંશજ.

રક્ષુનાથ પુ. રક્ષુઆનો રાજા.

રક્ષ મ. ૧૦, રચવું, જોડવું.

રક્ષમી અ. રાત.

રક્ષુ અ. દોરડી.

રજસ્ ન. રજ, ધુળ, પરાગ.

રતિ અ. કામદેવની અંતું નામ;
ખુશી, મન.

રત્ન ન. રત્ન.

રથ પુ. રથ.

રથ્ય પુ. ઘોડો.

રથ્યા અ. શેરો.

રમ્ ગ. ૧, આત્મને. આરંભ
કરવો, હાથમાં લેવું; આ સાથે,
શરુ કરવું.

રમ્ ગ. ૧, આત્મને, રમવું, આ-
નંદ થવો.

ચિ+રમ્, પરરમ્. ચોભવું,
બંધ કરવું.

રમણ પુ. વહાલો, ધણી.

રમા અ. લક્ષ્મી.

રચિ પુ. રચિ, સર્પ.

રસ પુ. રસ.

રાક્ષસ પુ. રાક્ષસ;-દુષ્ટ પુરુષ.

રાજ ગ. ૧, પરરમ્. અને આ-
ત્મને.-ચિ+રાજ વિરાજવું,
વિરાજમાન થવું, શોભાયમાન
દેખાવું.

રાજહાર ન. (હાર ન. આરણ્ય)
હરનાર, સરકાર કચેરી.

રાજન્ પુ. રાજા.

રાજપુત્ર પુ. રાજાનો કુંવર.

રાજપુરુષ પુ. રાજાનો મુખ્ય,
અધિકારી.

રાક્ષી અ. રાણી.

राज्य न. राज्य.

राज्यलोभाकृष्टविशे. पु. न.

(राज्य न. राज्य-लोभ-पु.
+आकृष्ट जे'यायहुं) राज्य-

हिना लोभयो जे'यायहुं ;

रात्रि श्री. रात्रि, रात.

राम पु. विशेष नाम.

रावण पु. रामनो शत्रु, लंका-

राशि पु. दमनो. [नो राज.

राष्ट्र न. देश.

रीति श्री. रीत.

रघु ग. १, आत्मने. शयि य-
वी, अभवुं.

रघु रघुवुं.

रघु ग. ४, आत्मने. खनु+

रघु. मानवुं, ताजे यवुं.

रघु—नि+रघु, (कर्मणि प्र-
योगमा) अटकावुं, योभवुं.

रघु ग. १, परस्मै. यदवुं ;

-प्र+रघु, अभवुं.

रेरे (अव्यय) अरे !

रोदन न. रुदन, रुदवुं ते.

ल.

लक्ष ग. १०. लक्ष-संख्ये, लक्ष
आपवुं, जेवुं, परीक्षा करवी,
संभीत करवुं.

लक्ष्मण पु. रामनो भाए.

लक्ष्मी श्री. लक्ष्मी.

लक्ष्मवेला श्री. मुहूर्तनी धरी.

लघिमत् पु. योऽपहृष्टं, लघुपहृष्टं.

लघु विशे. पु. श्री. न. लघु,
योऽहुं, नानुं.

लङ् ग. १, आत्मने. ज्ञाण-
गवुं, हराववुं.

लङ् ग. ६. आत्मने. लज्ज
पाभवी, लानवुं, शरभावुं.

लज्जा श्री. लज्ज, लान.

लता श्री. लता, वेल.

लतागृह न. लताभंडप, वेलनो
भांडवो.

लस ग. १, आत्मने. लाम
धवो, मेणववुं.

लस ग. १, आत्मने—अव
+अस आक्षरे भवो, पडवुं.

ललना श्री. श्री.

लव पु. रामनो पुत्र.

लव पु. लववेश, रणक्षय, आक्ष

लवण न. लवण, भीहुं;—विरे
पु. न. आर्.

लाङ्गूल न. पुण्डु.

लाम पु. लाम.

लिङ्ग न. लति (श्री भर्मा
के पुरषवर्मा लोवापहुं.)

लुट् ग. ४, परस्मै. लोवुं, लोवापहुं.

लुट् ग. ४. तथा १, ५.

रमै. शोभ कर्त्तव्य-राज्यवे,
तक्षसुं, भोक्तृत्वं यत्.
लोक पु. शोक, दुःखि.
लोभ पु. शोभ.

व.

वंश पु. वंश, कुल.
व विशे. पु. न वक्तव्य.
वक्षस् न. छाती.
वचन न. वचन; उपदेश; विनंति.
वचनीय विशे. पु. न. निंघ.
-न. निंघा; लोकांघ निंघहोयते

वचस् न. वचन.
वञ्चक पु. ठगारो.
वत्स पु. अन्धुं.
वद् ग. परस्मै. वद्धुं, कहेवुं.
वध पु. वध, भार्युं ते.
वधू स्त्री. वधू, शुभान स्त्री.
वन न. वन.
वनवासिन् विशे. पु. न. वन-
भां वसनार-रहेनार.
वनोक्त पु. वनभां रहेनार.
वम् ग. १, आत्मने. वदन्
करेवुं, नभयुं.

वचस् न. वच, उभर.
वचस्व पु. मित्र.
वर पु. वरदान, अक्षिप्त, प्रसाद.
वस्तु विशे. पु. न. स्त्री.
व्युत्पन्न अंगवाणु.

वरम् (अव्यय) वार, अहेतर, दीक.
वराह पु. डुकर, लुङ्.
वर्ण ग. १०, परस्मै. वर्णयवुं,
वभाष्युं.

वर्ण पु. वर्ण, जल, रंग,
वर्त्मन् न. रस्ती.
वल्लभ पु. वल्लभो.
वशा स्त्री. शायणी, पत्नी.
वस ग. १, परस्मै, वसयुं.
रहेवुं;—अधि+वस् रहेवुं.
वसत् (वसूतो व. इ.) वसतु.
वसति स्त्री. वस्ती, रहेहाय.
वसन न. वस्त्र.

वसन्त पु, वसन्त ऋतु.
वसु न. वसु, धन.
वसुदेव पु. न. कृष्णतो आप.
वसुधा स्त्री. पृथ्वी.
वस्तु न. वस्तु, वास्तविक पदार्थ
वस्त्र न. वस्त्र.
वह ग. १, उभय. वहेवुं, लेध
नयुं.
वा (अव्यय) अथवा.

वाकपटुता स्त्री. (पटुता) स्त्री.
कुशिकारी) शोधवानी छटा.
वाक्य न. वाक्य, शब्द.
वाक् स्त्री. वाक्, वाणी.
वाचा स्त्री. वाक्, वाणी.

વાઙ્મ્ય ગ. ૧, ૫૨૨૨૨. ૪૨૭૭૭.
 વાળી સ્ત્રી. વાણી.
 વાત પુ. વા, ૫૫૫.
 વાતાયન ન. આરી.
 વાદ ગ. ૧૦, આત્મને. — અ-
 ભિ+વાદ, નભવું.
 વાપી સ્ત્રી. વાવ.
 વાયસ પુ. કાગડો.
 વાયુ પુ. વાયુ.
 વારિ ન. પાણી.
 વાર્તા સ્ત્રી. વાર્તા, વાત.
 વાસ પુ. વાસ.
 વાસસ્ ન. વસ્ત્ર, કપડું.
 વાસિત વિશે. પુ. ન. ખુસ-
 બોદાર થએલું.
 વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણ.
 વિકાર પુ. વિકાર, રૂપાંતર,
 ફેરફાર.
 વિકાસ પુ. વિકાસ, પ્રકાશ,
 વિસ્તાર.
 વિગ્રહસંધિ પુ. (વિગ્રહ પુ. લ-
 ડાઇ, સંધિ પુ. ર.લાઇ) લડાઇ
 અને સલાહ.
 વિદ્ય પુ. વિદ્ય, અડચણ.
 વિચિત્ર વિશે. પુ. ન. વિચિત્ર,
 રંગબેરંગી.
 વિસ ન. દોહત, ધન.
 વિદ્ [ચિન્દ્] ગ. ૬, દભય.
 મેળવવું.
 વિદ્ ગ. ૪, આત્મને. વિદ્યમાન
 હોવું, હોવું.
 વિદ્યા સ્ત્રી. વિદ્યા.
 વિદ્યુત સ્ત્રી. વીજળી.

વિદ્યત્વ ન. વિદ્યા, વિદ્યાનપણું.
 વિદ્યન્ વિશે. પુ. ન. વિદ્યાન,
 બણેલું.
 વિધિ પુ. વિધિ, ધર્મશાસ્ત્રની આદા
 વિધૃત (વિઉપ. + ધૃ નો કર્મણી
 ભૂત કૃદંત) ઉચકી રાખેલું,
 આધાર—આશરો આપેલો.
 વિધેય વિશે. પુ. ન. કરવા
 યોગ્ય.
 વિનય પુ. વિનય, નમ્રતા.
 વિના (અવ્યય) વિના, સિવાય.
 વિનાશ પુ. નાશ.
 વિપત્તિ સ્ત્રી. વિપત્તિ, વપત,
 આફત.
 વિપદ સ્ત્રી. વિપત્તિ, વપત,
 આફત.
 વિપ્રિય ન. અપ્રિય કામ, તક-
 સીર;—વિશે. પુ. ન. અપ્રિય-
 મતું.
 વિભવ પ. ધન, દોહત.
 વિમાર્ગ પુ. આડો માર્ગ—રસ્તો.
 વિમુક્ત વિશે. પુ. ન. અવળા
 મ્હોવાણું.
 વિચિત્ર ન. આકાશ.
 વિયોગ પુ. વિયોગ.
 વિરાગ પુ. ચીસ.
 વિકૃપ વિશે. પુ. ન. વિરૂપ,
 કંઈપું.
 વિચર ન. ચાલ.
 વિવાહ પુ. વિવાહ [તરેહનું.
 વિવિધ વિશે. પુ. ન. વિવિધ.

વિશ મ. ૬, ૫૨૨મૈ. પ્રવેશ
કરવો, પેસવું,—ઉપ+વિશ
એસવું.

વિશુદ્ધ [વિ (ઉપ.)+શુદ્ધ ગ.
૪, ૫૨૨મૈ. નો ભૂ. કૃ.] શુદ્ધ.

વિશુદ્ધિ બી શુદ્ધિ, સ્વચ્છતા.

વિશ્રામહેતોઃ (વિશ્રામ પુ.
વિસામો+હેતુ પુ. સખખ. એ
શબ્દનો સમાસ વિશ્રામહેતુ
પુ. તની પંચમી અથવા ષષ્ઠી
વિભક્તિનું એકવચન) વિસામો
આવાના સખખથી.

વિશ્વ ન. વિશ્વ.

વિશ્વકર્મન પુ. વિશ્વકર્મા.

વિશ્વામિત્ર પુ. એક ઋષિ.

વિશ્વાસકારણ ન. (વિશ્વાસ
પુ. બંડસો, કારણ ન. કાર-
ણ) વિશ્વાસનું કારણ.

વિષ ન. વિષ, ઝેર.

વિષ્ણુ પુ. વિષ્ણુ.

વિહંગ પુ. પક્ષી.

વિહિત [વિ (ઉપ.)+ધા નો
ભૂ. કૃ.] કરમાવેલું, સ્થાપેલું;
કરેલું.

વીર્ય બી. રસ્તો.

વીર પુ. વીર, શુરો શબ્દવૈયો.

વીર્ય ન. વીર્ય, પરાક્રમ.

વૃ-ઉપસર્ગ પરિ સાથે, વિન્ન-
ળવું, ઘેરવું.

વૃક્ષ પુ. વૃક્ષ, ઝાડ.

વૃત્ત ગ. ૧, આત્મને વર્તવું,
હોવું,—નિ+વૃત્ત પાછા આવવું.
પ્ર+વૃત્ત શરૂ કરવું, લેઈ એસવું.
પરા+વૃત્ત પાછા વળવું, પ-
રાવૃત્ય સં. ભૂ. કૃ. પાછા
વળીને.

પ્રતિ+નિ+વૃત્ત પાછા આવવું.
વૃત્તિ બી. વૃત્તિ, ધંધો.

વૃથા (અવ્યય) વૃથા, ફેકટ.

વૃદ્ધિમત્ વિશે. વધવું; પુ. ન.
લંબાવવું.

વૃદ્ધ ગ. ૧, આત્મને. વૃદ્ધિ
થવી, વધવું.

સમ્ + વૃદ્ધ, વૃદ્ધિ થવી,
વધવું, આબાદ થવું.

વૃન્ત ન. થડ, સાંઠો.

વૃષ પુ. બળદ.

વૃષભધ્વજ પુ, મહાદેવ.

વેદ પુ. વેદ.

વેષસ્ પુ. બ્રહ્મા.

વેપ્ ગ. ૧, આત્મને. ધુબવું,
થરથરવું.

વૈકુન્ઠ ન. વિષ્ણુનું સ્વર્ગમાં
રહેવાનું ડેકાણું.

વૈયાત્ય ન. અસખ્યતા, ધૃષ્ટતા.

વૈર ન. વૈર, સત્રુત્વ, દુશ્મનાઈ.

વ્યથા બી. વ્યથા, પીડા, ધન.

વ્યસન ન. વ્યસન, દુઃખ,
સંકટ, દેવ, લત.
વ્યાલ્લયેય વિશે. પુ. ન. અર્થ
સમન્નવવા યોગ્ય, અર્થ કરવા
યોગ્ય.
વ્યાઘ્ર પુ. વાધ.
વ્યાધ પુ. પારધો.
વ્યાધિ પુ. રોગ.
વ્યાલી સ્ત્રી. વાધેયુ.
વ્રજ ગ. ૧, પરરમે, જવું.
વ્રીહિ પુ. ચોખા કે ચોખાનો
દાણો.

શ.

શંસ્ ગ. ૧, પરરમે, પ્રશંસા
કરતી, વખાણવું, કહેવું.
શંસ્, -ઉપસર્ગ આ સાથે ગ.
૧. આત્મને. આશા રાખતી,
તકાસવું.
શકુન્તલા સ્ત્રી. વિશેષ નામ.
શક્ક ગ. ૧, આત્મને. શંકા
ભેવી, વહેમ આણવા.
શક્કા સ્ત્રી. શંકા, વહેમ.
શઠ પુ. હુઝ્યો, ઠગ.
શત ન. સો, ચતક.
શત્રુ પુ, શત્રુ, દુસ્મન,
શત્રુવિગ્રહ પુ. શત્રુ સાથે લડાઈ
શત્રેસ (અભય) ધીમે ધીમે,
હળવે હળવે.
શમ (શામ) ગ. ૪, પરરમે.
શન થવું.

શમ્બુક પુ. વિશેષ નામ.
શમ્બુ પુ. શંભુ, શિવ, મહાદેવ.
શટયા સ્ત્રી. શેઠ, પધારી.
શર પુ. તીર.
શરદ્ સ્ત્રી. શરદ ઋતુ.
શરીર ન. શરીર.
શરીરસ્થ વિશે. પુ. ન. શરી-
રમાં રહેલું.
શવ ન. શવ, મૃત્યુ.
શઙ ન. શરત, હથિયાર.
શાલા સ્ત્રી. શાખા, ડાળી.
શાન્તા સ્ત્રી. રામની બહેન.
શાન્તિ સ્ત્રી. શાંતિ,
શાલા સ્ત્રી. શાળા.
શાસ્ રાજ્ય ચલાવવું.
શાસત (શાસ્ નો વ. ક.)
રાજ્ય ચલાવવું.
શાસન ન. શાસન, હુકમ.
શાસ ન. શાસ.
શિશ્ ગ. ૧, આત્મને. શીખવું,
શિક્ષર પુ. ન, શિખર.
શિક્ષરિત્વ પુ. પર્વત.
શિરસ્ ન. શિર, માથું.
શિલા સ્ત્રી. શિળા, પથર.
શિક ન. કસ્યાણ.
શિવાલય ન. શિવનું દેહેરું.
શિશિર પુ. ન. શિશિર ઋતુ.
શિશુ પુ. બાળક.

शिष्य पु. शिष्य, विद्यार्थी.

शीर्ष न. शीर्ष, माथुं.

शुक पु. सुको, पोपट.

शुक्लपक्ष पु. (शुक्ल विशेष.

पु. न. घाणु + पक्ष पु. प-
अवाडीयुं.) शुक्ल पक्ष, सुद,
अनवाणीयुं.

शुष्क ग. १, पररभै. शोभयुं,
शोक करवो.

शुभ ग. १, आत्मने. शोभयुं.
धरात होयुं.

शुभ विशेष. पु. न. शोभा आ-
पनाई, साई.

शुभ ग. ४, पररभै. सुकायुं.

शुभ पु. शुभ.

शुभक पु. विशेष नाम.

शुलिन पु. शिवयुं नाम.

शुगल पु. शिवाण.

शोभन विशेष. पु. न. शोभा
आपनाई, साई.

शोभा श्री. शोभा.

शौर्य न. शौर्य, पराक्रम.

श्मशान न. श्मशान.

श्याम विशेष. न. श्याम, काला.

श्यामिका श्री. मेघ, अरुणवृत्ता.

श्रद्धा श्री. श्रद्धा. विश्वास.

श्रद्धेय विशेष. पु. न. विश्वास

सम्पत्ति योग्य, विश्वनीय.

श्रम (श्रम) ग. ४, पररभै.

श्रम करवो, थाकयुं.

श्रम-विशेष. + श्रम (श्रम)

विश्राम लेवो, विश्रान्ति लेवो,

थाक आवो.

श्रम पु. श्रम, मेहनत.

श्रवण न. श्रवण करवुं ते, सां-
भणयुं.

श्रि ग. १, उभय—उपसर्ग आ
+ श्रि, आश्रय लेवो, आश्रय
करवुं—रहेवुं, शरणे करवुं.

श्रीमत् विशेष. पु. न. श्रीमंत,
आपनाई, सुभी.

श्रीवेण पु. विशेष नाम.

शु श्रवण करवुं, सुणयुं, रां
भणयुं. [भणयुं ते.

श्रुति श्री. धर्मशास्त्र; वेद; सां-

श्रुतिमत् विशेष. वेद श्रवणान्तर.
वेदपारंगत.

श्रेष्ठ विशेष. पु. न. श्रेष्ठ.

श्रेयस् विशेष. पु. न. अहेतु,
इत्याद्युकारक.

श्रीतु विशेष. पु. न. श्रोता, संभ-
णान्तर.

श्लघ विशेष. पु. न. दीक्षुं श्रेष्ठ.

श्लघ ग. १, आत्मने. वञ्चययुं.

श्लिष्ट ग. ४, पररभै. श्लेष्टयुं;
—आ(इप)+श्लिष्ट श्लेष्टयुं.

श्लोक पु. श्लोक, कविता; छंद.

श्वश्रु श्री. साश्व.

શ્વંસ્ (અવ્યય) આવતી કાલે.

શ્વાપદ પુ. શિકારી પ્રાણી.

શ્વેત વિશે પુ. ન. સફેદ, ધોળું.

સ.

સંકટ ન. સંકટ, સહક્રમણ.

સંગત ન. સંગત, સોખત.

સંગમ પુ સંગમ.

સંગીત ન. સંગીત, ગાયન.

સંગમોત્સુક વિશે. પુ. ન. મે-

ળાપને માટે આતુર, મળવાને
ઇન્તેજાર.

સંઘાત પુ. જથ્થો, સમુદાય.

સંચલન ન. આમ તેમ ચાલ-
વું તે,

સંતત [સમ્ (ઉપ) + તપ્
નો જ. કૃ) તપેહું, બળેહું

સંદેશ પુ. સંદેશી,

સંદેહ પુ. સંદેહ, શંકા.

સંનિધિ પુ. પડોશ.

સંપદ્ ઓ. સંપત્તિ, આપાદી.

સંપર્ક પુ. સંબંધ, સંસર્ગ.

સંભાર પુ. તૈયારી, સામગ્રી,

સંભાજન ન. વાસીદું વાળવું
તે, ક્યારે કાઢવો તે.

સંમય પુ. આશ્રય.

સંસાર પુ. સંસાર, બવ, દુનિયા.

સચિ પુ. મિત્ર, દોસ્તદાર.

સક્તી ઓ. બહેનપણી.

સગર પુ સર્વવંશી સગનું નામ-

સચિવ પુ. પ્રધાન.

સત્ (અસ્ હોવું, થવું, એ
ધાતુનો વર્તમાન કૃદંત) છતાં;
સાફ, બહું.—પુ. સજ્જન,
બલો શુચ, સાધુ.

સત્તત્ત્વ ન. ખરેખર, તરત.

સત્ત્વ ન. સત્ય, બલમનસાઈ

સત્ય ન. સત્ય.—(વિશે. ખરું, સત્ય.

સત્યમ્ (અવ્યય) ખરેખાત.

સત્ત્વરમ્ (અવ્યય) સત્ત્વર, જલદી.

સદ્ (સીદ્) ગ. ૧, પરસ્મે.

અવ+સદ્(સીદ્) દુઃખી થવું.

સદ્-ઉપસર્ગ નિ+સદ્ (નિ-

ચીદ્) ગ. ૧. પરસ્મે. બેસવું.

સદસ ઓ. ન. સભા.

સદા (અવ્યય) સદા, સર્વકાળ,
હમેથ.

સદાચાર પુ. સદાચાર.

સદૈવ (સદા+યવ) અવ્યય,
હમેથાં, સદા.

સદાન ન. ધર.

સન્ (અસ્ ગ. ૨. નો વ. કૃ-

સત્ નું પ્રથમા એ. વ.) છતો

સમા ઓ. સભા, ધર.

સમચિત્ત વિશે. પુ. ન, (સમ
વિશે. સરખું, ચિત્ત ન. ચિત્ત)
સરખા દિલવાળું.

સમાન ગણ્યું.
 સમરાક્ષણ ન. રથ્યુભૂમિ.
 સમર્થ વિશે. પુ. ન. સમર્થ,
 બળવાન, જોરાવર.
 સમાજ પુ. સમાજ, સભા, મંડળ
 સમુદ્ર પુ. સમુદ્ર, દરિયો.
 સમૂહ પુ. સમૂહ, સમુદાય.
 સમૃદ્ધિ બી. સમૃદ્ધિ, વિપુલતા.
 સમ્યક્ (અવ્યય) સાઈ, ઠીક.
 સરસ ન. સરોવર.
 સર્વ પુ. સર્વ, સાપ. [બધે.
 સર્વત્ર (અવ્યય) સર્વ ઠેકાણે,
 સર્વથા (અવ્યય) સર્વથા, સર્વ
 રીતે. [હમેશ.
 સર્વદા (અવ્યય) સર્વદા, સદા,
 સવિત્ પુ. સવિતા, સૂર્ય.
 સહ્યેષુ પુ. સારથિ. [સહેવું.
 સહ ગ ૧, આત્મને. સહન કરવું,
 સહ (અવ્યય) સાથે.
 સહચરી બી. સહિયર, સોબ-
 તથ, સોબતમાં રહેનારી.
 સહસા (અવ્યય) એકદમ, એ-
 કાએક.
 સાક્ષિન પુ. સાક્ષી.
 સાધયિતક્ય વિશે. પુ. ન.
 સાધી ચકાવ તેવું, કર્તવ્ય (વસ્તુ.)
 સાધુ પુ. સાધુ, સત્પુરુષ;-
 વિશે. પુ. ન. સાઈ.
 સાધ્ય વિશે. પુ. ન. મળી શકે
 એવું, કરી ચકાવ એવું, લભ્ય.

સાન્ત્વ મ. ૧૦, શાંત પાડવું.
 સામર્થ્ય ન. સામર્થ્ય, જોર.
 સારક્ષ પુ. એક જાતનું પક્ષી.
 સારથિ પુ. સારથિ.
 સારમેય પુ. કૂતરો.
 સાર્થ પુ. સાથ, ટોળું, કાફલો.
 સાશક્ષ વિશે. પુ. ન. શક બરેલું,
 વહમી.
 સાષ્ટાક્ષપાતમ્ (સામાસિક અ-
 વ્યય) સાષ્ટાંગ નમસ્કાર
 કરીને. [કામ.
 સાહસ ન. સાહસ, જોખમનું
 સિદ્ધ પુ. સિંહ.
 સિંહાસન ન. સિંહાસન.
 સિદ્ધ (સિદ્ધ) મ. ૬, લભ્ય.
 અભિષેક કરવો, સિંચવું, છાંટવું.
 સીતા બી. વિશેષ નામ.
 સીમન બી. સીમા, હદ.
 સુ (નામને આરંભે અવ્યય
 તરીકે) સાઈ.
 સુકૃત ન. }
 સુકૃતિ બી. } સત્કર્મ.
 સુચરિત ન. }
 સુખ ન. સુખ, સ્વસ્થતા, નિરાંત
 સુખમાજ્ વિશે. પુ. ન. બી. સુખી.
 સુખલેશ પુ. (લેશ પુ. અંશ)
 સુખનો અંશ.

सुगन्धि विशेष. पु. न. स्त्री. सु-
 गन्धी, सुवासित, पुष्पमोदार.
 सुजन पु. सज्जन, सारो भाष्यस.
 सुमन्त्र पु. रामनो सारथि.
 सुरभि विशेष. पु. न. स्त्री.
 पुष्पमोदार.
 सुवर्ण न. सोनुं.
 सुवर्णकार पु. सोनी.
 सुवृक्ष विशेष. पु. न. सारी आसनं.
 सुष्ठु (अव्यय) क्लेश, ठीक.
 सुहृद् पु. मित्र.
 सुक्त न. वेदनो मंत्र.
 सुत्रधार पु. सूत्रधार.
 सूद् ग. १०, -नि उप+सूद्
 (निषूद्) नाशकरी, हनना करवुं.
 सूय पु. रसोपयो.
 सुनु न. दीकरो.
 सूर्य पु. सूर्य.
 सू (सर्) ग. १ परस्मै. सरकवुं,
 असवुं, नवुं; -उपसर्ग प्र + सू
 (सर्) प्रसार धवो, पसरवुं,
 इलावुं; -अनु (उप.) + सू (सर्)
 अनुसरवुं; पाठन नवुं.
 सूक्ष्म ग. ६, परस्मै. सरनवुं,
 निपन्नववुं; भूमी-छाडी देवुं;
 -अति + सूक्ष्म आपवुं.
 सूष्टि स्त्री. सूष्टि.
 सेना स्त्री. सेना.

सेनापति पु. सेनापति, वक्क-
 रनो सरदार.
 सेव ग. १, आत्मने. सेवा कर-
 वा, सेववुं—उपसर्ग परि +
 सेव, सेववुं, अंगीकार करवुं.
 सैनिक पु. वक्करी सिपाही,
 वडवेयो.
 सौत्कण्ठ विशेष. पु. न. चिंतातुर.
 सोम पु. सोमवक्षी के सोमरस.
 सोमवासर पु. सोमवार.
 सोढ (सह नो भू क्) स-
 डेवायवुं. [सुरती.
 सौन्दर्य न. सुंदरपणुं, पुष्प-
 स्तुति स्त्री. स्तुति, वज्राणु,
 प्रार्थना.
 स्तेन पु. चोर.
 स्त्रीरत्न न. रत्नरूप स्त्री.
 स्था (तिष्ठ) ग. १, परस्मै,
 स्थिति होवी, ठीका रहेवुं;
 (कर्मणिश्च स्थी), -अनु
 (उप.) + स्था (तिष्ठ) कला
 प्रभावे वर्तवुं, दुकम जन्मव-
 नो; -प्र (उप.) + स्था (तिष्ठ)
 आत्मने. निक्षणवुं, पढार नवुं;
 -उद्+स्था (तिष्ठ) ठीकवुं.
 स्थान न. स्थान, जन्मा, ठेकावुं.
 सिद्ध ग. ४, परस्मै. स्नेह राखवो.

જિગ્ધ (જિહ્ વું જૂત કૃદંત)
 માયાળુ, મમતાળુ, રનેહશીલ.
 રનેહ પુ. રનેહ. (ધડકવું.
 સ્પન્દુ મ. ૧, આત્મને, ફરકવું,
 સ્પર્ધ મ. ૧, આત્મને, બરો-
 બરી કરવી, સરસાધ કરવી.
 સ્પૃશ મ. ૬, પરસ્પૃ, સ્પર્થ
 કરવો, અડકવું.
 સ્પૃષ્ટ (સ્પૃશ નો ભૂ. કૃ.)
 સ્પર્થ કરેલું, અડકેલું.
 સ્પૃહ મ. ૧૦, ચહાવું, ઝંખવું,
 તૃષ્ણા થવી.
 સ્ફુર મ. ૬, પરસ્પૃ, ફરકવું.
 પકડવું, તરફડવું.
 સ્મિ મ. ૧ આત્મને. હસવું,
 મ્હો મલકાવવું;—ઉપસર્ગ વિ
 +સ્મિ વિરમય પામવો, આ-
 મય પામવું.
 સ્મૃ (સ્મર) મ. ૧, પરસ્પૃ.
 સ્મરણ કરવું, સંભારવું, યાદ
 રાખવું;—ઉપસર્ગ વિ + સ્મૃ
 (સ્મર), વિસરવું, ભૂલી જવું.
 સ્મૃતિ બી. સ્મરણ, યાદદારતા;
 સ્મૃતિ (ધર્મયાત્રા).
 સંજ મ. ૧, આત્મને. ખરવું,
 નીચે પડવું.
 સ્પન્દુ સુષ્ટિકર્તા;—વિશે. પુ.
 ન. સરજનાર.

સ્વકૃત્ય ન. પોતાની ફરજ.
 સ્વદેશ પુ. (સ્વ પોતાનો+દેશ
 પુ. મુલક) સ્વદેશ.
 સ્વપ્ન ન. સ્વપ્ન, સપના.
 સ્વર્ગ પુ. સ્વર્ગ.
 સ્વવિષય પુ. (વિષય પુ.
 મુલક) પોતાનો મુલક.
 સ્વસુ બી. બહેન. [કબલાણુ.
 સ્વસ્તિ (અવ્યય)સ્વસ્તિ, આખંડ
 સ્વસ્થ વિશે. પુ. ન.સ્વસ્થ,શાંત.
 સ્વાદ મ. ૧, આત્મને. સ્વાદ
 પડવો, આખવું, ભાવવું.
 સ્વાદુ વિશે. પુ. ન. બી. સ્વા-
 દવાળું.
 સ્વામિગુણોપેત વિશે. પુ. ન.
 (સ્વામિન્ ધણી + ગુણ ગુણ
 +ઉપેત યુક્ત) ધણીના ગુણો-
 થી યુક્ત.
 સ્વામિન્ પુ. સ્વામી, ધણી.
 સ્વાસ્થ્ય ન. સ્વસ્થતા, શાંત.
 સ્વીય વિશે. પુ. ન. પોતાનું-
 હ.
 હન હણવું, મારવું.
 હરણ ન. હરણ કરવું તે.
 લપ જવું તે.
 હરિ પુ. વિશેષ નામ.
 હરિણ પુ. હરણ.
 હન્ય ન. હવેલી.

હલાહલ ન. હળાહળ, ઝેર.
 હવિસ ન. અગ્નિદાન.
 હસ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. હસવું,
 —વિઉપ. + હસ્ મસ્કરીમાં
 હસવું, મસ્કરી કરવી.
 હસ્ત પુ. હાથ.
 હિ, —પ્રઉપ+હિ, મોકલવું.
 હિત વિશે. પુ. ન. હિતકારક.—
 ન. હિત, બહું.
 હિતકર વિશે. પુ. ન. હિતકર,
 હાયકારક.
 હિમ ન. ઘરફ.
 હુતમુજ પુ. અગ્નિ.
 હ ગ. ૧, ઉભય. હરથ્ય કરવું.
 હધ લેવું, હરી જવું;—ઉપ.
 સર્ગ આ+હ આહાર કરવો,

ખાવું; યગ કરવો;—
 પરિ (ઉપ.)+હ, ખસેડવું, હર
 કરવું.—ઉપસર્ગ પ્ર+હ, પ્રહાર
 કરવો, મારવું;—ઉપસર્ગ ચિ+હ
 કીડા કરવી.

હૃદય ન. હૃદય, હૈયું.
 હે (અવ્યય) અહો, અરે.
 હેમન્ ન. સોનું. (કરનારો.
 હોત્ પુ. પુરોહિત, ગોર, હવન
 કર્તા (અવ્યય) ગર્ધ કાલે.
 હ્રાદ્ ગ. ૧૦,—આ(ઉપ.)+હ્રાદ્
 ખુશી થવું, આનંદ પામવો,
 આસ્હાદિત થવું.
 હે ગ. ૧, ઉભય. બોલાવવું.

ગુજરાતી સંસ્કૃત શબ્દકોશ.

અખંડ કસ્યાણ સ્વસ્તિ અવ્યય.
અમિ અમિ પુ. હુતમુજ્ પુ.
અનલ પુ.

અગ્ર અગ્ર ન.

અગ્રેજ અગ્રલ પુ.

અગણિત અસંખ્યેય વિશે.

અગાશી પ્રાસાદતલ ન. (પ્રા-
સાદ મહેલ તતલ. તળિયું,
૫૪).

અગ્રેયર અમૂમિ ઓ.

અંગીકાર કરવું પરિ (ઉપ.)+
સૈવ્ ગ. ૧. આત્મને.

અજવાળીયું શુદ્ધપક્ષ પુ.

અજ્ઞાન અજ્ઞાન ન.

અટકાવું નિ ઉપ. + રૂઢ્ (ક-
ર્મણિ પ્રયોગમાં.) [૫૨૨મૈ.

અટકાવવું વિ ઉપ+રમ્ ગ. ૧.

અટકાવાયકું કુણ્ઠિત (કુણ્ઠ
નો કર્મણિ ભૂ. ક.):

અટકાવેકું પ્રતિહત (પ્રતિ ઉપ.
+હન્ નો કર્મણિ ભૂ. ક.).

અઠકવું સ્પૃષ્ઠ મ. ૬, ૫૨૨મૈ.

અઠમણમાં આવેકું. પ્રતિહત(પ્રતિ
ઉપ+હન્ નો કર્મણિ ભૂ. ક.)

અડકેકું સ્પૃષ્ઠ (સ્પૃષ્ઠનો ભૂ. ક.)

અડઢ માણ પુ.

અણુગમતું વિપ્રિય વિશે.

અણુભૈસાદર અવિશ્વાસ્ય વિશે.

અતિશય } અતીવ અવ્યય; પરમ
અત્યંત } વિશે.

અત્યંતતા પ્રકર્ષ પુ.

અથવા અથવા અવ્યય; ઉત
અવ્યય, વા અવ્યય.

અદેખાધ અક્ષમા ઓ.

અધર્મ અધર્મ પુ.

અધિકારી રાજપુરુષ પુ.

અધિકાર આપવો અધિક
(અધિ ઉપ +કૃ).

અધિપતિ અધિપતિ પુ.

અધીરા થવું ત્વર્ ગ. ૧૦, આ-
ત્મને.

અનર્થ અનર્થ પુ.

અનાજ ધાન્ય ન.

અનાય અચારણ વિશે.

અનિષ્ઠ અનર્થ પુ.

અનુભવવું અનુ (ઉપ.)+મૂ ગ.

૧, ૫૨૨મૈ. માણય (મૂ
ના પ્રેરક પ્રયોગના આયા-

ર્થનું દિ. પુ. એકવચન.)

અનુસરવું અનુ (ઉપ) + સ્વ (સર્)

ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.; અનુ (ઉપ)

+ ગમ્ (ગચ્છ) ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.

અને ચ અવ્યય.

અંતઃકરણ અન્તઃકરણ ન.;

અંતઃપૂર્વો વડો અધિકારી

કચ્છુકિન્ પુ.

અંતરાય આચરણ ન.

અંદરનો આત્મા-૭૫ અન્તરા-
ત્મન્ પુ.

અંધારું તમસ્ ન.

અપરાધનો ભેદ અપરાધલક્ષ પુ.

અપાવત્ર કરાયેલું દૂષિત (દૂષ
નો જ. કૃ.)

અપ્રિય અપ્રિય વિશે.

અભિષેક અભિષેક પુ.

અભિષેક કરવાને અભિષેકતુમ્

(અભિ ઉપ. + સિચ્)

અભ્યાસ અધ્યયન ન.

અમૃત અમૃત ન.

અંબોડો કવરી સ્ત્રી.

અરે મોસ અવ્યય; હા અવ્યય

અર્ધ અર્ધ ન.

અર્થ કરવા યોગ્ય અર્થલેખ વિશે.

અવકાશ અવકાશ પુ.

અવગા અવધીરજા સ્ત્રી.

અવગા કરવી અવ ઉપ. + મન્

ગ. ૪, આત્મને.

અવદશા દુર્વદશા સ્ત્રી.

અવયવ ગાત્ર ન.

અવળા મ્હોવાળું વિમુક્તવિશે.

અવાજ હ્વનિ પુ.

અવિષય અમૂલિ સ્ત્રી.

અંશ ભેદ પુ.

અશુદ્ધ દૂષિત (દૂષ નો જ. કૃ.)

અસત્ય અનૃત ન.; અસત્ય ન.

અસ્થિર અઘ્રુષ વિશે.

અસ્વચ્છતા રચામિકા સ્ત્રી.

અહિં અત્ર અવ્યય.

અહિંઆ હહ અવ્યય.

અહો મોસ અવ્યય.

આ.

આંખ નયન ન. ચક્ષુસ્ ન.;

નેત્ર ન.

આંસુ અશ્રુ ન.

આકાશ અમ્બર ન; વિચિત્ર ન.

નભસ્ ન.

આકાશ અને પૃથ્વી ઘાવા

પૃથિવી સ્ત્રી. (દિવચનમાં)

આગળ પુરસ્ અવ્યય; પુરતસ્

અવ્યય.

આગેવાન નાથક પુ.

આવરવું આ (ઉપ.) + અન્ ગ.

૧, ૫૨૨મૈ.

आचार्य आचार्य पु.; गुरु पु.

आच्छादन आवरण न.

आञ्ज अञ्ज अव्यय.

आ जलतु पतावृक्ष विशेष.

आञ्ज निर्वन्ध पु.

आज्ञा आदेश पु. आज्ञा श्री.

आडो इतो विमार्ग पु.

आशुपुं आ+नी ग. १, उभय.

आत्मा आत्मन् पु. अन्तरा-
त्मन् पु.

आतुर स्रोत्कण्ठ विशेष.

आथी अतः अव्यय.

आदर आदर पु.

आध्यात्मिक आध्यात्मिक विशेष.

आनंद यवो रम् ग. १, आत्मने.

आनंद पाभवे अभि उप+

नञ् ग. १, परस्मै.

आप भवत् सर्वनाम.

आपनार दातृ पु. न.

आपनी ह्युर भवत्सकाश

पु. (भवत् सर्व. आप, अने
सकाश पु. पडाश.)

आपुं दा (यञ्) ग. १,

परस्मै. कर्मणिश्च (दी);

अति उप. + सृज् भ. ६,

परस्मै.; म उप.+दा

आपया योऽय इदं वि.

आहत आपद् श्री. विषय

श्री.; विपत्ति श्री.

आभ्युदय मायुस आर्य पु.

आभाद श्रीमत् विशेष.

आभाद यवुं सम् उप.+अध्

ग. ४, परस्मै.

आभादी भूति श्री; संपद्श्री;

समृद्धि श्री.

आभतेम आसवुं ते संचलन न.

आधुष्य जीवित न.

आराधना आराधन न.

आरंभ आरम्भ पु.

आरोप आरोप पु.

आर्य आर्य पु.

आवुं आ उप.+या; सम् उप.

+आ उप.+या.

आवती काले श्वस् अव्यय.

आशरे नवुं आ (उप.)+धि

ग. १, उभय.

आशरो आपेक्षे विधृत (वि

उप+धृनो कर्मणि श्. कृ.)

आशरो वेवो अब (उप.)+

लम्भ ग. १, आत्मने.; भज्

ग. १, उभय.; परि उप. +

सेव् ग. १, आत्मने.

आशा आशा श्री.

आशा राभवी आ (उप.) +

शस् ग. १, आत्मने.

आशर्ष पाभुं वि (उप.)+स्मि.

ગ. ૧, આત્મને.
આશીર્વાદ આશીર્વાદ પુ.
આશ્રય સંશય પું.
આશ્રિત અનુજીવિન્ વિશે.
આસન આસન ન.
આસ્તે ક્રમેણ (ક્રમની તૃતીયાત્વ
એકવચન); શનૈસ અવ્યય.
આળસ જાડય ન.
આળોટવું છુટ્ટ ગ. ૪, પરસ્મે.

५.

ઇન્દ્રીય આજ્ઞાલભૂમિ પુ.
 ઇન્દ્રીય આજ્ઞાલભૂમિ સી.
 ઇન્દ્રીય (ઇન્દ્ર) ગ. ૧,
 ૫૨૨મૈ.; વાન્દ્ર ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 ઇન્દ્ર અભિરુચિ સી.; અભિ-
 રુચિ પુ.; ઇન્દ્ર સી.; કામ
 પુ., લોભ પુ. તૃષ્ણા સી.;
 ઇન્દ્રકણ્ઠા સી.
 ઇન્દ્રીય (ઇન્દ્ર ગ. ૧, નો
 બ. ૩.)
 ઇન્દ્ર અહિત ન.; ઇન્દ્ર સી.
 ઇન્દ્રની ઇન્દ્રી ન્યાયસભાસી.
 ઇન્દ્ર પારિતોષિક ન.
 ઇન્દ્રની રાજધાની અમરાવતી
 સી.

ॐ

६३ षण्ठ विसे.
६४ योः उज्ज्वलम् ५०५५.

विष्णुं ह्रीं ग. १, परस्मै; +
 उक्त्विप. ग. १, परस्मै,
 वितरतु अवतरत् [अव (उप.)
 +तृ. ग. १, परस्मै.नो व.४.]
 वितरतुं अव (उप.)+तृ.ग.१,परस्मै.
 वीतावण जव पु.
 वीतावणी सत्व्वरम् अव्यय.
 विक्रंष्टा उत्कण्ठा श्री.
 विकृष्टता प्रकर्ष पु.
 वित्पति प्रभव पु.

ઉત્પન્ન થવું જન્ (જા) ગ. ૪,
આત્મને.; ઉઘ્ (ઉપ) + મ્
જ. ૧, પરસ્મૈ.; ઉઘ્ (ઉપ.)+
પઘ્ ગ. ૪, આત્મને.

ઉત્પન્ન થયેલું જાત બ. ક.
 ઉત્પત્તિસ્થાન પ્રભવ પુ.
 ઉત્સાહ ઉત્સાહ પુ.
 ઉદ્યમ ઉદ્યમ પુ.
 ઉદ્યમ જેવું ઉદ્યમસમ વિશે.
 ઉદ્યોગ ઉદ્યોગ પુ.
 ઉદ્યોગી વ્યક્ત વિશે.
 ઉપજીવિકા જીવિકા સ્ત્રી.
 ઉપકારોપકાર પુ.
 ઉપકાર ઉપકાર પુ.
 ઉપભોગ્ય નિર્મિત [નિર્ (ઉપ-
 +મા નો બ. ક.)]

उपदेश उपदेश पु.; वचन न.

उपभोग भोग पु.

उपरी अधिपति पु.

उपाय उपाय पु.

उभर वयस् न.

उवेभ्वं उप (उप.)+ईक्ष ग.

१. आत्मने.

उ.

उगुं रुह ग. १, परस्मै, प्र
उप.+रुह (उप.)

उडुं स्था (तिष्ठ) ग. १, परस्मै.

उद् उप.प्रत् ग. १, परस्मै.

उनिने उत्थाय (उद् उप +
स्था नो भ्रंभक भू. कृ.)

उना रडेवुं स्था (तिष्ठ)
ग. १, परस्मै.

उनेधुं तस्थिवस् विशे.

उः.

उपि ऋषि पु.

ओ.

ओ अपि अव्यय.

ओक एक सर्व.

ओकहुं करुं ते अवचय पु.

ओकहा भणुं सम् (उप.) +

गम् (गज्ज) ग. १, आत्मने.

ओकदम्
ओकाओक } सहसा अव्यय.

ओ प्रभाणे षवम् अव्यय.

ओम इति अव्यय.

ओवी रीते इत्थम् अव्यय.

ओ.

ओम्भव उत्सव पु.

ओधुं यतु क्षयिन् विशे.

ओपावतुं कथ् ग. १, आत्मने

ओमड अगद पु.; औषध न.

ओणंगुं तृ ग. १, परस्मै;

पार ग. १०; लङ्घ ग. १,

आत्मने; सम् के उत् (उप.)

+तृ ग. १, परस्मै.

ऊ.

ऊंकास कलि पु.; कलह पु.

ऊंणुस भाणुस कदर्य पु.

ऊं कण्ठ पु.

ऊया ऊया श्री.

ऊयेरो ऊद्वो ते संमार्जन न.

ऊयेरी सभा श्री.

ऊद्वि नहि न कदापि अव्यय.

ऊनडुं तुद् ग. ६, उभय.

कपट कपट न.

कपातुं छिद् (कभञ्जि प्रयोगभां)

कपास तूल पु.

कभञ्जभां राभतुं ते संयम पु.

कथुल राभतुं अनु (उप.) +

मन् ग. ४, आत्मने.

कथुलेक्षुं प्रतिज्ञात [प्रति (उप.)

+ज्ञा नो भू. कृ.]

कभञ्ज कमल न. पद्म न.

कंपतुं कम्पु ग. १, आत्मने.

कर भावय (भू धातुना प्रेरक प्र-

योगना आचार्यतुं द्वि.पु.ओक.)

करन्धार अधमर्ण पु.

करतुं कुर्वत् (कृ नो परस्मै. व-

कृ.); कुर्वाण (कृ नो आत्म-

ने व. कृ.).

करनार कर्तुं विशे.

करवा योग्य विधेय विशे.

करामक्षुं निर्मित [निर् (उप.)

+ मा नो भू. कृ.]; कृत

(कृ नो भू. कृ.) विहित

[वि (उप.)+मा नो भू. कृ.].

कश्चु काङ्क्षय न.

कर्त्तव्य कर्त्तव्य न.

कर्पूरतिलकनी भासे कर्पूरति-

लकलमीपम् अभ्यय.

कलक कलक पु.

कल्याण कल्याण न. भद्र न.

शिब न.

कल्याणकारक ज्ञेयस् विशे.

कवि कवि पु.

कविराज कवीश पु.

कहे छे जूते (जू ग. २, जू'

आत्मने. वर्तमान क्षणना

७. पु. ओ. व.)

कहेक्षुं उक्त (वच् नो भू. कृ.)

कहेषुं कथ् ग. १०; भाष् ग.

१, आत्मने.; शीस् ग. १,

परस्मै.; वच् ग. १, परस्मै.

कक्षा प्रभाषे याक्षतुं अनु उप.

+स्था (तिष्ठ) ग. १, परस्मै.

कगा कला श्री.

कटो कण्टक पु.

कटो तीर न.; पार पु.

कडो पितृव्य पु.

कगडो वायस पु.

काम्यो कर्म पु.

कडव पक्क पु.

कान कर्ण पु.; अण पु.;

श्रुति श्री.

कान्ति काङ्क्षि श्री.

कहलो सार्य पु.

काम कर्मन् न.; कृति श्री;

अनुष्ठान न.; कार्य न.

कामदुं चाप न.; अनुस् न.

कामदेव मदन पु.

कारथ कारण न.; निमित्त.

કાર્તિક મહિનો કાર્તિક પુ.
કાલાવાલા નિર્લેખ્ય પુ.
કાળ કાલ પુ.
કાળો દયામ વિશે.
કિંવા અથવા અભ્યય; વા
અભ્યય; ઉત્ત અભ્યય.
કીર્તિ કીર્તિ ઓ.
કુંભાર કુમ્ભકાર પુ.
કુંભનું માધુસ કુદુમ્બિન પુ.
કુતરો સારમેય પુ.
કુબેર ધનપતિ પુ.
કુમારિકા કન્યા ઓ; કુમારી ઓ.
કુશળ કુશલિન વિશે.
કુળ વંશ પુ.
કુળવાન કુલીન વિશે.
કુવો કૂપ પુ.
કૃતચતા કૃતજ્ઞતા ઓ.
કૃપા કૃપા ઓ.
કે અથવા અભ્યય; વા અભ્યય;
ઉત્ત અભ્યય.
કેદમ્બાનું કારાગૃહ ન.
કેમ કથમ્ અભ્યય.
કેરી આમ્ર ન.
કેવળ કેવલ વિશે.; કેવલમ્
અભ્યય.
કેકેયી કેકેયી દરથ રાજની
ઓનું નામ.
કોદાળો કમિષ્ઠ ન.

કોશ ક્રોશ પુ.
કર્મા ક અભ્યય; કુત્ર અભ્યય.
કર્માંથી કુત: અભ્યય.
ક્યારે કદા.
કલેશ ક્લેશ પુ.
કીડા ક્રોડા ઓ.
કીડા કરવી ક્રોડ ગ. ૧, આત્મને.
કૂર નૃશંસ વિશે.
કોધ ક્રોધ પુ.
ક્ષમા ક્ષમા ઓ.
ક્ષમા કરવી ક્ષમ (ક્ષમ) ગ.
૪, પરસ્મે.

ખ.

ખંડ દ્વીપ પુ.
ખતર વાર્તા ઓ.
ખમ્બું ક્ષમ્ ગ. ૧, આત્મને.
ખરવું કંસ ગ. ૧, આત્મને.
ખરાળ કામ કુલ્કતિ ઓ.
ખરાળ ચાલ દુરાચાર પુ.
ખરાળ માધુસ કુર્જન પુ.
ખરીદાયલું ક્રીત (ક્રી નો બ.
ક.)
ખરેખર કિલ અભ્યય.
ખરેખર તરવ સત્ત્વ ન.
ખરેખાત સત્ત્વમ્ અભ્યય.
ખલાસી નામિક પુ.
ખસવું સુ (સર્) ગ. ૧, પરસ્મે.

ખસેલું પરિ ઉપ.+હ ગ. ૧,
 ઉભય;અપ ઉપ.+ની ગ. ૧,
 ઉભય.
 ખળખળું ક્ષુભ ગ. ૪, ૫૨૨મે.
 ખળાયલું કુણ્ઠિત (કુણ્ઠ નો
 બ્. કૃ.).
 ખાડો ગર્તા ઓ.
 ખાઈ લઘણ વિશે.
 ખાવું અદ્ ગ. ૨, ૫૨૨મે; આ
 (ઉપ)+હ ગ. ૧, ઉભય;
 મક્ષ ગ. ૧૦, ૫૨૨મે.
 ખાસકું ઉપાનહ ઓ.
 ખુશકારક આહ્વાદક વિશે.
 ખુશભાસર વાસિત વિશે;
 સુગન્ધિ વિશે; સુરમિ વિશે.
 ખુશી રતિ ઓ.
 ખુશી થવું આ ઉપ.+હાદ્ ગ.
 ૧૦ ઉભય.
 ખુશી કરવું પ્રી [પ્રીણ] ગ.
 ૧૦; મુદ્ ગ. ૧. આત્મને;
 પ્ર (ઉપ.)+મુદ્ ગ. ૧, આત્મને.
 ખુખસુરત દર્શનોય વિશે.
 ખુખસુરત (ઓ.) ચરતનુ વિશે.
 ખુખસુરતી સૌન્દર્ય ન.
 ખેલેલું આકૃષ્ટ (આ ઉપ.+
 કૃષ્ નો બ્. કૃ.)
 ખેડત કૃષીબલ પુ.

ખેતર ક્ષેત્ર ન.
 ખેલવું ક્રીડ ગ. ૧, ૫૨૨મે.
 ખોટો રસ્તો વિમાર્ગ પુ.
 ખોદવું खन् ગ. ૧, ઉભય; ઉદ્
 ઉપ + खन् ગ. ૧, ૫૨૨મે.
 ખોદેલું उत्खात [ઉદ્ (ઉપ)
 +खन् નો બ્. કૃ.].
 ખોળામાં ખેડેલું उत्सङ्गवर्तिन
 વિશે (ઉત્સંગ પુ. ખોળા).
 ખોળી કદાચેલું નિરૂપિત (નિ
 ઉપ.+રૂપ તું બ્. કૃ.).

ગ.

ગમકાલ દ્યસ અવ્યય.
 ગંગા ગક્કા ઓ.: માગીરથી ઓ
 ગણવું गण् ગ. ૧૦, ૫૨૨મે.
 ગણકારવું गण् ગ. ૧૦; હર્ષ
 ગ. ૧. આત્મને.
 ગતિ ગતિ ઓ.
 ગંધર્વ ગન્ધર્વ પુ. સ્વર્ગમાં ૨-
 હેનારા દેવોમાંની એક જાત.
 ગભરાયેશો જ્ઞાન્ત બ્. કૃ;
 પર્યાકુલ વિશે.
 ગભરાવું ક્ષુભ ગ. ૪. ૫૨૨મે.
 ગમવું गम् ગ. ૧, આત્મને.
 ગયેલું गत (ગમ નો બ્. કૃ.)
 યાત (યા નો બ્. કૃ.).
 ગરમ ચણક વિશે.

अरीय वीर्य विशेष
 अरीयपथं दारिद्र्य न.; दैन्य न.
 अर्विष्ठ उद्धत (उर्ध्व उप. + हन
 ने। कर्मणि धृ. कृ.)
 अवैशे गायक पु.
 गणवुं गल म. १, परस्मै; ह्र
 म. १, परस्मै.
 गांडा यवुं मव् (माव्) म. ४,
 परस्मै
 गाँड क्रोश पु.
 गाय धेनु औ.
 गायन गान न. संगीत न.
 गायत्री कोट गोष्ठ पु. के न.
 गात्र कपोल पु.
 गावुं गै. म. १. परस्मै.
 गीत गीत न.
 गुंथवुं ते ग्रन्थन न.
 गुथ्य गुण पु.
 गुथ्य गन्धनात्र गुणज्ञ विशेष.
 गुथ्यवान गुणवत् विशेष; गुणिन
 विशेष.
 गुन्हेगार अपराधिन् विशेष.
 गुन्हे अपराध पु.
 गुहा विचर न.
 गुह गुह पु.; आचार्य पु.
 गुहसे यवुं कृष् म. ४, परस्मै;
 कृष् म. ४, परस्मै.
 गोडवुं रव् म. १०.

गोर होतृ पु.
 गोत्र गोत्र न.
 गोवाण गोप पु.
 ध.
 घटारत होवुं शुभ म. १, आत्मने.
 घडा घट पु.
 धष्णीवार बहुशस्त्र अव्यय.
 धलुं क्रीने प्रायस अव्यय.
 धलुं अतीव अव्यय; परस्म
 विशेष.
 धर गृह न.; भर्मन् न.;
 सधन् न.
 धरुपथ्य जरा औ.
 धरुडे पुरष जरठ पु.
 धरेलुं अलङ्कार पु.
 धसाध न्वुं क्षि (क्षय्) म. १
 परस्मै.
 धी घृत न.
 धेरुं परि (उप.) + वृ.
 धेला यवुं मुह् म. ४, परस्मै.
 धोडा अश्व पु. रथ्य पु.
 न्य.
 धोर स्वकोर पु.
 धटती भूति औ.; अभ्युदय पु.
 धटवुं आ (उप.) + हट् म. १.
 परस्मै.
 धडियातुं न होय जेवुं निर-

તિશય વિશે.

અપરાધ વાતુર્ય ન.

અપળ વચ્ચલ વિશે.

ચંદની કૌમુદી ઓ. જ્યા-
ત્ત્વા ઓ.

ચન્દ્ર દન્ડુ પુ.; ચન્દ્ર પુ.;

ચન્દ્રમસ પુ.

ચંદ્રાપીઠ ચન્દ્રાપીઠ એક રાજ-
પુત્રનું નામ છે.

ચમત્કારિક હથિયાર અસ્ત્ર ન.

ચન્નિ ચરિત ન.

ચાલવું સ્પૃહ ગ. ૧૦.; અભિ-

ઉપ+જન્દ્ ગ. ૧. ૫૨૨મે.

ચળક્રો ધોળો (રંગ) માસ્વર-
શુદ્ધ પુ.

ચળકવુ પ્ર ઉપ+કાશ્ ગ. ૧,
આત્મને.

ચળકાટથી ડહાણા અભય

ચળવું ચલ ગ. ૧. ૫૨૨મે.

ચાકર કિફર પુ.; મુખ્ય પુ.

ચાકર માણસ વસજન પુ.

(વાસ પુ. ચાકર. અને જન
પુ. માણસ).

ચાકરી કરનાર અનુજીવિન વિશે.

ચાલવું સ્વાદ્ ગ. ૧. આત્મને.

ચામડું ચર્મન ન.

ચારનો જથ્થો ચતુષ્થ ન.

ચાર મહિના માસચતુષ્થ ન.

ચાલ આચાર પુ.

ચાલવું ચર્ ગ. ૧. ૫૨૨મે.;

ચલ ગ. ૧. ૫૨૨મે.

ચાહના અમિલાષ પુ.

ચિંતાતુર સોત્કળ વિશે.

ચિત્ત ચિત્ત ન.

ચિન્હ ચિહ્ન ન.

ચીસ વિરાષ પુ.

ચોખા તળુલ પુ.

ચોર સ્તેન પુ.; ચોર પુ.

ચોરવું ચુર (ચોર) ગ. ૧૦, ૫૨૨મે.

ચોરી ચોર્ય ન.

છ.

છતાં સન્ (અસ્ ના. વ. કૃ.

સત્ નું પુ. પ્રથમાતું એ. વ.)

છંદ છન્દસ્ ન.; શ્લોક પુ.

છાત્રી પ્રતિકૃતિ ઓ.

છાત્રી વક્ષસ્ ન.

છાયા છાયા ઓ.

છુપાવેલું છન્ન (છવ્ નો કર્મણિ
ભ. કૃ.)

છુડું કરવું મુચ્ (મુચ્) ગ. ૧,
૫૨૨મે.

છુડું થયેલું મુક્ત (મુચ્નો ભ. કૃ.)

છેડો પાર પુ.

છેવટ પરિણામ પુ.

છોકરી નન્દિની ઓ.

છોકરી વાલ પુ.; હિન્ન પુ.;

ચિશ્ત પુ.

छाडवुं उद् उप. + धृ ग. १,
उभय.

छाडी हेवुं त्यज् ग. १, परस्मै;
चि (उप.) + सृज् ग. १,
परस्मै.

छ.

जगत जगत् न.

जग्वा स्थान न.; शाला श्री.

अवकाश पु.

जग्म अटवो श्री., अरण्य न.

जटायु युधराज पु.

जटु गच्छत् (गम् ग. १,
परस्मै नो व. ३.)

जथो अवचय पु; संघात पु.
समुदाय पु.

जनातपानुं अन्तःपुर न.

जनार गन्तु विशे.

जन्म उद्भव पु.

जन्मवुं जन् (जा) ग. ४,
आत्मने.

जन्मेक्षुं जान (जन् भू. ३.)

जन्मार्धं जामातृ पु.

जन्मीन भूमि श्री

जन्मदी द्रुतम् अव्यय; अचि-
रात् अव्यय; सत्वरम्
अव्यय.

जन्मान आपवो मति उप. +
भाङ् ग. १, आत्मने.

जवुं (क्रियापद) गम् (गच्छ)

ग. १, परस्मै; वज् ग. १,

परस्मै; सृ ग. १, परस्मै.

जवुं (क्रियावाचकनाम) गमन न.;
अत्यय पु.

जय यशस् न.

जयक मिश्रुक पु. याचक पु.

जयवुं याच् ग. १, उभय.

जयवुं ज्ञा, बुध् ग. १, उभ-

य; अव (उप.) + गम्

[गच्छ] ग. १, परस्मै.

जले इव अव्यय.

जल वणं पु.

जलति जाति श्री.

जलाणु यात्रिक पु.

जलसुं दूत पु.

जल जाल न.

जलतुं जयत् (जि ग. १,

परस्मै. नो व. ३.)

जलायक्षुं अभिभूत [अभि

(उप.) + भ नो भू. ३.]

जङ्गी जीवित न.

जम जिह्वा श्री.

जमवुं जेवुं जिह्वाय (जिह्वा

श्री. जम + अग्र न. टोय).

जम्य जीणं (जु नो भू. ३.)

जव जीव पु.

जवुं जीव् ग. १, परस्मै.

જુદી જુદી ભતતુ વિવિધ વિશે.

જુવાન સ્ત્રી પ્રમદા સ્ત્રી.

જુહું અનૃત ન. અસત્ય ન.

જેથી ચંતઃ અભ્યય.

જે પ્રમાણે યથા અભ્યય.

જેમ યથા અભ્યય.

જો જોઈ અભ્યય.

જોઈને અવલોક્ય (અથ

ઉપ+લોક નો જુ. ફ.)

જોજન યોજન પુ.

જોડાયેલું યુક્ત (યુક્ત નો જુ.

ફ.); પ્રપન્ન (પ્ર ઉપ. +

પદનો જુ. ફ.)

જોડો ટપાનહ સ્ત્રી.

જોડું પરચત્ (વૃશ્ મ. ૧.

પરસ્મૈ. નો વ. ફ.)

જોનાર વૃદ્ધ વિશે.

જોર બલ ન. સામર્થ્ય ન.

જોનાર પ્રબલ વિશે.; બલવત્ વિશે.

જોવાની મહેરબાની કૃષ્ટિપ્રસાદ

પુ. (કૃષ્ટિ સ્ત્રી. નજર+

પ્રસાદ પુ. મહેરબાની).

જોવાયેલું નિરૂપિત (નિ ઉપ.

+ રૂપ નો જુ. ફ.).

જોડું વૃશ્ (પરચ) મ. ૧,

પરસ્મૈ.; હૈશ્ મ. ૧, આત્મને;

પ્ર (ઉપ.)+ હૈશ્

મ. ૧, આત્મને.; સમ્ ઉપ.

+ લભ્ મ. ૧૦.

જ્ઞાનરૂપી અમૃત જ્ઞાનામૃત ન.

(જ્ઞાન ન. જ્ઞાન, અને

અમૃત ન. અમૃત).

જ્યાં યત્ર અભ્યય.

જ્યાં સુધી યાવત્ અભ્યય.

જ્યારે યદા અભ્યય.

ઝં.

ઝંખવું સ્પૃહ મ. ૧૦. [પુ.

ઝડ તદ્દ પુ.; વૃક્ષ પુ; વાલ્ક

ઝંપડું ઉટજ પુ.

ઝેર વિષ ન.

ટં.

ટંટો કલિ પુ. કલહ પુ.

ટપકડું ગલ્લ મ. ૧, પરસ્મૈ.

ટપકું વિન્ધુ પુ.

ટેવ ટયસન ન.

ટોચ અગ્ર ન.

ટોળું ચૂથ ન.

ઠં.

ઠગ થાટ પુ.; જાલમ પુ.; જા

પુ.; ચઢચક ન.

ઠગારો ચઢચક પુ.

ઠપકો ઉપાલમ્પ પુ.

ઠરાવડું અધિ (ઉપ.) + ઠ

डीक वरम् अ०५५; सम्यक्
अ०५५.

डेभाषु स्थान न.

५.

अध कलङ्क पु.

अधु भीमत् विशे; मेधाविन
विशे.

अको भाष्यस प्रका पु. माहा
पु.; बुध पु.

अणी शास्त्रा श्री.

हुकर धराह पु.

६.

दगलो राशि पु.

दिकुं आवरण न.

दिकुं छन्न (छद्मो कभलि
भ. क.)

दीक्षु यथेक्षु श्लेष विशे.

७.

तक्षीर विप्रिय न.

तक्षवुं कुम्भ म. ४. पर२२मै.

तक्षवुं आ (७५.) + ईक्ष् म.
१. आत्मने.

तक्ष्वा धाया परिहर्तव्य विशे.

तक्षुं त्यज् म. १, पर२२मै.

डको आतप पु.

तप तपस् न.

प्राप्तुं परि (७५.) + ईक्ष् म.
१, आत्मने.

तपेक्षु संतप्त [सम् (७५) +

तप् नो भू. क.]

तमे भवत् सर्व.; युष्मद् सर्व.

तरेत अचिरात् अ०५५; अन-

स्तरम् अ०५५; हुस्म
अ०५५.

तरेक्षुं स्फुर म. ६. पर२२मै.

तरेवार असि पु.; खड्ग पु.

तरेस लृष्णा श्री.

तरेक्षु लृषित विशे.

तरेक्षुतरेक्षुं विविध विशे.

तक्ष तिल पु.

तणाव कासार पु. तडाम पु.

तणावकुं पक्ष्मल पु.

तणीयुं मूल न.

तत् तत्त्व न.

तत्त्वज्ञानी ब्रह्मविद् पु.

तत्पर उद्यत विशे.

तामे यं चरणम् डे वक्षम्

गम् (गच्छ) म. १.

पर२२मै; अनु (७५.) + क्श्

म. ४. आत्मने.

तारे तारक न.

तारो नयी तारामण पु.

(तारा श्री. तारे + मण
पु. नयी.

तिक्षु निशित निशे.

तिरक्षार अवधीरणा श्री.

तिरस्कारं अव (उप.) + धीर

अ. १०.; अव उप. + मन्
अ. ४, आत्मने.

तीर इषु पु.; शर पु.; बाण पु.

तीर्थं भाषा नृपुं क्षेत्रगामिन्
विशे.

पुच्छ क्षुद्र विशे.

पुष्प तुल्य विशे.

तेज तेजस् न. प्रभा ओ.

तेज तीर पु.

तेया अतः अव्यय; ततः अव्यय

ते प्रभाषे तथा अव्यय.

तेयार उद्यत (उद् उप. + यम्

नो कर्मणि भू. कृ.); सिद्ध

(सिद्ध अ. १. क अ. ४.

नो भू. कृ.)

तेयारी सम्भार पु.

तेजो उद्यत (उद् उप. +

हन् नो कर्मणि भू. कृ.).

तेपथ परम् अव्यय; तु

अव्यय.

तेणवुं तुल्य अ. १०.

त्वां तत्र अव्यय; तु

त्याग त्याग पु.

त्यारे तदा अव्यय.

त्वश अव्यय पु.

त्वश कश्य त्वद् अ. १. आ.

त्मने.

थ॥

थड वृत्त न.

थनार

थनानुं

थर थरुं वेष् अ. १. आत्मने.

थवुं भू अ. १, परस्मै.

थरो भविष्यति (भू धातुं

भविष्यकाण तु. पु. अ. ५).

थाकवुं अम् [आम्] अ. ४,

परस्मै.

थाक आवो वि उप. + अम्

अ. ४, परस्मै.

थोडापळुं लघिमन् पु

थोडुं प्रतनु (वशेपथ; अल्प

विशे; तनु विशे.

ड.

डक्षिथा दक्षिणा ओ.

डो डो डुद् अ. ४, परस्मै.

डड दण्ड पु.

डडुं दण्ड अ. १०.

ड्या कारण्य न.

ड्यु कारणिक विशे.

डर्शन दर्शन न.

डरथार राजकार न.

डरिद्र दरिद्र विशे.

डरियो उदधि पु. समुद्र पु.

डातार दातु विशे.

डाइ मदिरा ओ.

शस्त्री दासी श्री.

शिवर देव पु.

शिवस दिन न.

शिवस दिवा अव्यय.

शिव्य भगवत् विशेष.

शिशु दिशु श्री.

शिशु पुत्र पु; सुनु पु.

आत्मज पु.

शिशु नरीके भाने- } पुत्रीकृत
धुं, इतक करेधुं.
विशेष.

शिशुना जन्म जेवुं पुत्रजन्म-
सम विशेष.

शिशु आत्मजा श्री; पुत्री श्री.

शुद्धि श्री; कन्या श्री.

शुद्धि पुष्ट (वृद्ध नो भू. ई.)

शुद्धिगार दुःखित विशेष;

विषण्ण भू. ई.

शुद्धि दोष पु.

शुद्धि क्लेश पु; दुःख न; पीडा
श्री; व्यसन पु; अनिष्ट. न;

विषय श्री.

शुद्धि देव सुद्ध ग. ६, उभय;

पीडा ग. १०.

शुद्धिने हरिषो दुःखोदधि
(दुःख न. शुद्धि+उदधि पु.
हरिषो.)

शुद्धि दुःखित विशेष.

शुद्धि धनु अव (उप.) +सद
(सीद्ध) ग. १, परस्मै.

शुद्धि दुर्मिष न.

शुद्धि लोक पु. संसार पु.

शुद्धि दुर्जन पु.

शुद्धि दुष्ट (दुष्ट ग. ४, परस्मै.
नो भू. ई.)

शुद्धि काम दुष्कृत न.

शुद्धिनाथ वैर न.; विग्रह पु.

शुद्धि दूत पु.

शुद्धि दुर विशेष.

शुद्धि दुरम् अव्यय.

शुद्धि कर्तुं अप उप. + नी ग.
१, उभय.

शुद्धि आविस् + कृ (आ-
विष्कृ); निर् उप. + दिश
ग. ६, उभय.

शुद्धि जेवुं दृश्य विशेष.

शुद्धि उद्गम पु.

शुद्धि वरतनु विशेष.

शुद्धिहार होवुं धु ग. १०.

शुद्धि के ज्ञाप्ति यातु श्री.

शुद्धि दिवौकस् पु.; देव पु.;

देवता श्री; मरुत पु.

शुद्धि देवदारु पु.

शुद्धि अधमर्ण पु.

शुद्धि देवकुल न.; देवालया
न.; देवायतन न.

शुद्धि शिष्टी त्वष्ट पु.

शुद्धि देश पु.; जनपद न.;

રાષ્ટ્ર પુ.; વિષય પુ.

દેહ દેહ પુ.; શરીર ન.

દૈત્ય અસુર ન.; રાક્ષસ પુ.;

રક્ષસ્ ન. નિશાચર પુ.

દોડવું ધોઈ મ. ૧, ૫૨૨મૈ.

દોરડી રજ્જુ ઓ.

દોસો જવું ની મ. ૧, ઉભય.

દોસ્તી સંગત ન.

દશ્ય દૃશ્ય વિશે.

દષ્ટિ દૃષ્ટિ ઓ.

દેવ કરનાર દેવ પુ.

ધ.

ધડકવું સ્પન્દ મ. ૧, આત્મને.

સ્ફુર્ મ. ૧, ૫૨૨મૈ.

ધણી રમણ પુ.; સ્વામિન પુ.

અધિપતિ પુ.; મર્ત્ય પુ.

ધણીના ગુણોથા મુક્ત સ્વામિ-

ગુણોપેત વિશે.

ધન અર્થ પુ.; પ્રત્ય ન.; વસ્તુ ન.;

ચિત્ત ન.; વિમલ પુ.; ધન ન.

ધનવાન ધનમાજુ વિશે; ધ-

નિક પુ.

ધંધો વૃત્તિ ઓ.

ધણવું છુઈ મ. ૪, ૫૨૨મૈ.

ધર્મ ધર્મ પુ.

ધર્મશાસ્ત્રી આશા વિધિ પુ.

ધારણ કરવું ધુ મ. ૧૦.

ધારવાળું નિશ્ચિત વિશે.

ધારવું ગણ મ. ૧૦.

ધીમે ધીમે ક્રમેણ (ક્રમથી ૧-
તીયાનું એકવચન); ધીમે
અવ્યય.

ધીમુ મન્દ વિશે.

ધોરજ ધૃતિ ઓ.

ધૂનવું વેપ્ મ. ૧, આત્મને.

કમ્પ મ. ૧, આત્મને.

ધૂનરાણનો પુત્ર ધાર્તરાષ્ટ્ર પુ.

ધોવું ક્ષલ્ (ક્ષાલ) મ. ૧૦, પ્ર-

ઉપ+ક્ષલ્ (ક્ષાલ) મ. ૧૦.

ધોળું ધવલ વિશે; પ્રવેત વિશે.

ધ્યાન ધ્યાન ન.

ન.

ન ઝોળગાય એવું અલઘ્ઘ-
નોય વિશે.

નક્ષ પ્રતિકૃતિ ઓ.

નક્ષી વલ અવ્યય.

નગરવાસી ધોર પુ.

નજર દૃષ્ટિ ઓ.

નદી નદી ઓ.

નણું નમાન્દુ ઓ.

નદી નદ પુ.; નદી ઓ.

નમવું નમ્ મ. ૧, ૫૨૨મૈ;

નમ્ મ. ૧, આત્મને, અભિ

(७५.) + वाच् ग. १०.

नभस्कार नमस् अव्यय.

नरभ मृदु विशे.

नवुं नव विशे.

नक्षीय देव न.

नक्षनुं प्रतनु विशे.; अल्पविशे.;

तनु विशे.; लघु विशे.

नद्धि न अव्यय.

नाटक नाटक न.

नात ज्ञाति औ.

ना पाडरी अव ७५. + सव्

(सीद्) ग. १. परस्मै.

नाभ नामन् न. अभिमान न.

नाभ हेतुं अभि ७५. + धा

(कर्मणि प्रयोगभां औ.)

नाभे नाम अव्यय.

नायक नायक पु.

नारी नारी औ.

नाथ नाथ पु.; अत्यय पु.;

विनाश पु.

नाथ पाभनुं ध्वंस् ग. १, आ-

त्मने.; नश् ग. ४, परस्मै.

नाथ पाभेक्षुमष्ट(मश्नो भू.३.)

निमड संयम पु.

निष्ठा दृष्टिप्रसाद (दृष्टिऔ.)

नन्त्र, अने प्रसाद पु.

महोत्सवानी)

नीमे नमनुं अव ७५. + नम

ग. १, परस्मै.

निंदावा लायक गर्ह्य विशे.

निंहुं निन्द् ग. १, परस्मै.

निंदा निन्दा औ.

निपन्नवतुं निद् (७५.) + मा

(निर्मीयते कर्मणि३५); सृज्

ग. ६, परस्मै.

निरांत सुख न.

निरांतवाणुं निवृत्तिमत् विशे.

निश्पथोभ असारता औ.

नीकणुं निद् (७५.) + गम्

(गच्छ्) ग. १, परस्मै.; प्र

७५+स्था ग १, आत्मने.

नीपन्नवुं उद् (७५.) + भू ग.

१, परस्मै; निस् (७५.)

+ पद् (निष्पद्) ग. ४,

आत्मने.

नुकसान अपाय पु. अहित पु.

नुर पण्य न.

नीतरनुं नि (७५.) + मन्स्

ग. १०, आत्मने.

न्यायशास्त्र न्यायनार नैयायिकपु.

नडावुं अव (७५.) + गाह ग.

१, आत्मने.

५.

पकडुं अव (७५.) + लम्

ग. १, आत्मने.; छू ग. १, उभय.; भज ग. १, उभय.
 पकडवुं ते (क्रियावाचक नाम) ग्रहण न.
 पक्षी विहग पु.; पक्षिन् पु.
 पञ्चाणवुं प्र उप.+क्षल (क्षाल) ग. १.
 पग पाद पु.
 पगलुं पद न.
 पंप्पी पक्षिन् पु.
 पछी ततः अभ्यय; पश्चात् अभ्यय; अनन्तरम् अभ्यय.
 पंचवटी पंचवटी श्री.
 पटशायी महिषी श्री.
 पडवुं (क्रियापठः) पत् ग. १, परस्मै.
 पडवुं (क्रियावाचक नाम) पतन न; पाल पु.
 पडेलुं पतित (पत् नो भ्र.क.)
 पडोश संनिधि श्री.; सकाश पु.
 पथु अपि अभ्यय; किन्तु अभ्यय; परंतु अभ्यय; तु (वाक्यनी संज्ञातमां वपरा-
 तो नथी) अभ्यय.
 पंड आत्मन् पु.
 पंडित पण्डित पु.
 पथर अश्मन् पु.; वृशद् श्री.; शिला श्री.
 पथारी शय्या श्री.

परश्वु परि (उप.) + गो ग. १, उभय.
 परमेश्वर जगत्कर्तु पु.; ईश्वर पु.; देव पु.
 परवानगी अनुज्ञा श्री.
 पराक्रम पराक्रम पु.; वीर्य न.; शौर्य न.
 पराग रजस् न.
 पराधीन परवत् विशे.
 परिष्ठाभ परिणाम पु.
 परिष्कृष्ट ब्रह्मन् न.
 परीक्षा करवी वि उप. + मुञ्च ग. १, परस्मै. सम् उप. + लभ् ग. १०.
 परीक्षा लेवी परि (उप.) + ईक्ष् ग. १, आत्मने.
 परैदिओ प्रातरु अभ्यय.
 परैद्यो अतिथि पुं.
 पर्वत गिरि पु; पर्वत पु. शिखरिन् पु.
 पवन पवन पु; महत पु.; बात पु.; माहत पु.; बायु पु.
 पवित्र पुण्य विशे.
 पवित्र करायलुं पूत (पूतो भ्र.क.)
 पशु पशु पु.
 पसरवुं प्र(उप.)+सृ ग. १, परस्मै.
 पडेरुं परिहित (परि उप.

+ आ नो भू. इ.)
 पहेलां पुरा अन्वय.
 पहेलु प्रथम विशेष.
 पहेलिलु प्राप्त (प्र उप. +
 आप् नो भू. इ.).
 पांजई पञ्जर पु.
 पांडु पर्ण न.
 पाछा आवपुं नि (उप.) +
 वृत् ग. १, आत्मने.; प्रति
 उप. + नि उप. + वृत्;
 आ उप. + गम् भ. १,
 परस्मै.
 पाछा वगवुं परा (उप.) +
 वृत् ग. १, आत्मने.
 पाछलो भाग परार्ध पु.
 पाछु वगाने परावृत्त्य.
 पाछु आवेलु निवृत्त्य (नि +
 वृत् नो भू. इ.)
 पाठ पाठ पु.
 पाठशाळा पाठशाळा श्री.
 पाडो महिष पु.
 पाथी डकक न. जल न.
 पारि न. पवस न.
 पाप पाप न.; अपमर्ष पु.
 पापी पापिन विशेष.
 पाभलुं प्र (उप.) + आप्.
 पाभेलुं प्राप्त [प्र (उप.) +

आप् नो भू. इ.]
 पार पार पु.
 पारकुं परकीय विशेष.
 पारभ करवी बि उप. + मृश
 ग. १, परस्मै. सम् उप.
 + लक्ष ग. १०, डभय.
 पारधी व्याघ्र पु.
 पावन पूत (प नो भू. इ.)
 पाणनार पालक विशेष.
 पाणो पति पु.
 पिगगवुं द्वु ग. १, परस्मै.
 पिंड पिण्ड पु.
 पीडुं पीड ग. १०.
 पीडा पीडा श्री.; व्यथा श्री.
 पीवुं पा (पिब) ग. १, परस्मै.
 (कर्मलिङ्ग पी).
 पुण्य पुण्य न.
 पुण्यपण्य न.
 पुण्यशाली पुण्यवन विशेष.
 पुत्र पुत्र पु.; आत्मज पु.;
 सुनु पु.
 पुराण पुराण न.
 पुरुष पुरुष पु.; नृ पु.; नर
 पु.; जन पु.; मानव पु.
 पुच्छण प्रसून विशेष.
 पुस्तक ग्रन्थ पु.; पुस्तक न.
 पूछानो टेको पुच्छकावक-
 म्वन न. (पुच्छक न. पूछुं
 अने अवकम्वन न. टेको)
 पूछुं लाकून.; पुच्छक न.

પૂજ્યું પ્રજ્ઞ (પૃજ્ઞ) ગ. ૧,
૫૨૨મૈ.

પૂજ્યેહ્યું પૃષ્ઠ (પ્રજ્ઞનો બ. ક.)

પૂજ્યું પૂજ્ ગ. ૧૦ ૫૨૨મૈ;

યજ્ ગ. ૧, ઉભય.

પૂજા પૂજા બી.; અર્ચન ન.

પૂજનો સામાન અર્ચ્ય ન.

પૂજ્ય મગધત્ વિશે; પૂજ્ય વિશે.

પૂરતું અલમ્ (તૃતીયા સાથે).

પૂર્ણ નિરતિશય વિશે.

પૂર્વતું સત્કર્મ પ્રથમસુકૃત ન.
(પ્રથમ પરેહ્યું, અને સુકૃત
ન. સત્કર્મ)

પૃથ્વી પૃથ્વી બી.; પૃથિવી બી.;

વસુધા બી.; ભૂમિ બી.;

મહી બી.; મેદની બી.

પેઠે દ્વય અભય.

પેઠેહ્યું પ્રવિષ્ટ (પ્ર ઉપ +
વિષ્ નો બ. ક.)

પેદા કરનાર ધાતુ પુ.

પેદા થયેહ્યું જાત બ. ક.

પેસતું વિષ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

પેહેલો ભાગ પુર્વાર્ધ પુ.

પેહું જક ન.

પેસો અર્થ પુ.; ધન ન.; દ્રવ્ય
ન.; વસુ ન.; વિત્ત ન.;

વિભવ પુ.

પોતાની કર્મ સ્વકર્તવ્ય ન.

પોતાનું સ્વીય વિશે.; આત્મીય
વિશે; સ્વ (સર્વનામ).

પોતાનો મુલક સ્વમિલય પુ.

પોપટ શુક પુ.

પોષતું પૂષ્ ગ. ૪, ૫૨૨મૈ.

પ્રકાશ પ્રકાશ પુ.

પ્રકાશતું શુત્ત ગ. ૪, ૫૨૨મૈ.;

પ્ર ઉપ. + કાશ્ ગ. , આ-

ત્મને; વિ ઉપ. + રાજ્ ગ.

૧, ઉભય.

પ્રખ્યાત યશસ્વત્ વિશે.

પ્રતિમા મૂર્તિ બી.

પ્રધાન અમાત્ય પુ.; સચિવ પુ.;

ધીસચિવ પુ.; પ્રકૃતિ બી.

પ્રધાન મંડળી પ્રકૃતિ બી.

પ્રમાણ પ્રમાણ ન.

પ્રયત્ન આયાસ પુ.

પ્રવાહ પ્રવાહ પુ.

પ્રવીણતા કૌશલ ન.; પ્રાબો-
ધ્ય ન.

પ્રશ્ન કરનારો પ્રાશ્નિક પુ.

પ્રસન્ન પ્રસન્ન [પ્ર (ઉપ.) +
સદ્ નો બ. ક.]

પ્રસન્નતા અહુરજન ન.; પ્રીતિ
બી.

પ્રસાદ કર પુ.

પ્રસિદ્ધ કરતું પ્રય્ ગ. ૧૦

प्राक्ष्य प्राण-पु. (अहुवचनभा).
 प्राक्षी, प्राक्षिन्-पु.; भूत न.;
 सत्त्व न.
 प्रभाक्षिः ५५५ प्रहृष्टा स्त्री.
 प्रार्थना प्रार्थना स्त्री, स्तुति स्त्री
 प्रार्थना करवी प्र उप. + अर्थ
 १०. आत्मने.; अर्थ उप.
 + अर्थ ग. १०, आत्मने.
 प्रीति प्रीति स्त्री; प्रेमन् पु. न.;
 स्नेह पु.; अनुराग पु.; अ-
 नुरक्ति स्त्री.
 प्रेम प्रेमन् पु. न.
 प्रेरणा प्रेरणा स्त्री; प्रवर्तन न;
 प्रतिसङ्गम न.

इ.

इक्षुमे पङ्कज पु.
 इरकुं स्पष्ट ग. १, आत्मने;
 स्फुट ग. ६. उपय.
 इरन् चर्क पु.
 इरभावेक्षु विहित (वि उप.
 + भा ५. इ.)
 इरसी परशु पु.
 इरीने पुनरु अन्त्य.
 इण फल न.
 इण आन्तर फलजित्त विरो.
 इणायक यं फल ग. १, परस्मै.
 इण जित्त निष्कल विरो.
 इरकुं इ (दात्) ग. १०.

इव कुसुम न.; पुष्प न.
 इवपाणुं पुष्पिधारिन् विरो.
 इवेक्षु पुष्पित विरो.
 इरुं अस् ग. ४, परस्मै.
 क्षिप् ग. ६, परस्मै.
 इरहार विकार पु.
 इमर वृथा अन्त्य.
 उ.

अकरो अज पु.
 अक्षिप्त वर पु.
 अयाव रक्षण न; रक्षा स्त्री.
 अयावतुं रक्ष ग. १, परस्मै.
 अयावायक्षु रक्षित (रक्ष् नो
 ५. इ.)
 अय्युं वत्स पु.
 अडाध भारवी प्र उप. + गङ्ग
 ग. १, आत्मने.
 अतावतुं दिष्ट ग. ६, उपय.;
 दिष्ट उप. + दिष्ट ग. ६.
 आविस् + क (आविष्क)
 उपय.
 अरसे आप्तुं प्रति (उप) + भा
 [वचन] ग. १, परस्मै.
 अरसे प्रतिक्रिया स्त्री.
 अरसाय लक्ष्मी येतुं अक्षय विरो.
 अधुं अक्षिप्त विरो.
 अधि सर्वत्र अन्त्य.

બનાવ અર્થે પુ.

બનાવ (મનથી) માણવ (મુ
ના પ્રેરકનું) આચાર્ય દિ. પુ.
એ. વ.

બડબડવું જલ્પ ગ. ૧, ૫૨૨મે.

બરફ હિમ ન.

બરોબરી કરવી સ્પર્ધા ગ. ૧,
આત્મને.

બસ અલમ્ (તૃતીયા સાથે)

બહાનું નિમિત્ત ન.; કારણ ન.

બહાર વહિસ્ અબ્યય.

બહુ મૂરિ વિશે.; વહુ વિશે.

બહુપણું વાહુલ્ય ન.

બહુ મોડું મૂયસ વિશે.

બહેતર વરમ્ અબ્યય.

બહેન મગિમી સ્ત્રી. સ્વસુ સ્ત્રી.

બહેનપણી સહી સ્ત્રી.

બગ ચલ ન.

બગતથી રમ્મણ ન.

બગદ વૃષભ પુ.; વૃષ પુ.

બગવાનચલવત્ વિશે.; પ્રચલ
વિશે.

બગિદાન ચલિ પુ.; હવિસ્ ન.

બગેલું સંતત (સમ્ ઉપ. +
તપ્ નો ભૂ. ક.)

બાગ ઉપચન ન.

બાપ પિતૃ પુ.; જનક પુ.

બારણું દ્વાર ન.

બારી વાતાવન ન.

બાવઈ ગ્રાન્થ (મમનો ભ. ક.)

બાળક હિન્ન પુ.; વાલ પુ.;

શિશુ પુ.

બાળવું હલ્લ ગ. ૧, ૫૨૨મે.

બિંબ હિન્ન ન.

બી લીલ ન.

બિલાડો વિદાલ પુ.

બીક મીતિ સ્ત્રી.; મલ પુ. ન.

બીકથુ (સ્ત્રી) મીક સ્ત્રી.

બીજે ઠેકાણે અન્યથા અબ્યય.

બીના અર્થ પુ.

બીરાજવું વિ ઉપ. + રાજ ગ.

૧. ઉભય.

બુદ્ધિ બુદ્ધિ સ્ત્રી.; મતિ સ્ત્રી.

બુદ્ધિની શક્તિ બુદ્ધિપ્રમાણ

(બુદ્ધિ સ્ત્રી., પ્રમાણ પુ.
શક્તિ.)

બુદ્ધિવાન બુદ્ધિમત્ વિશે.; મેષા-

વિન્ વિશે.; ધીમત્ વિશે.

બુડેલું નિમગ્ન (નિ ઉપ. +
મસ્જ નો ભૂ. ક.)

બેટ ક્ષીપ પુ.

બેટો નિવર્ણ (નિ ઉપ. + જલ્
નો ભૂ. ક.)

બેટોળ વિકૃત વિશે.

બેભાન થવું મુહ્ ગ. ૪, ૫૨૨મે.

બેસવું ઉપ (ઉપ.) + વિશ્વ ન.

૬, ૫૨૨મે.; નિ (ઉપ.) +

સદ્ (નિષીદ્) મ. ૧,
પરસ્મે.

મોલવાની હટા વાક્યદુતા
ઓ. (વાક્ ઓ. વાણી, અને
વદુતા ઓ. હોશિયારી).

મોલાવવું હે મ. ૧, ઉભય; અભિ
ઉપ. + થા (કર્મણિ પ્રયો-
ગમાં થી).

મોલનારો વક્તૃ પુ. ન.

મોભેક્ષુ ડક્ત (વચ્ચનો બ. ફ.)

મજાને મળ્યુનાર મજાવિદ્ વિશે.

મજા મજાન પુ.; વેધસ્ પુ.

મોલય મોલય પુ

ભ.

મંમ મમ્ પુ.

મકત મક્ત પુ.

મક્તિ મક્તિ ઓ.

મનવવું માદ્ મ. ૧૦.

મનવું મન્ મ. ૧. ઉભય.

મટકવું મટ્ મ. ૧, પરસ્મે.

મંદાર માળદાગાર પુ.; કોશ
પુ.; મિષિ પુ.

મપરો મપર પુ. મક્તિ પુ.
મચુકર પુ.

મમવું મદ્ મ. ૧, પરસ્મે;

મમ મમ ન.; મીતિ ઓ.

મમંકરમચક્રરવિશે. ચાકણ વિશે.

મસ્તું મ્ મ. ૧, ઉભય (જિ-

યતે કર્મણિ ૩૫); પૂર્ મ.
૧, ઉભય.

મલમનસાધ સત્તપ્ત.

મક્ષુ દિતન.; સત્ (અસ્ નો
કર્તારિ વર્તમાન કૃદંત.)

મભો માયસ સત્ પુ.

માધ બ્રાતૃ પુ.; માન્ધવ પુ.

માત ઓદન પુ.

માર માર પુ.

માવવું સ્વાદ્ મ. ૬, આત્મને;

રુષ્ મ. ૧. આત્મને.

મિક્ષા મિક્ષા ઓ.

મીમ માગવી, } મિમ્ મ. ૧.
મીમવું } આત્મને.

મીમ મીમ પુ. પાંડુના એક
પુત્રનું નામ.

મૂખ્યો મુખિત વિશે.

મુજ મુજ પુ.; વાહુ પુ.

મુંડ કિરિ પુ.; વરાહ પુ.

મુલ ખાતી મદ્ (માદ્) મ.

૪, પરસ્મે મ ઉપ. + મદ્

(માદ્) મ. ૪, પરસ્મે.

મેટ ઉપહાર ન.

મેટવું કુસ્ મ. ૪, પરસ્મે.

મિલ્લ મ. ૪, પરસ્મે.

મેલુ મિલ્.

મોમ મૂમિ ઓ.

મોમન મોજન ન.

મોમિયો માર્ગોપદેશ પુ; મા-

गेहर्शक पु.
 गण्युत रीते वृद्धम् अन्वय.
 गण रति स्त्री.
 गढ मठ पु.; आश्रम पु.
 गड्डुं शब्द न.
 गधुं यत् ग. १, आत्मने.
 गढ मध पु.
 गध मधु न.
 गधुर रीते मधुरम् अन्वय.
 गन मनस् न; मानस न.
 गनने कर्मण्यं राधुं ते म-
 नःसंयम पु.
 गनोदर नेमनाणी श्री मदिरा-
 क्षा श्री.
 गमताणु स्निग्ध विशे.
 गरथु मरण न.
 गरु पुरुष पु.
 गरुं मृ (त्रिषु) ग. १, आत्मने.
 गरुतोभां हसुं वि (उप) +
 हस् ग. १. ५२२मे.
 गहात्मा महात्मन् पु.
 गहादेव महादेवपु. वृषभध्वजपु.
 गहारान् महाराज पु.
 गहिनो ज्ञात पु.
 गहिया गेहियन् पु.
 गहेनत इरी यत् ग. १, उभय.
 गहेर्यानी कृपाश्री; गेहाद पु.
 गहेर्यानी गेहवती ते ज्ञात-
 यन् न.

गहेष प्रासाद पु.
 गणवाने मुस्केष पुल्लिङ्ग विशे.;
 कुराप विशे.
 गणीने मिलित्वा (मिलि नो
 संप्रधक् भु. ६.)
 गणे तेवुं साध्य विशे.
 गांडो कतायुद्ध न.
 गांस मांस न.
 गा जननी श्री; गातु श्री.
 गा (नदि) गा अन्वय.
 गागनारभिष्टुक पु; गावक पु.
 गागुं यत् ग. १, उभय, म
 उप. + अर्थ ग. १०, आत्मने.
 गमि उप. + अर्थ ग. १०,
 आत्मने.
 गाटी मृत् श्री.
 गाटे कृते अन्वय.
 गाढी दधत दुर्दशा श्री.
 गाथुस जन पु; मानस पु; गर पु.
 गात्र केवलम् अन्वय.
 गाथुं मस्तक न; गिरत् न;
 शीर्ष न; मूर्धन पु.
 गानवाणी श्री मायिनी श्री.
 गानुं मन ग. ४, आत्मने.
 गानु (उप.) + कृत् ग. ४,
 आत्मने.
 गाह कर्तुं यत् ग. १, आत्मने.
 गाही क्षमा श्री.

માયાપ પિતૃ પુ. દિ. વ.
 માયાળુ સ્વિગ્ધ વિશે.
 માર્ગ માર્ગ પુ.
 માર તાડન ન.
 માર માર્ગે તાડ (તાડ) ગ. ૧૦.
 મારતું પ્ર (ક્રિમ.) + ક્ર. ગ. ૧,
 ઉભય; તાડ (તાડ) ગ. ૧૦.
 મારતું તે (ક્રિયાવાચક નામ.)
 તાડન ન.
 માળા માલા ઓ.
 મિદાક્ષ મત્સ્યુચી ન.
 મિત્ર મિત્ર ન.; વચસ્ય પુ;
 મુહુર્ પુ.
 મિત્રાઇ મિત્રત્વ ઓ.
 મિથ્યા પદાર્થ અવસ્થા ન.
 મિથ્યા પદાર્થની કલ્પના અવ-
 સ્તવારોપ પુ.
 મીઠા બોલાપણું મિયત્વવિષય ન.
 મીઠું લલણ ન.
 મીઠું બોલનાર મિયત્વાચિન વિશે.
 મુખ્ય મુખ્ય વિશે; પ્રધાનતમ
 વિશે.
 મુગા મુગા તૂળીમ અભ્યય.
 મુગે મુક વિશે.
 મુઠી મુઠિ પુ.
 મુરખામી વૈયાત્વ ન.
 મુઠેલીમી મળી રહે ભેડું કુ-
 લંમ વિશે; કુરાપ વિશે.

મુસાફર વાગ્ય પુ.
 મુસાફરીનો થાક અખચ્છેદ પુ.
 (અખચ્છ) પુ. રસ્તા + છેદ
 પુ. થાક.)
 મૂર્છા આવડી મૂર્છા ગ. ૧.
 પરરમે.
 મૂર્છાની પછી લગ્નચેત્ત ઓ.
 મૂકવું મુક્ (મુક્ત) ગ. ૧.
 પરરમે; નિ ઉપ. + થા;
 મૂકાપણું મુક્ત-મુક્તનો ભ. ક.)
 મૂકેલું નિવેશિત (નિ ઉપ. +
 વિશ્ ના પ્રેરક પ્રયોગનું ક-
 ર્થણ ભ. ક.)
 મુખપણું મૌન ન.
 મૂલ મૂલ્ય ન; પળ ન.
 મળ મૂલ ન.
 મેહેરબાની મેળવવી તે આરા-
 ધન ન.
 મેહેનણુ વચ્ચ વિશે.
 મેળવવું પ્ર (ઉપ.) + આપ; અવ
 (ઉપ.) + આપ; અધિ (ઉપ.)
 + ગમ (ગચ્છ) ગ. ૧, પર-
 રમે; લક્ષ ગ. ૧, ઉભય.
 (ચિન્ત) ગ. ૧, ઉભય.
 મેળાપને મારે આપુર લક્ષ્મી-
 ત્તુક વિશે.
 મેત્રી મૈત્રી ઓ. સ્નેહ પુ.
 મોકલવું પ્ર. (ઉપ.) + દિ.
 મોકલેલું પ્રસ્થાપિત વિશે.

भोक्ष मुक्ति श्री.; मोक्ष पु.
भोक्तृ महत् विशे.; ज्यायस्
विशे.; अवदात विशे.; पर
विशे.;

भोटा शत्रु भहारिपु पु.
भोत मृत्यु पु.
भोती मुक्ता श्री.; मौक्तिक न.
भोर मयुर पु.
भोला मुख न.
भोला भक्षकपुं. स्मि ग. १,
आत्मने.

य.

यक्ष यक्ष पु.
यज्ञ करनार यज्ञमान पु.; ऋ-
त्विज् पु.
यज्ञ करनो यज्ञ ग. १, उभय;
आ (उप.) + ह ग. १,
परस्मै.

यज्ञर्तु { यज्ञिय विशे.
यज्ञसंभन्धी, }
यज्ञ यन्त्र न.
यादृशत स्मृति श्री.
यादृश रात्र्युं स्मृ ग. १, परस्मै.
युक्त युक्त (यज्ञतो भू. क.);
प्रपन्न (प्र उप. + पद् ग.
४, आत्मने. तो भू. क.);
उपेत भू. क.

योगी योगिन पु.; यति पु.
योग्य योग्य विशे.; उचित विशे.

योग्य भाष्य पात्र न.
योग्य वस्तु पात्र न.
योग्य वर्तुल्य आचार पु.
२.

रक्षक रक्षक पु.; रक्षित पु.
रक्ष्य रक्षण न.; रक्षा श्री.
रक्ष्य करनार रक्षित विशे.
रक्ष्य करतुं रक्ष ग. १, परस्मै;
तन्त्र ग. १०.
रक्षतुं रक्ष ग. १, परस्मै; अच्
ग. १, परस्मै.

रक्षायतुं रक्षित (रक्षतो भू. क.)
रघुओतो राज रघुनाथ पु.
रघुराजना वंशज रघु पु. भ. व.
रंग रङ्ग पु.; वर्ण पु.
रंगरंगी विचित्र विशे.
रत्युं रत्न ग. १०; प्र (उप)
+ नी ग. १, उभय.

रत्न अनुज्ञा श्री.
रत्नं रत्न
रत्नं ते (क्रियावाचक नाम) रोदनन;
रत्नभूमि रत्नभूमि श्री.; सम-
राज्य न.

रत्न रत्न न.
रत्नरत्न श्री कीरत्न न.

रथ रथ पु.
रथत क्रीडा श्री.
रथतुं क्रीड ग. १, परस्मै; रथ
ग. १, आत्मने.

રક્ષ રક્ષ પુ.
 રસ્તો વર્ત્તન ન; વીથિ બી.
 રહેઠાણ વાસ પુ.
 રહેણું અધ્યુષિવસ્ વિશે.
 રહેવું વસ્ત્ર ગ. ૧, ૫૨૨મૈ. અધિ
 (ઉપ.) + વસ્ત્ર ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 રાંધવું પચ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 રાક્ષસ રાક્ષસ પુ. રક્ષસ્ ન.
 રાજનીતિ રાજનીતિ બી.;
 નીતિ બી.
 રાજપુત્ર રાજપુત્ર પુ.
 રાજ રાજન પુ; નૃપ પુ;
 નૃપતિ પુ.; મૂપ પુ.; મૂમુત્ર પુ.;
 પાર્થિવ પુ.
 રાજપાણું નૃપત્વ ન.; રાજ્ય ન.
 રાજનો માથુસ રાજપુરુષ પુ.
 રાજ બનાવવાને અભિષેકુમ્
 (અભિ ઉપ. + સિષ્ નો
 હે. કૃ.)
 રાજ્ય રાજ્ય ન.
 રાજ્ય કરતું શાસત્ (શાસ્ત્ર
 નો વ. કૃ.)
 રાજ્ય ચલાવવું શાસ્ત્ર.
 રાજ્યના લોભથી ખેંચાયેલું
 રાજ્યલોભાકુષ્ટ.
 રાત્રું રક્ત વિશે.
 રામના પુત્રનું નામ કુશ પુ.
 રામની બહેન શાન્તા બી.
 રીત રીતિ બી.

૧ તૂલ પુ.
 રચિ રચિ બી.; અમિરચિ બી.
 રહન રોદન ન.
 રૈયત પ્રજા બી.
 રોગ રોગ પુ.; વ્યાધિ પુ.
 રોપવું તે (ક્રિયાપદ નામ)
 આરોપણ ન.

લ.

લઘ જવું ની ગ. ૧, ઉભય;
 લહ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ. અપ
 ઉપ. + ની ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 લઘ જવું તે (ક્રિયાવાચક નામ)
 હરણ ન.
 લઘ ખેંચવું પ્ર (ઉપ.) + લુત્ર ગ.
 ૧, આત્મને.
 લઘ લેવું હૃ ગ. ૧, ઉભય.
 લક્ષ્મી લક્ષ્મી બી. રમા બી.
 લખેલું પ્રણિત શ્રુ. કૃ.; લિખિત.
 લંગડો સ્વજ્ઞ વિશે.
 લંબાવતું વૃદ્ધિમત્ વિશે.
 લભનાં આપવા યોગ્ય પ્રદેયવિશે.
 લડવૈયો યોધ પુ.; વીર પુ.
 લગ્ન યુદ્ધ ન. યુધ્ બી.;
 વિગ્રહ પુ.
 લગ્ન અને સલાહ વિગ્રહસંધિ
 પુ. હિ. વ.
 લઘવું યુધ્ ગ. ૪, આત્મને.

सत व्यसन न.
 सक्कर सिपाध सैनिक पु.
 सांभा आवरदावाणुं आशुभम्
 विशे.
 सांभा वभत सुधी चिरम् अ-
 व्यय.
 साकडी वण्ड पु.
 साकडुं काष्ठ न.
 साज लज्जा ओ.
 साजवुं लज्ज ग. १, आत्मने.
 साडु मोदक पु.
 साज लाम पु.
 सायक थवुं अई ग. १, परस्मै.
 साध रक्त विशे.
 साववुं आ (उप.) + नी ग.
 १, उभय.
 सुअो खल पु.; शठ पु.; व-
 शक पु.; जालम् पु.
 सेवनाम लव पु.
 सोड लोक पु.; जन पु.
 सोटवुं लुट् ग. ४, परस्मै.
 सोम लोभ पु.
 सोम राभवो लुम् ग. ४.
 तथा ग. ६, परस्मै.
 व.

वंश वंश पु.
 वकता वक्ता पु.
 वभत काक पु.

वभाथु स्तुति ओ.
 वभाथुवुं वर्ण ग. १०, परस्मै.
 शंस ग. १, परस्मै. प्रकाश
 ग. १, आत्मने. कश्च ग.
 १, आत्मने.
 वभाथुवा लायक प्रकाशय विशे.
 वयन वयन न.; वयस् न.
 वज्र वज्र पु. न. पक्षि पु.
 वध वध पु.
 वधवुं वृध ग. १, आत्मने;
 सम् उप. + वृध ग. १,
 आत्मने.
 वधवुं वृद्धिमत विशे.
 वधारे नानु कनीयस् विशे.
 वधारे भोदुं व्यभवस् विशे.
 वधारे वधवुं प्रेयस् विशे.
 वन वन न. अटवी ओ.;
 अरण्य न.
 वनभा रहेनार वनवासिन् विशे.
 वनौकस् विशे.
 वंशवुं वर्ण ग. १०, परस्मै.
 वरदान वरदान न. वर पु.
 वरवडु जायापती पु. ६. व.
 वरवुं वसत् (वस् नो व. ६.)
 वसंत वसन्त पु.
 वसवुं वस् ग. १, परस्मै.
 वरवुं वस्तु न.; अर्थ पु.
 वहाथु नौका ओ.; ओ ओ.

વહાલામાં વહાલીપ્રિયતમાઓ.
 વહાલી કાન્તાઓ; મેહિનીઓ.
 વહાલું પ્રિય વિશે; પ્રિયતમ
 વિશે; પ્રેયસ્ વિશે.
 વહાલો વહ્નય પુ. રમણ પુ.
 વહેવું વહ્ ગ. ૧, ઉભય
 વહેમ શક્તાઓ.
 વહેમ આશુવો શર્ફ ગ. ૧,
 આત્મને.
 વહી, વહીનો દાણો વ્રીહિ પુ.
 વળથુ પ્રવૃત્તિઓ; મતિઓ.
 વળી અપિ અભય.
 વાંક અપરાધ પુ.
 વાંદરૂ વાનર પુ. કપિ પુ.
 વાક્ય વાક્ય ન.
 વાધ વ્યાધ પુ.
 વાથેશુ વ્યવસ્થીઓ. વ્યાલીઓ.
 વાડી વાટિકાઓ; ઉચ્ચાન ન.
 હવલન ન.
 વાધીવાળીઓ. વાલાઓ; વાણીઓ.
 વાત વાર્તાઓ; કથાઓ.
 વાદળ મેઘ પુ.
 વાદળનો નથો મેઘમાલ ન.
 વાણ વાણુ પુ.; વાત પુ.
 વાણુદેવતા અન્વય પુ.
 વાર્તા વાર્તાઓ.
 વારંવાર વારંવાર અભય;
 વારંવાર અભય; વાહુ-

શસ્ત્ર અભય.
 વાવ વાપીઓ.
 વાવવું વપ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 વાવવું તે (ક્રિયાવાચક નામ)
 આરોપણ ન.
 વાસ્તે કુલે અભય.
 વાસ વાસ પુ.
 વિખરાયલું નિરસ્ત (નિર્દુ ઉપ.
 +અસ્ત ગ. ૪, નો ભૂ. ક.)
 વિખેરવું નિર્દુ ઉપ. +અસ્ત ગ. ૪, ૫૨૨મૈ
 વિમ્ન વિમ્ન ન.
 વિચાર વિચાર પુ.; મતિઓ.
 વિચારવું ચિન્ત ગ. ૧૦, રૂઝ
 ગ. ૧, આત્મને.
 વિચારાયલું ચિન્તિત (ચિન્ત
 નો ભૂ. ક.)
 વિચિત્ર વિચિત્ર વિશે.
 વિદાય ભેવી આ (ઉપ.) +
 પ્રચ્છ (પૂચ્છ) ગ. ૧.
 આત્મને.
 વિદ્યા વિદ્યાઓ; વિદ્યત્વ ન.
 વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થીન પુ.; શિ-
 વ્ય પુ; છાત્ર પુ.
 વિદ્વાન વિદ્વાન્ ન.
 વિદ્વાનપણું } વિદ્વાન્ત્વ ન.
 વિદ્વતા }
 વિનંતિ વિનય પુ.
 વિનંતિ કરવી અર્થે ઉપ. ૪

अर्थ म. १०; प्र. ७५. + अर्थ
म. १०.

विनवतुं प्र (७५.) + अर्थ म.
१०; ५२२मै.

विना बिना व्य०५५.

वियोग वियोग पु.

विवाह विवाह पु.

विश्व विश्व न.

विश्वकर्मा विश्वकर्मान् पु.त्वष्टृपु.

विश्वास विश्वास पु.; अज्ञा औ;

विश्वासतुं कार्थ विश्वास-
कारण न.

विस्तार विकास पु.

विसाभो भावाना सभ्यथी
विग्रामहेतोः

वीर्यवतुं परि (७५.) + वृ

वीर्यणी विद्युत् औ.

वीर्यवतुं लङ् म. ५; ५२२मै.

वीर्य वीर्य न.

वेष्टी कवरी औ.

वेद वेद पु.छन्दस् न.; श्रुति औ.

वेद अथुनार श्रुतिमत् विशे.

वेर वाणतुं ते प्रतिक्रिया औ.

वेष्टण यक्षापुर न.

वेष्ट लता औ.

वेष्टमी साशङ्क विशे.

वेष्टुं, विष्टुं, रवेवानु ठेकायुं
वैकुण्ठ न.

वेष्टव प्रभाव पु.

२१.

शङ्का शङ्का औ; संदेह पु.

शङ्का भरेतुं साशङ्क विशे.

शङ्कगारतुं भूष म. १०, ५२२मै;

अलम् + कृ (कर्मणि प्रथे-
गमां क्रि).

शतक शत न.

शत्रु अरि पु.; शत्रु पु.; रिपु
पु.; द्वेष पु.

शत्रु साथे लडाध शत्रुविग्रह पु.

शरथे नतुं शरणम् के वशम्
+ गम् (गच्छ) म. १, ५-

२२मै.; आ (७५.) + मि
म. १, ७७५.

शरदम्भतु शरद् औ.

शरभावतुं लङ् म. १. आत्मने.

शरीर शरीर न.

शरीर शरीर वडाथ कायनौ औ.

शरीरमां रवेतुं शरीरस्थ विशे.

शश्यात आरम्भ पु.

शश करतुं आ (७५.) + रश्
म. १, आत्मने; प्र (७५.)
+ कृत् म. १, आत्मने.

शहर नगर न; नगरी औ;

पुर न; पुरी औ.

शाष्टी औ आर्या औ.

शत मूक विशे; स्वस्थ विशे.

शान्तता मौन न.
 शान्त रीति तूष्णीम् अव्यय.
 शान्त यत्नं शम् (शाम्) ग.
 ४, ५२२भै.
 शान्त पाठं सान्त्वय. १०, ५२२भै.
 शान्ति शान्ति श्री; स्वास्थ्य न.
 साधितं करुं सम उप. + लब्ध
 ग. १०, उभय.
 शास्त्र शास्त्र न.
 शाणा शाला श्री.
 शिकारी व्याघ्र पु.
 शिकारी प्राणी श्वापद पु.
 शिक्षा दण्ड पु.
 शिष्यवत्तु उप (उप.) + विश
 ग. ९, ५२२भै; वि (उप.) +
 जी ग. १, उभय.
 शिवाण शृगाल पु. जम्बूक पु.
 शिवाणो शिशिर पु. न.
 शिव शिव पु; धूर्जटि पु.;
 शूलिन् पु.; शम्भु पु.
 शिवत्वं दे० शिवालय न.
 शिशिरम् शिशिर पु.
 शिष्य शिष्य पु; छात्र पु;
 विद्यार्थिन पु.
 शिष्यं शिष्य ग. १, आत्मने.
 पद ग. १, ५२२भै.
 शुद्ध शुद्ध विशेष; विशुद्ध (वि
 उप. + शुद्ध ग. ४, ५२-

२भै. नो भू, क.)
 शुद्ध शुद्धि श्री; विशुद्धि श्री.
 शुद्ध शुद्ध पु.
 शूर शूर पु; वीर पु,
 शरी रथ्या श्री.
 शाक करुण } शुद्ध ग. १,
 शायं } ५२२भै.
 शाधुं मृग ग. १०; आत्मने;
 मार्ग ग. १०, ५२२भै; अनु
 उप+इष्ट ग. ४, ५२२भै.
 शोभं वि उप+राज ग. १,
 उभय.
 शीर्ष शीर्ष न; पराक्रम पु.
 से.

संकट संकट न.; दुर्ग न.;
 व्यसन न.; अनिष्ट न.; वि-
 पद् श्री.
 संकटमय संकट न.
 संगम संगम पु.
 संगति संगति श्री; संगम पु.
 संगीत संगीत न.
 संतति संतति श्री; प्रजा श्री
 संदेश संदेश पु.
 संप मेल पु.
 संपति संपति श्री; संपद् श्री. पु.
 संप्रध संपर्क पु.
 संभवत्तु न. तथा उ संभाव्यते,

सम् (६५) + भू तु प्रेक्ष
 कर्मणि वर्तमान १०. अ. ५.]
 संभारतुं स्मृ ग. १, परस्मै.
 संभाणतुं स्मृ ग. १, परस्मै.
 तन्मृ ग. १०, उभय.
 संसर्ग संयर्क पु.
 संसार संसार पु.
 सभे ज्ञाति पु.; बन्धु पु; वा-
 न्धव पु.
 सभ्यं सकलविशे.; मखिल विशे
 सभ्य कवेरी वण्ड ग. १०,
 सभ्यन सज्जन पु.; आर्य पु.;
 सत् पु.
 सभ्य यथेष्टो उच्यते (उच् +
 यम् नो कर्मणि भू क.)
 सत्कर्म सत्कर्मन न.; सुकृत
 न.; सुकृति श्री; सुकृति न.
 सत्कारतुं कारय पूजास्थान न.
 सत्पुत्र सत्पुत्र पु.; साधु पु.
 सत्त सत्य न.; भूतार्थ; सत्त्व न.
 सदा सदैव (सदात्मनः) अव्यय.
 सदाचार सदाचार पु.
 सभा समा श्री; सभ्य श्री;
 समाज पु.
 सभावा सभावा श्री; प्रभाव पु
 सभक्ष पुरतस् अव्यय.
 सभ्य भाष्य (भू ना प्रेक्षता

आचार्यतुं (६. पु. अ. ५.)
 सभ्यतुं कृष्ण ग. १, उभय
 सभ्यतुं उग्र (६५.) + विष्णु ग.
 ६, उभय
 सभ्य सभ्य विशे.
 सभ्य यत् कृष्ण ग. १, आत्मने.
 सभान गत्यतुं समचित्त विशे.
 सभ्य संघात पु.; समूह पु;
 अवचय पु.
 सभ्य समुद्र पु.; उदधि पु.
 सभ्य समूह पु.
 सभ्यं स्मृ ग. १. परस्मै.
 सभ्य कवेरी राजद्वार न.
 सभ्यदीपवाणं समचित्त विशे.
 सभ्यं तुल्य विशे.; सम विशे.
 सर्व रीते सर्वथा अव्यय.
 सभ्यनार सृष्ट पु.
 सभ्यतुं सृष्ट ग. १, परस्मै.
 सभ्यतुं निर्मित (निर् ६५.
 + मा भ. क.)
 सभ्यं स्मृ ग. १, परस्मै
 सभ्य कवेरी स्मृ १, आत्मने
 सभ्य कासार पु, सभ्य न.
 सभ्य प्रतद् अव्यय.
 सभ्य सभ्य श्री.
 सभ्य सौख्य (सह नो भू.)
 सभ्यं सह ग. १, आत्मने.

सांभो यन्त्र न.

सांभजनार भ्रातृ विशे.

सांभजणुं (क्रियापद) श्रु.

सांभजणुं ते (क्रियावाचक नाम)

श्रुति स्त्री.

सांसतां रक्षेयुं-ययुं शम् [शाम्]

ग. ४. परस्मै.

साक्षान् मूर्निमत् विशे.

साक्षी साक्षिन् पु.

साथे सह अव्यय.

साढी कट पु.

साधना योग्य साधयितव्य

विशे.

साधु सत् पु.

साध सर्प पु.

सामर्थ्य सामर्थ्यं न.; प्रभावपु.

सारथि सारथि पु.; सारथेष्ट पु.

सारी आसनं पुण्यवत् विशे.;

सुवृत्त विशे.

साई शुभ विशे.; शोभन विशे.

साई काम शुभ कृति; शुभं

चरितम्; पराक्रम पु.;

विक्रम पु.

साई कृते अव्यय.

साई सम्यक् अव्यय.

साष्टांग नभस्कार साथे साष्टां-

गपातम् (सामासिक अव्यय.)

सासु श्वश्रू स्त्री.

साहस कर्म साहस न.

सिंह सिंह पु.

सिंहासन लिंहासन न.

सीमा सीमन् स्त्री.

सिंयतु सिच् [सिञ्च्] भ.

६. परस्मै.

सुंवाणुं मृदु विशे.

सुंदर चारु विशे.

सुभ सुख न; कल्याण न.

भद्र न.

सुभने अंश सुखलेश पु.

सुभी सुखिन् विशे; निवृत्तिमल.

विशे; श्रोमत् विशे.; सुखमावृ

विशे.; कुशलिन् विशे.

सकावुं शुष् ग. ४, परस्मै.

सत्यना निर्देश पु.

सूत्रधार सूत्रधार पु.

सूर्य सूर्य पु.; रवि पु.; सवित्र

पु.

सृष्टि सृष्टि स्त्री.

सृष्टिर्ता सृष्ट पु.

सृष्टा शरया स्त्री.

सेना सेना स्त्री.

सेनापति सेनापति पु.

सेवतुं सेव् ग. १, आत्मने;

भञ्ज ग. १, डभय; परि

(७५.) + सेव् ग. १.;
आत्मने.

से। शत न.

से।नाभोर निष्क पु.

से।नी सुवर्णकार पु.

से।नु सुवर्ण न.; काञ्चन न.;

हेमन् न.

से।गतम् } सहचरी
से।गतमां रडेनारी } ओ.

से।भयश करानार या शकमानो

येक मैत्रावरुण पु.

से।भरश्च } सोम पु.
से।भरश्चरी }

से। भुरभा मूर्खशत न.

सौथी मोटुं वर विशेष.

ओ नारी ओ.; ललना ओ.;

मोहिनी ओ

स्तम्भ निश्चेष्ट विशेष.

स्थल स्थल न.; शाला ओ.

स्थापना प्रतिष्ठापन न.; प्रवर्त-

न न.

स्थापेक्षु विहित [वि (७५).

+ धा नो भू. कृ.]

स्थिर स्थिर विशेष.; धुव विशेष.;

अक्षर विशेष.; निश्चेष्ट विशेष.;

अविचलित (अ + विच-

लित-वि ७५. + चल् नो

भू. कृ.)

स्नेह स्नेह पु.; प्रीतीओ.; प्रे-
मन् पु. न.

स्नेह राणवो स्निह् ग. ४.
परस्मै.

स्मृति (धर्मशास्त्र) स्मृति ओ.

स्वच्छ अवदात विशेष.

स्वदेश स्वदेशपु.; स्वविषय पु.

स्वप्न स्वप्न पु.

स्वभाव प्रकृति ओ.

स्वर्ग स्वर्ग पु.

स्वस्थ स्वस्थ विशेष.

स्वर्गमां रेडनारा देवोमांती येक

गत गन्धर्व पु.

स्वस्थता स्वास्थ्य न.; सुख न.

स्वाद्विष्ट स्वादु विशेष.

स्वाभाविक प्रकृतिसिद्ध विशेष.

६.

६थुं हन्.

६ सोमन् ओ.

६मेश सदा (अव्यय); सदैव

(सदा + एव) अव्यय.

६रकत अपाय पु.

६रथ्य मुग पु.; हरिण पु.

६रथ्य करुं ते (क्रियावाचक नाम)

हरण न.

६रायक्षु अभिभूत [अभि (७५.)

+ भू नो भू. इ.]

हारावुं लङ्घ्य ग. १, आत्मने.;

परा उप. + जि (जय्)

ग. १. आत्मने.

हरिक्षा अक्षमा स्त्री.

हरी भवुं ह ग. १. उभय.

हलक्षायुं लघिमन् पु.

हलङ् श्रुम् विशे.

हवथां अधुना (अव्यय.)

हवनं करनारो होतु पु.

हवेदी हर्म्य न.; प्रास्ताद पु.

हस्युं स्मि ग. १. आत्मने.

हणवे हणवे शनैस् अव्यय.

हणाहण मेर हलाहल न.

हाथ हस्त पु.; कर पु.; पाणि

पु.; बाहु पु.

हाथशी वशा स्त्री.

हाथभां भेवुं रभ् ग. १. आत्मने.

हाथी हस्तिन् पु.; गज पु.;

नाग पु.

हाथीनुं भव्युं करभक पु.

हार भावी परा(उप.) + जि

(जय्) ग. १. आत्मने.

(कर्मशीलपभां)

हालवुं कम्प् ग. १, आत्मने.

हाले याले नहीं भवुं अविष-

लित ((अ+वि+चल् नो

भू. इ.)

हित हित न.

हिंदुस्ताननो रेडेवासी भारतव-

र्षीय पु.

हितकारक हित विशे; हितकर

विशे.

हितकारक वस्तु पथ्य न.

हिंभत धृति स्त्री.

हुकम आज्ञा स्त्री.; आदेश पु.;

शासन न.

हुकम भणववो अनु उप.+स्था

(तिष्ठ) ग. १, परस्मै.

हैयुं हृदय न.; अन्तःकरण न.

होवुं भू ग. १, परस्मै; अस्

ग. २ परस्मै; वृत् ग. १,

आत्मने.; विद् ग. ४.

आत्मने.

होशियार निपुण विशे.

होशियारी कौशल न.; प्रावी-

ण्य न.; पटुता स्त्री.

On account of the abnormal rise in the cost of paper and printing charges, it has unfortunately become necessary to increase the price of the book to one Rupee. An early opportunity will be taken to reduce the same as soon as the circumstances permit.

Ahmedabad. }
1st. Jan. 1921 }

The Publisher.

અશુદ્ધશોધન.

પૃષ્ઠ.	લોંટી,	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૫	૧૯	પ, પે, આ અને ઓ	પ, પે, ઓ અને ઓ
૧૨	૬	વિશામ	વિશામ:
૧૩	૨૭	સમ	સમ્.
૧૬	૨૨	પૃ. ૪ ટીપ ઠંજુઓ	પૃ. ૪ ટીપ ઠંજુઓ
૧૮	૭	પાઠનો અંક રહી ગયો છે.	પાઠ ૬ કો.
„	૧૦	આન	આન્
„	૧૧	બુધાન	બુધાન્
૨૦	૨૪	તે ન ને	તે ન ને
૨૩	૨૬	પૃ. ૧૬ ની ટીપ ઠંજુઓ	પૃ. ૧૬ની ટીપ ઠંજુઓ
૨૪	૧૪	ચક્રાભ્યાં	ચક્રાભ્યાં
૨૫	૧૬	પાઠનો અંક રહી ગયો છે.	પાઠ ૮ મો.
૨૬	૮	જાચાર્ય	આચાર્ય
„	૨૪	જાહય	જાહય
„	૨૭	પ કે અ હોય, તો તે ભોપાય છે.	પ કે ઓ હોય, તો તેનો અ ભોપાય છે
૩૦	૭	૫૦અસ	૫૦અસ્
૩૬	૨	ક	ક
„	૧૯	આ + રમ્	આ + રમ્
૩૭	૯	મૃ [ત્રિય]	મૃ [ત્રિય]
„	૧૦	યુધ્	યુધ્
૪૦	૧૭	નિર્દેશ પુ. ન.	નિર્દેશ પુ.
૪૬	૩	ઈકારાત	ઈકારાત
૫૧	૧૨	મૌલિકાના	મૌલિકાનાં
૫૪	૧૫	નચાસ્તીરમ્	નચાસ્તીરમ્

५७	१२	मुष्टी	मुष्टि
६०	१३	गोदाव-	गादाव-
"	१४	तीरेऽरमत	तीरेऽरमत
"	२६	मार्ग	मार्ग
७२	३	भारतवर्षीय	भारतवर्षीय
७६	१८	मातरौः	मातरौ
७७	७	वसती	वसति
८७	२०	समृद्धया	समृद्धया
८१	८	मरुद्भ्य	मरुद्भ्यः
८५	५	वियति	वियति
१०४	१८	स् वस् ने पयस्	स् वस् ईयस् ने पयस्
१०७	६	अचिषौ	अचिषौ
"	८	अचिभिः	अचिभिः
"	८	अचिभ्यः	अचिभ्यः
"	१०	"	"
"	१३	अचिषौ	अचिषौ
१२१	६	कोऽप्रागतः	कोऽप्रागतः

વગર માસ્તરે અને થોડી મહેનતે સહેલાઈથી અંગ્રેજી
શીખવાનું પુસ્તક.

ઇંગ્લીશ ટીચર.

તમે જે બીજાં પુસ્તકો ખરીદ કરી કંટાળ્યા હોતો ખરીદો
ઇંગ્લીશ ટીચર, ૧૫ રૂપીઆની.

નજીવી કોમત માટે પોતાનો અમુલ્ય વખત ગુમાવના નહી. આ
પુસ્તકથી અંગ્રેજી બીલકુલ નહી બજેસો માણસ પોતાની મેજે અ-
ંગ્રેજી વાંચતા તથા લખતા તથા બોલતાં ધણી સહેલાઈથી શીખી
શકે છે આ પુસ્તક વિદ્યાર્થીઓને તથા પરચુરણ ધંધાદારીઓને
તથા નોકરીઆત માણસોને શીખવાનું આ ઉત્તમ સાધન છે.

A NEW POCKET GUJARATI-ENGLISH DICTIONARY.

બીજી આવૃત્તિ.

ડીક્ષનેરી—એટલે કોષ--ખજાના—મંડાર એમાં જેટલો સમાવેશ
કરીએ એટલો આહો, માટે આવા શબ્દકોષો જેટલા થાય તેટલા
થોડાજ. આ બીજી આવૃત્તિમાં ધણીજ સુધારો કર્યો છે. સોનેરા નામ
વાળા કપડાથી ખંધાવી છે છતાં બધાને સરળ પડે તેથી તેની કો-
મત માત્ર રૂ. ૨-૮-૦ રાખી છે; દેશાવરવાલાને ટપાલખર્ચના
૦-૪-૦ વધારે મારશે.

મુંબઈ ઇલાકાના કેળવણી ખાતાએ મંજૂર કરેલ.
ઉત્તમ પત્રો લખતાં વાંચતાં શીખવનારું તેમજ ધન અને
પ્રતિષ્ઠા વધારનારું.

પત્ર વ્યવહાર અથવા લેખચંદ્રીકા

પ્રિય વાંચક વર્ગ ! તમારે પત્ર વહેવારમાં કુશળ થવું હોય તેમજ
પત્રને શુભગારી સામા માણસના મનપર સારી અસર કરી તમારે
ધારેલો ધરાદો પાર પાડવો હોય તો આ પુસ્તક પાસે રાખવા ચૂ-
કશોજ નહિ. તેની અંદર કાગળો લખવાની રીઠી, છાના પત્રો નફાડવા
સંબંધી વપરાતી સંગ્રાહો, કુશળતા ને નમસ્કારના પત્રો, પત્ર લખવા
વાંચવા, અને સીરનામાં કરવાની સૂચનાઓ, ચીઠ્ઠીઓ, કુશળતા, કામ
કાજ, કંકોતરી, માદી ખખર, દીલાસાના પત્રો, અને વર્તમાનપ-
ત્રોમાં લખવાની ખખરના નમુના, સગાં સહોદર, સામાન્યગૃહસ્થોને,
રાજ્યકીય વર્ગને, દેવ અને ધર્માધિકારીઓને પત્ર લખવાનાં મથાળ
શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ પ્રમાણે આપ્યાં છે. અને ગીરોખત, બાડાચીઠ્ઠી,
ગણોત, વેચાણખત, ફારગતી, વીમાના કરાર, અંગ ઉધારના દસ્તા-
વેજો, વકાલાતનામાં, વીલો, નોટીસો, રાજનામાં, વીગેરે ધણી બા-
ખતો છે. દીવાની, ફાજદારી અરજીઓના નમુના સમજીતી પ્રકાર
સાથે આપેલા છે. આટલી બધી બાબતો છતાં કીંમત જુજ રાખી
છે. કીં. ૧-૦-૦

બુકસેલર નારણલાલ મોતીલાલ.

રીઝીરોડ—અમદાવાદ.

બહાર પડી ચુક્યો છે. અદ્વિતીય અંથ, આજેજ મંગાવી લેશે.

પત્ર વ્યવહારનો ખજનો.

ધંત્રેજી બે ચાર ચોપડી શીખીનેણે વિદ્યાબ્યાસ છોડી દીધો હોય અથવા થોડું ધંત્રેજી જાણવા છતાં જાણેને ધંત્રેજીમાં પત્ર લખવાની જરૂર પડતી હોય તેવા માણસોને વ્યાપારીઓને, કલાર્કોને આ પુસ્તક ખાસ ઉપયોગી છે. આ પુસ્તકમાં દરેક જાતના પત્રો, ચી-દીઓ, અરજીઓ વગેરે સહેલી અને સરલ ભાષામાં ધંત્રેજી તથા ગૂંજરાતીમાં આંવેલ છે. આ પુસ્તક દરેકના મકાનમાં હોવું જોઈએ; ગ્રાહકોની જાણરી હુંટ પડી છે, તાકીદે મંગાવો. જીજ્ઞાસુ નકલો શિલિકે છે; ખલાસ થયે વિમાસવું પડશે. ગ્લેઝ કાગળો મજબુત બાઈન્ડીંગનું દળદાર પુસ્તક હોવા છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦

આશુ ? આ નવીન ચમત્કાર શાનો ? પૈસા કમાઈ ધનવાન બનાવનાર પુસ્તકો.

પૈસા કેમ કમાવવા ?

આ પુસ્તકના વધુ વિવેચનની જરૂર નથી. તેમાં નામ પ્રમાણેજ શુષ્ક રહેલો છે. દુકાણમાં આ પુસ્તક ગૂંજરાતી જાણનાર વેપારી પ્રજાને અને વેપારી થવાની ઇચ્છા રાખનાર ઉમેદવારને તથા આ દેશની નિર્ધન સ્થિતિમાં સુધારો થયેલો જોવાની જિજ્ઞાસા રાખનાર દેશહિતેચ્છુઓને અપૂર્વ ઉપયોગી થઈ પડશે. આમાંથી વ્યાપાર, વટ વ્યવહાર, ધનસંચય વગેરેનું અમૂલ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. પુસ્તક દળદાર ગ્લેઝ કાગળો વાળું હોવા છતાં કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ દોઢ.

(શાધિત વર્ધિત નવિન આવૃત્તિ.)

ધી મહાભારત

ઈંગ્લીશ--ગુજરાતી ડિક્શનેરી.

બી. સી. કેસાઈ કૃત

ધણાજ સુધારા વધારા વાળી આ ડિક્શનેરીની નવી આવૃત્તિ ધણાજ સુધારા વધારા સાથે બહાર પડી ચુકી છે. સાધજ સુપરેચલ આઠ પેજ. ૧૬૫૦ પાનાં છે.

આ આવૃત્તિમાં Philosophy, Geography, Chemistry, Astronomy, Mathematics, Political Economy, Astrology, physiology, Philology, phrenology, Biology, Zoology, Jcology, Meteorology, Pathology, Anotomy, Botany, Prosopy, Rhetoric, Drama, Dynamicf statics વિગેરેના ટેકનીકલ શબ્દો પશુ દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. અને તેવા શબ્દો તે તે વિષયના ખાસ અભ્યાસી અને પ્રવીણ ગ્રેજ્યુએટ અને અન્ડર ગ્રેજ્યુએટ વિદ્વાનોની પાસેજ તૈયાર કરવામાં આવેલા છે.

આ નવી આવૃત્તિમાં વધારામાં મુખ્ય શબ્દોના Syllables તથા Accents પશુ આપવામાં આવેલા છે.

શબ્દોના Synonyms પશુ લંબાણથી અને પુષ્કળ આપવામાં આવેલા છે.

ડિક્શનેરીનું કદ ધણુંજ વધી ગયું છે. વળી આ નવી આવૃત્તિમાં કામળ બહુ સારા વાપર્યા છે. છતાં તેની કીંમત ધણી વધારે નહીં રાખતાં વિદ્યાર્થી વર્ગ તેનો સારી રીતે લાભ લઇ શકે, તેમજ સાધારણ રિથતિના ધંધાદારી માણસને પશુ સુલભ પડે તેટલા માટે કીંમત માત્ર રૂ. ૧૬-૦-૦ રાખી છે. પોસ્ટેજનો રૂ. ૧૧ ગ્રુદો પડશે.

પુંઠા સારાં, સુશોભિત, રંગીન પાકાં અને ગીલ્ટ અક્ષરનીજ તૈયાર કરવામાં આવી છે.

આ સોનેરી તકનો લાભ ચુકશો તો પછી પરતાશો માટે આ-રકર તાકીદે નીચલે ઠેકાણે મોકલી આપોજી.

તૈયાર છે. ફક્ત થોડી નકલોજ શિલીકે છે. જ્ઞાન સાથે ગમ્મત અદ્ભુત હૃદયગ્રાહી મનોરંજક અને આશ્ચર્ય જનક પ્રસંગોથી પરિપૂર્ણ મનહર નવલકથા.

ચંદ્રકળા

અને

બહુ રૂપીઓનું બજાર.

ભાગ ૧-૨ જો.

આ નવલકથા એટલી બધી લોકપ્રિય થઈ પડી છે કે તેનું વધારે વિવેચન કરવું તે હવે યોગ્ય ગણાય નહિ. હુંકાણામાં આ વીર, સુંગર, પ્રેમ, હૃદય વગેરે રસથી આકર્ષક થએલી આ નવલકથા અવશ્ય સૌએ વાંચવી જ જોઈએ, કે જે વાંચતાં કંઈ જવું જ જણવાનું રાખી આવશે. જ્ઞાન, ગમ્મત, સાહસ, વીરતા વગેરે જોવું હોય તો આ પુસ્તકના તાકીદે ગ્રાહક થાઓ. ઉંચા ગમેઝ કાગળો, લાયબ્રેરીને શોભાવે તેવા સોનેરી બાઈન્ડીંગના બન્ને ભાગ જુદા-જુદા બંધિલા હોવા છતાં રેક ભાગનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦. બન્ને સાથેનાં રૂ. ૩-૦-૦. પાછો જુદું.

લખો, - યુકસેલર નારણલાલ મોતીલાલ.

રીતીરાહ-અમદાવાદ.

સરકારી કેળવણી ખાતાએ ઇનામ તથા લાઇબ્રેરીમાં મંજૂર કરેલું છે.

પંકાયલા પૃથ્વીપતિનું ચરિત્ર.

સિકંદરનામું

અટલે

સિકંદર બાદશાહનું ચરિત્ર.

માતૃભક્તિ પરાક્રમ અને વિજયનું અપૂર્વ દ્રષ્ટાંત જોવું હોય તથા પોતાના નસીબને સિકંદર બનાવવું હોય તો જરૂર વાંચો. કી. ૧૧ રૂપીઆ.

તમામ જાતનાં પુસ્તકો અમાની પાસેથી લેનારને સસ્તી કીંમતે મળશે.

રા. રા. ભગુભાઈ કૃતેચંદ્ર કારભારી કૃત

ધી પોકેટ પ્રોનાઉન્સીંગ.

અંગ્રેજી—ગૂજરાતી ડિક્શનેરી.

આ ડિક્શનેરી હાલમાંજ તૈયાર થઇ છે. તેમાં તમામ ઉપયોગી અંગ્રેજી શબ્દો (૨૫૦૦૦) તેના ગૂજરાતી ઉચ્ચાર, વ્યાકરણ અને બંધબેસ્તા ગૂજરાતી અર્થ આપવામાં આવ્યા છે. આવી જાતની કોઇ પણ ડિક્શનેરી અત્યાર સુધીમાં બહાર પડીજ નથી. દરેક વર્તમાનપત્ર કે અંગ્રેજી પુસ્તકો વાંચનારને, હમેશાં ઉપયોગમાં આવતાં ફ્રેઝીઝ વગેરેની ઉપયોગી બે પુરવણીઓ પણ આ ડિક્શનેરીમાં આપવામાં આવી છે. હુકામાં દરેક વિદ્યાર્થી, ગૃહસ્થ કે અંગ્રેજી જાણનારે આ ડિક્શનેરી અવશ્ય રાખવી જોઇએ. ૬૮૭ પાનાં ઉંચા કામળો છતાં કી. માત્ર રૂ. ૨-૪-૦. વી. પી. પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૨-૧૨-૦ સોનેરી પુઠું.

બુકસેલર નારણલાલ ખેતીલાલ.

રીઝીરાડ—અમદાવાદ.

